

† Petroniu Florea

**„ÎMPĂRĂȚIA MEA NU ESTE
DIN LUMEA ACEASTA”**

Volumul I

Editura Episcopiei Sălajului
„Credință și viață în Hristos”

Zalău, 2016

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PETRONIU FLOREA, episcop al Sălajului

„Împărăția Mea nu este din lumea aceasta” /

Petroniu Florea. - Zalău : Editura Episcopiei Sălajului

„Credință și viață în Hristos”, 2016. - 2 vol.

ISBN 978-606-93297-6-4

Vol. 1. - 2016. - ISBN 978-606-93297-7-1

94(100)

Motto:

În timpul procesului Mântuitorului din Ierusalim, Ponțiu Pilat L-a întrebat: „*«Tu ești împăratul iudeilor?»*». *Iisus i-a răspuns: «Împărăția Mea nu este din lumea aceasta. Dacă împărăția Mea ar fi din lumea aceasta, slujitorii Mei s-ar fi luptat ca să nu le fiu predat iudeilor. Dar împărăția Mea nu este de aici»*. Atunci Pilat I-a zis: *«Așadar, ești Tu împărat?»*. Răspuns-a Iisus: *«Tu o spui, că Eu sunt împărat»*” (Ioan 18,33 Și 18,36-37).

Cuvânt înainte

Călătorind prin țară, la foarte multe răspântii de drumuri întâlnim cruci pe care este reprezentat Domnul Hristos răstignit, având deasupra capului inscripția I.N.R.I., inițialele de la: „Iisus Nazarineanul, regele iudeilor”, care însă este în dezacord cu cuvintele „Iisus Nazarineanul, împăratul iudeilor” (Ioan 19,19), pe care Ponțiu Pilat le-a scris pe tăblița de deasupra crucii Mântuitorului, după ce L-a condamnat la moarte.

Pentru a lămuri această confuzie, vom face o scurtă incursiune în istoria poporului ales.

De la patriarhul Avraam, părintele poporului ales, până la judecătorul Samuel, evreii au fost conduși de Dumnezeu în mod teocratic, monarhia fiind introdusă în Israel abia în veacul al XI-lea î.Hr., la solicitarea fiilor lui Israel, iar primii regi ai evreilor au fost: Saul (1050-1010), David (1010-970) și Solomon (970-931), după care regatul s-a divizat în două.

În anul 63 î.Hr., generalul roman Pompei a invadat Țara Sfântă și a cucerit Ierusalimul, capitala evreilor, fără însă a înlătura de la putere casa regală, care a devenit vasală Romei.

La nașterea Pruncului Iisus, rege al Iudeii era Irod cel Mare. Despre atitudinea acestuia la aflarea veștii că în regatul condus de el S-a născut un vlăstar regesc, Sfântul Evanghelist Matei consemnează: *„Iar dacă în zilele regelui Irod S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, iată magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, întrebând: «Unde este Cel ce S-a născut rege al iudeilor? Că-n Răsărit I-am văzut steaua și am venit să I ne închinăm». Și auzind acestea, regele Irod s-a tulburat, și tot Ierusalimul împreună cu el. Și adunând pe toți arhiereii și cărturarii poporului, i-a întrebat:*

«Unde este să Se nască Hristos?». Iar ei i-au zis: «În Betleemul Iudeii, că așa este scris prin profetul: Și tu, Betleeme, din pământul lui Iuda, nicicum nu ești mai mic între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieși Cărmuitorul Care-l va păstori pe poporul Meu, Israel». Atunci Irod i-a chemat în taină pe magi și a aflat limpede de la ei vremea când li se arătase steaua. Și trimițându-i la Betleem, le-a zis: «Mergeți și cercetați cu de-amănuntul despre Prunc și dacă-L veți afla, dați-mi și mie de veste, pentru ca să vin și eu și să mă închin Lui». Iar ei, ascultându-l pe rege, au plecat; și iată, steaua pe care o văzuseră în Răsărit mergea înaintea lor, până ce a venit și a stat deasupra locului unde era Pruncul. Și văzând ei steaua, s-au bucurat cu bucurie mare foarte. Și intrând în casă, L-au văzut pe Prunc împreună cu Maria, mama Sa; și căzând la pământ, I s-au închinat; și deschizându-și vistieriile, I-au adus daruri: aur, tămâie și smirnă. Dar luând prin vis înștiințare să nu se mai întoarcă la Irod, pe altă cale s-au dus în țara lor. Iar după ce au plecat ei, iată îngerul Domnului i se arată în vis lui Iosif, zicând: «Ridică-te, ia Pruncul și pe maica Sa și fugi în Egipt și stai acolo până când îți voi spune eu, fiindcă Irod vrea să caute Pruncul ca să-L omoare». Și ridicându-se Iosif, i-a luat în timpul nopții pe Prunc și pe maica Sa și a plecat în Egipt. Și au stat acolo până la moartea lui Irod, ca să se plinească cuvântul spus de Domnul prin profetul ce zice: Din Egipt L-am chemat pe Fiul Meu. Iar Irod, văzând că fusese amăgit de magi, s-a mâniat foarte și, trimițând, i-a ucis pe toți pruncii care erau în Betleem și-n toate hotarele lui, de doi ani și mai în jos, după timpul pe care îl aflate de la magi. Atunci s-a plinit cuvântul spus prin Ieremia profetul: Glas în Rama s-a auzit, plângere și tânguire multă, Rahela-și plânge copiii și nu vrea să se mângâie, pentru că nu mai sunt. După moartea lui Irod, iată îngerul Domnului i s-a arătat în vis lui Iosif, în Egipt, zicându-i: «Ridică-te, ia Pruncul și pe maica Sa și mergi în țara lui Israel, căci au murit cei ce căutau viața Pruncului». Iar el,

ridicându-se, a luat Pruncul și pe maica Sa și a venit în țara lui Israel. Și auzind că Arhelau domnește în Iudeea, în locul lui Irod, tatăl său, s-a temut să meargă acolo și, luând poruncă prin vis, s-a dus în părțile Galileii. Și a venit și a locuit în orașul numit Nazaret, ca să se plinească ceea ce s-a spus prin profeți, că Nazarinean Se va chema” (Matei 2,1-23).

După moartea lui Irod cel Mare, împăratul roman Octavian Augustus a împărțit regatul acestuia în trei, așezând la cârma celor trei mici regate pe fiii lui Irod cel Mare: Arhelau (cu titlul de etnarh), Irod Antipa (cu titlul de tetrarh) și Filip (cu titlul de tetrarh).

În paginile Sfintei Scripturi citim, de asemenea, că în timpul procesului Mântuitorului, Ponțiu Pilat *„aflând că Iisus este sub stăpânirea lui Irod, L-a trimis la Irod, care era și el în Ierusalim în acele zile. Iar Irod, văzându-L pe Iisus, s-a bucurat foarte, că de multă vreme dorea să-L vadă, fiindcă auzise de El și nădăjduia să vadă vreo minune săvârșită de El. Și I-a pus întrebări în vorbe multe, dar El nu i-a răspuns nimic. Și arhieriei și cărturarilor erau de față, învinuindu-L cu înverșunare. Iar Irod, împreună cu ostașii săi, batjocorindu-L și luându-L în râs, L-a îmbrăcat cu o haină strălucitoare și L-a trimis înapoi la Pilat. Și în chiar ziua aceea Irod și Pilat s-au făcut prieteni unul cu altul, că mai înainte erau dușmani unul altuia” (Luca 23,7-12).* Regele din timpul procesului Mântuitorului, menționat de Sfântul Evanghelist Luca, este Irod Antipa, cel care l-a condamnat la moarte fără judecată pe Sfântul Ioan Botezătorul (Matei 14,3-11 și Marcu 6,17-28).

În timpul activității publice a Domnului Hristos, dinastia Apatrizilor conducea destinele poporului ales de aproximativ șaptezeci de ani și cu toate că Mântuitorul se trăgea din neamul regelui David, fiind adeseori interpelat cu denumirea de *„Fiul lui David”* (Matei 9,27, Marcu 10,47, Luca 18,38 etc.), El niciodată nu a afirmat despre Sine că este de viță regală, nici nu

și-a manifestat vreodată dorința de a stăpâni. Din contră, Domnul Hristos le-a spus Sfinților Săi Apostoli: „Știți că cei ce se socotesc cârmuitori ai neamurilor domnesc peste ele și cei mai mari ai lor le stăpânesc; dar între voi să nu fie așa, ci cel ce va vrea să fie mare între voi, să fie slujitorul vostru, și cel ce va vrea să fie întâiul între voi, să le fie tuturor slugă; că nici Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească și să-Și dea viața răscumpărare pentru mulți” (Marcu 10,42-45).

Din insuficiența cunoaștere a unor termeni și confundarea acestora, Natanael I-a spus Mântuitorului: „Rabbi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești împăratul lui Israel!” (Ioan 1,49), iar evreii L-au aclamat la intrarea triumfală în Ierusalim, zicând: „Osana! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Împăratul lui Israel!” (Ioan 12,13).

Când mai marii evreilor L-au dat pe Domnul Hristos în mâinile lui Ponțiu Pilat, cerându-i să-L condamne la moarte, guvernatorul i-a întrebat ce vină Îi aduc, iar evreii „au început să-L pârască, zicând: «Pe Acesta L-am găsit zicând că El este Hristos Împărat». Atunci Pilat a intrat în pretoriu și L-a întrebat pe Iisus: «Tu ești împăratul iudeilor?», Iisus i-a răspuns: «De la tine însuși o spui, sau alții ți-au spus-o despre Mine?». Pilat a răspuns: «Nu cumva sunt eu iudeu? Neamul Tău și arhiereii mi Te-au predat. Ce-ai făcut?». Iisus a răspuns: «Împărăția Mea nu este din lumea aceasta. Dacă împărăția Mea ar fi din lumea aceasta, slujitorii Mei s-ar fi luptat ca să nu le fiu predat iudeilor. Dar împărăția Mea nu este de aici». Atunci Pilat I-a zis: «Așadar, ești Tu împărat?». Răspuns-a Iisus: «Tu o spui, că Eu sunt împărat»” (Luca 23,2; Ioan 18,33-38 și Luca 23,5-15).

Cu toate că Mântuitorul nu a afirmat niciodată despre Sine că este împărat, în timpul discuției private purtate cu guvernatorul roman nu a negat acest lucru, însă a precizat că împărăția Lui nu este din această lume.

Cine sunt slujitorii menționați de Domnul Hristos, care ar fi luptat pentru ca Acesta să nu fie predat iudeilor? Răspunsul îl avem în cuvintele Mântuitorului adresate Sfântului Apostol Petru, în grădina Ghetsimani, după Cina cea de taină, când „*Iuda, luând o trupă de ostași, precum și slujitori de la arhieriei și de la farisei, a venit acolo cu felinare și cu făclii și cu arme. Iar Iisus, știind toate cele ce aveau să vină asupra-P*” (Ioan 18,3-4), le-a zis Sfinților Petru, Iacov și Ioan: „*Iată, ceasul s-a apropiat și Fiul Omului Se va da în mâinile păcătoșilor. Sculați-vă să mergem; iată, s-a apropiat cel care Mă vinde*». Și pe când El încă vorbea, iată, a venit Iuda, unul din cei doisprezece, și împreună cu el o gloată mare cu săbii și cu ciomege, trimiși de arhieriei și de bătrânii poporului. Iar trădătorul le dăduse un semn, zicând: «*Cel pe care-L voi săruta, Acela este; prindeți-L*». Și venind îndată la Iisus, I-a zis: «*Bucură-te, Învățătorule!*». Și L-a sărutat. Iar Iisus i-a zis: «*Prietene, pentru ce ai venit?*». Atunci ei, apropiindu-se, au pus mâinile pe Iisus și L-au prins. Iar Simon Petru, având sabie, a scos-o și a lovit pe sluga arhierelui și i-a tăiat urechea dreaptă; iar numele slugii era Malhus. Atunci Iisus i-a zis: «*Întoarce sabia ta la locul ei, că toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri. Sau crezi cumva că nu pot să-L rog pe Tatăl Meu și să-Mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri?* Dar cum se vor plini Scripturile, că așa trebuie să fie?»». În ceasul acela a zis Iisus către gloată: «*Ca la un tâlhar ați ieșit, cu săbii și ciomege, ca să Mă prindeți. În fiecare zi ședeam învățând în templu și n-ați pus mâna pe Mine. Dar toate acestea s-au făcut ca să se plinească Scripturile profeților*»” (Matei 26,45-50; Ioan 18,10 și Matei 26,52-56).

Dacă Natanael, precum și evreii, la intrarea triumfală a Domnului Hristos în Ierusalim, L-au numit pe Acesta în mod impropriu „împăratul lui Israel”, din moment ce niciodată nu a existat un imperiu evreiesc, conducătorii evreilor L-au acuzat

în mod deliberat și tendențios în fața lui Ponțiu Pilat că S-a autoproclamat împărat, pentru a putea obține condamnarea Lui la moarte. Acest fapt reiese cu claritate din relatările evanghelice, pentru că *„Pilat căuta să-L elibereze pe Iisus; dar iudeii strigau, zicând: «Dacă Îl eliberezi, nu ești prieten al cezarului. Oricine se face pe sine împărat este împotriva cezarului». Atunci Pilat, auzind cuvintele acestea, L-a dus pe Iisus afară și a șezut pe scaunul de judecată, în locul numit Pardosit cu pietre, iar evreiește Gabbata. Și era Vinerea Paștilor, ca la al șaselea ceas; și le-a zis iudeilor: «Iată, împăratul vostru!». Atunci ei au strigat: «Ia-L! Ia-L! Răstignește-L!». Pilat le-a zis: «Pe împăratul vostru să-L răstignesc?». Arhiereii au răspuns: «Nu avem împărat decât pe cezarul». Și văzând Pilat că nimic nu folosește, ci mai mare tulburare se face, luând apă și-a spălat mâinile înaintea mulțimii, zicând: Nevinovat sunt de sângele Dreptului acestuia. Voi veți vedea. Iar tot poporul, răspunzând, a zis: «Sângele lui asupra noastră și asupra copiilor noștri!». Atunci le-a eliberat pe Baraba, iar pe Iisus, după ce L-a biciuit, L-a dat să fie răstignit. Iar Pilat a scris și titlu și l-a pus pe cruce. Și era scris: Iisus Nazarineanul, împăratul iudeilor. Deci mulți dintre iudei au citit acest titlu, căci locul unde a fost răstignit Iisus era aproape de cetate. Și era scris în evreiește, latinește și grecește. Atunci arhiereii i-au zis lui Pilat: «Nu scrie: împăratul iudeilor, ci că el a zis: Eu sunt împăratul iudeilor». Pilat a răspuns: «Ce-am scris, am scris!»» (Ioan 19,12-15; Matei 27,24-26 și Ioan 19-22).*

Dacă Domnul Hristos ar fi fost acuzat că S-a numit pe Sine „rege al iudeilor”, aceasta nu ar fi constituit o crimă de lezmajestate la adresa împăratului de la Roma, de vreme ce Israelul era guvernat de unul sau chiar mai mulți regi, iar în Imperiul Roman existau numeroși monarhi, vasali cezarului, ai căror urmași luptau adeseori între ei pentru a urca pe tron, însă autoproclamarea ca împărat era socotită un act grav de uzurpare a autorității imperiale, care se pedepsea cu moartea.

Cu toate că Domnul Hristos nu a fost rege în Israel, inscripția întâlnită pe crucile din țara noastră: „Iisus Nazarineanul, regele iudeilor” este mai corectă din punct de vedere semantic decât „Iisus Nazarineanul, împăratul iudeilor”, întrucât niciodată în istorie nu a existat un imperiu al evreilor, care, începând cu regele Saul, au fost organizați, ca stat, într-o monarhie. Însă, din punctul de vedere al realității, cuvintele scrise de guvernatorul Ponțiu Pilat deasupra crucii Mântuitorului: „Iisus Nazarineanul, împăratul iudeilor” sunt mai corecte decât expresia: „Iisus Nazarineanul, regele iudeilor”, pentru că Domnul Hristos este într-adevăr împărat, iar nu rege, însă nu al iudeilor.

Deși Mântuitorul este împărat, după cum singur a recunoscut în fața lui Ponțiu Pilat, împărăția Lui nu este pământească și efemeră, asemenea imperiilor din această lume, pentru că arhanghelul Gavriil i-a spus Sfintei Fecioare Maria încă de la Bunavestire că „*împărăția Lui nu va avea sfârșit*” (Luca 1,33), iar Sfântul Apostol Pavel a afirmat că aceasta este „*o împărăție de nezdruccinat*” (Evrei 12,28).

Între Împărăția cerurilor și orice imperiu din această lume nu există termen de comparație, căci conform celor afirmate de Apostolul neamurilor, „*cele ce se văd sunt trecătoare, dar cele ce nu se văd sunt veșnice*” (II Corinteni 4,18). Cu toate că fiecare imperiu din această lume părea la un moment dat de neoprit, în final toate s-au prăbușit, de aceea, în cele ce urmează, vom prezenta, pe scurt, istoria celor mai importante imperii, pentru a înțelege mai bine cuvintele Mântuitorului: „*Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece*” (Marcu 13,31).

Înainte însă de a vorbi despre cele mai importante imperii din această lume, vom prezenta câteva date despre „Planeta albastră”, pe care Dumnezeu ne-a adus în existență, pentru a ne bucura de marele dar al vieții.

Întrucât în privința anumitor date geografice, demografice și istorice care sunt prezentate în această carte nu există o părere unanim acceptată de către toți specialiștii și cercetătorii, cu toate că au fost utilizate cele mai plauzibile surse de inspirație, unele dintre acestea vor reda informațiile furnizate de anumiți oameni de știință, agreeate de autor, iar altele vor fi exprimate cu aproximație.

În cartea Facerii din Vechiul Testament citim că „*la început a făcut Dumnezeu cerul și pământul. Și pământul era netocmit și gol. Și a zis Dumnezeu: «Să fie o tărie prin mijlocul apelor și să despartă apele de ape!».* Și a fost așa: Dumnezeu a făcut tăria și a despărțit Dumnezeu apele cele de sub tărie de apele cele de deasupra tăriei. Și Dumnezeu a numit tăria «cer». Și a zis Dumnezeu: «*Apele de sub cer să se adune la un loc și să se arate uscatul!*». Și a fost așa: apele de sub cer s-au adunat la locurile lor și s-a arătat uscatul. Și Dumnezeu a numit uscatul «pământ», iar adunările apelor le-a numit «mări»” (Facere 1,1-2 și 6-10).

Pământul are o suprafață de 510.065.600 km², dintre care 148.939.100 km², adică 29,2%, o reprezintă uscatul, iar 361.126.400 km², respectiv 70,8%, este compus din apă.

România se întinde pe 238.391 km², ceea ce reprezintă aproximativ 0,047% din suprafața totală a Pământului și 0,16% din cea a uscatului.

Pe planeta noastră trăiesc astăzi aproximativ 7.200.000.000 de oameni. Conform statisticilor, se estimează că în timpul Domnului Hristos, populația lumii era de 300 de milioane de locuitori, în anul 1250 d.Hr., de 400 de milioane, iar în anul 1500 d.Hr., de 500 de milioane. Omenirea a ajuns la un miliard de locuitori în anul 1804, la două miliarde în anul 1927, la trei miliarde în anul 1960, la patru miliarde în anul 1974, la cinci miliarde în anul 1987, la șase miliarde în anul 1999 și la șapte miliarde în anul 2011.

În zilele noastre, pe plan mondial, în fiecare secundă au loc 4,3 nașteri și aproape două decese; în fiecare minut vin pe lume 255 de copii și se sting din viață 107 persoane; în fiecare oră se nasc 15.300 de copii și mor 6.420 de oameni; zilnic au loc 367.200 de nașteri și 154.000 de decese; anual văd pentru prima dată lumina zilei 134 de milioane de copii și decedează 56,2 milioane de persoane, ceea ce înseamnă că populația Terrei crește la fiecare cinci zile cu peste un milion de locuitori și cu aproximativ 78 de milioane de persoane anual.

Din punct de vedere religios, populația lumii este formată din aproximativ 2.347.171.000 de creștini, 1.633.173.000 de musulmani, 987.513.000 de hinduiști, 509.046.000 de budiști, 436.179.000 de persoane care împărtășesc credințe populare chinezești, 13.862.000 de evrei etc.

Continentele lumii

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, continentul este „o diviziune geografică alcătuită dintr-o întindere vastă de uscat, mărginită, total sau parțial, de mări și de oceane, cuprinzând și unele insule sau arhipelaguri vecine”¹.

Pe Pământ sunt șase continente: Asia, Africa, America, Antarctica, Europa și Australia.

Asia

Asia este cel mai întins continent de pe Pământ și, de asemenea, cel mai populat. Limitele Asiei sunt Munții Ural și râul Ural la vest, Oceanul Arctic la nord, Marea Japoniei la est și Oceanul Indian la sud. Acest continent se întinde pe 43.820.000 km², care constituie aproximativ 8,7% din suprafața totală a Terrei și 29,8% din cea a uscatului. Populația Asiei este de aproximativ 4.307.000.000 de locuitori, reprezentând mai mult de 60% din întreaga populație a Globului.

Recordurile geografice ale Asiei: Cel mai înalt punct este vârful Chomolungma sau Everest, din munții Himalaya, având o altitudine de 8.848 m. Cel mai jos loc se află în zona Mării Moarte, între Israel și Iordania, la 395 m sub nivelul Oceanului Planetar. Cel mai lung curs de apă este Fluviul Albastru (Yangtze) din China, având 6.300 km. Cel mai mare lac este Marea Caspică, cu o suprafață de 371.000 km² (aproximativ o dată și jumătate mai mare decât România). Cea mai înaltă

¹ Dicționarul Explicativ al Limbii Române, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, Ediția a II-a, p. 218.

cascadă este Gersoppa, din India, având 253 de m. „Chute de Khone este cea mai lată cascadă din lume (13 km), fiind situată pe fluviul Mekong, în aval de orașul Kemmarat din Laos și are un debit de două ori mai mare decât al Niagarei și o diferență de nivel de 70 m”¹. Cel mai înalt vulcan activ este Klyuchevskaya Sopka din Rusia, situat la o altitudine de 4.750 m. „Bandai San este vulcanul cu cea mai mare înălțime a norului de erupție din lume (peste 6.000 m), fiind situat în partea central-nordică a celei mai mari insule japoneze, Honshu”². Cea mai mare insulă este Kalimantan (Borneo), având 743.330 km² (de trei ori și ceva suprafața României). Cel mai mare deșert este Gobi, cu o suprafață de aproximativ 1.295.000 km² (aproape de cinci ori și jumătate mai mare decât România). Cea mai lungă peșteră este Gua Terangair, din insula Kalimantan. Cele trei peșteri care o alcătuiesc: Clearwater, Blackrock și Whiterock, măsoară împreună 151,4 km. „Rakhiot Pic este peștera aflată la cea mai mare altitudine din lume (6.600 m), fiind situată în masivul muntos Nanga Parbat din extremitatea vestică a lanțului muntos himalayan, la sud de cursul superior al fluviului Indus”³. Cea mai mare peninsulă este cea Arabică, având aproximativ 3.250.000 km² (aproape de 14 ori suprafața României). Cea mai mare țară din lume, care se întinde pe continentele Asia și Europa, este Rusia, având o suprafață de 17.075.200 km² (fiind de peste 71 de ori mai mare decât România). Cea mai mare țară din Asia, după Rusia, este China, care are o suprafață de 9.640.011 km² (fiind de peste 40 de ori mai mare decât România). Cea mai mică țară din Asia o constituie Insulele Maldive, cu o suprafață de 298 km² (fiind de aproape 800 de ori mai mică decât România).

¹ **Silviu Neguț și Ion Nicolae**, *Enciclopedia recordurilor geografice*, Editura Meronia, București, 2003, p. 168.

² Ibidem, p. 102.

³ Ibidem, p. 241.

Africa

Africa este al doilea continent ca mărime de pe Terra și cel mai populat după Asia. Acest continent este înconjurat de Marea Mediterană la nord, de Canalul de Suez și de Marea Roșie de-a lungul Peninsulei Sinai, la nord-est, de Oceanul Indian la sud-est și de Oceanul Atlantic la vest. Din acest continent fac parte insula Madagascar și câteva arhipelaguri. Africa (cu insulele adiacente) ocupă un teritoriu de 30.244.050 km², reprezentând aproximativ 6% din suprafața totală a Terrei și 20,3% din cea terestră. Africa are aproximativ 1.125.000.000 locuitori, ceea ce reprezintă 15% din populația totală a globului.

Recordurile geografice ale Africii: Cel mai înalt punct este vârful Uhuru, din masivul Kilimanjaro, având o altitudine de 5.895 m. Cel mai jos loc este lacul Assal, situat la 160 m sub nivelul Oceanului Planetar. Cel mai lung curs de apă este Nilul, având 6.695 km. Cel mai mare lac este Victoria, cu o suprafață de 68.870 km² (fiind mai mare decât Transilvania, care fără Banat, Crișana și Maramureș are 57.807 km²). Cea mai înaltă cascadă este Tugela, din Africa de Sud, având 948 m. Cel mai înalt vulcan activ este Pico de Fogo, din insulele Capului Verde, situat la o altitudine de 2.829 m. Cea mai mare insulă este Madagascar, având 587.041 km² (aproape de două ori și jumătate suprafața României). Cel mai mare deșert este Sahara, cu o suprafață de aproximativ 9.000.000 km² (de peste 37 de ori suprafața României). Cea mai lungă peșteră este Sof Omar, din Etiopia, măsurând 15,1 km. Cea mai mare peninsulă este Somalia, având aproximativ 750.000 km² (de trei ori și ceva suprafața României). Cea mai mare țară din Africa este Algeria, care se întinde pe o suprafață de 2.381.740 km² (fiind aproximativ de 10 ori mai mare decât România). Cea mai mică țară din Africa o constituie Insulele Seychelles, cu o suprafață de 455 km² (fiind de aproximativ 524 de ori mai mică decât România). Cea mai

ridicată temperatură din lume s-a înregistrat la El Azizia, în Libia, unde, în 13 septembrie 1922, aparatele au indicat +57,8°C.

America

America este al treilea continent al Planetei, atât în ceea ce privește suprafața, cât și populația. Întrucât unii socotesc America de Nord și de Sud două continente diferite, anumite informații le vom prezenta atât împreună, cât și separat.

Acest continent este mărginit la nord de Oceanul Arctic, la est de Oceanul Atlantic și de Marea Caraibelor, iar la vest de Oceanul Pacific. America se întinde pe 42.330.000 km² (24.490.000 km² America de Nord și 17.840.000 km² America de Sud), ceea ce reprezintă aproximativ 8,3% din suprafața totală a Pământului și 28,5% din cea a uscatului (16,5% America de Nord și 12% America de Sud). Populația Americii este de aproximativ 972.000.000 de locuitori (565.000.000 în America de Nord și 407.000.000 în America de Sud), reprezentând 14% din populația lumii (8% America de Nord și 6% America de Sud).

Recordurile geografice ale Americii: Cel mai înalt punct este vârful Aconcagua din Cordillera del Limite, în munții Anzi, având o altitudine de 6.959 m. Cel mai jos loc îl reprezintă mlaștinile Badwater, din Valea Morții, aflate la 82 metri sub nivelul Oceanului Planetar. Cel mai lung curs de apă este Amazonul, având aproximativ 7.025 km. Cel mai mare lac este Lacul Superior, cu o suprafață de 82.103 km². Cea mai înaltă cascadă este Angel, din Venezuela, având 979 m. Cel mai înalt vulcan activ este Ojos del Salado, de la frontiera dintre Argentina și Chile, situat la o altitudine de 6.887 m. Cea mai mare insulă este Groenlanda, având aproximativ 2.175.600 km² (o suprafață de peste nouă ori mai mare decât cea a României). Cel mai mare deșert este cel din Patagonia, cu o suprafață de aproximativ 673.000 km² (aproape de trei ori mai mare decât România). Cea

mai lungă peșteră este cea a Mamuților, din Statele Unite ale Americii, măsurând aproximativ 651,8 km. „Castelguard este peștera cu cel mai mare volum de gheață din lume (150.000 m³) și se află în sud vestul Canadei, în Munții Stâncoși, sub renumitul ghețar «Columbia», care acoperă Muntele Columbia de la granița dintre provinciile Alberta și Columbia Britanică”¹. Cea mai mare țară din America este Canada, care se întinde pe 9.980.000 km² (fiind aproape de 42 de ori mai mare decât România). Cea mai mică țară din America o constituie Insulele Saint Kitts și Nevis, cu o suprafață de 261 km² (fiind de 913 ori mai mică decât România). „În Valea Morții, o depresiune deșertică situată în sud vestul Statelor Unite ale Americii, a fost înregistrată cea mai ridicată temperatură pe termen lung din lume: +48,9°C la umbră, timp de 43 de zile consecutiv (6 iulie - 17 August 1917)”². „Muntele Washington, cu cei 1.917 m, este cel mai înalt vârf din Munții Președinților, parte a lanțului muntos White Mountains din nord estul Statelor Unite ale Americii (în statul New Hampshire), unde, în anul 1934, s-a înregistrat cea mai mare viteză a vântului din lume (372 km/h)”³.

Antarctica

Antarctica este cel de-al patrulea continent al Planetei, fiind înconjurat din toate părțile de Oceanul Antarctic. „Antarctica este singurul continent al cărui echilibru natural nu a fost încă tulburat de prezența omului”⁴. Acesta se întinde pe aproximativ 14.000.000 de km², ceea ce reprezintă aproximativ 2,7% din suprafața totală a Pământului și 9,4% din cea a uscatului. Aproximativ 98% din suprafața continentului este acoperită cu

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 290.

³ Ibidem, pp. 296-297.

⁴ Ibidem, p. 84.

un strat de gheață, care are cel puțin 1,6 km grosime. Ținând cont de acest fapt, aici nici nu există locuitori permanenți, însă anual, între 1.000 și 5.000 de persoane, în marea lor majoritate oameni de știință, sosesc în Antarctica, pentru a-și desfășura activitatea la bazele de cercetare de pe acest continent. Există și locuitori semi-permanenți, care se îndeletnicesc cu vânătoria de balene, iar mulți dintre ei și-au adus aici familiile. În consecință, nu e de mirare că rușii au construit o biserică ortodoxă închinată Sfintei Treimi, lângă baza științifică rusească Bellingshausen sau că în Antarctica s-au născut copii.

Primul copil care a venit pe lume în zona de convergență antarctică a fost o fetiță de origine norvegiană, numită Solveig Gunbjorg Jacobsen, care s-a născut în 8 octombrie 1913, din părinții Fridthjof și Klara Olette Jacobsen, care erau vânători de balene, pe insula Georgia de Sud. Valea Jacobsen, din masivul Vinson, Antarctica, a fost numit după această fetiță.

Primul copil născut chiar în Antarctica a fost Emilio Marcos Palma, care a văzut pentru prima dată lumina zilei în 7 ianuarie 1978, la baza argentiniană de cercetare Esperanza.

Prima Taină a Cununiei a fost oficiată în biserica Sfânta Treime din Antarctica în 29 ianuarie 2007, când Eduardo Aliaga Ilabaca, membru al bazei științifice ciliene de pe acest continent, s-a căsătorit cu rusoaica Angelina Zhuldybina, după ce a trecut la ortodoxie.

Recordurile geografice ale Antarcticii: Cel mai înalt punct este masivul Vinson, din muntele Ellsworth, având o altitudine de 4.897 m. Cel mai jos loc este depresiunea subglacială Bentley, situată la 2.538 metri sub nivelul Oceanului Planetar. Cu toate că nu este acoperită de apele oceanului, depresiunea se află sub un strat gros de gheață. Cel mai lung curs de apă este râul Onyx, având 30 km. Cel mai mare lac (subglacial) este Vostok, cu o suprafață de aproximativ 12.500 km², fiind acoperit de o calotă

de gheață de aproximativ 3,7 km. Cel mai înalt vulcan activ se află în muntele Erebus, situat la o altitudine de 3.794 m. „La stațiunea de cercetare Vostok, din Antarctica, în 24 august 1960, s-a înregistrat cea mai joasă temperatură de pe glob: -88,3°C. La asemenea temperaturi mercurul devine dur, iar fierul, casant ca sticla”¹. „Antarctica este zona geografică în care se înregistrează cea mai mare valoare a radiației solare de pe Pământ (120.000 cal./cm²), dar, totodată, continentul care pierde, prin reflecție (datorită gheții), toată energia primită de la Soare”². „Commonwealth Bay este locul unde se înregistrează, la nivelul mării, cele mai puternice vânturi din lume (viteza acestora ajungând la 327 km/h)”³.

Dacă întregul strat de gheață din Antarctica s-ar topi, nivelul apei Oceanului Planetar ar crește cu 60-65 de metri.

Europa

Ca întindere, Europa este penultimul continent al lumii. Aceasta cuprinde peninsula Eurasiei, fiind separată de Asia prin Munții Ural, râul Ural și Marea Caspică la est, și prin Munții Caucaz la sud-est. Europa are deschidere, în nord, la Oceanul Arctic, în vest la Oceanul Atlantic, în sud la Marea Mediterană, iar în sud-est la Marea Neagră și la căile ei de legătură spre Marea Mediterană.

Europa are 10.180.000 km², ceea ce înseamnă aproximativ 2% din suprafața totală a Pământului și 6,8% din cea a uscatului. Europa este al patrulea cel mai populat continent al lumii, după Asia, Africa și America, cu o populație de aproximativ 743 de milioane de locuitori, reprezentând 11% din populația lumii.

Recordurile geografice ale Europei: Cel mai înalt punct este vârful Mont Blanc, din Alpii francezi, având o altitudine de 4.810 m.

¹ Ibidem, p. 86.

² Ibidem, p. 85.

³ Ibidem, p. 119.

Cel mai jos loc se află în zona Mării Caspice, la 29 metri sub nivelul Oceanului Planetar. Cel mai lung curs de apă este Volga, având 3.690 km. Cel mai mare lac este Ladoga, din nord-vestul Rusiei, cu o suprafață de 17.700 km². Cea mai înaltă cascadă este Ormeli, din Norvegia, având 563 m. Cel mai înalt și cel mai activ vulcan este Etna, din Italia, situat la o altitudine de 3.269 m. Cea mai mare insulă este Marea Britanie, având 244.820 km². Cel mai mare deșert este Halendi, de pe înălțimile Islandei, cu o suprafață de aproximativ 60.000 km². Din punctul de vedere al climei acesta nu este un deșert, însă întrucât precipitațiile sub formă de ploaie sau ninsoare se infiltrează prea repede în solul vulcanic, nicio plantă nu poate crește aici. Cel mai mare semi-deșert de pe continent este Bardenas Reales, din Spania, măsurând aproximativ 455 km², iar cea mai mare suprafață deșertică a Europei este cea din Deliblatska Peščara, în Serbia, care se întinde pe 300 km². Cea mai lungă peșteră este Optimisticeskaia, în Ucraina, măsurând peste 200 km. „Jean Bernard este cea mai adâncă peșteră din lume (1.602 m), fiind situată în extremitatea estică a Franței, lângă granița cu Elveția, la sud de lacul Geneva, în Masivul Folly”¹. Cea mai mare peninsulă este cea Scandinavică, având aproximativ 777.000 km² (de trei ori și ceva suprafața României). Cea mai mare țară din Europa, după Rusia, este Turcia. Suprafața acesteia, care se întinde în continentele Asia și Europa, este de 783.562 km² (din care 755.682 km² sunt în Asia, iar 23.764 km² în Europa, fiind de peste trei ori mai mare decât România). Cea mai mare țară din Europa, al cărei teritoriu se află în întregime pe continent, este Ucraina, cu o suprafață de 603.550 km² (fiind de două ori și jumătate mai mare decât România). Cea mai mică țară din Europa este Vaticanul, cu o suprafață de 0,44 km².

Întrucât România face parte din Europa, în continuare vom prezenta și recordurile geografice ale țării noastre: Cel mai înalt

¹ Ibidem, p. 164.

punct este vârful Moldoveanu din Munții Făgărașului, având o altitudine de 2.544 m. Cel mai jos loc este litoralul Mării Negre, aflat la nivelul Oceanului Planetar. Cel mai lung curs de apă este Dunărea, care are o lungime totală de 2.860 km, dintre care 1.075 km în țara noastră. Cel mai lung râu care izvorăște în România este Mureșul, având o lungime de 761 km, dintre care 715 km la noi în țară, iar 46 km în Ungaria. Cel mai lung râu care curge doar pe teritoriul țării noastre este Oltul, având 615 km. Cel mai mare lac este Razim, din județul Tulcea, cu o suprafață de 415 km². Cea mai înaltă cădere de apă este Cascada Cociu, din județul Mehedinți, având peste 130 m, iar cascada Bigar, din județul Caraș Severin, a fost declarată de către specialiștii de la „The World Geography” drept cea mai frumoasă din lume. În România nu există vulcani activi, însă vulcanii noroioși de la Pâclele Mici, din județul Buzău, reprezintă o curiozitate a naturii. Cea mai mare insulă românească este Balta Ialomiței sau Balta Borcea, având 831,3 km². Cel mai mare deșert este „Sahara Olteniei”, din județul Dolj, cu o suprafață de aproximativ 800 km². Cea mai lungă cavitate subterană este Peștera Vântului, din județul Bihor, măsurând aproape 47 de km. Cel mai mare județ din țara noastră este Timișul, întinzându-se pe 8.697 km², iar cel mai mic este Ilfovul, cu o suprafață 1.583 de km².

Australia

Australia este cel mai mic continent al planetei. Aceasta este mărginită la sud-vest, vest și nord-vest de Oceanul Indian, la nord de Marea Timorului și de Marea Arafura, la nord-est de Marea de Corali, la est de Oceanul Pacific, iar la sud-est de Marea Tasmaniei. Australia (fără insulele aparținătoare și apele teritoriale) ocupă un teritoriu de 7.617.930 km², reprezentând aproximativ 1,5% din suprafața totală a Pământului și 5,1% din cea a uscatului. Populația Australiei este de aproximativ

23.761.000 de locuitori, ceea ce reprezintă aproape 0,3% din populația totală a globului.

Recordurile geografice ale Australiei: Cel mai înalt punct este vârful Kosciuszko din Snowy Mountains, având o altitudine de 2.228 m. Cel mai jos loc este lacul Eyre, situat la 16 metri sub nivelul Oceanului Planetar. Cel mai lung curs de apă este Murray, având 2.375 km. Cel mai mare lac este Eyre, cu o suprafață cuprinsă între 8000 și 15.000 km² (în funcție de precipitații). „Australia are bogate resurse subterane de ape (se cunosc 15 bazine subterane arteziene, între care și cel mai mare din lume, dezvoltat pe 1.736 km²)”¹. Cea mai înaltă cascadă este Wallaman, având 268 metri. Australia nu are vulcani activi, iar ultima erupție vulcanică a avut loc pe acest continent în urmă cu aproximativ 5000 de ani, în munții Gambier și Schank. Exceptând continentul australian, care este cea mai mare insulă din lume, următoarea insulă australiană ca suprafață este Tasmania, având 64.519 km² (fiind mai mare decât Transilvania, care fără Banat, Crișana și Maramureș are 57.807 km²). Cel mai mare deșert este Great Victoria, cu o suprafață de aproximativ 424.400 km² (aproape de două ori mai mare decât România). Cea mai lungă peșteră este Bullita, măsurând aproximativ 120 km. Cea mai mare peninsulă este Cape York, având aproximativ 137.000 km².

¹ Ibidem, p. 99.

Oceanele lumii

În Dicționarul Explicativ al Limbii Române citim că oceanul este o „*vastă întindere de apă sărată de pe suprafața globului, delimitată de continente*”¹.

Pe Pământ sunt următoarele oceane: Planetar, Pacific, Atlantic, Indian, Antarctic și Arctic.

Oceanul Planetar

Oceanul Planetar este sistemul interconectat al apelor oceanice și marine ale Pământului, care cuprinde cea mai mare parte a hidrosferei și acoperă aproximativ 70,8% din suprafața Pământului, cu un volum total de 1.332 miliarde km³.

Unitatea și continuitatea Oceanului Planetar, cu un schimb relativ liber între părțile sale, este de o importanță fundamentală pentru oceanografie. Acesta este împărțit într-un număr de teritorii oceanice principale, care sunt delimitate de continente și au caracteristici oceanografice diferite. Acesta se împarte în Oceanul Pacific, Oceanul Atlantic, Oceanul Indian, Oceanul Arctic și Oceanul Antarctic (considerat de obicei ca partea de sud a Oceanelor Pacific, Atlantic și Indian). Apele oceanice sunt intercalate și ele de mai multe mări și golfuri mici.

Oceanul Pacific

Cel mai mare ocean din lume este Pacificul, acoperind aproximativ 33% din suprafața Pământului și mai bine de jumătate din suprafața totală a mărilor și oceanelor. Suprafața Pacificului este mai mare decât suma suprafețelor tuturor continentelor.

¹ Dicționarul Explicativ al Limbii Române..., p. 710.

Acesta are o suprafață totală de aproximativ 179.680.000 km², cu mările secundare și 165.300.000 km² fără acestea, întinzându-se pe direcția nord-sud pe aproximativ 15.500 km de la Strâmtoarea Bering până la marginile înghețate ale Mării Ross din Antarctica. Pe direcția vest-est se întinde pe aproape 19.800 km, de la Strâmtoarea Malacca, până la coastele continentului America. Această distanță reprezintă de peste cinci ori diametrul Lunii.

Volumul de apă al Pacificului este de 714.410.000 km³, cu tot cu mările secundare, sau de 696.190.000 km³ fără apa din mările adiacente.

Adâncimea medie a oceanului este de 3.940 m, dacă sunt luate în considerație mările secundare și de 4.280 m fără acestea. Groapa Marianelor, aflată în nord-vestul oceanului, este cel mai jos loc de pe planetă, având o adâncime de 11.033 m sub nivelul Oceanului Planetar.

„Cercul de foc al Pacificului este cea mai întinsă și activă zonă vulcanică de pe Pământ. Aceasta concentrează 62% din toți vulcanii activi existenți în prezent (peste 350 din cei 600 vulcani activi); două treimi din aceștia se află în arcurile insulare din Pacificul de Vest, iar restul pe țărmurile pacifice ale celor două Americi”¹.

Dintre cele mai importante mări adiacente ale Oceanului Pacific amintim: Marea Bering, Marea Celebes, Marea Chiliană, Marea Chinei de Est, Marea Chinei de Sud, Marea de Corali, Marea Filipinelor, Marea Galbenă, Marea Japoniei, Marea Okhotsk, Marea Sulu și Marea Tasmaniei.

Pacificul cuprinde în jur de 25.000 de insule, mai mult decât toate celelalte oceane la un loc, majoritatea aflându-se la sud de ecuator. Aceste insule fac parte din trei grupuri diferite: Melanezia, Micronezia și Polinezia.

Melanezia înseamnă „Insulele negre”. Din acest grup fac parte: Insulele Fiji (Dongondongo, Galoa, Kadavu, Katafanga,

¹ Silviu Neguț și Ion Nicolae, *Op. Cit.*, p. 110.

Katikua, Laucala, Mago, Matanuku, Nairai, Naitaba, Namalata, Nukubati, Robinson Crusoe, Susui, Tokoriki, Totoya, Tuvuca, Vatulele, Vomolailai, Vorovoro, Yaukuvelevu etc.), Insulele Maluku, Matuku, Insulele Solomon, Insulele Strâmătorii Torres, Noua Caledonie, Noua Guinee și Vanuatu.

Micronezia înseamnă „Insulele mici”. Din acest grup fac parte: Statele Federale ale Microneziei (Chuuk, Kosrae, Pohnpei și Yap), Guam, Insula Wake, Insulele Mariene de Nord (Rota, Saipan, Tinian etc.), Insulele Marshall (Aur, Bikini, Ebon, Lae, Nadikdik, Namorik, Rongelap, Rongerik, Toke etc.), Kiribati, Nauru și Palau.

Polinezia înseamnă „Multe insule”. Din acest grup fac parte: Insula Paștelui, Insulele Cook (Aitutaki, Atiu, Mangaia, Manihiki, Manuae, Mitiaro, Nassau, Pukapuka, Rakahanga, Rarotonga, Suvarrow, Takutea etc.), Insulele Hawaii (Kahoolawe, Kauai, Lanai, Maui, Molokai, Niihau, Oahu etc.), Insulele Pitcairn (Ducie, Henderson, Oeno etc.), Niue, Noua Zeelandă (Adams, Arapawa, Campbell, Chatham, Insula de Nord, Insula de Sud, Matakana, Rangitoto, Raoul, Ruapuke, Stewart, Waiheke etc.), Polinezia Franceză (Insulele Bora Bora, Hiva Oa, Huahine, Maiao, Maputi, Mehetia, Moorea, Nuku Hiva, Raiatea, Tahaa, Tahiti, Tetiaroa), Rotuma, Samoa, Tokelau, Tonga, Tuvalu, Wallis și Futuna.

Oceanul Atlantic

Incluzând mările adiacente, Oceanul Atlantic ocupă o suprafață de aproximativ 106.400.000 km², iar fără acestea, de 82.400.000 km². Lățimea oceanului este de 2.848 km între Brazilia și Liberia și de 4.830 km între Statele Unite ale Americii și nordul Africii. Volumul oceanului, cu mările secundare, este de 354.700.000 km³, iar fără acestea, de 323.600.000 km³. Adâncimea medie a Atlanticului este de 3.332 m, incluzând mările adiacente,

sau de 3.926 m, fără aceste mări. Cel mai jos loc din acest ocean este Groapa Puerto Rico, situată la o adâncime de 9.219 m.

Dintre cele mai importante mări adiacente ale Oceanului Atlantic amintim: Marea Baltică, Marea Caraibelor, Marea Labrador, Marea Mediterană și Marea Nordului.

Cele mai importante insule din Oceanul Atlantic sunt: Ascension, Barbados, Fernando de Noronha, Groenlanda, Indiile de Vest, Insulele Azore, Insulele Bahamas, Insulele Bermude, Insulele Canare, Insulele Capului Verde, Insulele Falkland, Insulele Faroe, Insulele Madeira, Insulele Sfinții Petru și Pavel, Irlanda, Islanda, Marea Britanie, Martin Vaz, Newfoundland, Rockall, Sao Tome și Principe, Sfânta Elena, Svalbard și Tristan de Cunha, Țara de foc.

Oceanul Indian

Oceanul Indian este al treilea ocean ca mărime din lume. Acesta are o suprafață de aproximativ 73.556.000 km², fiind mărginit în nord de subcontinentul Indian, în est de Malaezia, Insulele Sunda și de Australia, în sud de Oceanul Antarctic, iar în vest de Peninsula Arabică și Africa. Volumul Oceanului Indian este estimat la 292.131.000 km³.

Pe fundul Oceanului Indian se află dorsala subacvatică central-indiană cu o direcție nord-sud, praguri și gropi de diverse adâncimi. Între aceste gropi se numără Groapa Sunda, cu o adâncime maximă de 7455 m și Groapa Diamantelor, cu o adâncime maximă de 8047 m, aceasta fiind adâncimea maximă a Oceanului Indian.

Dintre cele mai importante mări adiacente, golfuri și strâm-tori care aparțin de Oceanul Indian, amintim: Marea Andaman, Marea Arabiei, Marea Roșie, Golful Aden, Golful Bengal, Golful Oman, Golful Persic, Marele Golf Australian, Strâmtoarea Malacca și Strâmtoarea Mozambicului.

Dintre insulele oceanului Indian amintim: Amindive, Andaman, Ashmore și Cartier, Chagos, Insula Christmas, Cocos, Comore, Heard și McDonald, Indonezia, Insula Socotra Kerguelen, Laccadive, Madagascar, Maldive, Mauritius, Mayotte, Minicoy, Nicobar, Pemba, Phuket, Rodriguez, Reunion, Seychelles, Sri Lanka și Zanzibar.

Oceanul Antarctic

Oceanul Antarctic, cunoscut și sub numele de: Oceanul de Sud, Marele Ocean de Sud, Oceanul Polar de Sud sau Oceanul Austral, cuprinde apele cele mai sudice ale Oceanului Planetar, în general la sud de paralela 60, care înconjoară continentul Antarctica. Acesta este al patrulea ocean al Planetei și a fost ultimul clasificat astfel, fiind acceptat printr-o decizie a Organizației Hidrografice Internaționale din anul 2000.

Geografii nu au căzut de acord în ceea ce privește suprafața Oceanului Antarctic, iar unii spun că acesta nici nu există, considerând că apele care se întind sub paralela 60 sud fac parte din Oceanele Pacific, Atlantic și Indian.

Oceanul Antarctic este al patrulea ocean din lume, având o suprafață de aproximativ 20.327.000 km². Acesta se întinde de la continentul Antarctica în sud, până la paralela 60 sud, unde se întâlnește cu Oceanele Pacific, Atlantic și Indian la nord.

Volumul de apă al Oceanului Antarctic este estimat la 71.800.000 km³. Curentul Antarctic Circumpolar, care are o lungime de 21.000 km, se deplasează în permanență spre est, fiind cel mai mare curent oceanic din lume, care transportă 130.000.000 m³ de apă pe secundă, de o sută de ori mai mult decât debitele tuturor cursurilor de apă din lume.

Calota de gheață care plutește deasupra Oceanului Antarctic crește de la o medie minimă de 2.600.000 km² în martie, până la aproximativ 18.800.000 km², în septembrie.

Adâncimea medie a Oceanului Antarctic este de 4.000-5.000 m, cel mai jos loc din acest ocean fiind Groapa South Sandwich, situată la 7.235 m sub nivelul Oceanului Planetar.

Mări adiacente Oceanului Antarctic sunt: Marea Amundsen, Marea Bellingshausen, Marea Ross, Marea Scotia și Marea Weddell, precum și o parte din Strâmtoarea Drake.

Dintre insulele Oceanului Antarctic amintim: Insula Bounty, Insula Bouvet, Insula Campbell, Insula Georgia de Sud, Insula Macquarie, Insula Marion, Insula Petru I, Insula Scott, Insula Snares, Insulele Antipodes, Insulele Auckland, Insulele Ballenney, Insulele Crozet, Insulele Falkland, Insulele Orkney de Sud, Insulele Sandwich de Sud și Insulele Shetland.

Oceanul Arctic

Oceanul Arctic, cunoscut și sub numele de Oceanul Înghețat sau Oceanul Boreal, este situat, în principal, în regiunea Polului Nord și este cel mai mic dintre cele cinci oceane ale lumii, fiind și cel mai puțin adânc dintre acestea. Cu toate că Organizația Hidrografică Internațională îl socotește drept ocean, unii oceanografi numesc acest corp Marea Arctică Mediterană sau doar Marea Arctică, clasificându-l ca Marea Mediterană a Oceanului Atlantic.

Suprafața Oceanului Arctic este de aproximativ 14.090.000 km², având o formă aproape circulară. Acesta este delimitat de țărmurile nordice ale continentelor Europa, Asia și America, precum și de cele ale insulei Groenlanda. Oceanul Arctic comunică liber cu apele Oceanului Atlantic și numai printr-o strâmtoare îngustă cu Oceanul Pacific. Țărmurile celor trei continente care îl mărginesc sunt foarte crestate, rezultând numeroase peninsule, golfuri, estuare și fiorduri. Acest ocean nu are contact direct cu toate continentele care îl delimitează, ci doar prin intermediul mărilor adiacente. Datorită temperaturilor extrem de scăzute din

această zonă, gheața este nelipsită din Oceanul Arctic. Astfel, mai mult de jumătate din suprafața sa (8.000.000 km²), pe timpul verii și peste trei pătrimi (11.000.000 km²), în timpul iernii, este acoperită de o imensă calotă de gheață, centrată pe Polul Nord.

Volumul de apă al acestui ocean este estimat la 18.750.000 km³.

Adâncimea medie a Oceanului Arctic este de 1200 m, iar cel mai jos loc este Groapa Litke, situată la 5450 m sub nivelul Oceanului Planetar.

Dintre cele mai importante mări adiacente ale Oceanului Arctic amintim: Marea Albă, Marea Barents, Marea Beaufort, Marea Chukchi, Marea Groenlandei, Marea Kara, Marea Lincoln, Marea Norvegiană și Marea Siberiei de Est.

Dintre insulele Oceanului Arctic amintim: Insula Arey, Insula Axel Heiberg, Insula Baffin, Insula Banks, Insula Barter, Insula Bear, Insula Bennett, Insula Clavering, Insula Devon, Insula Dikson, Insula Disko, Insula Drangey, Insula Eldey, Insula Ellesmere, Insula Flatey, Insula Graham Bell, Insula Hans, Insula Henrietta, Insula Hopen, Insula Jeannette, Insula Kaffeklubben, Insula Moffen, Insula Novaya Zemlya, Insula Nymark, Insula Papey, Insula Queen Elisabeth, Insula Rudolf, Insula Severny, Insula Shannon, Insula Traill și Insula Victoria.

Imperiile lumii

După ce a creat cerul, pământul, apele, regnul vegetal și viețuitoarele, „Dumnezeu a zis: *«Să facem om după chipul și asemănarea Noastră, ca să stăpânească peste peștii mării și peste păsările cerului și peste dobitoace și peste tot pământul și peste toate vietățile ce se târăsc pe pământ!»*. Și l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; bărbat și femeie i-a făcut. Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: *«Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și supuneți-l; și stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate dobitoacele și peste tot pământul, peste toate vietățile ce se târăsc pe pământ!»*” (Facere 1,26-28).

Întrucât în timpul potopului au pierit toți oamenii de pe pământ, în afara lui Noe și a familiei sale, după ce aceștia au ieșit din corabie, „Dumnezeu i-a binecuvântat pe Noe și pe fiii săi și le-a zis: *«Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți! Groază și frică de voi să aibă toate fiarele pământului, toate păsările cerului, tot ce se mișcă pe pământ și toți peștii mării; căci toate acestea vi le-am dat pe mână»*” (Facere 9,1-2).

Din cuvintele Sfintei Scripturi constatăm că omul a fost creat pentru a stăpâni asupra lumii văzute, însă în baza chipului lui Dumnezeu cu care a fost înzestrat, ceea ce înseamnă că omul trebuie să stea în ascultare de Dumnezeu, pentru ca lumea să asculte de el.

Viața omului depinde în totalitate de relația pe care acesta o are cu Dumnezeu. Astfel, după ce i-a eliberat pe evrei din robia egipteană, Dumnezeu le-a arătat binecuvântările care îi așteaptă dacă Îi vor împlini poruncile și încercările prin care vor

trece dacă le vor încălca: „De veți umbla întru poruncile Mele și dacă învățăturile Mele le veți păzi și le veți face, vă voi da ploile la vremea lor: pământu-și va da belșugul, pomii câmpului își vor da roadele lor. Treierişul vostru va dura până la culesul viilor, culesul viilor va dura până la semănat; pâinea voastră o veți mânca întru îndestulare, și cu întemeiere veți locui pe pământul vostru. Război prin țara voastră nu va trece, pace voi dăruia pământului vostru; veți dormi fără ca cineva să vă tulbure, fiarele cele rele din pământul vostru le voi nimici. Pe vrăjmașii voștri îi veți pune pe fugă, de sabie cădea-vor în fața voastră. Cinci din voi vor goni o sută, o sută din voi vor goni zece mii; de sabie vor cădea vrăjmașii voștri în fața voastră. Căuta-voi asupra voastră și vă voi spori și vă voi înmulți și voi întări legământul Meu cu voi. Veți mânca roadele vechi din anii trecuți, iar pe cele vechi le veți da la o parte spre a le face loc celor noi. Legământul Meu îl voi pune întru voi, sufletul Meu nu se va scârbi de voi. Voi umbla printre voi, Eu vă voi fi vouă Dumnezeu și voi Îmi veți fi Mie popor. Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru, Cel ce v-am scos din țara Egiptului la vremea când erați acolo robi; zdrobit-am legătura jugului vostru, de-acolo v-am scos cu graiul deschis. Dar dacă nu Mă veți asculta și dacă nu veți îndeplini aceste porunci ale Mele, și lor nu vă veți supune și nici judecăților Mele, dacă sufletul vi se va îngreuia în așa chip, încât să nu-Mi îndepliniți poruncile și să-Mi încălcați legământul, atunci iată ce-am să vă fac Eu vouă: lipsurile le voi abate asupra voastră și râia, gălbinarea ce vă sleiește ochii și vă istovește sufletul; în zadar vă veți semăna semințele, că dușmanii voștri le vor mânca. Îmi voi întoarce fața împotriva voastră și veți cădea înaintea vrăjmașilor voștri; cei ce vă urăsc vor domni peste voi și veți fugi când nimeni nu vă va alunga. Dacă nici așa nu Mă veți asculta, atunci de șapte ori mai mult vă voi pedepsi pentru păcatele voastre. Voi surpa

semeția mândriei voastre, cerul vostru-l voi face ca fierul, iar pământul vostru ca arama. În zadar vă veți cheltui puterile, că pământul vostru nu-și va da roadele, nici pomii țarinii voastre nu-și vor da poamele. Dacă și după acestea veți merge împotriva-Mi și nu veți vrea să Mă ascultați, atunci de șapte ori mai mult vă voi lovi pentru păcatele voastre. Voi trimite asupra voastră fiarele câmpului, care vă vor lipsi de copii și vă vor prăpădi vitele; vă voi face atât de puțini, încât vi se vor pustii drumurile. Dacă nici după aceasta nu vă veți îndrepta, ci tot împotriva Mea veți merge, atunci cu mânie mare voi veni asupra voastră și de șapte ori mai mult vă voi lovi pentru păcatele voastre. Voi aduce asupra voastră sabie răzbunătoare spre răzbunarea Legământului; și veți fugi prin cetățile voastre, dar Eu moarte voi trimite în mijlocul vostru și veți fi dați în mâinile dușmanilor. Pâinea, care vă hrănește, o voi lua de la voi, zece femei vă vor coace pâinile într-un singur cuptor și vă vor da pâinea cu cântarul și veți mânca și nu vă veți sătura. Dacă nici după acestea nu Mă veți asculta și tot împotriva Mea veți merge, atunci cu mânie mare voi veni asupra voastră și de șapte ori mai mult vă voi lovi pentru păcatele voastre: din carnea fiilor voștri veți mânca, și din carnea ficelor voastre. Pustiu voi face împrejurul stâlpilor voștri, strica-voi idolii de lemn făcuți cu mâinile voastre; oasele voastre le voi pune peste oasele idolilor voștri, într-atât de supărat va fi sufletul Meu pe voi. Cetățile vi le voi lăsa pustii, pustiu voi face din sfintele voastre locașuri și nu voi mirosi miresmele jertfelor voastre. Pustii-voi țara voastră, că se vor mira de ea vrăjmașii voștri, ei, cei ce vor locui într-însa, iar pe voi vă voi risipi printre neamuri, și sabia vă va topi din fugă, și va fi pământul vostru pustiu și pustiite vor fi cetățile voastre. Iar celor rămași dintre voi, frică voi trimite în inima lor pe pământul vrăjmașilor lor; până și freamătul frunzei ce se clatină îi va pune pe fugă, și vor fugi ca de sabie și

vor cădea când nimeni nu-i va fugări; ca într-o fugă din război se vor împiedica unii de alții când nimeni nu-i va urmări. Nu, nu veți fi în stare să vă împotriviți vrăjmașilor voștri; veți pieri printre neamuri, pământul vrăjmașilor voștri vă va mânca. Iar cei ce vor rămâne după voi, din pricina păcatelor voastre vor pieri; în pământul vrăjmașilor lor se vor topi” (Levitic 26,3-33 și 36-39). Din acest text, înțelegem că întâmplările care marchează viața unui om sau chiar a unui popor întreg, nu sunt un simplu joc al hazardului, ci consecințele propriilor acțiuni.

Foarte important de remarcat este faptul că cele două citate din cartea Facerii, menționate mai sus, precizează că omul a fost creat pentru a stăpâni asupra necuvântătoarelor și a pământului, iar nu asupra semenilor săi, cum, din nefericire, prea des se întâmplă în lumea noastră alterată de păcat.

După ce l-a creat pe Adam, „*Domnul Dumnezeu a sădit un rai în Eden, spre răsărit, și l-a pus acolo pe omul pe care-l zidise. Și din Eden ieșea un râu care uda raiul, iar de acolo se împărțea în patru brațe. Numele unuia era Fison; acesta înconjoară toată țara Havila, în care se află aur, iar aurul din țara aceea este bun; tot acolo se găsește bdeliu și piatra de onix. Numele râului al doilea este Gihon. Acesta înconjoară tot ținutul Etiopiei. Și râul al treilea este Tigru; acesta curge prin fața Asiriei; iar râul al patrulea este Eufratul”* (Facere 2,8 și 10-14).

Oamenii de știință au descoperit că „Leagănul civilizației omenirii” se află în Mesopotamia, teritoriu „care se întinde pe o lungime de aproape 1000 km și o lățime maximă de aproximativ 400 km”¹. În limba greacă, Mesopotamia (Μεσοποταμία) înseamnă „Țara dintre râuri” sau „Pământul dintre râuri”, fiind o regiune mărginită la est de râul Tigru, iar la vest de râul Eufrat, ambele fiind menționate în cartea Facerii.

¹ **Ovidiu Drimba**, *Istoria culturii și civilizației*, volumul I, Ediție definitivă, Editurile SAECULUM I.O. și Vestala, București, 1998, p. 72.

„Denumirea de «Mesopotamia» a început a fi folosită în epoca lui Alexandru Macedon, eroul balcanic care a cucerit, printre multe altele, și acest bogat și vechi teritoriu”¹.

„O hartă modernă ne arată Tigrul și Eufratul reunite aproape de orașul modern Komah, la nord-est de Bassorah, într-un singur fluviu, Shatt el Arab, lung de mai bine de 160 kilometri în linie dreaptă, care ajunge la Golful Persic și se varsă în el formând o mare deltă. Odinioară, însă, cele două fluvii se vărsau în două locuri distincte la 80 de kilometri unul de celălalt, iar marea se întindea mult spre nord, la o distanță aproape egală cu cea care separă locul de vărsare actual de locul de întâlnire al celor două fluvii. Tot teritoriul cuprins între Komah și mare a apărut ca urmare a mëlului pe care l-au depus fluviile; acest teritoriu s-a format treptat, în cursul secolelor, și fenomenul continuă. Cele două fluvii care au dat naștere Mesopotamiei izvorăsc la mică distanță unul de celălalt, din masivul Niphates care face parte din Munții Armeniei, unul din numeroasele lanțuri care separă Marea Neagră de Mesopotamia. Acești munți, cu înălțimi care depășesc uneori 4.000 metri, sunt acoperiți de zăpadă, și cele două fluvii au, chiar de la izvor, un curs tumultuos, mai ales primăvara, când se topesc zăpezile. Tigrul are izvorul lângă ruinele din Sivan, nu departe de locul unde se naște și Eufratul. După un lung parcurs printre munți, Tigrul intră în câmpie și se apropie de Eufrat la doar circa 15 kilometri, cele două fluvii mergând, apoi, în paralel mai mult de 50 de kilometri. Mai la sud, Tigrul se îndepărtează pe o porțiune, dar se apropie iar și se unește cu Eufratul la Komah, formând un singur fluviu. Eufratul părăsește munții după ce trece printr-o serie de povârnișuri rapide pe circa 150 kilometri lungime și intră în câmpie. Cele două fluvii au unele caracteristici comune: născute în mijlocul masivelor înalte, captează imediat un volum

¹ **Vladimir Roșulescu**, *Orașe dispărute*, Editura Scorilo, Craiova, 1999, p. 183.

mare de apă și capătă o mare viteză; amândouă ajung în câmpie după o suită de cascade. În câmpia cu solul nisipos și moale, cele două fluviu se revarsă periodic și își schimbă cursul odată cu creșterea cantității de apă adusă din munți”¹.

„Spre deosebire de deșertul arab din sud sau munții sălbatici dinspre nord, Mesopotamia, așezată între Tigru și Eufrat, oferea un sol bogat pentru agricultură. Cei dintâi locuitori l-au botezat așadar Sumer, adică «pământ cultivat»”². Deci, „neîndoios, Mesopotamia este un «dar» al Tigrlui și Eufratului, așa cum Egiptul este un dar al Nilului”³.

Primii oameni de pe pământ trăiau în familii, care sporind cu vremea, s-au organizat în grupuri, ginți și triburi ce vorbeau aceeași limbă, pentru că *„pământul întreg avea pe-atunci o singură limbă și un singur grai. Și a fost că, pornind din părțile Răsăritului, oamenii au găsit un șes în țara Șinear și s-au așezat acolo. Și au zis unul către altul: «Hai să facem cărămizi și să le ardem în foc!».* Și au folosit cărămida în loc de piatră, iar smoala în loc de var. Și au zis iarăși: *Hai să ne clădim un oraș și un turn al cărui vârf să ajungă la cer, și să ne facem un nume, ca să nu mai fim împrăștiați pe fața întregului pământ!* Și S-a pogorât Domnul să vadă cetatea și turnul pe care-l zideau fiii oamenilor. Și a zis Domnul: *«Iată că ei sunt un singur popor și au toți o singură limbă; și acesta-i doar începutul a ceea ce vor face; de-acum nu se vor mai opri de la tot ceea ce și-au pus în gând să facă. Hai să ne pogorâm și să le amestecăm limbile, pentru ca să nu se mai înțeleagă unul cu altul».* Și de acolo i-a împrăștiat Domnul pe fața întregului pământ și ei au încetat să mai zidească cetatea și turnul” (Facere 11,1-8).

¹ **Walter Krauss**, *Civilizația Asiro-Babiloniană*, traducere și note de Constantin Ionescu Boeru, Editura Prietenii cărții, București, 1997, pp. 8-9.

² *Marea istorie ilustrată a lumii. Preistoria. Primele imperii*, volumul I, Editura Litera internațional, 2000, p. 34.

³ **Florentin Popescu**, *Babilon, orașul blestemat*, Editurile Saeculum I. O. și Vestala, București, 1998, p. 18.

După ce oamenii s-au regrupat, în funcție de limbile pe care le vorbeau și s-au răspândit pe o arie geografică tot mai întinsă, era suficient loc pentru toți pe fața pământului. În acest sens, citim în cartea Facerii că „*Avram cu femeia sa și toate câte avea; și cu Lot, care era cu el, s-au suit din Egipt în părțile de miazăzi ale Canaanului. Avram însă era foarte bogat în vite, în argint și în aur. Și din popas în popas a mers Avram de la Negheb până la Betel, până la locul unde-i fusese mai înainte cortul, între Betel și Hai, adică spre locul jertfelnicului pe care-l făcuse el înainte. Și acolo a chemat Avram numele Domnului. Iar Lot, care mergea împreună cu Avram, avea și el oi și vite mari și corturi. Pământul acela însă nu-i încăpea să locuiască împreună, căci averile lor erau multe și ei nu încăpeau să stea laolaltă. Și s-a făcut o ceartă între păstorii vitelor lui Avram și păstorii vitelor lui Lot. În pământul acela locuiau pe-atunci canaaneenii și ferezeii. Și Avram i-a zis lui Lot: «Să nu fie sfadă între mine și tine, între păstorii mei și păstorii tăi, căci suntem frați. Iată, nu-i oare tot pământul înainte-ți? Desparte-te dar de mine! Și de vei apuca tu la stânga, eu voi apuca la dreapta; iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stânga». Și ridicându-și Lot ochii, a privit toată câmpia Iordanului, că toată, până la Țoar, era udată de apă ca raiul Domnului și ca pământul Egiptului - aceasta era înainte de a fi nimicit Domnul Sodoma și Gomora. Deci și-a ales Lot toată câmpia Iordanului și a apucat Lot spre răsărit; și așa s-au despărțit ei unul de altul: Avram s-a așezat în ținutul Canaan, iar Lot s-a așezat în cetățile din câmpie; și și-a întins corturile până la Sodoma” (Facere 13,1-12).*

Sumerienii

Cu trecerea vremii, unele triburi s-au unit, formând cele dintâi popoare din istoria omenirii. Dintre acestea făceau parte sumerienii din Mesopotamia.

„Creatori ai celei mai vechi civilizații regionale cunoscute și ai celei dintâi etape «istorice», sumerienii au apărut în sudul Mesopotamiei pe la începutul mileniului al IV-lea î.Hr., cel mai târziu, venind nu se știe de unde. În orice caz, nu erau autohtoni. Erau o populație indo-europeană, vorbind o limbă aglutinantă, asemănătoare limbii turce vechi. La acea vreme - sau poate chiar înainte - practicau agricultura și creșteau vite (domesticiseră oaia, capra și porcul)”¹.

Sumerienii au creat „primele așezări pe fluviile Tigru și Eufrat, odată cu dezvoltarea sistemelor de irigație. La începutul mileniului al III-lea î.Hr., așezările s-au unit și au format provincii de control al irigațiilor și inundațiilor. Mai târziu, au apărut orașele-stat cu administrație centrală”².

Orașele-stat cuprindeau și teritoriile din afara acestora „și ajungeau mereu la neînțelegeri între ele pentru pământurile fertile din vecinătate, iar uneori disputele minore degenerau în războaie. De aceea, conducătorii au construit ziduri fortificate. Pe timp de război, oamenii se mutau în interiorul zidurilor pentru protecție și un războinic sau «lugal», era ales pentru a conduce lupta. Când războaiele au devenit mai frecvente, lugalii au rămas la putere. Apoi, ei erau recunoscuți ca regi, iar când mureau, fiii lor preluau conducerea”³.

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. I, p. 73.

² *Marea istorie ilustrată a lumii...*, p. 34.

³ *Enciclopedia lumii antice*, traducere de Anca Ferche, Editura Aquila, 2006, p. 20.

Dintre orașele-stat sumeriene amintim: Eridu, Kiș, Lagaș, Larsa, Nippur, Umma, Ur și Uruk.

„Orașul-stat Uruk, aflat pe malurile Eufratului, a devenit centrul culturii sumeriene. Locuită încă din jurul anului 4500 î.Hr., metropola număra în jurul anului 3500 î.Hr., circa 25.000 de locuitori, iar 200 de ani mai târziu avea deja circa 40.000”¹.

Pe lângă rege, un rol important în viața orașului-stat era jucat de marele preot. Uneori însă, regele își asuma și funcția de mare sacerdot. Din acest motiv, în centrul fiecărui oraș-stat sumerian se găsea templul sau zигuratul, închinat propriului zeu, care era principalul idol al orașului, sumerienii fiind politeiști. Zигuratul avea șapte etaje, deoarece sumerienii credeau că zeii coborau din cer în șapte zile.

„O funcție deosebit de importantă o dețineau templele - care erau principala forță economică. Numărul templelor era considerabil: la începutul mileniului al III-lea î.Hr., numai orașul Lagaș avea cincizeci de temple. Regii țineau să edifice cât mai multe, dăruindu-le sclavi și alte bunuri (boi grași, pește, miere, ulei, vin, lapte, veșminte). Numeroase erau și darurile în bani”². „Pentru conducătorii sumerieni gloria supremă consta în construirea de temple”³. „Dar marile bogății ale templelor veneau din alte surse. Templele posedau edificii, turme, ateliere meșteșugărești sau terenuri agricole date în arendă sau lucrate cu zilieri plătiți”⁴.

Sumerienii cultivau pământul, erau crescători de animale și pescari, îndeletnicindu-se și cu anumite meșteșuguri rudimentare.

¹ *Cronica ilustrată a omenirii. Volumul I, Începuturile omului și culturile timpurii (7 milioane de ani - 1000 î.Hr.)*, Editura Litera, București, 2011, p. 198.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 95.

³ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea*, vol. I, traducere de Laura-Florina Drăghici și Dana Ducu, Editura ALL, 2012, p. 102.

⁴ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, pp. 95-96.

Sumerienii au inventat scrierea cuneiformă. „Treptat, această scriere a încetat să mai fie folosită și a fost uitată timp de 2000 de ani. Primii arheologi nu au avut nicio idee despre ce semnificau inscripțiile antice. Scrierea cuneiformă a rămas un mister până în 1844. În acel an, un ofițer al armatei britanice, pe nume Henry Rawlinson, a finalizat studiul unor inscripții găsite pe o stâncă la Bisitun, în Iranul de Vest. Stânca, ce fusese gravată din ordinul împăratului Darius al Persiei în secolul al V-lea î.Hr., prezenta trei inscripții cuneiforme, care înregistrau aceeași informație, dar în trei limbi diferite - persana veche, babiloniană și elamită. Rawlinson a reușit să își dea seama care forme reprezentau numele împăratului Darius în secțiunea persană și s-a folosit de acest lucru pentru a ghici ce reprezentau unele dintre simboluri. Acesta a fost singurul indiciu de care a avut nevoie, pentru ca apoi să poată descifra simbolurile. Și așa, a fost nevoie de ani de muncă susținută, pentru a duce la capăt această realizare”¹.

„Descoperirea scrisului reprezintă un punct de cotitură în istoria omenirii. Sumerienii inventează în jurul anului 3500 î.Hr. scrierea cuneiformă. Dar probabil că primele semne scrise apar cu 2000 de ani mai devreme, în Europa de Est. Arheologii au descoperit în anul 1961, în Transilvania, așa-numitele tăblițe de lut de la Tărtăria. După cercetări amănunțite cu metoda carbonului radioactiv, tăblițele au fost datate, ele aparținând perioadei de început a culturii Vinca, începând cu circa 5500 î.Hr. Astfel, simbolurile sunt mai vechi cu 2000 de ani decât scrierea cuneiformă a sumerienilor”².

„Apariției scrierii i se asociază în mod tradițional sfârșitul preistoriei și începutul istoriei”³, „întrucât ea le-a permis oamenilor să consemneze principalele evenimente din viața lor”⁴.

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 19.

² *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 165.

³ *Atlas de istorie a lumii*, Enciclopedia Rao în colaborare cu Istituto Geografico De Agostini, București, 2009, p. 18.

⁴ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 18.

„Avântul cultural cunoscut de omenire după inventarea scrisului nu poate fi nicidecum supraapreciat. Primele înscrisuri au fost găsite pe tăblițe de lut, care erau folosite în schimburile comerciale. Scrierea cuneiformă timpurie a sumerienilor s-a dezvoltat din pictograme care, la fel ca și hieroglifile egiptene, se asemănau cu obiectul pe care îl reprezentau. Era un sistem complicat, stăpânit doar de scribi special instruiți, care aveau în virtutea acestui fapt o poziție bună pe scara socială. Pictogramele erau diferite de primele simboluri și picturile rupestre, întrucât se bazau pe transmiterea sensurilor prin coerența sistemului de scriere, mai curând decât cu ajutorul tradiției orale. Dorința de a simplifica scrisul a transformat pictogramele în litere cuneiforme. Ele exprimau un sunet sau un grup de sunete și înlocuiau simbolurile obiectelor, dând astfel naștere scrierii fonetice. Sistemul inițial se baza pe silabe, fiecare literă reprezentând o silabă sau o combinație de silabe. În jurul anului 2500 î.Hr., akkadienii au adoptat și ei scrisul cuneiform sumerian prin silabe și l-au dezvoltat, adăugându-i propriile litere. Ulterior elamiții, huriții, hitiții, urartienii și alte popoare au preluat acest sistem de scriere, astfel încât în 1400 î.Hr., el era utilizat în comerțul din întreaga regiune și chiar mai departe. Următorul pas spre abstractizarea scrisului a fost crearea unui alfabet, în care fiecare literă corespundea unui sunet. Acesta permitea formarea unui număr nelimitat de combinații cu ajutorul a doar câtorva litere care redau sunete. Primul alfabet de acest gen a luat naștere în orașele canaanite Ugarit (cca 1400 î.Hr.) și Byblos (cca 1000 î.Hr.) și cuprindea 30 și respectiv 22 de litere. Ca orice scriere semită, alfabetele canaanitilor și ale urmașilor acestora, fenicienii, care au stat la baza formării alfabetelor iudaic, sirian, arab și grec, nu includeau vocale. Alfabetul grec a fost primul care a introdus vocalele, dar a preluat forma și ordinea literelor, precum și cifrele, din alfabetele anterioare. Primele texte grecești sunt scrise, ca și cele semite, de la dreapta la stânga”¹.

¹ *Marea istorie ilustrată a lumii...*, p. 31.

La sumerieni, „dificila scriere cuneiformă se învăța în școli. Existența acestora este atestată documentar începând din al III-lea mileniu î.Hr. La început, anexe ale templelor sau curților regale, școlile au devenit mai târziu instituții laice, având ca obiect principal de învățământ scrierea, însă ulterior «planul de învățământ» s-a îmbogățit”¹.

Sumerienii au mai descoperit: roata, sistemul de irigare, acul de cusut, inelul, cuiul, dalta, șaua, harnașamentul cailor, sandalele, moara, tehnologia prelucrării metalelor, berea (care se făcea din orz. „La curtea regelui Hammurabi prețul berii și distribuirea acesteia erau reglementate de stat. Doamnele de la curtea regelui primeau o cotă zilnică de trei litri de bere. Dreptul la cantitatea maximă de bere îl aveau administratorii provinciilor și marii preoți, care primeau zilnic câte cinci litri de bere”²), sabia, armura, carul de luptă, banii („în Sumer a apărut prima formă a banilor: șekelul. Arheologii au găsit o monedă din bronz, care avea bătută pe o parte un spic de grâu și pe cealaltă pe Inanna, zeița dragostei și a fertilității”³), calendarul, matematica (de pildă, „sumerienii au dezvoltat un sistem matematic care se baza pe cifra 60. Din acest sistem derivă până astăzi împărțirea orei în 60 de minute și a minutelor în 60 de secunde”⁴), astronomia, au inițiat primele schimburi comerciale cu alte popoare etc.

Denumirile sumeriene pentru anumite corpuri cerești erau următoarele: Utu (Soare), Nanna (Lună), Inanna (planeta Venus), Gugulanna (planeta Marte), Enlil (planeta Jupiter), Ninurta (planeta Saturn) și Enki (planeta Mercur).

Prima bibliotecă din lume a fost înființată în orașul Ebla, între anii 2500 și 1500 î.Hr., conținând peste 15.000 de tăblițe din lut⁵.

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. I, p. 127.

² *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 307.

³ Ibidem, p. 214.

⁴ Ibidem, p. 212.

⁵ Ibidem, p. 254.

Primele rețete sau prescripții medicale din lume le-au făcut medicii din Mesopotamia, pe tăblițe de lut.

Pentru prima dată în istorie, piciorul a fost utilizat ca unitate de măsură în Mesopotamia.

În jurul anului 2510 î.Hr., „în orașele Mesopotamiei existau sisteme de canalizare, care asigurau igiena necesară în marile aglomerații umane. Sistemul de evacuare a apei din orașele sumeriene era format din canale colectoare care erau alimentate de canale laterale. Fiecare casă era prevăzută cu o gaură prin care puteau fi evacuate gunoaiile. În unele cazuri existau chiar adevărate WC-uri. Scurgerile erau ușor înclinate, pentru ca apa să ajungă imediat în canalele principale. Canalizarea se vărsa în puțuri de colectare sau într-un râu. Canalele principale se aflau sub străzile pavate”¹.

„Epopoea lui Ghilgameș” este cea mai veche scriere literară păstrată a umanității, datând de la începutul mileniului al III-lea î.Hr. Aceasta relatează faptele eroice ale lui Ghilgameș, legendarul rege al cetății sumeriene Uruk.

„Inițial, regele sumerian era conducătorul absolut politic, militar, religios, administrativ și juridic; dar începând din mileniul al III-lea î.Hr., el și-a transferat aceste prerogative reprezentanților sau delegaților săi (preoți, judecători, funcționari, ofițeri superiori), care și-au consolidat progresiv poziția socială și economică”².

„Fiecare oraș-stat își avea divinitatea sa supremă, protectoare. Dar «zeul orașului-stat era în realitate regele său». Regele se considera nu zeu el însuși, ci locțiitorul acestei divinități supreme. Așadar, statul sumerian era un stat esențialmente teocratic”³.

Dintre regii sumerieni s-au evidențiat: Urukagina din Lagaș, care a început o serie de reforme sociale, punând bazele unui set de

¹ Ibidem, p. 249.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 93.

³ Ibidem, p. 94.

reguli și legi administrativ-politice. Între anii 2100-2050 î.Hr., regele Ur-Nammu a alcătuit primul cod de legi din lume, care se păstrează parțial până în zilele noastre. Regele Lugalzagessi din Umma a supus toate cetățile-state sumeriene, mutându-și capitala la Uruk. Acesta s-a autoproclamat „rege al Urukului și al Sumerului”¹.

Lugalzagessi a fost înfrânt de Sargon cel Mare (2334-2279 î.Hr.), regele Kișului, care va înființa, în următorii ani, Imperiul Akkadian, primul imperiu din istoria lumii.

Aproximativ două sute de ani mai târziu, în jurul anului 2150 î.Hr., Imperiul Akkadian a fost desființat de triburile năvălitoare ale guților, însă vechile orașe sumeriene din sudul Mesopotamiei „s-au salvat, plătind tribut invadatorilor. În special orașul-stat Lagaș a reînviat la o viață de prosperitate sub domnia regelui Gudea. Bun organizator, Gudea a rămas posterității prin statuile care îl înfățișează, remarcabile ca factură artistică. După ce au stăpânit Mesopotamia, timp de 125 de ani, guții au fost alungați și supremația politică i-a revenit orașului-stat sumerian Ur. Regii săi au dus o politică de cuceriri, invadând Elamul și cucerind regiunea actualei Siria, iar în interior, o politică energică de centralizare a statului, de extindere a rețelei canalelor de irigație, precum și de intensificare a comerțului. Dar în urma atacurilor triburilor de amoriți din vest și a celor elamite din est, regatul sumerian - care timp de două mii de ani s-a afirmat cu atâta vigoare sub raport economic, politic și cultural, exercitând prin limba, scrierea, dreptul și literatura sa o puternică influență asupra țărilor din jur - se prăbușește. În timpul acestor două milenii de afirmare atât de strălucită, sumerienii au creat un tip nou de societate, ale cărei inovații au fost: producția unui surplus de mărfuri, diviziunea în clase sociale, așezările urbane, sistemul de scriere cuneiformă și organizarea militară”².

¹ *Marea istorie ilustrată a lumii...*, p. 36.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, pp. 78-79.

Întrucât am vorbit mai sus despre Imperiul Akkadian, care timp de aproape două secole și-a impus supremația în Mesopotamia și împrejurimi, considerăm util să explicăm ce înseamnă de fapt un imperiu. Din punct de vedere geografic, acesta este un teritoriu care cuprinde un stat dominant împreună cu teritoriile cucerite și dominate de el. Din punct de vedere politic, imperiul este o entitate cu control absolut asupra unui vast teritoriu, care cuprinde o multitudine de naționalități și arii culturale. Imperiul implică extinderea suveranității unui stat asupra teritoriilor externe.

Termenul „imperiu” provine din latinescul „imperare”, care înseamnă „a comanda”, „a porunci”.

Cu toate că înaintea Imperiului Roman au existat mai multe imperii, conducătorii acestora nu s-au numit „împărați”, ci „regi”. Unii monarhi perși au purtat titulatura de „mare rege”, iar având în vedere imensa întindere a Imperiului Persan din timpul lui Darius cel Mare (522-486 î.Hr.), care cucerise numeroase țări și teritorii, monarhul era conștient că nu este un simplu rege, motiv pentru care s-a autointitulat „rege al regilor” (șahinșah în limba persană). Denumirea de „împărat” („imperator” în limba latină, care avea la început diverse sensuri), a început să fie utilizată strict pentru a-l desemna pe suveranul de la Roma în timpul lui Octavian Augustus (27 î.Hr. - 14 d.Hr.), care a fondat Imperiul Roman.

În cele ce urmează, vom prezenta, pe scurt, istoria celor mai importante imperii ale lumii.

Akkadienii

În prima jumătate a mileniului al III-lea î.Hr., triburi semite de păstori nomazi au pătruns din stepele Arabiei în centrul Mesopotamiei, „întemeind aici, în curând, importante centre politice și economice: Akkad, Kiș, Babilon, Opriș ș. a. Akkadienii se deosebeau de sumerieni nu numai ca rasă, ci și ca limbă (akkadiana face parte din familia limbilor semite, flexionare)”¹.

Într-o familie modestă a acestor triburi, s-a născut un copil nedorit, care a fost abandonat într-un coș de răchită pe apele fluviului Eufrat, unde a fost găsit de un grădinar, pe nume Aqqi, care l-a luat acasă și i-a purtat de grijă. Datorită calităților sale, după ce a crescut, băiatul a ajuns paharnic la curtea regelui Ur-Zababa din Kiș, pe care ulterior l-a detronat, luându-i locul.

După ce a ajuns să conducă cetatea Kiș, tânărul și-a luat numele de Sargon, care înseamnă „rege adevărat” sau „rege legitim”.

În calitate de rege, Sargon a pornit o campanie militară împotriva lui Lugalzagessi din Uruk, pe care l-a înfrânt, capturându-l de viu, „l-a adus legat în lanțuri și l-a sacrificat zeului Enlil”². După ce a pus stăpânire pe toate cetățile sumeriene, tânărul rege și-a stabilit capitala la Agade, un oraș întemeiat de el.

Dorind să supună și alte zone învecinate, Sargon a creat o armată permanentă (prima cunoscută în istorie), formată la început din 5400 de soldați, „supuși direct regelui. Antrenați în lupte corp la corp, înarmați cu arcuri, săbii, lănci scurte, ei nu posedau grelele care de luptă cu patru roți pline ale

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. I, p. 77.

² Constantin Daniel, *Civilizația asiro-babiloniană*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 26.

sumerienilor, ci aveau care de luptă ușoare, cu două roți, trase de cai iuți”¹.

Principalul scop al dorinței de expansiune a lui Sargon „era de natură economică: obținerea resurselor necesare prin acumularea prăzilor de război sau a tributurilor, consolidarea monopolului regal asupra produselor importate, asigurarea controlului asupra rutelor comerciale până în Siria și Anatolia și protejarea negustorilor din Mesopotamia”². În acest sens, Sargon „a întreprins campanii militare în Siria și Liban (regiuni bogate în păduri de cedri și în mine de argint), a controlat toate drumurile comerciale spre Arabia și India, precum și cele din întreg Golful Persic; a ocupat mai multe orașe din Elam, a supus, în sfârșit, aproape întreaga Mesopotamie”³, încât și-a extins dominația din Golful Persic până la Marea Mediterană „și chiar în Cipru, unde au fost descoperite sigilii cilindrice akkadiene”⁴, punând astfel bazele unui vast imperiu care, timp de aproape două secole, a dominat Orientul Mijlociu.

„Sargon și-a organizat imperiul sub administrația așa-zișilor «fii ai palatului». Împăratul era înconjurat de un mare număr de curteni, din care făceau parte nobili sumerieni și akkadieni, încât vechiul palat din Agade a fost mărit de cinci ori și lângă capitală s-a construit un altul pentru curteni”⁵.

„Sargon a adoptat titlul de «rege al celor patru regiuni» pentru a evidenția stăpânirea sa universală. Un alt concept apărut în această perioadă - divinizarea împăratului - va contribui la consolidarea imperiului, reprezentând și o importantă moștenire pentru viitor”⁶.

¹ Ibidem.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 106.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 77.

⁴ **Constantin Daniel**, *Op. cit.*, p. 26.

⁵ Ibidem, p. 27.

⁶ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 107.

Sargon a fost un conducător abil, care a reușit să cucerească un teritoriu imens și să cârmuiască timp de aproximativ 56 de ani, între anii 2334 și 2279 î.Hr., populațiile supuse, motiv pentru care posteritatea îl cunoaște cu supranumele de Sargon cel Mare. „Tradiția va face din el prototipul cuceritorului de succes, erou al epopeelor”¹.

Enheduana, fiica lui Sargon, a fost mare preoteasă a zeului Nanna în cetatea Ur. Aceasta a compus poezii închinat zeului Inanna, fiind cel mai vechi poet cunoscut din lume.

În timpul lui Rimuș (2279-2270 î.Hr.) și Manișusu (2270-2254 î.Hr.), fiii lui Sargon cel Mare, imperiul a slăbit, reconstruindu-se și ajungând la apogeul puterii și al prosperității sub Naram-Sin (aprox. 2254-2218 î.Hr.), cel mai important succesor al lui Sargon, care a continuat tradiția imperială de a se autointitula „rege ale celor patru regiuni ale lumii”, „întărindu-și, astfel, pretenția asupra «stăpânirii întregii lumi». Regatul Akkadian, dominat de o ideologie imperială și sprijinit de atotputernicia tributului impus supușilor, a alcătuit matricea tuturor vechilor imperii orientale care au urmat”².

„După ce a înăbușit câteva răscoale și după expediții militare în ținuturile Arabiei (de unde a adus mari cantități de lemn prețios, aur, porfiră, diorit negru pentru statui și vase), în ultimii ani de domnie, a reușit să învingă o uriașă coalitie (susținută de numeroase orașe-state mesopotamiene) a hitiților și perșilor, intitulându-se apoi «divinul Naram-Sin» și pretinzând onorurile cuvenite unui zeu”³, „el fiind primul suveran care s-a proclamat zeu încă din timpul vieții”⁴.

¹ Ibidem, p. 106.

² **Immanuel Geiss**, *Istoria lumii din preistorie până astăzi*, traducere de Dragoș Dinulescu și Matei Iagher, Editura All, 2012, p. 81.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 78.

⁴ **Paul Brusanowski**, *Istorie și civilizație iraniană până la cucerirea arabă*, Presa Universitară Clujeană, 2008, p. 22.

În timpul lui Naram-Sin, akkadiana s-a impus ca limbă diplomatică și de administrație în Orientul Apropiat, iar sumeriana a rămas limba cultică a Mesopotamiei.

Odată cu domnia lui Șar-Kali-Șarri, Imperiul Akkadian intră într-un declin ireversibil, datorită revoltelor populațiilor subjugate și a invaziei pustiitoare a triburilor guților.

Sub împărații Iggi, Imi, Nanum și Elulu, mai multe orașe-state sumeriene din sudul Mesopotamiei și-au câștigat independența, iar în timpul ultimilor doi conducători: Dudu și Șudurul, teritoriul fostului imperiu a ajuns să fie limitat doar în jurul orașului Agade. Aproximativ în anul 2150 î.Hr., capitala fondată de Sargon cel Mare a căzut în mâinile guților, o populație din zona muntoasă a Iranului, ceea ce a dus la desființarea primului imperiu din istoria omenirii.

Egiptul Antic

„Orientul Apropiat a fost leagănul primelor civilizații avansate ale omenirii. În Egipt și «Semiluna Fertilă», un arc de cerc care se întinde din nordul Peninsulei Arabe, spre est, prin Palestina, până în Mesopotamia, au apărut primele structuri statale, în paralel cu dezvoltarea creșterii animalelor, agriculturii, comerțului și scrisului. Primele mari imperii, precum cele ale faraonilor egipteni, babilonienilor, asirienilor și persilor, au luat naștere la începutul mileniului al treilea î.Hr., din mici comunități formate de obicei în jurul unui oraș”¹. Cu toate acestea, „probabil că nicio altă civilizație antică nu a exercitat o asemenea fascinație asupra omenirii ca cea egipteană. Campania dusă de Napoleon în Egipt, la cumpăna dintre veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, a produs imediat în Occident o adevărată «egiptomanie»”².

„Numele modern «Egipt» provine din limba greacă, de la «Αἴγυπτος» (Eghiptos), prin denaturarea cuvântului Hikuptah - «casa sufletului lui Ptah» - referire la templul lui Ptah de la Memfis”³.

Actualul teritoriu al Egiptului a fost locuit din timpuri străvechi de triburi aflate sub conducerea unor „monarhi «slujitori ai lui Horus», care își exercitau autoritatea asupra unor anumite regiuni ale țării”⁴. „În această perioadă s-au produs diferențierile sociale în

¹ *Marea istorie ilustrată a lumii...*, p. 29.

² *Mari imperii ale lumii antice*, coordonator Thomas Harrison, Editura Litera internațional, București, 2009, p. 19.

³ **Narcis Ciobanu**, *Cronologia Egiptului Antic. Stadiul actual al cercetărilor*, Cluj Napoca, 2012, p. 12.

⁴ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 131.

clase, teritoriul Egiptului a fost împărțit în 42 de unități teritoriale, economice, administrative și politice, iar comunitățile gentilice s-au organizat în două mari state separate - un fel de uniuni de ginți - în nordul țării (Egiptul de Jos) și în sud (Egiptul de Sus)”¹.

Apariția statului egiptean trebuie considerată ca impusă de necesitatea imperioasă a coordonării pe întregul spațiu al Văii Nilului a sistemului de irigații și îndiguiri, care aveau să domolească furia inundațiilor anuale ale fluviului și să le facă folositoare agriculturii. Popoarele primitive, care locuiau în regiunile aflate de o parte și de alta a Văii Nilului, în deșerturile arabice și libice, dar și cele ce erau în Nubia, putea invada și jefui ținuturile bogate ale Egiptului. Acești factori au impus, în mod stringent, constituirea statului egiptean.

Unificarea politică a Egiptului de Sus și a Egiptului de Jos a avut loc în jurul anului 3100 î.Hr., fiind realizată de Menes sau Narmer, fondatorul primei dinastii, el fiind cel dintâi dintre faraonii care au condus țara timp de trei mii de ani.

În secolul al III-lea î.Hr., marele preot egiptean Manetho a grupat lista lungă a faraonilor de la Menes, la timpul său, în 30 de dinastii, un sistem folosit și astăzi.

Prima dinastie (3100-2890 î.Hr.)

Cel dintâi faraon al Egiptului și întemeietorul primei dinastii a fost Menes sau Narmer. „În calitate de conducător al Egiptului unit, faraonul purta o coroană dublă sau un pschent, conținându-le pe cele două încorporate”².

În urma unirii Egiptului de Jos și a Egiptului de Sus, Menes „a fondat la granița dintre cele două regate orașul Memfis, dându-i deci numele său”³.

¹ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 140.

² *Enciclopedia Egiptului Antic*, Editura Aquila, 2007, p. 22.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 141.

„Conform lui Manetho, Menes a domnit timp de 62 de ani și și-a găsit sfârșitul luat pe sus de un hipopotam”¹.

Pentru egipteni, suveranii erau recunoscuți drept încarnări ale zeului Horus, de aceea se considera că Egiptul unit era guvernat de o autoritate solidă și prestigioasă, însăși divinitatea coborâtă pe pământ.

„În concepția egiptenilor, piramida socială a umanității culmina cu faraonul. El se afla cel mai aproape de zei, aparținând de fapt lumii acestora și neputând fi separat de ei. În anumite cazuri, faraonul le era prezentat oamenilor ca un zeu, constituind deci obiect de venerație culturală. Dar, în primul rând, el era administratorul cultului și reprezentantul umanității în fața zeilor. Din acest motiv, această funcție nu a fost niciodată criticată și abia în izvoarele târzii, cum este «Cronica demotică», au fost exprimate opinii asupra persoanei suveranului”². De aceea, „în templele cele mai vechi ale Egiptului nu au fost reprezentați decât zeii și faraonii, fiii lor pământești. Toți ceilalți - preoți, scribi - nu erau decât locțiitori ai faraonilor și nu acționau decât în numele faraonului”³.

„Faraonul avea - singurul din Egipt, alături de câțiva nobili, favoriții săi - privilegiul poligamiei. Dintre soții, acesta alegea (provizoriu) una pe care o declara regină oficială. Pentru a se păstra puritatea sângelui regal, adesea faraonul își lua ca soție pe una dintre surorile sale (iar în epoca Regatului Nou, chiar pe una dintre ficele sale). În plus avea, bineînțeles, și un harem bine asortat”⁴.

Un caz aparte în problema căsătoriei, din istoria Egiptului, îl constituie faraonul „Ramses al II-lea (1279-1213 î.Hr.), care s-a

¹ **Peter A. Clayton**, *Cronica faraonilor*, traducere de Gina Frîncu, Enciclopedia Rao, 2007, p. 20.

² *Omul egiptean*, volum coordonat de Sergio Donadoni, traducere de Emanuela Stoleriu, Editura Polirom, 2001, p. 261.

³ **Constantin Daniel**, *Civilizația Egiptului Antic*, Editura Sport-Turism, București, 1976, p. 84.

⁴ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 170.

căsătorit cu sora sa, apoi aceasta născându-i o fiică se căsătorește cu aceasta și în urmă cu fiica acesteia”¹.

Faraonul nu avea însă numai avantaje, pentru că nu îi era îngăduit să mănânce „pește, carne de berbec sau gâscă, iar legumele le putea servi doar crude”².

Egiptenii au inventat scrierea hieroglifică în jurul anului 3100 î.Hr. Denumirea provine din cuvintele grecești: „ιερός” (ieros), care înseamnă „sacru”, „sfânt” și „γλύφω” (glifo), care se traduce prin „a grava”, „a sculpta” și „se referă la semnele scrierii egiptene care împodobesc pereții tuturor monumentelor egiptene”³. Hieroglifice au fost scrise pe monumente de piatră și în morminte, care pot reprezenta lucrări individuale de artă. În scrierea de zi cu zi, scribii au folosit o formă cursivă de scriere, numită hieratică. Aceasta era mai rapidă și mai ușoară.

Cele mai vechi documente egiptene scrise care au fost găsite sunt datate în perioada 3100 î.Hr., la puțin timp după apariția scrierii în Mesopotamia. Deși unii cercetători au avansat ideea că egiptenii au copiat scrierea de la mesopotamieni, ideea este improbabilă, datorită originalității sistemului egiptean.

Cel dintâi om de știință care a descifrat misterul scrierii hieroglifice a fost Jean-François Champollion, în 1822-1823 d.Hr.

„Revărsarea Nilului dădea ritm vieții egiptene. Pentru a calcula exact nivelul apelor revărsate, egiptenii au creat nilometrul, un instrument de măsură simplu, dar eficient, care a fost utilizat multă vreme după sfârșitul perioadei faraonilor”⁴.

Se presupune că acest important instrument de măsură a fost inventat de faraonul Menes sau în timpul lui.

¹ **Pr. Prof. Dr. N. Neaga**, *Decalogul*, articol publicat în «Mitropolia Banatului» nr. 1-3, 1957, p. 49.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 168.

³ **Guy Rachet**, *Dicționar de civilizație egipteană*, traducere de Cristina Muică, Editura Univers enciclopedic, București, 1997, pp. 141-142.

⁴ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 428.

„Informațiile legate de nivelul inundațiilor date de nilometru erau înregistrate de funcționari în evidențele regale. Nivelurile deosebit de ridicate sau reduse erau consemnate, adeseori, pe pereții nilometrului. Evidențele permiteau statului să monitorizeze inundațiile de-a lungul anilor, să ia măsuri preventive de limitare a foametei care urma după o secetă prelungită sau o inundație catastrofică. Nilometrele permiteau, de asemenea, funcționarilor să estimeze cât de departe se va revărsa apa spre interior și care câmpuri vor fi inundate. Acest lucru le permitea să aprecieze recoltele și să calculeze bazele taxelor următoare, precum și rezervele de grâne necesare umplerii hambarelor”¹.

Deși astăzi nivelul apelor Nilului este controlat de uriașul baraj de la Aswan, mai există încă nilometre, precum cel de pe insula Roda, din Cairo și cel de pe insula Elefantină, din Aswan, care au devenit puncte de atracție turistică.

„În secolul al V-lea î.Hr., istoricul și călătorul grec Herodot a descris Egiptul ca pe un «dar al Nilului»: este neîndoielnic totuși că oamenii adună aici recolte cu mai multă ușurință decât alții, netrebuind să se lupte să tragă brazde cu plugul, nici să plivească, nici să facă celelalte munci pe care alții le fac pentru a obține roade; ei așteaptă doar ca apele fluviului să urce singure și să le ude ogoarele, iar apoi să se retragă”².

Succesorii lui Narmer, din prima dinastie, la tronul Egiptului au fost: Aha, Djer, Djet, Den, Merneith (prima femeie-faraon), Andyib, Semerkhet și Qaa.

Dinastia a II-a (2890-2686 î.Hr.)

Faraonii din această dinastie, care au condus Egiptul, au fost: Hotepsekhemuy, Raneb, Ninetjer, Uneg, Sened, Peribsen și Khasekhem.

¹ Ibidem, p. 430.

² *Marea istorie ilustrată a lumii...*, p. 42.

„Ultimul conducător al dinastiei a II-a, Khasekhem (cca 2686 î.Hr.), a unificat Egiptul după o perioadă de tulburări, punând bazele dezvoltării Regatului Vechi, începând cu fiii săi, Sanakht (2686-2667 î.Hr.) și Djoser (2667-2648 î.Hr.)”¹, primii faraoni ai celei de a III-a dinastii.

Dinastia a III-a (2686-2613 î.Hr.)

„Dintre cei cinci faraoni ai dinastiei a III-a, doar Djoser (2667-2648 î.Hr.) este foarte bine cunoscut. Acesta a stabilit necropola la Memfis, ca loc pentru înmormântările regale, construind o piramidă etajată la Saqqarah - prima construcție masivă de piatră din istorie”². Arhitectul faraonului a fost Imhotep, cea mai proeminentă personalitate a vremii sale.

„Medicul, arhitectul și scriitorul Imhotep a elaborat cea mai veche învățătură egipteană, «Învățătura lui Imhotep», el fiind primul învățat din istorie”³. „Reputația sa a durat timp de secole, iar acesta a fost venerat ca un zeu - o onoare rară pentru cineva care nu era de spiță regală”⁴.

Ceilalți faraoni ai acestei dinastii au fost: Sanakht, Sekhemkhet, Khaba și Huni.

Dinastia a IV-a (2613-2494 î.Hr.)

Faraonii acestei dinastii au construit cele mai mari piramide egiptene. Piramida lui Keops din Giza, ridicată în jurul anului 2560 î.Hr., este una dintre cele șapte minuni ale lumii antice și singura care s-a păstrat până în zilele noastre. Lângă aceasta se află piramidele lui Kefren (fiul lui Keops) și Mikerinos (nepotul lui Keops și fiul lui Kefren).

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 28.

² *Ibidem*.

³ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 238.

⁴ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 29.

„Dintr-o stâncă rămasă de la pietrarii lui Keops a fost sculptat faimosul Sfinx, silueta unui leu culcat al cărui cap îi aparține lui Kefren, reprezentat sub forma Soarelui, care pare să vegheze odihna eternă a locatarilor necropolei regale”¹. „Sfinxul este înalt de vreo 20 de metri și are o lungime de 73 de metri”².

„Deși Khufu, cunoscut sub numele grecesc de Keops, a fost constructorul primei și celei mai mari dintre cele trei piramide de pe platoul din Giza, se cunosc prea puține despre viața sa, singura lui imagine care a rezistat probei timpului fiind o statueta de fildeș descoperită în templul din Abydos”³.

Pe lângă cei trei faraoni menționați, din această dinastie au mai făcut parte Snefru, Djedefra și Sepseskaf.

Dinastia a V-a (2494-2345 î.Hr.)

Faraonii acestei dinastii au fost: Userkaf, Sahura, Neferirkara, Shepseskara, Raneferef, Nyuserra Menkauhor, Djedkara și Unas. Aceștia erau considerați drept fiii zeului solar Ra.

În jurul anului 2450 î.Hr., „în Egipt se conturează o diferențiere a zonelor rezidențiale, apărând cartiere în care trăiesc cei care aparțin unei anumite păтури sociale. Mai ales membrii păturilor superioare se grupează în cartiere separate. Egiptenii cu o situație materială sau socială mai bună trăiesc în case cu mai multe încăperi, unele chiar cu două niveluri”⁴.

Dinastia a VI-a (2345-2181 î.Hr.)

Cel mai cunoscut faraon al dinastiei a VI-a a fost Pepi I (2321-2287 î.Hr.). Acesta a organizat mai multe campanii „împotriva beduinilor, care puneau în pericol expedițiile egiptene în Sinai pentru exploatarea resurselor miniere din zonă”⁵.

¹ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 133.

² **Peter A. Clayton**, *Op. cit.*, p. 55.

³ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 32.

⁴ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 260.

⁵ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 134.

„Faraonul Pepi al II-lea a domnit, probabil, 90 de ani, fiind monarhul cel mai longeviv din istorie”¹. Întrucât în scrierea hieratică egipteană cifrele 60 și 90 sunt reprezentate la fel, egiptologul Hans Goedicke este de părere că unul dintre scribii care au copiat anii de domnie ai faraonului Pepi al II-lea în loc să scrie că acesta a domnit 60 de ani, a scris 90 de ani.

Ceilalți faraoni din această dinastie au fost: Teti, Userkara, Merenra și Nitiqret. În timpul lor țara a intrat într-un proces de declin.

Dinastiile a VII-a și a VIII-a (2181-2125 î.Hr.)

Întrucât în timpul acestor două dinastii Egiptul s-a aflat în război civil, se cunosc foarte puține date din această perioadă, iar din același motiv, mai multe dinastii se suprapun.

Dinastiile a IX-a și a X-a (2160-2025 î.Hr.)

În timpul acestor dinastii, capitala țării a fost mutată la Heracleopolis, în nord.

Din această perioadă avem date doar despre faraonii: Kheti al V-lea, Khety Meryibra, Merykara și Ity, însă incerte.

Istoricii au căzut de acord să accepte două dinastii a XI-a, una care a guvernat în Teba, iar alta peste întregul Egipt.

Dinastia a XI-a, doar în Teba (2125-2055 î.Hr.)

Această dinastie a fost condusă de faraonii: Mentuhotep I, Intef I, Intef al II-lea și Intef al III-lea.

„Intef al II-lea (2112-2063 î.Hr.) a fost primul iubitor de câini din istorie. Un egiptolog a descoperit în anul 1860 d.Hr., un mic monument care îl înfățișa pe faraon cu cinci dintre câinii săi favoriți”².

¹ Ibidem.

² **Professor Bob Brier**, *The History of Ancient Egypt, Course Guidebook*, the Great Courses Corporate Headquarters, Virginia, p. 35.

Dinastia a XI-a, peste tot Egiptul (2055-1985 î.Hr.)

În anul 2055 î.Hr., faraonul Mentuhotep al II-lea a reunit cele două părți ale țării, restabilind unitatea Egiptului.

Din această dinastie au mai făcut parte faraonii Mentuhotep al III-lea și Mentuhotep al IV-lea.

În jurul anului 2000 î.Hr., „locuitorii Egiptului și-au asigurat pentru prima dată ușile cu încuietori care puteau fi deschise numai pe dinafară, cu o cheie. Până atunci, ușile erau încuiate doar dinspre interior, cu ajutorul unor zăvoare. Datorită noii tehnici, de acum era posibil ca ușa să fie încuiată la plecare”¹.

Dinastia a XII-a (1985-1795 î.Hr.)

Această dinastie a fost inaugurată de faraonul Amenemhat I, care a mutat capitala țării de la Teba la Ithtawy, în apropierea regiunii fertile El Fayum.

„În timpul lui Senusret I (1965-1920 î.Hr.), egiptenii au ajuns la cataracta a II-a a Nilului și au reușit să o cucerească pe încetul, până în vremea lui Senusret al III-lea”².

Cel mai important faraon al dinastiei a fost Senusret al III-lea (1874-1855 î.Hr.), „care a cucerit Nubia, după care a pătruns în Sudanul de azi, apoi în Canaan”³. „Manetho îl descrie pe Senusret al III-lea ca pe un mare războinic, făcând neobișnuita mențiune că faraonul avea o înălțime de peste doi metri”⁴.

Ceilalți faraoni ai dinastiei au fost: Amenemhat al II-lea, Senusret al II-lea, Amenemhat al III-lea, Amenemhat al IV-lea și Sebeknefrure (faraon-femeie).

¹ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 294.

² **Constantin Daniel**, *Pe urmele vechilor civilizații*, Editura Sport-Turism, București, 1987, p. 11.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 143.

⁴ **Peter A. Clayton**, *Op. cit.*, p. 84.

Dinastia a XIII-a (1795 - aprox. 1650 î.Hr.)

În timpul acestei dinastii, Egiptul a fost condus mai mult de viziri decât de faraoni. „Vizirul, un fel de prim-ministru, era funcționarul administrativ cel mai înalt și răspundea doar în fața faraonului”¹.

Din această dinastie au făcut parte „în jur de 70 de conducători, domnind fiecare doar câțiva ani, dar au păstrat capitala la Ithtawy”². Din multitudinea de faraoni, avem date certe despre: Khutaurya-Ugaf, Sekhemra-Khutaury, Hor I, Khendjer și Neferhotep I.

„Cel mai important faraon al dinastiei a fost Sobekhotep al IV-lea, care a domnit aproximativ opt ani. Iy I (Merneferre) a fost ultimul conducător al acestei dinastii, al cărui nume este încă atestat în întregul Egipt”³.

„Relaxarea granițelor țării a dus la un val de coloniști asiatici în Deltă și, în perioada târzie a dinastiei a XIII-a, Delta estică s-a desprins de guvernul central slăbit și a fost condusă de regi neînsemnați din dinastia a XIV-a”⁴.

Dinastia a XIV-a (1750-1650 î.Hr.)

Această dinastie a fost formată din faraoni străini, neînsemnați și anonimi, contemporani cu cei ai dinastiei a XIII-a.

„În 1720, hicsosii și-au stabilit capitala în Deltă, în orașul Avaris”⁵. „Cuvântul «hicsos» este forma greacă a sintagmei egiptene heka khaswt, însemnând «conducător din țări străine»”⁶.

În timpul acestei dinastii, Nubia și-a dobândit independența.

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 365.

² *Ibidem*, p. 58.

³ *Ibidem*, p. 60.

⁴ *Ibidem*, p. 58.

⁵ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 143.

⁶ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 62.

Dinastia a XV-a (1650-1550 î.Hr.)

Faraonii acestei dinastii au fost tot străini sau hicsoși.

„Cel mai important faraon al dinastiei a XV-a a fost Apofis I. Probabil și Meriuserra a fost unul dintre faraonii hicsoși din dinastia a XV-a. Numele său a fost descoperit de scarabeii din întregul Egipt și chiar în teritorii străine, cum ar fi Kerma și Palestina”¹.

Alți faraoni ai acestei dinastii au fost: Salitis, Khyan (Seuserenra) și Khamudi.

Dinastia a XVI-a (1650-1550 î.Hr.)

Și această dinastie a fost formată din regi hicsoși neînsemnați, contemporani cu cei ai dinastiei a XV-a.

„Anather Heka-khasw a fost unul dintre faraonii dinastiei a XVI-a, un vasal al hicsoșilor, care e posibil să fi domnit în Palestina de Sud și nu în Egipt”².

Dinastia a XVII-a (1650-1550 î.Hr.)

În această perioadă tulbure pentru Egipt a continuat să existe la Teba o dinastie locală, a XVII-a, care a întreprins lupte împotriva hicsoșilor.

Dintre faraonii locali îi amintim pe Intef al VII-lea, Taa I, Taa al II-lea și Kamose.

În ceea ce privește agricultura, s-au înregistrat progrese, încât începând cu anul 1600 î.Hr., pe valea Nilului se obțineau două recolte pe an.

Tot din această perioadă s-a început întrebuițarea „papyrusului, care a fost prima hârtie din istoria lumii”³.

¹ Ibidem, p. 61.

² Ibidem.

³ **Professor Bob Brier**, *Op. cit.*, p. 42.

Dinastia a XVIII-a (1550-1295 î.Hr.)

Fondatorul dinastiei a XVIII-a, „Ahmosis I (1550-1525 î.Hr.), a fost fiul faraonului teban Taa al II-lea și fratele lui Kamose, care au purtat războaie împotriva hicsșilor. Ahmosis I (1525-1504 î.Hr.) a finalizat biruirea hicsșilor, cucerind capitala Avaris și izgonindu-i din Egipt”¹.

„Înscăunarea lui Thutmosis I (1504-1492 î.Hr.) a avut loc în împrejurări neobișnuite. Faraonul Amenhotep I neavând moștenitori pe linie bărbătească, la tron i-a urmat o persoană fără sânge regal, un comandant militar pe nume Thutmosis. Originile sale sunt neclare, dar se pare că, pentru a-și legitima domnia, Thutmosis I s-a căsătorit cu prințesa Ahmose, care a fost, probabil, fiica predecesorului său. Deși domnia lui a fost scurtă, realizările lui Thutmosis în politica externă au fost notabile. A moștenit o armată bine organizată, cu care a restabilit pacea în Nubia, marcând granița sudică a Egiptului celei de-a Treia Cataracte. Marea lui ambiție era să cucerească Asia și să transforme Egiptul în cea mai importantă putere a acelor vremuri. A ajuns la malurile Eufratului, înfruntând cu succes puternicul popor mitanni, dușman de moarte al Egiptului și a fost primul dintre faraonii Regatului Nou, care a obținut controlul asupra acestei regiuni din Orientul Apropiat”².

„Sub o succesiune de faraoni, care i-a inclus pe Thutmosis I și nepotul acestuia, Thutmosis al III-lea, Egiptul și-a extins granițele spre Siria, în nord, și spre a Patra Cataractă a Nilului în Nubia de Sus (Sudanul de astăzi) în sud”³.

Succesorul lui Thutmosis I la tronul Egiptului a fost Thutmosis al II-lea, care a domnit între 1492-1479 î.Hr.

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 63.

² *Enciclopedia Egiptului Antic...*, pp. 68-69.

³ *Ibidem*, p. 64.

În anul 1479 î.Hr., a avut loc „lupta de la Megiddo, aflat astăzi pe teritoriul Israelului, fiind prima bătălie din istoria omenirii despre care există relatări ale contemporanilor”¹.

În urma decesului lui Thutmosis al II-lea, a urcat pe tronul Egiptului Thutmosis al III-lea (1479-1425 î.Hr.), care era încă un copil. Pentru a putea guverna, acesta s-a căsătorit cu Hatșepsut, sora lui vitregă mai mare, care i-a devenit regentă.

Timp de câțiva ani lucrurile au decurs conform așteptărilor, însă în 1473 î.Hr., Hatșepsut s-a încoronat ca faraon, domnind până la moartea ei, în anul 1458 î.Hr.

Hatșepsut a protejat granițele Egiptului și a construit temple somptuoase, fiind apreciată de contemporani.

„De pe vremea lui Thutmosis I, faraonii Egiptului erau îngropați într-o vale din deșert, la baza colinelor din vestul Tebei”², numită „Valea Regilor”, iar soțiile acestora în „Valea Reginelor”, din apropiere.

Întrucât Hatșepsut a domnit ca faraon, nu a acceptat să fie înmormântată în „Valea Reginelor”, însă nefiind bărbat, nu se cuvenea să fie îngropată nici în „Valea Regilor”. În această situație, femeia-faraon a ridicat impresionantul ansamblu arhitectonic de la Deir el-Bahari, din apropierea „Văii Regilor”, care îi cuprinde mormântul.

Imediat după moartea ei, monumentele construite de ea au fost distruse, statuile care o reprezentau au fost desfigurate, iar numele ei a fost șters din toate scrierile vremii. Hatșepsut a fost considerată dispărută din istorie timp de aproape 3000 de ani, dar grație egiptologilor moderni, ea și-a reluat locul care i se cuvenea în galeria faraonilor Egiptului.

Cel care a condus destinele Egiptului după Hatșepsut a fost Thutmosis al III-lea, care se căsătorise cu aceasta pe când era încă un copil.

¹ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 330.

² *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 64.

„Domnia lui Thutmosis al III-lea (1479-1425 î.Hr.) a fost una dintre cele mai prospere perioade din istoria Egiptului. Acesta a extins granițele țării cum nu a făcut niciun alt conducător și a fost numit «Napoleon al Egiptului» de egiptologul James Breasted”¹.

„Într-o perioadă a istoriei sale, cunoscută acum sub numele de Regatul Nou, Egiptul a fost cel mai bogat și mai puternic stat din lume. Cei 400 de ani de apogeu au debutat cu domnia lui Thutmosis al III-lea (1479-1425 î.Hr.), sfârșindu-se cu cea a lui Ramses al XI-lea (1099-1069 î.Hr.)”².

„Cel mai radical dintre conducătorii Regatului Nou, Amenhotep al IV-lea (1352-1336 î.Hr.), a reformat religia Egiptului, ridicând o singură divinitate - Aton - la rangul unic de zeu al țării. El a construit o nouă capitală la Akhetaton”³.

Amenhotep al IV-lea, care și-a luat numele de „Akhenaton” (cel care îi slujește lui Aton), „a preluat funcția de mare preot al Soarelui, pe care o deținuseră și predecesorii săi, dar care nu apărea niciodată în titulatura lor, după care a închis celelalte temple ale zeilor și a înlăturat toate inscripțiile referitoare la mai mulți zei. Alături de el a guvernat soția sa, Nefertiti. Dintre toate statuile realizate din porunca faraonului, o treime o reprezentau pe Nefertiti. Niciodată în istorie până la acest faraon vreun suveran egiptean nu a acordat atâta importanță soției sale”⁴.

„Frumusețea extraordinară a lui Nefertiti este la fel de misterioasă ca și personalitatea ei, dar numeroase inscripții și reprezentări indică faptul că aceasta a jucat un rol important în viața politică și religioasă. Nefertiti, principala soție a faraonului Amenhotep al IV-lea, este mai cunoscută astăzi pentru frumusețea

¹ Ibidem, p. 72.

² *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 22.

³ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 65.

⁴ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 339.

sa legendară, dar s-a remarcat și prin puterea deținută. După căsătoria sa, ea s-a implicat atât de mult în afacerile statului și a deținut atât de multă influență politică, încât a fost adeseori portretizată purtând o coroană de faraon”¹. „Nicio altă soție de faraon, în întreaga istorie a Egiptului, nu a mai fost în asemenea măsură asociată soțului său la tron”².

După ce Nefertiti a murit, Meritaten, fiica acesteia și a faraonului Amenhotep al IV-lea, „a devenit soția principală oficială a tatălui său. După moartea lui, s-a căsătorit cu succesorul acestuia, Smenkhkara”³.

„Revoluția religioasă a lui Amenhotep al IV-lea abia a supraviețuit domniei lui, iar după moartea acestuia Egiptul a revenit la cultul lui Ammon. Orașul Akhetaton a fost abandonat și s-a început distrugerea sistematică și ștergerea tuturor referințelor la faraon”⁴, care era considerat eretic.

„În jurul anului 1350 î.Hr, în timpul faraonului Amenhotep al IV-lea, au apărut pentru prima dată balanțele cu greutate”⁵.

După Smenkhkara, tronul Egiptului a fost ocupat de Tutankhamon (1336-1327 î.Hr.). Acesta era „fiul lui Amenhotep al IV-lea și Kiya, cealaltă soție a lui Amenhotep al IV-lea, și a fost căsătorit cu Ankhesenamun, una dintre ficele lui Amenhotep al IV-lea și Nefertiti. El a urcat pe tron la vârsta fragedă de opt ani”⁶.

„Din cauza vârstei sale, Tutankhamon nu a deținut nicio putere reală. În timp ce regele-copil era un zeu în viață și conducătorul de drept al statului și religiei, afacerile cotidiene ale Egiptului erau tratate de vizirul său, Ay, generalul Horemheb,

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 78.

² **Guy Rachet**, *Dicționar de civilizație egipteană*, traducere de Cristina Muică, Editura Univers enciclopedic, București, 1997, p. 208.

³ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 77.

⁴ *Ibidem*, p. 75.

⁵ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 340.

⁶ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 77.

Maya, trezorerul său, Huy, viceregele Nubiei, Nakhtmin, un alt soldat și doi curteni numiți Usemonth și Pentju completau acest cerc intern”¹.

„Regenții lui Tutankhamon au abandonat noua capitală de la Akhetaton și au restabilit reședința puterii la Memfis. Au redeschis și au restaurat templele zeilor tradiționali ai Egiptului, care fuseseră închise de Amenhotep al IV-lea. Teba a fost restabilită ca centru religios al Egiptului, iar Ammon-Ra a redevenit principalul zeu”².

„Cunoaștem puține detalii despre domnia lui Tutankhamon. Unele scene de pe mormânt îl înfățișează pe rege ca lider militar, deși este aproape imposibil ca el să fi luptat vreodată. În timpul domniei lui, totuși Horemheb a pornit ofensiva în Siria împotriva hitiților - care au profitat de aparenta lipsă de interes a lui Amenhotep al IV-lea față de afacerile externe, preluând teritorii în regiune - și a obținut câteva victorii. Moartea lui Tutankhamon la vârsta de 18 ani este învăluită în mister, așa cum a fost și viața lui. Este posibil să fi fost ucis; craniul mumiei prezentând semnele unei posibile răni la cap. În mormântarea sa grabnică - deși cu o comoară fabuloasă - într-un mormânt de mici dimensiuni, care nu-i fusese destinat, sporește misterul”³.

„Descoperirea mormântului lui Tutankhamon de către Howard Carter în 1922-1923, a fost una dintre cele mai mari din istoria egiptologiei. Printre bogatele obiecte funerare ale tânărului faraon, Carter a descoperit impresionanta mască a mumiei, realizată din aur solid cu ornamentații din calcedonie, obsidian, lapislazuli și sticlă colorată”⁴.

¹ Ibidem, pp. 80-81.

² Ibidem, p. 81.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 302.

„Celebritatea postumă a lui Tutankhamon se datorează mormântului său din Valea Regilor de lângă Teba, singurul sepulcru al unui faraon care timp de 3200 de ani a scăpat neprofanat și nejeftuit”¹.

„Pe 17 februarie 1923, în Valea Regilor, în apropiere de Luxor, a fost deschis mormântul faraonului Tutankhamon, în care nu pătrunsese nimeni de mai bine de trei mii de ani. Deasupra ușii prin care au intrat arheologii fascinați stătea scris: «Moartea va atinge cu aripile ei pe cel ce va tulbura în veșnicia sa pe faraonul care odihnește în acest loc». Or, la mai puțin de două luni, pe 5 aprilie 1923, lordul Carnarvon, care finanțase săpăturile și asistase la deschiderea mormântului, murea, la 57 de ani, dintr-o înțepătură de țânțar, în hotelul său din Cairo, după ce pronunțase de mai multe ori în delirul său numele lui Tutankhamon, spunând: «S-a sfârșit, am auzit chemarea, o voi urma». În același an, Arthur Mace, care străpunsese zidul camerei funerare, a murit de o boală misterioasă, după ce se plânsese de o tot mai mare oboseală. Miliardarul George Jay-Gould, prietenul lui Carnarvon, a murit și el de o boală ciudată, pe care medicii au botezat-o, fără prea mare convingere, ciumă bubonică. A venit apoi rândul doctorului White, unul dintre primii care intraseră în mormânt: s-a spânzurat din motive necunoscute; al lui Douglas Derry, primul care a atins mumia; al radiologului Archibald Douglas Reed, care i-a făcut radiografia. Până în 1929, douăzeci și două de persoane care avuseseră într-un fel sau altul legătură cu descoperirea faraonului sau cu săpăturile au murit prematur sau în mod inexplicabil. Treisprezece dintre acestea asistaseră la deschiderea mormântului. Ultimii au fost lady Carnarvon, care a murit dintr-o înțepătură de insectă și secretarul lui Carter, Richard Bethell, decedat prematur de o criză de inimă și al cărui tată, aflând vestea morții sale, s-a

¹ **Horia C. Matei**, *Enciclopedia Antichității*, ediția a treia, Editura Meteora Press, București, 2000, p. 332.

aruncat pe fereastră. Să fi fost oare această hecatombă rezultatul mai multor coincidențe succesive? S-a vorbit de otrăvuri sau chiar de substanțe radioactive care își păstraseră puterea malefică de-a lungul mai multor milenii. Singurul care a scăpat «blestemului», arheologul Howard Carter, principalul descoperitor al lui Tutankhamon, a murit mulți ani mai târziu, în 1939”¹.

„Astăzi se crede că decesele au fost cauzate de către unele bacterii rare, ciuperci sau viruși conservați în mormânt”².

„După moartea lui Tutankhamon, vizirul său, Ay, s-a căsătorit cu văduva faraonului și i-a urmat la tron”³, sub numele de Kheperkheperura, domnind între anii 1327-1323 î.Hr. Acesta a fost succedat de generalul său Horemheb (1323-1295 î.Hr.), care „a început să demoleze templele dedicate lui Aton”⁴.

„Horemheb a condus expediții militare pentru a consolida granițele Egiptului amenințate de hitiți”⁵.

„Horemheb l-a numit succesorul său pe generalul de carieră Parameses, care a urcat pe tron în 1295 î.Hr., sub numele de Ramses I (1295-1294)”⁶, primul faraon din dinastia a XIX-a.

Alți faraoni ai dinastiei a XVIII-a au fost: Amenhotep I, Amenhotep al II-lea, Thutmosis al IV-lea și Amenhotep al III-lea.

Dinastia a XIX-a (1295-1186 î.Hr.).

Cel mai ilustru faraon din această dinastie a fost Ramses al II-lea (1279-1213 î.Hr.). Acesta „a fost unul dintre cei mai mari faraoni egipteni și a condus Egiptul Antic într-o epocă de

¹ **Isabelle Bricard**, *Dicționarul oamenilor celebri în fața morții*, traducere de Adriana Liciu și Sorina Urdoi, Editura Albatros, București, 2003, p. 104.

² *Marea istorie ilustrată a lumii...*, p. 46.

³ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 81.

⁴ *Ibidem*, p. 77.

⁵ *Ibidem*, p. 82.

⁶ *Ibidem*, p. 83.

mare putere politică și economică, timp de 66 de ani. Așa cum arată statuile și mumia sa, a fost un bărbat chipeș și impunător din punct de vedere fizic, având aproximativ 1,80 metri înălțime, egiptenii având o înălțime medie sub 1,50 metri. A fost o figură legendară din mai multe puncte de vedere. Într-o vreme în care majoritatea oamenilor trăiau doar câteva decenii, Ramses avea peste 80 de ani când a murit. A avut, de asemenea, numeroși copii - peste 100 de fii și fiice apar în dovezile oficiale și aceștia provin doar din căsătoriile «oficiale»¹.

Ramses al II-lea „a avut opt soții (dintre care cel puțin două au fost fiicele sale), dar soția sa favorită, Nefertari, este cea mai cunoscută. Faraonul a ridicat pentru Nefertari un templu impunător la Abu Simbel și i-a construit, de asemenea, un mormânt bogat ornamentat - unul dintre cele mai frumoase din Egipt - în Valea Regilor. Din tinerețe, Ramses a excelat pe câmpul de luptă și, la începutul lungii sale domnii, a desfășurat câteva campanii militare. Cea mai celebră este bătălia împotriva hitiților de la Kadesh din Siria, care a dus la semnarea primului tratat de pace cunoscut în istorie dintre cele două mari puteri ale vremii”².

În timpul lui Ramses al II-lea „statutul Egiptului ca putere mondială s-a consolidat, granițele întinzându-se până la Siria în est și Nubia în sud. În ultima treime a domniei lui, Ramses a început să exprime bunăstarea și puterea Egiptului prin construcții magnifice”³. „Templul său funerar, Ramesseum din Teba, se aseamănă cu un oraș mare”⁴.

„Lunga domnie a lui Ramses al II-lea (1279-1213 î.Hr.) a reprezentat apogeul măreției politice și prosperității economice a Egiptului, așa cum mărturisesc și numeroase monumente ridicate

¹ Ibidem, p. 84.

² Ibidem, p. 85.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 84.

de acest faimos faraon. Sub domnia lui, Egiptul a redevenit cea mai mare putere din Asia”¹.

Dintre faraonii acestei dinastii îi mai amintim pe: Ramses I, Sety I, Merenptah, Amenmessu, Sety al II-lea, Saptah și Tausret (femeie-faraon).

Dinastia a XX-a (1186-1069 î.Hr.)

Această dinastie a debutat cu scurta domnie a lui Sethnakhte (1186-1184 î.Hr.).

În timpul faraonului Ramses al III-lea (1184-1153 î.Hr.), granițele Egiptului au fost atacate de diverse triburi, care au fost biruite de egipteni, însă statul a slăbit pe plan intern și extern.

„După moartea lui Ramses al III-lea, o serie succesivă de conducători slabi au domnit într-o perioadă de colaps economic și decădere socială. Mita era răspândită și funcționarii corupți închideau ochii, în timp ce mormintele din necropola tebană erau golite de comori. Hoții nu au cruțat marile morminte din Valea Regilor, cum ar fi cel al lui Ramses al VI-lea (1143-1136 î.Hr.). Un papirus din Liverpool Museum, Anglia, enumeră 50 de kilograme de obiecte din bronz și cupru furate de cinci hoți doar din acest mormânt”².

„S-a aflat că bande de hoți au prădat metodic cimitirele regale și private de pe malul vestic al Tebei. Unul dintre hoți, interogat, a mărturisit că a fost prins o dată asupra faptului, dar și-a cumpărat libertatea de la scribul care îl arestase cu partea sa din pradă”³.

„Jefuirea mormintelor a continuat, multe morminte din Valea Reginelor fiind goale la acea vreme. S-a dovedit că această practică era organizată chiar de funcționari. Comorile

¹ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 152.

² *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 66.

³ *Ibidem*, p. 67.

faraonilor anteriori erau reciclate pentru a umple vistieria goală a statului. Când domnia lui Ramses al XI-lea (1099-1069 î.Hr.) și Regatul Nou s-au prăbușit în anarhie, într-un război civil, jaful mormintelor tebane regale și private a început cu adevărat, fiind organizat de marii preoți ai lui Ammon, care au golit mormintele de comori sub pretextul restaurării. Multe mumii regale au fost jefuite de aur, înveșmântate în lințolii noi și ascunse. Un secol mai târziu sau chiar mai mult, au fost aduse la Deir el-Bahari și depuse în cavoul familial al lui Pinodem - unul dintre marii preoți, care era el însuși un jefuitor de morminte”¹.

„În 1871, doi frați cu numele de Rassul, au descoperit intrarea blocată a unui puț, la piciorul unor suprafețe stâncoase abrupte de la Deir el-Bahari, pe malul vestic al Nilului, în cealaltă parte a Tebei. Ei au deschis puțul și au început să sape. La o adâncime de 13 metri, au descoperit un coridor lung de 70 de metri, care cobora în pantă. Era umplut cu zeci de sicrie care conțineau mumii de faraoni și de funcționari așezate unele peste altele, împreună cu o mare cantitate de obiecte funerare. Mumiile fuseseră aduse acolo de marii preoți, pentru a le păstra în siguranță, după ce mormintele lor fuseseră golite la sfârșitul dinastiei a XX-a”².

Dintre faraonii acestei dinastii îi mai amintim pe: Ramses al IV-lea, Ramses al V-lea, Ramses al VI-lea, Ramses al VII-lea, Ramses al VIII-lea, Ramses al IX-lea și Ramses al X-lea.

„În anul 1156 î.Hr., a avut loc prima grevă cunoscută din istoria omenirii. După ce Ramses al III-lea nu a plătit două luni la rând munca lucrătorilor din necropole, aceștia au încetat munca, în semn de protest”³.

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ *Cronica ilustrată a omenirii...*, p. 347.

Dinastia a XXI-a (1069-945 î.Hr.)

„Ramses al XI-lea (1099-1069 î.Hr.), ultimul faraon din cea de-a XX-a dinastie, a condus doar cu titlul din al nouăsprezecela an de domnie. Un general libian numit Herihor era cel mai important om din Egiptul de Sus. Alături de funcția de mare preot la Karnak, acesta era, de asemenea, vizirul Egiptului de Sud, viceregele din Kuș și comandantul armatei egiptene. Herihor (cca 1080-1070 î.Hr.) nu a ezitat să preia emblemele și atributele unui faraon”¹.

„Templul lui Ammon de la Karnak a fost cel mai bogat din Egiptul Antic. Marii săi preoți se bucurau de o mare putere politică și militară, iar începând cu marele preot Pinodem I (cca 1070-1030 î.Hr.), aceștia au preluat funcția de suverani asupra Egiptului de Sus”², încât „odată cu moartea lui Ramses al XI-lea, faraonii dinastiei a XXI-a conduceau de la Tanis, din nord, în timp ce marii preoți ai lui Ammon din Teba dețineau controlul asupra sudului Egiptului”³.

Primul faraon al celei de a XXI-a dinastii egiptene a fost Smendes (1069-1043 î.Hr.), iar Pinodem I, marele preot de la Karnak, s-a căsătorit cu Henuttawy, fiica acestuia, pentru a-și legitima poziția de faraon în sudul țării.

„Unul dintre fiii lui Pinodem I va conduce în Tanis, sub numele de Psusennes I (1039-991 î.Hr.)”⁴, fiind printre cei mai însemnați faraoni din această perioadă.

Dintre faraonii dinastiei a XXI-a îi mai amintim pe: Amenemnisu, Amenemope, Osorkon cel bătrân, Siamun și Psusennes al II-lea.

În timpul acestei dinastii, Nubia și-a câștigat independența față de Egipt, constituindu-se într-un regat autonom, cu capitala la Napata.

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 90.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 91.

Dinastia a XXII-a (945-715 î.Hr.)

„La moartea regelui Psusennes al II-lea (959-945 î.Hr.), din dinastia a XXI-a, generalul libian Șeșonk I a preluat puterea și a întemeiat dinastia a XXII-a. Pentru a-și legitima puterea, s-a căsătorit cu Makare, fiica lui Psusennes al II-lea”¹. Acesta a domnit între anii 945 și 924 î.Hr.

„Conducătorii din dinastia a XXII-a au adoptat Tanisul, capitala dinastiei a XXI-a, ca reședință regală, întrucât se afla în apropierea orașului lor de origine, Bubastis”². Acești faraoni au reunificat politic Egiptul și și-au întărit poziția în plan extern.

„În timpul zbuciumatei sale domnii, Șeșonk al III-lea (825-773 î.Hr.) a fost martorul sfârșitului unui secol de unitate egipteană. În al optulea an de guvernare, Pedubaste I (818-793 î.Hr.) din Leontopolis s-a declarat faraon cu sprijinul preoților lui Ammon, întemeind, astfel, dinastia a XXIII-a, care a guvernat în același timp cu ultimii patru faraoni din dinastia a XXII-a”³.

Alți faraoni din această dinastie au fost: Osorkon I, Șeșonk al II-lea, Takeloti I, Osorkon al II-lea, Takeloti al II-lea, Pimay și Șeșonk al IV-lea.

Dinastia a XXIII-a (818-715 î.Hr.)

„Pedubaste I (818-793 î.Hr.) a întemeiat dinastia a XXIII-a la Leontopolis, care a fost contemporană cu ultimii faraoni ai dinastiei a XXII-a, iar Bokenranef (727-715 î.Hr.) a întemeiat scurta dinastie a XXIV-a (727-715 î.Hr.). Această confuzie i-a permis faraonului kușit Piy (747-716 î.Hr.) să unifice temporar Egiptul și să întemeieze dinastia a XXV-a”⁴.

¹ Ibidem, p. 92.

² Ibidem, p. 93.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

Din dinastia a XXIII-a au mai făcut parte faraonii: Şeşonk al IV-lea (altul decât cel din dinastia a XXII-a cu acelaşi nume) şi Osorkon al III-lea.

Dinastia a XXIV-a (727-715 î.Hr.)

„Spre sfârşitul dinastiei a XXII-a, Egiptul s-a împărţit în mai multe zone de influenţă: în Teba, marii preoţi ai lui Ammon deţineau puterea şi contestau tronul. Faraonii dinastiei a XXII-a îşi aveau reşedinţa înât Bubastis şi Tanis, în timp ce dinastia a XXIV-a, a guvernat în oraşul Sais din Delta de vest”¹.

Singurul faraon al dinastiei a XXIV-a a fost Bokenranef (727-715 î.Hr.).

Dinastia a XXV-a (747-664 î.Hr.)

Faraonii acestei dinastii erau etiopieni originari din Kuş sau Nubia. Întrucât capitala lor era la Napata, de unde au invadat Egiptul, dinastia a XXV-a este cunoscută sub numele de „napatiană”.

În timpul faraonilor napatieni, capitala Egiptului a fost mutată la Tanis.

Această dinastie a fost formată din faraonii: Piy, Şabaka, Şabitqo, Taharqo şi Tanutamani.

Între anii 670-664 î.Hr., asirienii, conduşi de Esarhaddon (681-669 î.Hr.) şi Assurbanipal (669-627 î.Hr.), au cucerit Egiptul şi l-au transformat în provincie asiriană, numind guvernatori în principalele oraşe.

Dinastia a XXVI-a (664-525 î.Hr.)

Printre guvernatorii numiţi de Assurbanipal în Egipt s-au numărat şi Nekau I, cu reşedinţa în Sais, precum şi fiul acestuia, Psamtik I, cu sediul în Athribis (ambele oraşe fiind situate în

¹ Ibidem.

Delta Nilului). După moartea lui Nekau I, Psamtik I a preluat și teritoriul care aparținuse tatălui său, stabilindu-și capitala la Sais, orașul său natal.

Cu Psamtik I (664-610 î.Hr.) începe dinastia a XXVI-a egipteană, care adeseori este numită „saită”, de la orașul Sais.

Profitând de luptele interne din Imperiul Asirian, Psamtik I și-a eliberat țara de sub dominația asiriană. „El și-a sporit efectivele armatei tocmind mercenari din jurul Mării Mediterane, mulți dintre ei greci”¹. În anul 654 î.Hr., acesta a cucerit Teba, unde a fost primit cu mari onoruri, iar în câțiva ani întreg Egiptul era în mâinile lui.

În timpul faraonului Nekau al II-lea (610-595 î.Hr.), au fost începute lucrările unui canal care să lege Nilul de Marea Roșie, care va deveni mai târziu Canalul de Suez.

Psamtik al II-lea (595-589 î.Hr.) a organizat o expediție în Nubia, până la a treia Cataractă.

„Ultimul faraon sait, Psamtik al III-lea, a urcat pe tron în 526 î.Hr., pentru doar șase luni, înainte ca împăratul persan Cambise al II-lea (525-522 î.Hr.) să-i distrugă armata lângă Pelusium și să-i cucerească țara. Faraonul înfrânt a fost dus în capitala persană Susa și ucis. Când Cambise al II-lea a preluat tronul în Sais, a adoptat titlurile faraonilor Egiptului. Manetho, istoricul egiptean din secolul al III-lea î.Hr., l-a considerat primul faraon al dinastiei a XXVII-a”².

„Probabil că Psamtik al III-lea a fost primul faraon capturat de străini”³.

Dintre faraonii celei de a XXVI-a dinastii egiptene îi mai amintim pe: Psamtik al II-lea, Apries și Ahmose al II-lea.

¹ **Professor Bob Brier**, *Op. Cit.*, p. 115.

² *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 94.

³ **Professor Bob Brier**, *Op. Cit.*, pp. 116-117.

Dinastia a XXVII-a (525-404 î.Hr.)

„Faraonii persani ai acestei dinastii au guvernat Egiptul de la Susa sau Persepolis, departe în ținutul persan”¹.

„Cambise al II-lea a transformat Egiptul într-o satrapie sau provincie a Imperiului Persan, desemnându-l ca prim satrap pe Ariandes, care guverna de la Memfis. Sub Darius I (522-486 î.Hr.), succesorul lui Cambise, stilul egocentric de guvernare adoptat de Ariandes a adus Egiptul în pragul revoltei. Satrapul a depășit orice limită prin baterea și emiterea propriilor monede. Darius l-a executat și a introdus noi politici pentru a dezvolta provincia. A reformat birocrăția și sistemul juridic și a finalizat canalul de legătură între Nil și Marea Roșie”².

Câțiva ani mai târziu, „Egiptul s-a revoltat, dar succesorul lui Darius, Xerxes I (486-465 î.Hr.), a restabilit ordinea și l-a numit satrap pe fratele său, Artaxerxes. Acesta l-a urmat pe fratele său ca împărat (465-425 î.Hr.) și s-a întors în Egipt pentru a înăbuși o revoltă în jurul anului 460 î.Hr. Egiptul a mai rămas sub dominație persană aproximativ 25 de ani, dar, în 404 î.Hr., a izbucnit o nouă rebeliune. Revolta, condusă de Amyrtaios din Sais, l-a alungat pe satrapul proaspătului împărat Artaxerxes al II-lea (405-359 î.Hr.) și perșii, angajați într-o luptă dinastică pentru controlul imperiului, nu au avut nicio tentativă imediată de recucerire a puterii”³.

Dinastia a XXVIII-a (403-399 î.Hr.)

Fondatorul și singurul faraon al acestei scurte dinastii a fost Amyrtaios (403-399 î.Hr.), având capitala la Sais.

Se crede că Amyrtaios a fost înfrânt într-o bătălie de faraonul Nephertites I și executat la Memfis.

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 94.

² *Ibidem*, p. 95.

³ *Ibidem*.

Dinastia a XXIX-a (399-380 î.Hr.)

Nepherites I (399-393 î.Hr.), cel dintâi faraon al dinastiei, a mutat capitala Egiptului la Mendes.

Pe plan extern, acest faraon a sprijinit Sparta în războiul împotriva perșilor.

Faraonul Hakor (393-380 î.Hr.) a ridicat numeroase construcții și a restaurat monumentele înaintașilor săi.

În timpul lui Hakor, perșii au atacat Egiptul, însă faraonul, ajutat de trupele de mercenari conduse de generalul atenian Chabrias, i-a respins, într-un război care a durat trei ani (385-383 î.Hr.).

Faraonul Nepherites al II-lea, fiul lui Hakor, a fost detronat și poate chiar ucis, după doar patru luni de domnie, de către Nectanebo I.

Dinastia a XXX-a (380-343 î.Hr.)

Nectanebo I (380-362 î.Hr.) este fondatorul acestei dinastii. El a mutat capitala Egiptului de la Mendes la Sebennytos.

Nectanebo I a fost un mare constructor și restaurator de monumente. El a dat ordin ca toate templele din țară aflate în stare de degradare să fie refăcute.

În 374-373 î.Hr., Nectanebo I a respins numeroasa armată a perșilor, care a încercat să recucerească Egiptul.

Faraonul Teos (362-360 î.Hr.), fiul lui Nectanebo I, profitând de revoltele iscate în mai multe satrapii persane din Asia Mică, a plănuțit o expediție militară în Fenicia și Palestina (teritorii controlate de perși). Datorită lipsei de popularitate, faraonul a fost detronat în drum spre Fenicia, iar nepotul său, Nectanebo al II-lea, i-a luat locul. Temându-se pentru propria viață, Teos s-a refugiat în capitala persană Susa, de unde a fost adus înaintea noului faraon în lanțuri.

Nectanebo al II-lea (360-343 î.Hr.) a fost ultimul faraon indigen al Egiptului.

În anul 343 î.Hr., oastea egipteană condusă de Nectanebo al II-lea a fost învinsă de uriașa armată a împăratului persan Artaxerxes al III-lea (359-338 î.Hr.). Pentru a scăpa cu viață, faraonul s-a refugiat în Memfis, apoi în Egiptul de Sus, iar în cele din urmă în Nubia, unde i s-a pierdut urma.

„Conform unei legende medievale, Nectanebo al II-lea s-a refugiat la curtea regală macedoniană, deghizat în mag egiptean, unde a avut o aventură cu Olimpia (soția regelui Filip al II-lea), el fiind tatăl lui Alexandru cel Mare”¹.

„Dispariția lui Nectanebo al II-lea, ultimul conducător indigen al Egiptului, a însemnat, într-un sens, sfârșitul celei mai grandioase civilizații pe care a cunoscut-o vreodată lumea. Faraonul, armata și religia trebuiau menținute într-un echilibru. În urma perioadelor intermediare de confuzie, poporul întotdeauna se întorcea la faraoni pentru stabilitate. Istoria Egiptului este definită de faraoni”².

A doua dinastie persană (343-332 î.Hr.)

După ce a cucerit Egiptul, Artaxerxes al III-lea l-a retransformat în satrapie persană, instaurând un regim de teroare. La porunca lui, bogățiile țării au fost prădate, templele au fost jefuite, cărțile sacre au fost confiscate, egiptenii au fost persecutați din punct de vedere religios, iar taxele au fost mărite atât de mult, încât locuitorii satrapiei să nu se mai poată răscula niciodată împotriva stăpânitorilor persani.

Înainte de a se întoarce la Susa, Artaxerxes al III-lea l-a numit pe Pherendares satrap al Egiptului.

În anul 338 î.Hr., Artaxerxes al III-lea a fost otrăvit de vizirul său, Bagoas.

Succesorii lui Artaxerxes al III-lea au fost: Artaxerxes al

¹ **Professor Bob Brier**, *Op. Cit.*, p. 122.

² *Ibidem*.

IV-lea (338-336 î.Hr.) și Darius al III-lea (336-332 î.Hr.), care au avut aceeași atitudine față de egipteni ca și predecesorul lor.

Dinastia macedoneană (332-305 î.Hr.)

În urma bătăliei de la Issos, din anul 333 î.Hr., armata lui Darius al III-lea a fost biruită de oștirea lui Alexandru cel Mare, care a înaintat tot mai mult în teritoriile, până atunci, controlate de perși, iar majoritatea orașelor întâlnite în cale s-au predat tânărului cuceritor fără luptă. Ajungând la Memfis, „în a doua parte a anului 332 î.Hr., după ce i-a alungat pe perși din Valea Nilului, Alexandru cel Mare a fost primit ca un eliberator de către egipteni, care l-au recunoscut ca faraon”¹.

„Pentru a-și legitima puterea și pentru a fi recunoscut ca descendentul liniei lungi de faraoni, Alexandru a oferit sacrificii zeilor la Memfis și a consultat faimosul oracol al lui Ammon-Ra din oaza Siwa în deșertul libian. În adâncurile sanctuarului, zeul l-a «identificat» pe Alexandru ca fiul său (restaurând, așadar, «adevărata» linie faraonică) și i-a făgăduit că va stăpâni întreaga lume”². „După călătoria sa la Siwa, Alexandru a fost încoronat în templul lui Ptah din Memfis. Se pare că poporul egiptean, de la preoți la țărani, nu era deranjat de faptul că Alexandru era străin”³.

În Egipt, Alexandru „a restabilit principalele tradiții autohtone”⁴ și le-a îngăduit egiptenilor să-și practice liber religia. „La porunca sa, templele devastate de atacurile persane din 343 au fost restaurate și reparate, iar templul din Luxor a fost reconstruit”⁵. De asemenea, noul faraon a organizat din punct de

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 96.

² *Ibidem*, p. 97.

³ *Ibidem*, p. 96.

⁴ **Hans-Joachim Gehrke**, *Alexandru cel Mare*, traducere de Brigitte-Helia Aiteanu, Editura ALL, 2014, p. 51.

⁵ **Peter A. Clayton**, *Op. Cit.*, p. 206.

vedere administrativ țara, iar în anul 332 î.Hr., a întemeiat orașul Alexandria, care va deveni noua capitală a Egiptului.

„Alexandru cel Mare a întemeiat orașul Alexandria pe coasta mediteraneană a țării, pe locul unei foste așezări numite Raqote. Alexandru a petrecut mai puțin de un an în Egipt. Succesorii lui au întemeiat dinastia ptolemeilor (305-30 î.Hr.), în timpul căreia, Alexandria a devenit metropola cea mai bogată și mai importantă a lumii antice. Alături de bogăția arhitectonică și economică a Alexandriei, orașul era considerat centrul cultural al lumii cunoscute. De asemenea, orașul întemeiat de Alexandru a devenit cel mai important centru comercial din lumea antică”¹.

După moartea prematură a lui Alexandru cel Mare în Babilon, din anul 323 î.Hr., acesta a fost succedat la tron de Filip Arhideus (323-317 î.Hr.) și de Alexandru al IV-lea (317-310 î.Hr.).

Dinastia ptolemeilor (305-30 î.Hr.)

„După fărâmițarea imperiului lui Alexandru, care nu avea un moștenitor puternic și evident, generalii săi și-au urmărit propriile interese, iar Ptolemeu s-a mutat în Egipt”², întemeind dinastia care-i poartă numele.

„Ptolemeu I (305-285 î.Hr.) și-a asigurat legătura cu spița faraonilor căsătorindu-se cu o fiică de-a lui Nectanebo al II-lea”³.

„În timpul domniei lui Ptolemeu I s-au pus bazele multor proiecte vaste de construcții a templelor și orașelor, urmând să fie continuate pe toată durata dinastiei ptolemeice. Cele mai importante dintre ele au fost farul din Alexandria, terminat de fapt în timpul domniei lui Ptolemeu al II-lea (285-246 î.Hr.),

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 328.

² **Peter A. Clayton**, *Op. Cit.*, p. 209.

³ *Ibidem*.

care avea să devină una dintre cele șapte minuni ale lumii antice, precum și Biblioteca din Alexandria, care a devenit unul dintre marile centre de învățătură”¹.

În timpul lui Ptolemeu al II-lea Filadelful (285-246 î.Hr.), cărțile Vechiului Testament au fost traduse din ebraică în limba greacă, purtând numele de „Septuaginta”.

Ptolemeu al III-lea (246-221 î.Hr.) a început construcția marelui templu dedicat lui Horus din Edfu și a întreprins o campanie militară îndelungată în Babilon.

Un caz aparte l-a constituit Ptolemeu al VIII-lea Evergetes (170-116 î.Hr.), care s-a căsătorit cu sora lui, Cleopatra, dar și cu fiica acesteia din altă căsătorie, care purta același nume, încât „mama și fiica, sora și nepoata lui Evergetes, au devenit regine comune, sub numele de Cleopatra a II-a și a III-a, deosebite în general prin Cleopatra Sora și Cleopatra Soția”².

Datorită unei revolte populare, Ptolemeu al VIII-lea „a fugit în Cipru, luându-i cu el pe tânăra Cleopatra (a III-a, Soția), pe cei doi copii ai lor și pe tânărul băiat Memphit (fiul său cu Cleopatra a II-a). În Cipru, Evergetes a complotat pentru întoarcerea în Egipt, unde sora lui, Cleopatra a II-a, domnea sub numele de Cleopatra Philometor Soteira. Într-un acces de răzbunare maniacală asupra surorii sale și a mulțimii din Alexandria, care îi distrusese statuile și ceea ce mai amintea de el, l-a asasinat pe Memphit, propriul său fiu, cu Cleopatra a II-a, trimițându-i acesteia din urmă trupul dezmembrat al băiatului, în chip de cadou pentru ziua ei de naștere”³.

„Ptolemeu al X-lea (107-88 î.Hr.) s-a dedat la tot felul de excese și era atât de obez, încât nu putea să meargă de unul singur fără sprijin”⁴.

¹ Ibidem, p. 210.

² Ibidem, p. 214.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

Ptolemeu al XI-lea a domnit numai 19 zile, în anul 80 î.Hr.

Cea mai cunoscută femeie din istoria Egiptului, cu care s-a încheiat dinastia ptolemeilor, a fost Cleopatra (51-30 î.Hr.).

Ptolemeu al XII-lea (80-51 î.Hr.) i-a încredințat, prin testament, conducerea Egiptului fiicei sale, „Cleopatra a VII-a, în vârstă de 17 ani, cu condiția ca ea să se mărite cu cel mai mare dintre cei doi frați ai ei, Ptolemeu al XIII-lea”¹.

Ptolemeii au fost greci. Singura dintre aceștia care înțelegea și vorbea limba egipteană a fost Cleopatra.

„Curând după urcarea ei pe tron, s-a iscat o luptă pentru putere între Cleopatra și Ptolemeu al XIII-lea, care a izolat-o pe Cleopatra pentru o scurtă perioadă de timp, în anul 48 î.Hr.”².

În același an, generalul roman Pompei s-a refugiat în Egipt, fiind urmărit de Iulius Cezar, iar Ptolemeu al XIII-lea a poruncit să fie asasinat.

Temându-se că Cezar s-ar putea alia cu Cleopatra împotriva lui, Ptolemeu al XIII-lea „a ridicat baraje pe toate drumurile care duceau la Alexandria, a postat iscoade la porțile de intrare în oraș și a ordonat gărzilor egiptene să înconjoare palatul în care era cazat generalul roman. Toate aceste acțiuni s-au desfășurat noaptea, pentru ca Cezar să nu afle nimic. Acum Ptolemeu al XIII-lea nu mai aștepta decât sosirea unui mesager care să-i aducă vestea că soția lui a fost arestată, sugrumată în tăcere, iar trupul i-a fost aruncat într-o mlaștină. E noapte. Una câte una luminile orașului se sting. Nu se mai aude decât clipocitul valurilor care se sparg ușor de treptele cheiului. Ca o umbră, o barcă acostează pe furiș la debarcaderul palatului în care se afla Cezar. Coboară un bărbat. Poartă pe umăr un covor strâns cu o boccea. Păcălind, se pare, vigilența sentinelilor, trece fără probleme prin primele două incinte ale palatului. Odată ajuns în fața ultimului post de pază, un ofițer

¹ Ibidem, p. 216.

² *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 98.

roman îl întreabă: «Cum te numești?». Bărbatul răspunde: «Stăpâna mea îmi zice Apolodor Sicilianul». Garda întreabă din nou: «Ce cauți aici?» și primește răspunsul: «Vin din partea reginei; îi aduc generalului vostru un mesaj și un dar». «Așteaptă», îi spune ofițerul. După câteva clipe acesta se întoarce. Îl introduce pe vizitator în încăperea în care se afla Cezar. Apolodor așază covorul la picioarele generalului și rămâne nemișcat. «Ei bine, unde-i mesajul?», întreabă Cezar. «Să-mi fie îngăduit să desfac covorul», răspunde Apolodor. Generalul este de acord. Sclavul se apleacă peste covor și-l desfășoară încet, iar din acesta își face apariția o tânără armonios alcătuită, cu mâini și picioare delicate. Se întinde și-și înalță brațele spre Cezar, surâzând, apoi se prezintă: «Sunt Cleopatra». La rândul său, generalul nu-și poate stăpâni zâmbetul, în fața stratagelei folosite de regină pentru a ajunge la el. Cezar cucerise multe țări, dar, printr-un simplu șiretlic, Cleopatra l-a cucerit pe Cezar”¹.

„După ce Cleopatra a intrat în grațiile generalului roman, acesta a petrecut câteva luni în Alexandria, l-a învins pe Ptolemeu al XIII-lea într-un război civil, iar regina și-a reluat tronul în 47 î.Hr. Din relația lor a rezultat un copil - Ptolemeu al XV-lea Cezarion. Când Cezar a plecat să-și înfrunte dușmanii în Asia Mică, a convins-o pe Cleopatra să se căsătorească și să împartă coroana cu cel mai tânăr dintre cei doi frați ai săi, Ptolemeu al XIV-a Filopator, care, la acea vreme, era încă un copil”².

„În anul 46 î.Hr., Cleopatra l-a urmat pe Cezar la Roma; dar, când acesta a fost asasinat în 44 î.Hr., Cleopatra s-a întors în Egipt și a ordonat uciderea fratelui său, Ptolemeu al XIV-lea. A urmat apoi pe tron alături de fiul ei și al lui Cezar, asociat în calitate de coregent”³.

¹ **Benoist Mechin**, *Cleopatra sau Visul neîmplinit*, traducere de Crina Coșoveanu, Editura Humanitas, 1995, pp. 60-61.

² *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 98.

³ Ibidem, p. 99.

După asasinarea lui Cezar, „puterea Romei era împărțită între Marc Antoniu, care conducea partea de est a Imperiului Roman, și Octavian, care conducea în vest. Când Antoniu i-a ordonat Cleopatrei să-l întâlnească la Tarsus, aceasta a venit încărcată cu daruri pentru a-l întâmpina. Marc Antoniu a fost atras de ea imediat și a însoțit-o la Alexandria. În 40 î.Hr., Antoniu s-a întors la Roma pentru a încheia o pace dificilă cu Octavian, consolidată prin căsătoria cu sora acestuia, Octavia. După trei ani, a realizat că diferențele sale cu Octavian nu puteau fi soluționate și a plecat din nou spre est, sperând să folosească banii Cleopatrei pentru a finanța un război de cucerire a perșilor. Războiul său a fost un eșec, dar s-a căsătorit cu Cleopatra, care i-a dăruit gemeni. Antoniu a început să ofere părți din Imperiul de Răsărit Cleopatrei și copiilor ei. În fața acestei trădări împotriva Romei și a insultei personale, Octavian a pus la cale invadarea Egiptului și l-a înfrânt pe Antoniu într-o bătălie pe mare, la Actium, pe coasta Greciei de nord, în 31 î.Hr. - parțial din cauză că flota Cleopatrei s-a retras în mod inexplicabil și a navigat spre Egipt. Marc Antoniu s-a sinucis un an mai târziu. Cleopatra nu avea nicio intenție de a se umili în fața lui Octavian, nici de a fi dusă de acesta în triumf la Roma. S-a sinucis cu mușcătura veninoasă a unei cobre - simbolul zeiței Wadjyt, protectoarea faraonilor - scăpând, așadar, de umilința înfrângerii”¹. „Sinuciderea ei a pus capăt ultimului capitol din istoria de 3000 de ani a Egiptului Antic”².

„Ptolemeu al XV-lea Cezarion a fost coregent alături de mama sa, între 44 și 30 î.Hr. După ce egiptenii au fost înfrânți de legiunile romane, acest moștenitor de drept al tronului a fost executat de Octavian, care l-a văzut ca pe o amenințare la adresa puterii sale”³.

În urma cuceririi Egiptului, Octavian l-a transformat în provincie romană.

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 98.

³ Ibidem, p. 99.

Cele șapte minuni ale lumii antice

Întrucât egiptenii au construit piramida lui Keops din Giza, prima dintre cele șapte minuni ale lumii antice și singura care s-a păstrat până în zilele noastre, precum și Farul din Alexandria, ultima dintre aceste minuni, în cele ce urmează vom vorbi despre cele șapte minuni ale lumii antice, aceste realizări de excepție ale omenirii.

Prima referire la cele șapte minuni ale lumii antice este întâlnită în Istoria lui Herodot din secolul al V-lea î.Hr. Cele șapte minuni apar și în lista lui Antipater din Sidon, în secolul al II-lea î.Hr. Prima descriere a celor șapte minuni ale lumii antice este cuprinsă într-un mic tratat scris în limba greacă, atribuit lui Filon din Bizanț (secolul al II-lea î.Hr.), care a studiat arhitectura în Rodos și mecanica la Alexandria.

Piramida lui Keops din Giza

„În jurul anului 2686 î.Hr., egiptenii au inventat o nouă formă de mormânt regal - piramida - și, timp de peste 1000 de ani, faraonii au fost înmormântați în aceste structuri arhitectonice impunătoare. Prima piramidă a fost construită la Saqqarah de faraonul Djoser (2667-2648 î.Hr.) și de arhitectul său, Imhotep”¹.

Piramida lui Keops din Giza a fost construită de faraonul Keops sau Khufu, din a IV-a dinastie egipteană, fiind terminată în jurul anului 2.560 î.Hr., pentru a-i servi drept mormânt.

Potrivit lui Herodot, construcția piramidei a durat peste douăzeci de ani și la ea au lucrat 100.000 de oameni. Întâi a fost

¹ *Enciclopedia Egiptului Antic...*, p. 248.

amenajat locul pe care urma să fie amplasat giganticul edificiu, după care au fost transportate până aici cele 2.500.000 de blocuri de piatră care îl alcătuiesc și abia apoi s-a început ridicarea lui.

„Animalele de tracțiune și cărucioarele cu roți nu erau de niciun folos în mediul nisipos sau stâncos caracteristic Egiptului Antic, de aceea greutatea erau ridicate de oameni. Blocurile de piatră, de exemplu, erau extrase din cariere și cărate, pentru a-și ocupa locul în cadrul construcției, de grupuri de oameni care le tractau pe săniile de lemn. Această metodă este surprinzător de eficientă. Pentru ca tălpile să alunece mai ușor, se realizau traverse și se angajau oameni special pentru udarea acestora cu apă, ceea ce reducea fricțiunea”¹.

Suprafața bazei piramidei este de aproape 5,3 hectare. Când a fost terminată, piramida avea o înălțime de 145,75 de metri (acum, din cauza eroziunii, are doar 138 de metri), fiind cea mai înaltă construcție din lume timp de 3871 de ani, până în 1311 d.Hr., când a fost ridicată catedrala din Lincoln, în Marea Britanie, cu o înălțime de 160 de metri.

„În interiorul piramidei se află trei camere mortuare, poziționate vertical”². „Singura intrare în piramidă se află pe latura nordică, la o înălțime de 16,50 metri. În interior a fost construit un adevărat sistem de coridoare, galerii, canale de ventilație etc., totalizând câteva sute de metri în lungime. Galeria cea mai lungă este de 47 de metri, cu o înălțime de 8,50 metri. Un coridor în pantă duce la camera funerară, în care se află și azi sarcofagul lui Keops. Situată în centrul piramidei, camera funerară a faraonului - lungă de 10,50 metri, lată de 5 metri și înaltă de aproape 6 metri - este în întregime din granit, plafonul constând din 9 blocuri, care cântăresc aproximativ 400 de tone.

¹ Ibidem, p. 445.

² *Enciclopedia minunilor lumii*, traducere de Alexandru Rusu și Elena Vizir, Editura Roossa, p. 9.

Din galeria de intrare se ramifică un coridor care coboară în pantă până la o adâncime de 31 de metri sub nivelul bazei piramidei, la un puț destinat - inițial - să adăpostească sarcofagul regal”¹.

„Fațadele piramidei au fost acoperite cu plăci șlefuite din calcar, care străluceau orbitor în razele soarelui. Fiecare muchie are lungimea de 246 de metri, la fel ca și fiecare latură a bazei”².

Piramida este alcătuită din aproximativ 2.500.000 de blocuri de piatră, fiecare cântărind mai mult de două tone, iar cele din camera faraonului au între 25 și 80 de tone fiecare.

Dacă piramida a fost construită în 20 de ani, ceea ce înseamnă aproximativ 7300 de zile (fără nici o zi liberă), au trebuit ridicate și îmbinate zilnic 342 de blocuri uriașe de piatră. Dacă s-a lucrat timp de 24 de ore pe zi, ceea ce este puțin probabil, atunci au fost montate 14,25 pietre pe oră, aproximativ câte una la fiecare 4 minute. Dacă s-a muncit timp de 12 ore zilnic, atunci au fost asamblate 28,5 pietre pe oră, aproximativ câte una la fiecare două minute.

Blocurile de piatră din care a fost alcătuită piramida au fost tăiate și șlefuite perfect, încât distanța maximă dintre ele nu depășește lățimea de o jumătate de milimetru, mai puțin decât lama unui cuțit. Ținând cont de înălțimea construcției și de ritmul de muncă extrem de alert, îmbinarea cu atâta precizie a imenselor blocuri de piatră care o alcătuiesc a fost o adevărată artă, neegalată până astăzi.

Dacă am așeza în rând cele aproximativ 2.500.000 de blocuri care alcătuiesc piramida lui Keops, am obține un zid de un metru înălțime, care ar putea înconjura toată Franța.

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. I, p. 195.

² *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 8.

Grădinile suspendate ale Semiramidei din Babilon

Aceste grădini au fost construite de regele Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.Hr.), pentru una dintre soțiile sale, Amytis (sau Amuhea), fiica regelui Cyaxares al mezilor (625-585 î.Hr.), care regreta peisajul muntos, cu vegetație bogată al ținutului natal.

Grădinile au fost terminate în anul 600 î.Hr.

Acestea poartă numele Semiramidei, soția regelui asirian Șamșiadad al V-lea (824-811 î.Hr.), care „a trăit cu mult timp înaintea construirii grădinilor. Se presupune că ea a avut doar ideea acestui proiect”¹.

„Nabucodonosor a ordonat ca pe aceste terase să fie plantați arbori și flori din toate soiurile posibile. Astfel, la Babilon au fost transportate cu carele cu boi și cu șlepurile plante din toate colțurile imperiului. Probabil că în aceste grădini se găseau smochini, migdali, nuci, rodii, dar și diferite specii de trandafiri, nuferi și arbori de tămâie”², deci aceasta a fost prima grădină botanică din lume.

Cea mai completă descriere a grădinilor a făcut-o istoricul Diodor din Sicilia. După informațiile acestuia, grădinile se compuneau din terase etajate în formă de amfiteatru, cu o latură de aprox. 123 de metri și o înălțime de până la 77 de metri, ocupând o suprafață de 15.000 de m².

Terasele erau susținute de ziduri de piatră, construite la o distanță de trei metri unele de altele. Spațiile dintre ziduri erau acoperite cu bolți realizate din blocuri de piatră. Pe aceste blocuri era așezat un strat de trestie îmbibat în asphalt. Deasupra trestiei urma un rând dublu de cărămizi arse, legate între ele cu mortar de ipsos, peste care fusese turnat plumb topit, pentru a desăvârși izolarea hidrofugă. Peste foile de plumb era un strat de pământ, de

¹ Ibidem, p. 12.

² **Reg Cox și Neil Morris**, *Cele 7 minuni ale lumii antice*, traducere de Dr. Danilo Zoltan, Editura Officina Nova, p. 8.

grosime suficientă pentru ca să poată prinde rădăcinile celor mai mari arbori. Pe terase erau plantați arbori din mai multe specii, unii dintre ei fiind înalți de 24 de metri. Între terase erau ridicate scări de acces, iar sub fiecare rând de terase erau amenajate camere răcoroase pentru familia regală.

Pentru stropitul grădinilor se foloseau pompe hidraulice, care urcau apa din Eufrat la diferitele niveluri. Pe sub rădăcinile plantelor erau o serie de canale, care umezeau neîncetat pământul. Prin urmare, iarba era permanent verde, la fel și ramurile arborilor. Tot complexul de plante avea un aspect luxuriant, în contrast complet cu deșertul din împrejurimi.

Grădinile suspendate din Babilon se pare că au fost distruse de un cutremur, ceva mai târziu de secolul I d.Hr.

Templul zeiței Artemis din Efes

„Ultimul rege care a domnit în Lidia - una din regiunile Asiei Mici în perioada antică, astăzi parte a Turciei - a fost Cresus. Bogăția de care dispunea era de notorietate, astfel că în anul 560 î.Hr., acesta a construit în Efes un templu luxos”¹.

Clădirea acestuia avea o lungime de 105 metri și o lățime de 51 de metri. „Partea principală a templului era susținută de aproximativ 120 de coloane din marmură, fiecare coloană având o înălțime de 20 de metri. După finalizarea acoperișului, templul a fost împodobit cu decorații și statui superbe, în mijlocul acestuia fiind ridicată statuia zeiței Artemis”², care avea doi metri înălțime, fiind poleită cu aur și argint.

În mitologia asiatică, Artemis era socotită zeița fertilității și a rodirii pământului. La greci, Artemis se număra printre cei doisprezece zei olimpieni. Ea era zeița vânătoriei, a pădurilor, a nașterii copiilor, a virginității, a fertilității și a vânătoriei, fiind una

¹ Ibidem, p. 12.

² Ibidem, p. 13.

dintre cele mai vechi și venerate zeități. În mitologia romană, Diana era echivalenta zeiței grecești Artemis.

La două sute de ani de la ridicarea sa, „în anul 356 î.Hr., templul din Efes a ars până la temelii. Incendiul a fost provocat de o persoană cu numele de Herostrat, care în felul acesta a dorit să devină celebru. Printr-o coincidență, templul a fost distrus exact în ziua în care se năștea Alexandru cel Mare. Cu câțiva ani mai târziu, Alexandru cel Mare a vizitat Efesul și a dat ordin ca templul să fie reconstruit”¹.

„Sub conducerea arhitectului Cheiocrates, templul a fost reconstruit pe un loc mlăștinos, pentru că în zona respectivă aveau loc seisme puternice. Proiectanții au considerat că astfel construcția va fi mai puțin afectată de cutremure. Mai târziu, s-a constatat că aceștia au avut dreptate. Pe fundul unei gropi, au fost așezați, unul lângă celălalt, bușteni de stejar arși la suprafață, fiind astfel tratați împotriva putrezirii, iar deasupra au fost puse blocuri de piatră. Iată cum temelia, lungă de 105 metri și lată de 51 de metri, era în stare să absoarbă vibrațiile provocate de cutremure. Acoperișul templului era susținut de 127 de coloane, construite în stil ionic, din marmură albă, bogat ornamentate cu reliefuri. Acestea aveau înălțimea de 18 metri și erau așezate pe socluri minuțios lucrate. Artemis era reprezentată printr-o statuie împodobită cu aur și argint. Sculptura era situată chiar în centrul edificiului. De-o parte și de alta a ușii centrale erau amplasate două statui de amazoane, iar altele două erau pe cornișe. Elementele din lemn au fost înlocuite cu unele din piatră, în acest fel evitându-se pericolul incendiilor”².

Filon din Bizanț a afirmat despre acest templu: „Am văzut zidurile din Babilon, grădinile Semiramidei, statuia lui Zeus

¹ Ibidem.

² *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 15.

din Olimp, Colosul din Rodos și piramidele, dar când am văzut templul din Efes, celelalte minuni au dispărut ca în ceață”¹.

„Templul lui Alexandru cel Mare a rezistat până în secolul al III-lea d.Hr. Cu vremea, apele mării s-au retras treptat din portul Efes, care a început să se distrugă încetul cu încetul, iar orașul și-a pierdut din importanță. Goții au devastat templul, apoi inundațiile au continuat distrugerea. În prezent, din acest templu au rămas doar câteva blocuri din piatră, care formaseră odinioară temelia, o singură coloană fiind repusă la locul unde stătuse inițial”².

Statuia lui Zeus din Olimp (Olympia)

„Orașul antic Olympia se afla la o distanță de 150 de kilometri de capitala statului grec, Atena, și era cunoscut în toată lumea pentru dimensiunile sale, potențialul militar, dar și pentru jocurile olimpice dedicate lui Zeus, divinitatea supremă în religia grecilor antici”³.

„Primele jocuri olimpice - cum au fost numite - probabil că au avut loc în anul 76 î.Hr. Timp de peste 1100 de ani, acestea erau organizate din patru în patru ani. Grecii atribuiau o importanță foarte mare jocurilor olimpice, iar când se desfășurau erau întrerupte toate războaiele, pentru ca sportivii și spectatorii să poată participa în voie la ele”⁴.

„În secolul al V-lea î.Hr, locuitorii orașului Olympia au hotărât să ridice un templu în cinstea lui Zeus. Între anii 466 și 456 î.Hr., a fost ridicată o clădire grandioasă din blocuri uriașe de piatră, aceasta fiind înconjurată de niște coloane masive”⁵.

¹ Ibidem.

² **Reg Cox și Neil Morris**, *Op. cit.*, p. 13.

³ *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 16.

⁴ **Reg Cox și Neil Morris**, *Op. cit.*, p. 16.

⁵ Ibidem.

„Templul avea 64 de metri lungime și 28 de metri lățime. Podeaua sălii centrale era pavată cu marmură neagră, iar lumina pătrundea aici printr-un orificiu aflat în tavan. În incintă era plasată statuia lui Zeus, lucrată de sculptorul Phidias, în jurul anului 435 î.Hr.”¹.

Statuia, înaltă de 12 metri, îl înfățișa pe Zeus șezând pe un tron din abanos și bronz, ale cărui brațe erau susținute de sfincși. Tronul era bogat împodobit cu fildeș, aur și pietre prețioase. Fața lui Zeus avea o expresie senină și, în același timp, plină de forță. Părul și podoabele statuii erau din aur, iar ochii, din pietre prețioase, foarte mari. Trupul zeului era din lemn de abanos, acoperit cu fildeș, pe porțiunile reprezentând pielea, iar îmbrăcămintea și încălțările erau poleite cu aur. Pe cap purta o coroană din frunze de măslin, în mâna dreaptă ținea o statuie care o reprezenta pe Nike, zeița Victoriei, iar în cea stângă un sceptru, pe care se afla un vultur de aur. O mantie îi cădea de pe umeri peste torsul gol și-i acoperea picioarele, care se rezemau pe un taburet, susținut de doi lei de aur.

Se crede că în anul 394 d.Hr., statuia lui Zeus a fost transportată la Constantinopol. „În anul 462 d.Hr., un incendiu a distrus palatul în care fusese așezată statuia, iar din celebra creație n-a mai rămas nimic”².

Mausoleul din Halicarnas

„Mausol a fost satrapul Cariei, iar între anii 377-353 î.Hr., Caria a fost unul dintre ținuturile Imperiului Persan. Capitala regiunii era la Halicarnas. Mausol, în calitate de guvernator al unei regiuni regale din Imperiul Persan, a moștenit tronul de la tatăl său, dar s-a eliberat repede de supremația persană și a domnit ca rege independent”³.

¹ *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 16.

² **Reg Cox și Neil Morris**, *Op. cit.*, p. 16.

³ *Ibidem*, p. 20.

Regele Mausol a hotărât să construiască un monument funerar grandios pentru sine și pentru soția sa, Artemisa, care îi era și soră.

Lucrările au fost efectuate de arhitecții Pytheos și Satyros și de sculptorii Scopas și Timotheos, între anii 353-350 î.Hr., fără ca Mausol și Artemisa să-l vadă terminat, pentru că amândoi s-au stins din viață înaintea încheierii lucrărilor.

Mausoleul era sub forma unui templu mareț, având o bază rectangulară cu o lungime de 40 de metri și o lățime de 30 de metri, peste care era construită o piramidă cu 24 de trepte. Înălțimea totală a edificiului era de 45 de metri. Acesta era alcătuit din baza templului, cu treptele (20 de metri), podiumul cu coloane (12 metri), piramida cu cele 24 de trepte (7 metri) și statuia din vârf, care reprezenta un car cu patru cai, în care erau așezate statuile lui Mausol și a soției sale, Artemisa (6 metri). Fundația era un podium cu trepte decorat cu statui. Camera mortuară se găsea pe podium și era înconjurată cu coloane. Aceasta era construită din alabastru alb, fiind decorată cu aur.

„Rămășițele pământești ale cuplului regal au fost depuse în două urne de aur, care, la rândul lor, au fost așezate în camera mortuară. Încăperea respectivă era păzită de lei din piatră”¹.

Se pare că edificiul a fost distrus de un cutremur mai târziu de secolul al XII-lea d.Hr., când a fost pomenit de Arhiepiscopul Eustatie al Tesalonicului (aprox. 1115-1195), dar înaintea anului 1402, când cavalerii ioaniți au ajuns la locul unde mausoleul fusese construit și au constatat că acesta era în ruine.

Cu toate că mausoleul din Halicarnas nu s-a păstrat, „numele propriu al lui Mausol a devenit generic pentru toate mormintele mari, construite ulterior”².

¹ *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 19.

² *Ibidem*.

Colosul din Rodos

„În anul 302 î.Hr., armata de mercenari a lui Demetrios I al Macedoniei (337-283 î.Hr.), care număra peste 40.000 de ostași și 200 de nave de luptă, a atacat orașul Rodos, capitala insulei grecești cu același nume. Apărătorii cetății au dat dovadă de un eroism nemaipomenit, împiedicând asediatorii să cucerească cetatea. În urma eșecului, comandantul mercenarilor a ordonat să fie construite mașinării pentru asediere, printre care și una enormă. Ea era atât de înfricoșătoare, încât a fost poreclită «nimicitoarea orașelor». Acest monstru, făcut din lemn de stejar, putea fi apropiat de zidurile cetății cu ajutorul unor roți. Mai târziu, inginerii au calculat că erau necesari 1400 de oameni pentru a-l mișca. De la înălțimea turnului, se puteau arunca șomoioage aprinse și se puteau catapulta pietre de 50 kg. Din mijlocul celor nouă etaje, peste cetatea asediată era coborât un fel de pod mobil, iar la baza turnului se afla un berbec, ce a produs o spărtură în zidul cetății încă de la primul atac. Demetrios plănuia să spargă cu ajutorul ei zidul cetății Rodos. Asediații, văzând mașinăria aceasta fioroasă, s-au înspăimântat și au început să se roage lui Helios, zeul Soarelui. În cazul în care acesta le-ar fi ascultat rugăciunile, ei i-au promis chiar și o statuie, mult mai mare și mai frumoasă decât toate reprezentările zeilor din acea epocă. Rugăciunea lor a fost «auzită», iar mașinăria de luptă a fost distrusă, căzând într-o groapă, care a apărut pe neașteptate în fața ei. Locuitorii cetății, în semn de recunoștință pentru victoria obținută, au decis să ridice o statuie dedicată zeității, cum nu se mai pomenise până atunci”¹.

Chares din Lindos, un sculptor de pe insulă, a fost angajat pentru a construi statuia, care a fost ridicată între anii 294-282 î.Hr.

¹ *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 20.

„Statuia care îl reprezenta pe Helios, apărătorul insulei Rodos, a fost realizată cu metalul obținut din mașinăriile de război, părăsite de Demetrios pe câmpul de luptă”¹. „Stratul exterior din bronz a fost fixat pe un suport din metal. Montarea statuii, goale pe dinăuntru, a fost începută de pe sol, iar cum înaintau lucrările, interiorul era umplut cu pietre, în vederea asigurării stabilității”².

Când a fost terminată, statuia „avea 30 de metri înălțime (unele surse vorbesc de 40 de metri), era făcută din bronz, iar soclul, cu înălțimea de 15 metri, era din marmură albă. Autorii antici spuneau că valoarea totală a statuii era de peste 300 de talanți - costul a șapte tone de aur”³.

Colosul din Rodos a fost distrus de un cutremur puternic de pământ în 226 î.Hr., la doar 56 de ani după finalizare.

„Regele Egiptului, Ptolemeu al III-lea, s-a oferit să finanțeze restaurarea statuii, dar locuitorii Rodosului au refuzat, deoarece li se interzisese, printr-un oracol, reînălțarea monumentului”⁴.

După ce arabii au cucerit Rodosul, în anul 653 d.Hr., statuia a fost vândută de către aceștia unui negustor din Emesa, care a cărat-o pe 900 de cămile, deci se pare că statuia fusese construită din „peste 300 de tone de bronz”⁵.

„Se crede că statuia Colosului din Rodos a fost sursă de inspirație pentru sculptorul francez Auguste Bartholdi, care a construit renumita Statuie a Libertății din New York, Statele Unite ale Americii”⁶.

¹ Ibidem.

² **Reg Cox și Neil Morris**, *Op. cit.*, p. 24.

³ *Enciclopedia minunilor lumii...*, p. 21.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

Farul din Alexandria

Întrucât coastele Mării Mediterane din apropierea Alexandriei Egiptului constituiau un real pericol pentru corăbiile care navigau în zonă, în anul 290 î.Hr., faraonul Ptolemeu I Soter al Egiptului a început ridicarea unui far, pe insula Pharos de lângă Alexandria, cu scopul ghidării navigației. Proiectul a fost finalizat în anul 280 î.Hr., de către fiul său, Ptolemeu al II-lea Philadelphul.

Acesta a fost primul far din lume, care a servit ca prototip pentru orice construcție de acest gen ridicată ulterior. În anumite limbi, printre care și cea română, chiar și denumirea de far provine de la insula Pharos, pe care a fost amplasat edificiul.

„Farul din Alexandria a fost dedicat lui Ptolemeu Soter și soției lui, Berenice. Se presupune că finanțarea a fost asigurată de către un bogat arhitect și constructor grec, cu numele Sostratus din Cnidus”¹, care a conceput și proiectul farului, după ce a primit detaliile acestuia de la reprezentanții renumitei Biblioteci din Alexandria.

Una dintre problemele cu care s-a confruntat constructorul farului a fost aceea de a găsi materialele care să-i asigure edificiului trăinicia și stabilitatea necesară. Întrucât fundația trebuia făcută sub apă, se spune că Sostratus ar fi aruncat în apa mării diferite materiale de construcție, inclusiv sticlă, pentru a vedea care dintre acestea rezistă mai bine. În urma acestui experiment, arhitectul a constatat că sticla s-a comportat cel mai bine, de aceea temelia subacvatică a farului a fost realizată din mai multe blocuri mari de sticlă.

De asemenea, se presupune că pentru a oferi durabilitate în timp clădirii, blocurile de piatră care o alcătuiau nu au fost îmbinate cu mortar, ci între ele s-a turnat plumb topit.

¹ Ibidem, p. 22.

Farul a fost ridicat din blocuri uriașe de marmură albă, având trei nivele. Baza clădirii avea o formă pătrată, cu latura de 30 metri și era înaltă de 55,9 metri. Aici se găseau 300 de camere de locuit, pentru personalul care deservea farul și pentru soldații care îi asigurau paza. Deasupra era un turn octogonal cu latura de 18,3 metri și cu o înălțime de 27,45 metri. În interiorul acestuia existau scări în formă de spirală, care duceau spre turnul de la nivelul următor. Acesta avea o formă de cerc, fiind înalt de 7,3 metri. În vârf se găsea statuia lui Poseidon, zeul mării.

Farul avea o înălțime între 115 și 135 metri.

În turnul de la nivelul al treilea se făcea în permanență foc. În spatele acestuia se găseau niște oglinzi uriașe de bronz, care pe timp de noapte reflectau lumina focului până la distanța de 50-60 de kilometri, luminând rada portului și ghidând corăbiile. În timpul zilei, razele soarelui erau reflectate în largul mării de aceleași oglinzi, iar fumul gros care se înălța constituia un alt punct de reper pentru navigatori.

Farul a fost grav afectat de cutremurul care a zguduit Alexandria în anul 1303 d.Hr. și a fost distrus de seismul produs în 1323, după ce, mai bine de 1600 de ani, a luminat calea a nenumărați navigatori din sudul Mării Mediterane.

Babilonienii

„«Babilon», cel mai vestit oraș al antichității, înseamnă într-o traducere exactă, «Poarta cerului», «Poarta divinității» sau «Poarta lui Dumnezeu»”¹. Orașul a luat ființă în a doua jumătate a mileniului al III-lea î.Hr., pe malul Eufratului, în Mesopotamia centrală, profitând de o poziție geografică favorabilă, la intersecția unor importante drumuri comerciale. Cea mai veche mențiune a orașului Babilon a fost făcută în timpul domniei lui Sargon I (2334-2279 î.Hr.). „În urmă cu vreo trei mii de ani, Babilonul era nu numai cel mai mare, dar și cel mai frumos oraș din câte cunoaștem. El a deținut, pe de altă parte, de-a lungul timpului, și întâietatea de cel mai blestemat și mai hulit oraș al lumii (record nedoborât până astăzi de nicio altă așezare de pe Pământ)”².

După căderea ultimei dinastii sumeriene din Ur în mâinile elamiților, în anul 2003 î.Hr., amoriții au preluat controlul asupra celei mai mari părți din Mesopotamia, unde au format o serie de mici regate „guvermate de suverani, regi sau mari preoți, asistați de consilii, de notabilități și de adunări populare despre care s-ar putea spune că au fost primele «parlamente» cunoscute”³.

Unii dintre amoriți s-au stabilit în orașul-stat Babilon.

Dinastia amoriților (1830-1530 î.Hr.)

„Fondatorul dinastiei din Babilon a fost Sumuabum (1830-1816 î.Hr.)”⁴, care însă nu purta titlul de rege al Babilonului.

¹ Florentin Popescu, *Op. cit.*, p. 8.

² Ibidem.

³ Neagu Djuvara, *Civilizații și tipare istorice. Un studiu comparat al civilizațiilor*, traducere de Șerban Broche, Editura Humanitas, București, 2014, p. 47.

⁴ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 111.

Lui Sumuabum i-au urmat: Sumulailu, Sabum, Awilsin și Sinmuballit. Dintre cei patru succesori ai lui Sumuabum, doar ultimul a fost numit rege al Babilonului.

Hammurabi (1728-1686 î.Hr.) a fost cel de-al șaselea rege al dinastiei din Babilon. Prin războaie de cucerire, acesta și-a extins supremația și asupra celorlalte orașe-stat din regiune, încât „în al treizeci și unulea an de domnie a devenit cu adevărat rege peste tot Sumerul și tot Akkadul. În anul următor, Hammurabi a intrat în Elam, în ținutul Jamutbal, țara lui Rim Sim și l-a făcut pe acesta prizonier, iar în al treizeci și treilea an al domniei a cucerit și statul Mari, făcând din fostul său aliat Zimrilim un supus al Babilonului; în fine, Asiria cu orașele Asur și Ninive, apoi statul Esnunna au fost și ele înrobite. Astfel întreaga Mesopotamie, de la Golful Persic până la pustiul Siriei, a fost stăpânită de Hammurabi. Acum el a întărit orașele cu ziduri spre a le apăra de atacurile nomazilor, a construit numeroase canale spre a îmbunătăți irigația ogoarelor; în fine, a ridicat multe temple care au fost împodobite cu tronuri, statuete și embleme. Se păstrează mai mult de două sute de scrisori ale lui Hammurabi către guvernatorii provinciilor sale, scrisori care se referă la probleme de finanțe, de administrație, de împărțire a dreptății, a armatei și a înzestrării ei, a lucrărilor publice, a comerțului și a meseriilor, precum și la chestiuni legate de lucrarea ogoarelor și de creșterea vitelor. Activitatea sa prodigioasă era împletită și cu rolul său de judecător suprem, fiindcă împricinații puteau, în ultimă instanță, să i se adreseze direct lui. Dar caracterul statului său care pretindea că este întemeiat pe justiție a fost bine conturat prin apariția Codului de legi, prin care numele lui Hammurabi a devenit nemuritor. Însemnat este faptul că împărțirea Mesopotamiei într-un mozaic de stătuțe care se luptau între ele și aveau interese divergente a încetat și Hammurabi a restaurat unitatea Mesopotamiei.

Zeul Anu și Enlil, zei akkadieni, au trebuit să dispară în fața zeului Marduk, zeu despre care se afirma că este fiul cel mare al zeului suprem Ea”¹.

„Renumele codului lui Hammurabi a fost extraordinar. El a servit ca model în toată Antichitatea”². „Acest cod, care cuprinde 282 de legi, a fost descifrat de marele orientalist francez, părintele Vincent Scheil (1858-1940)”³.

„Hammurabi a ridicat orașul Babilon la rangul de capitală a Mesopotamiei, iar imperiul pe care acest suveran l-a condus a atins o înflorire economică și culturală nemaiîntâlnită până atunci”⁴.

Hammurabi a înființat Imperiul Babilonian prin unirea fostelor teritorii ale sumerienilor și akkadienilor, realizând o sinteză a celor două națiuni, care de acum înainte vor fi cunoscute ca un singur popor, cu o singură limbă, formând o singură civilizație. Imperiul Babilonian a adoptat limba akkadiană pentru uz oficial și a păstrat limba sumeriană pentru uz religios, care în acel moment nu mai era o limbă vorbită.

Succesorul lui Hammurabi, Samsuiluna (1686-1648 î.Hr.), „nu a putut menține unitatea imperiului moștenit de la tatăl său. La hotarul cu Elamul s-a ridicat un rege care a cucerit orașele Ur și Uruk. Acesta a fost respins, dar în al douăzeci și optulea an al domniei sale, în sud, în Ținutul Mării, s-a ridicat o căpetenie numită Ilumilu. Pe acesta, regele Babilonului nu l-a putut înfrânge și el a întemeiat în sud propria sa dinastie, care a avut vreme de două sute de ani doisprezece regi. Astfel Babilonia a fost împărțită în două jumătăți, iar pe de altă parte, în nordul țării kasiții devenind

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, pp. 38-39.

² **Philippe Paraire**, *Mari lideri ai istoriei mondiale*, traducere de Dorina Bodea, Editura ARC, 1999, p. 30.

³ **Olivier Souchon**, *Realități și enigme ale arheologiei*, traducere de Lydia Constanța Ciucă, Editura Prietenii cărții, București, 1999, p. 229.

⁴ **Florentin Popescu**, *Op. cit.*, p. 14.

foarte puternici, au început să trăiască conduși de propriii lor regi, pe câtă vreme în vest, expansiunea hurriților a continuat. Astfel, Babilonul a ajuns iarăși un stătuțuț puțin întins”¹.

După Samsuiluna „au urmat patru regi, care fiecare a succedat tatălui său: Abiesuh (1648-1620 î.Hr.), care se pare că a trăit în pace cu regele Ținutului Mării din sud; fiul său Ammiditana (1620-1583 î.Hr.), apoi Ammisaduqa (1583-1562 î.Hr.). Sfârșitul Babilonului a sosit pe neașteptate, căci Mursili I, regele hitiților, a început o expediție în Siria și a ajuns în Mesopotamia, unde a cucerit și a nimicit orașul Mari, iar în 1531 î.Hr., a ocupat Babilonul, pe care l-a jefuit și l-a ars. Regele hittit s-a întors cu prada în Hattusas, capitala țării sale, unde a fost ucis de o conspirație. Frământările care au urmat acestui asasinat în țara hitiților au împiedicat instaurarea stăpânirii acestora în Mesopotamia. Ultimul descendent al lui Hammurabi, Samsuditana (1562-1531 î.Hr.), pare să fi scăpat cu viață la nimicirea Babilonului, dar între timp kasiții au cucerit Mesopotamia și au ocupat Babilonul, iar Gulkisar, regele Ținutului Mării, și-a întins și el stăpânirea până în nordul Babiloniei”².

Dinastia kasiților (1530-1155 î.Hr.)

Regele kasiților, „Agume al II-lea, s-a stabilit cu războiniciei săi în Babilonul ars și prădat. El și-a întins dominația și înspre nord, intitulându-se «rege al kasiților și al akkadienilor, rege al țării Babilonului - cea întinsă»”³.

„Burnaburias, succesorul lui Agume al II-lea, a încheiat un tratat de hotărnicie cu Puzurassur al III-lea, regele Asiriei”⁴.

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 39.

² Ibidem, p. 40.

³ Ibidem, p. 41.

⁴ Ibidem.

Lui Burnaburias i-a urmat la tron Kastilias al III-lea. „Ulamburias, fratele noului rege, a folosit prilejul unei expediții întreprinse de regele Eagamil al Ținutului Mării pentru a-l detrona și a se proclama rege al Ținutului Mării. El i-a urmat fratelui său pe tronul Babilonului și, timp de două sute de ani, Babilonul a fost unit cu Ținutul Mării”¹.

Ulamburias a fost succedat la tron de Agume al III-lea, iar acesta de „Karaindas al III-lea, a cărui fiică s-a căsătorit cu faraonul egiptean Amenhotep al III-lea. Costul acestei soții, pe care curtea faraonului o plătitese în aur cum se cuvenea, a fost folosit de regele Karaindas pentru clădirea la Uruk a unui templu consacrat zeiței Innana”².

Succesorul lui Karaindas al III-lea a fost Kadasmanharbe I, fratele faraonului Amenhotep al IV-lea al Egiptului. „Acesta a cerut sume mari de bani faraonului, dorind să se căsătorească cu o prințesă egipteană, însă faraonul a refuzat”³.

„Kurigalzu I, cel mai însemnat rege kasit, a creat la Aqarguf o fortăreață pentru păzirea hotarului cu statul Mitanni, numită Durkurigalzu, după numele regelui însuși”⁴.

„De la Burnaburias al II-lea, succesorul lui Kurigalzu I, există mai multe scrisori adresate faraonului Amenhotep al IV-lea, care la rândul său i-a trimis aur, luând-o în haremul său pe fiica regelui kasit. După moartea acestuia, pe tronul Babilonului a urcat Kadasmanharbe al II-lea care, cu ajutorul asirienilor, i-a înfrânt pe nomazii Sutu, care jefuiau hotarele țării sale. Acest rege însă a fost ucis într-o conspirație și a ajuns pe tron Nazibugas, un uzurpator, care a fost și el prins și ucis cu ajutorul asirienilor, fiind proclamat rege Kurigalzu al II-lea (1336-1314 î.Hr.)”⁵.

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 44.

⁵ Ibidem.

Acestui rege i-a urmat Nazimaruttas (1314-1288 î.Hr.) care a încheiat un pact de neagresiune cu regele hittit Muwatalli.

Succesorul lui Nazimaruttas, „Kadasmanturgu (1288-1271 î.Hr.), a încheiat un tratat de alianță cu regele hittit Hattusili al III-lea, trimițând un contingent de trupe în ajutorul hitiților, pentru a lupta împotriva egiptenilor”¹.

Kadasmanenlil al II-lea (1271-1264 î.Hr.) a avut și el relații strânse cu hitiții.

Despre următorii doi regi, Kudurenlil și Șagaraktișuriaș, există foarte puține informații.

„Odată cu slăbirea imperiului hittit, asirienii au atacat Babilonul, iar regele kasit Kastilas al IV-lea (1241-1234 î.Hr.) a fost înfrânt, luat prizonier și dus la Assur. Într-o a doua campanie a Asiriei împotriva Babilonului, zidurile acestuia au fost dărâmate, locuitorii decimați, mulți kasiți au fost deportați în Asiria, tezaurele templelor și ale orașului au fost jefuite, iar statuia de aur a zeului Marduk a fost dusă în Assur”².

O perioadă de timp, Babilonul a fost cârmuit de guvernatori asirieni, însă în urma unei revolte conduse de Adadsumnașir, Babilonul s-a eliberat, însă în acel război au murit atât Adadsumnașir, cât și Enlil, regele Asiriei.

Pe tronul Babilonului au urcat alți „regi kasiți, a căror putere însă a fost din ce în ce mai redusă: Melisipak (1183-1169 î.Hr.), Mardukpaliddina I (1169-1156 î.Hr.) și Zabasumiddina (1156 î.Hr.), care a fost detronat de elamiți. După el, a urmat ultimul rege kasit al Babilonului, Enlildinahhe, care a fost și el înlăturat de la domnie după trei ani de către regele Elamului. Cu acesta se sfârșește istoria kasiților și după ei urmează regi proveniți dintre băștinași ai Babilonului, pe care istoriografia modernă îi numește «regi din a doua dinastie din Isin»”³.

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 45.

„Cei patru sute de ani de dominație kasită în Babilonia au fost o epocă de pasivitate și de slăbiciune politică, arta nu a părăsit deloc tendințele ei ancestrale din Mesopotamia, dar literatura, care a înflorit și era scrisă în limba akkadiană, nu a fost kasită, ci babiloniană”¹.

A doua dinastie din Isin (1155-1026 î.Hr.)

Primii doi regi ai acestei dinastii au fost: Marduksapikzari și Ninurtadirisum.

Nabucodonosor I (1128-1103 î.Hr.) a fost „stăpânitorul cel mai însemnat al dinastiei din Isin. Expedițiile sale militare, precum și titlul de «rege al Universului», l-au impus drept suveranul cel mai puternic din Mesopotamia, în special, după victoriile sale asupra elamiților, care îi înfricoșau pe babilonieni prin atacurile lor neașteptate”².

Nabucodonosor I a readus în Babilon statuia zeului Marduk, pe care a reșezat-o cu mari ceremonii în vechiul templu.

Acest mare conducător a fost succedat la tron de fiul său Enlilnadinapli (1103-1100 î.Hr.), care a pierdut mai multe teritorii în favoarea Asiriei.

Marduknadinahhe (1100-1082 î.Hr.), alt fiu al lui Nabucodonosor I, a purtat și el războaie cu asirienii, fiind înfrânt de Tiglatpileser I, care a cucerit teritorii întinse din Babilonia.

Marduksapikzeri (1082-1069 î.Hr.) a semnat un tratat de pace cu Asiria, însă fiul său, Kadașmanburias a avut o atitudine ostilă față de asirieni, care au invadat Babilonul și l-au detronat pe rege, înlocuindu-l cu arameeanul Adadpaliddina, ca vasal al Asiriei.

Nabușumlibur (1033-1026 î.Hr.), ultimul rege al dinastiei din Isin, a fost înlăturat de la putere de către arameeni, care au aruncat țara în haos.

¹ Ibidem, p. 40.

² Ibidem, p. 47.

A doua dinastie a kasiților (1025-1004 î.Hr.)

Profitând de vremurile tulburi, în sudul Mesopotamiei s-a format un stat separat de Babilon, care a fost condus între 1025 și 1008 î.Hr. de către Simbarșipak, fondatorul celei de a doua dinastii a kasiților. Acesta a fost urmat la tron de Eamukinșumi (1008 î.Hr.) și Kașunadin (1008-1004 î.Hr.).

În anul 1018 î.Hr., regele asirian Așurnirari al IV-lea a capturat orașul babilonian Attila, precum și alte regiuni din nordul țării.

A treia dinastie a kasiților (1004-984 î.Hr.)

Kașunadin a fost detronat de Eulmașakinșumi (1004-987 î.Hr.), care a pus bazele altei dinastii a kasiților.

Succesorii lui Eulmașakinșumi au fost Ninurtakudurriusur (987-985 î.Hr.) și Șiriqtîșuqamunu (985 î.Hr.).

Se pare că regii acestei scurte dinastii au redobândit controlul asupra Babiloniei întregi.

Dinastiile a VII-a și a VIII-a (985-943 î.Hr.)

Elamiții l-au înlocuit pe Șiriqtîșuqamunu cu Marbitiaplausur (985-979 î.Hr.), singurul rege al dinastiei a VII-a.

După înlăturarea de la putere a lui Marbitiaplausur, i-a luat locul babilonianul Nabumukinapli (979-943 î.Hr.), a cărui domnie este considerată a fi dinastia a VIII-a.

Dinastia a IX-a (943-732 î.Hr.)

Cea de-a IX-a dinastie a început cu Ninurtakudurriusur al II-lea (943 î.Hr.), care a domnit numai 8 luni și 12 zile. Acesta a fost urmat la tron de Marbitiahheiddina (943-920 î.Hr.) și de Șamașmudammiq (920-900 î.Hr.). În timpul acestor regi, Babilonia era controlată de arameeni și suteeni.

Despre următorii doi regi, Nabușumaukin (900-888 î.Hr.) și Nabuaplaiddina (888-855 î.Hr.), avem mai puține informații.

În timpul regelui Mardukzakirșumi I (855-819 î.Hr.), fratele său mai tânăr, Mardukbelușati, s-a răsculat, creând pentru scurt timp un stat independent, în regiunea Diyala, însă regele, ajutat de asirieni, l-a biruit, iar acesta a scăpat cu viață fugind.

Semiramida, fiica lui Mardukzakirșumi I, s-a căsătorit cu Șamșiadad al V-lea, regele Asiriei, jucând un rol important la curtea acestuia.

Următorii regi: Mardukbalassuiqbi (819-813 î.Hr.), Babaahaidina (813-811 î.Hr.), Ninurtaapla (800-790 î.Hr.) și Mardukbelzeri (790-780 î.Hr.) au domnit în vremuri tulburi.

Regii Mardukaplausur (780-769 î.Hr.), Eribamarduk (769-761 î.Hr.) și Nabușumaișkun (761-748 î.Hr.) au fost caldeeni, care au uzurpat tronul Babilonului.

Nabonassar (748-734 î.Hr.) l-a detronat pe predecesorul său, iar odată cu urcarea lui pe tron, Babilonul a fost cârmuit pentru o scurtă perioadă de timp de regi locali.

Următorul rege, Nabunadinzeri (734-732 î.Hr.), a avut o domnie scurtă, de doi ani și ceva, însă succesorul acestuia, Nabușumaukin al II-lea (732 î.Hr.), s-a aflat pe tronul Babilonului numai 32 de zile.

Dinastia a X-a

Cel care l-a alungat de pe tron pe Nabușumaukin al II-lea a fost caldeeanul Nabumukinzeri, care a domnit între 732 și 729 î.Hr. Istorieii încep cu acesta dinastia a X-a.

În anul 729 î.Hr., Tiglatpileser al III-lea (745-727 î.Hr.), regele Asiriei, a invadat Babilonia și l-a capturat pe Nabumukinzeri. Întrucât cultura babiloniană era superioară celei asiriene, Tiglatpileser al III-lea și-a dat seama că era cu neputință să domine Babilonia, motiv pentru care nu a încorporat-o în regatul său, ci pe lângă titlul de rege al Asiriei, l-a luat și pe acela de rege al Babilonului, oferind prin aceasta babilonienilor satisfacția

de a avea o independență nominală. Numele pe care și l-a luat Tiglatpileser al III-lea ca rege al Babiloniei a fost cel de Pulu.

Salmanasar al V-lea (727-722 î.Hr.), fiul lui Tiglatpileser al III-lea, a urmat politica tatălui său, încât, îndată după ce a ocupat tronul Asiriei, s-a încoronat și ca rege al Babilonului, unde a purtat numele de Ululai.

În anul 722 î.Hr., prințul caldeean Mardukapaliddina al II-lea (722-710 î.Hr.) a uzurpat tronul babilonian, declarând independența Babilonului față de Asiria. Regele Asiriei, Sargon al II-lea (722-705 î.Hr.), l-a alungat de pe tron în 710 î.Hr. După moartea lui Sargon al II-lea, Mardukapaliddina al II-lea a reocupat tronul babilonian în 703 î.Hr., însă după nouă luni a fost înfrânt de asirieni și s-a refugiat în Elam.

Succesorul lui Sargon al II-lea, Sanherib (705-681 î.Hr.), considerând că guvernarea Babiloniei din Asiria este prea costisitoare, l-a numit rege al Babilonului pe Belibni (703-700 î.Hr.), un nobil babilonian, care fusese crescut la curtea regală asiriană.

În anul 700 î.Hr., Sanherib l-a numit rege al Babilonului pe fiul său, Așurnadinșumi (700-694 î.Hr.). Întrucât Mardukapaliddina al II-lea a continuat rebeliunea, ajutat de elamiți, în anul 694 î.Hr., Sanherib a pornit într-o campanie de pedepsire în sudul Elamului. În acest timp, elamiții au atacat Babilonul, capturându-l pe regele Așurnadinșumi, care a fost dus în Elam și omorât. În locul acestuia, elamiții l-au pus pe tron pe Nergalușezib (694-693 î.Hr.), fiul lui Mardukapaliddina al II-lea.

Sanherib al Asiriei a atacat Babilonul în 693 î.Hr., pentru a răzbuna moartea fiului său. Nergalușezib a fost înfrânt lângă Nippur și capturat, fiind urmat la tron de prințul caldeean Mușezibmarduk (693-689 î.Hr.).

În 689 î.Hr., Sanherib a atacat din nou Babilonul, cucerindu-l după un asediu de nouă luni. „Ceea ce a urmat depășește poate

chiar și imaginația celui mai crud dintre conducătorii de țări și de popoare pe care i-a cunoscut vreodată omenirea. Regele a dat orașul pe mâna soldaților, să-l jefuiască de comori și să-l distrugă. Când neprețuitele comori ale orașului au fost scoase în afara zidurilor, Sanherib a poruncit ca splendida capitală a antichității să fie distrusă, clădire cu clădire, stradă cu stradă, cartier cu cartier. El a dat ordin să fie dărâmată cetatea și năruite zidurile exterioare, să se distrugă templele zeilor cu turnurile lor multietajate, casele de locuit și clădirile comerciale, palatele regale și atelierile meșteșugarilor, iar tot molozul rezultat din dărâmarea construcțiilor să fie aruncat în canalul principal al orașului, Arahtu, care lega Eufratul de Tigru. Babilonul, una dintre cele mai mari cetăți, care număra sute de mii de locuitori, a fost prefăcută într-un rug gigantic, o mare de flăcări, care a îngrozit lumea din orașele și satele din împrejurimi. Distrugerea totală a orașului a desăvârșit-o apa. Ceea ce a scăpat de pustiirea focului a căzut pradă valurilor. Din porunca lui Sanherib au fost deschise toate ecluzele, digul a fost năruit și apele Eufratului s-au năpustit asupra ruinelor orașului. Însuși cuceritorul, crudul și ignorantul Sanherib, mărturisește cu cinism în analele lui: «Am nimicit Babilonul mai bine decât ar fi putut să o facă un potop. Pentru ca nimeni în viitor să nu poată măcar să își amintească de locul unde a existat cândva orașul, l-am acoperit cu apă»¹.

În urma asasinării lui Sanherib, tronul Asiriei a fost ocupat de fiul acestuia, Asarhaddon (681-669 î.Hr.), care a început rezidirea Babilonului.

După urcarea lui Asarhaddon pe tronul Asiriei, fratele mai mare al acestuia, Șamașșumukin (668-648 î.Hr.), a fost numit rege al Babilonului. De politica externă și apărarea granițelor Babiloniei se ocupa Asarhaddon, iar Șamașșumukin de problemele interne.

¹ Florentin Popescu, *Op. cit.*, pp. 28-29.

La începutul domniei sale, Șamașsumukin a readus în Babilon statuia zeului Marduk răpită de Sanherib.

În 652 î.Hr., Șamașsumukin s-a răsculat împotriva fratelui său. Doi ani mai târziu, Babilonul a fost asediat, iar în iunie 648, a căzut în mâinile soldaților asirieni. În privința sfârșitului lui Șamașsumukin există două variante. Conform analelor lui Assurbanipal (fiul lui Asarhaddon), acesta a căzut răpus de o săgeată. Potrivit celeilalte versiuni, Șamașsumukin a pierit în flăcările care i-au cuprins palatul din Babilon, chiar înainte ca orașul să se predea.

În locul fratelui său, Asarhaddon l-a numit rege al Babilonului pe Kandalanu (648-627 î.Hr.).

Regatul nou Babilonian (dinastia caldeeană)

Succesorul lui Kandalanu la tronul Babilonului a fost caldeeanul Nabopolassar (626-605 î.Hr.).

Nabopolassar a dobândit independența Babiloniei față de Asiria, iar până în anul 616 î.Hr., întreaga regiune se afla sub conducerea lui.

În anul 612 î.Hr., babilonienii și mezii au atacat împreună orașul Ninive, capitala Asiriei, pe care l-au nimicit, răzbunând în acest fel distrugerea Babilonului de către asirieni din anul 689 î.Hr.

În următorii ani, babilonienii s-au aliat cu mezii și au desființat Imperiul Asirian.

„Nabopolassar și-a trimis trupele conduse de fiul său Nabucodonosor în Siria, ca să lupte cu armata faraonului din Sais, Nekau al II-lea. În băătălia care a avut loc la Karkemiș în anul 605 î.Hr., egiptenii au fost respinși până la hotarele lor și a fost creat un vast Imperiu Babilonian”¹.

Succesorul lui Nabopolassar la conducerea imperiului a fost fiul său cel mai mare, Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.Hr.).

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 64.

„Nabucodonosor a repurtat numeroase victorii împotriva fenicienilor, asirienilor, egiptenilor, iudeilor; a jefuit și a distrus Ierusalimul, ducând în captivitate un număr imens de prizonieri evrei; și-a întărit capitala cu un puternic sistem de apărare”¹. De asemenea, și-a consolidat puterea și prin controlul tuturor rutelor comerciale din întreaga Mesopotamie, de la Golful Persic și până la Marea Mediterană.

„Nabucodonosor a înfrumusețat capitala, adăugându-i ziduri puternice de apărare, porți impunătoare, printre care faimoasa poartă a zeiței Iștar, străzi largi, cum era cea dedicată procesiunilor, care ducea la templul unde avea loc sărbătoarea Anului Nou, și edificii somptuoase, printre care Etemenanki sau marele turn în trepte, Esagila, sanctuarul lui Marduk, și palatul său, cu faimoasele grădini suspendate”². Nabucodonosor al II-lea s-a căsătorit cu Amytis, fiica regelui Cyaxares al mezilor, iar pentru a-i aminti acesteia de locurile natale, pline de verdeță, a poruncit să fie construite aceste grădini, care se numărau printre cele șapte minuni ale lumii antice.

„Urmele palatelor și templelor clădite de acest rege uimesc și astăzi prin dimensiunile lor neobișnuite”³.

Nabucodonosor al II-lea a fost cel mai puternic și impunător conducător al vremii sale, motiv pentru care a fost supranumit „cel Mare”, iar în timpul domniei lui, Babilonul a devenit cea mai importantă metropolă a lumii antice.

Datorită numeroaselor sale cuceriri, Nabucodonosor al II-lea s-a autointitulat „regele tuturor orașelor pe care soarele le-a luminat vreodată”⁴.

¹ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 83.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 125.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 83.

⁴ **Florentin Popescu**, *Op. cit.*, p. 36.

„Nabopolasar și fiul său, Nabucodonosor al II-lea, au readus Babilonul la măreția de odinioară. Ei au fondat un nou Imperiu Babilonian, au restabilit influența Babilonului în regiune și au încurajat o renaștere a religiei și culturii”¹.

Succesorul lui Nabucodonosor al II-lea la tronul Babilonului a fost fiul acestuia, Amelmarduk (562-560 î.Hr.), care nu s-a ridicat la înălțimea tatălui său, fiind „repede înlăturat de la domnie de fiul său vitreg, Nergalșarușur (560-556 î.Hr.)”².

Lui Nergalșarușur i-a succedat Labașimarduk (556 î.Hr.), un adolescent, care a fost asasinat după doar nouă luni de domnie, tronul acestuia fiind ocupat de Nabonide (556-539 î.Hr.).

„Nabonide era originar din orașul Harran, unde mama sa era preoteasă a zeului Sin și trebuie considerat mai curând ca asirian și ca succesor al lui Assurbanipal. După ce a așezat-o pe fiica lui ca mare preoteasă în templul zeului Sin din orașul Ur, el a reclădit templul zeului Sin din Harran, numit E-hulul, ceea ce i-a determinat pe preoții zeului Marduk din Babilon să creadă că regele îl adoră pe un zeu «mincinos» și că a ridicat un templu «neadevărat». Între timp, mezii și perșii din nordul Mesopotamiei au început să se războiască între ei. Perșii conduși de Cyrus s-au răsculat împotriva mezilor și au cucerit ținuturile ocupate de aceștia. Tânărul rege al perșilor, Cyrus, s-a luptat apoi cu regele Cressus al Lidiei. Era vădit că perșii nu se vor opri aici și vor porni la cucerirea Babilonului, deși luptele lor în Asia Mică dădeau regelui babilonian un răgaz de care nu a știut să se folosească. El s-a decis să plece în cucerirea orașului Teima, dintr-o oază așezată în nordul Arabiei, cale de 1000 de kilometri prin deșertul arabic, plecând din Babilon. Regele Nabonide a stat opt ani în oaza Teima și este posibil ca el să fi vrut să creeze aici o armată compusă din

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 39.

² **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 66.

arabi și arameeni, care să se împotrivescă atacului perșilor. În tot acest timp, regele Nabonide a fost înlocuit la Babilon de fiul și moștenitorul său, Baltazar. Unul dintre efectele șederii bătrânului rege Nabonide la Teima a fost și faptul că nu a mai putut împlini la începutul anului riturile care avea loc la templul lui Marduk, în special nu putea să ia parte la recitarea poemului Eluma Eliș, ceea ce făcea ca din punct de vedere al clerului din Babilon să nu fie rege și să nu aibă drept să stea pe tronul regal. Această disprețuire a riturilor esențiale ale Babilonului a contribuit fără îndoială la părăsirea lui Nabonide de către locuitorii Babilonului și la eficiența propagandei preoților lui Marduk împotriva regelui. În fața amenințării perșilor, regele Nabonide s-a întors după opt ani în Babilon și în 539 î.Hr., sărbătorile Anului Nou au fost oficiate cu deosebit fast, dar era prea târziu. În regiunea de la răsărit de Tigru, guvernatorul regelui Nabonide, un iranian numit Gubaru, s-a raliat cauzei perșilor și mezilor, care și-au început ofensiva împotriva Babilonului. Armata babiloniană, formată din mercenari și ostași recrutați cu forța, a fost biruită ușor lângă Opis, iar perșii au trecut cu repeziciune peste zidul ridicat de Nabucodonosor, ocupând orașul Sippar”¹.

„La 12 octombrie 539, perșii au cucerit Babilonul, luând prin surprindere pe apărătorii lui. Cyrus a abătut o parte din apele fluviului Eufrat într-un mare lac de acumulare săpat de regele Nabucodonosor, și pe albia golită de apele adânci, deci prin vad, ostașii perși au pătruns până în mijlocul orașului Babilon, mergând pe albia fluviului fără să întâmpine rezistență. Ajungând la zidurile care apărau dinspre fluviu orașul interior, au constatat că porțile lui erau deschise”². „În citadela orașului se retrăsese Baltazar, cu tatăl său. Citadela a fost repede cucerită de perși.

¹ Ibidem, pp. 66-67.

² Ibidem, p. 399.

Bătrânul rege Nabonide a fost trimis în surghiun în răsăritul Mării Caspice, pe când fiul său a fost ucis. Cyrus, regele perșilor, a fost primit de preoții zeului Marduk ca salvatorul Babilonului și el și-a luat titlul de «rege al Babilonului, Sumerului și Akkadului»¹.

În anul 522 î.Hr., Nidinta-Bel, care pretindea că este cel de-al doilea fiu al lui Nabonide, a condus o revoltă împotriva perșilor, declarându-se rege al Babilonului, sub numele de Nabucodonosor al III-lea. Acesta a domnit pentru o scurtă perioadă de timp, până când Darius cel Mare, noul rege al Persiei, a luat orașul cu asalt, iar Nabucodonosor al III-lea a fost omorât.

La scurt timp, babilonienii s-au revoltat din nou împotriva perșilor, sub conducerea lui Arakha, acesta luându-și numele de Nabucodonosor al IV-lea. După patru luni, revolta a fost înăbușită, iar zidurile Babilonului au fost parțial distruse.

¹ Ibidem, p. 67.

Asirienii

„Poporul asirian provenea dintr-o mică zonă de pe malurile fertile ale fluviului Tigru, din nordul Mesopotamiei. Primii asirieni erau destul de lipsiți de importanță, fiind dominați de civilizațiile vecine ale Sumerului și Akkadului. Dar destrămarea orașului Ur, în jurul anului 2006 î.Hr., i-a făcut independenți și, astfel, au putut să se impună ferm în nordul Mesopotamiei”¹.

Primii 17 conducători ai asirienilor, care au domnit între aproximativ 2150 î.Hr. și 2000 î.Hr., locuiau în corturi. Dintre aceștia, se crede că Ușpia ar fi fondat în jurul anului 2030 î.Hr., templul lui Assur, principalul zeu al asirienilor, din capitala cu același nume.

Perioada asiriană veche

Erișum I (cca 1905-1867 î.Hr.) a fost primul conducător asirian care a domnit o perioadă mai îndelungată de timp. Se presupune că și acesta ar fi construit un templu închinat zeului Assur.

Dintre succesorii lui Erișum I îi amintim pe: Ikunum, Sargon I (altul decât regele Akkadului cu același nume), Puzur Assur al II-lea, Naram-Suen și Erișum al II-lea.

Șamșiadad I (aprox. 1812-1780 î.Hr.) a fost fiul regelui amorit Ilukapkapu din Ekallatum, un oraș-cetate de lângă Assur. După ce a moștenit tronul tatălui său, acesta a cucerit regiunile învecinate, stabilindu-și capitala la Șubat-Enlil. În Ekallatum l-a pus ca rege pe fiul său cel mare, Ișmedagan, iar în cetatea Mari, pe al doilea său fiu, Ismahadad.

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 34.

Succesorii lui Șamșiadad I nu s-au ridicat la înălțimea acestuia, pierzând, rând pe rând, teritoriile ocupate de acesta.

În secolul al XIV-lea î.Hr., „Asiria a devenit mai puternică prin amestecul cu populația războinică a hurriților, care stăpânea o serie de tehnici de război - cum ar fi carul de luptă, ușor și rapid - ce le dădea o superioritate militară certă”¹.

În perioada următoare, Asiria a fost invadată de hurrii din Mitanni. Dintre conducătorii asirieni, vasali ai hurriilor, îi amintim pe Belbani, Libaya, Șarmaadad I, Iptarsin, Bazaya, Lullaya, Șuninua, Șarmaadad al II-lea, Erișum al III-lea, Șamșiadad al II-lea, Ișmedagan al II-lea, Șamșiadad al III-lea, Așurnirari I, Puzur Assur al III-lea, Enlilnasir I, Nurili, Așurșaduni, Așurrabi I, Așurnadinakhe I, Enlilnasir al II-lea, Așurnirari al II-lea, Așurbelnișeșu, Așurrimnișeșu, Așurnadinakhe al II-lea.

Perioada asiriană de mijloc

Eribaadad I (1384-1357 î.Hr.) și-a început domnia ca vasal al hurriilor, însă la prăbușirea statului Mitanni, el „și-a luat titlul de rege și pe sigiliul său apare emblema regală a soarelui înaripat”².

Assurballit I (1357-1319 î.Hr.) l-a învins pe regele Șuttarna al II-lea din Mitanni, l-a impus pe Kurigalzu al II-lea pe tronul Babilonului și primea aur de la Akhenaton, faraonul Egiptului, pentru a-și împodobi templul din Assur, ceea ce denotă că Asiria începea să se manifeste ca o putere în regiune.

Urmașii acestuia la tron, Enlilnirari (1319-1310 î.Hr.) și Arikdenilu (1310-1297 î.Hr.) au fost de mai mică importanță.

Adadnirari I (1297-1266 î.Hr.), în schimb, a fost un mare luptător. Acesta a biruit Babilonia, stabilind o nouă graniță sudică a Asiriei, care încorporează regiunea Kirkuk, a copleșit

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 45.

² Ibidem.

țara Hanigalbat și a luptat împotriva gușilor și a lulubilor în Munții Zagros.

Fiul acestuia, Salmanasar I (1266-1235 î.Hr.), a continuat cu succes campaniile de cucerire ale tatălui său, supunând întreaga Mesopotamie. Spre deosebire de predecesorii săi, care îi treceau prin ascuțișul sabiei pe toți dușmanii înfrânți în luptă, Salmanasar I îi deporta în vastele teritorii pe care le stăpânea, însă este cunoscut faptul că acesta a poruncit ca la 14.400 de prizonieri să le fie scos câte un ochi.

Lui Salmanasar I i-a urmat la tron Tukultininurta I (1235-1198 î.Hr), fiul său, care a repurtat numeroase victorii, împotriva tuturor popoarelor învecinate. Acesta a cucerit Babilonul și l-a luat prizonier pe regele Kastilas al IV-lea. Într-o a doua campanie împotriva Babilonului, a dărâmat zidurile acestuia și a prădat orașul, a dus în Assur statuia de aur a zeului Marduk, a deportat în Asiria numeroși locuitori, iar el s-a proclamat rege al Babilonului, cârmuind țara prin guvernatori asirieni.

Tukultininurta I era extrem de crud. Metodele nemiloase de pedepsire a dușmanilor folosite de acesta au fost preluate și de succesorii săi, pentru că „oștirile Asiriei nu cunoșteau ce este mila. Acestea jefuiau, ardeau, nimiceau, tăiau, zdrobeau și ucideau mase de oameni cu metode sadice. Groaza și spaima ce le precedau demoralizau pe inamicul lor chiar înainte de începutul luptei”¹.

„Asirienii jupuiau, trăgeau în țeapă, îi tăiau în bucăți pe dușmanii lor, ale căror capete le strângeau în mormane imense, iar pe soțiile acestora le ardeau în ruinele orașelor cucerite ori le duceau în robie. Cel ce se ridica împotriva regilor asirieni era un om care a săvârșit un păcat de moarte contra ordinii divine a lumii și merita moartea cea mai groaznică, de aceea execuțiile în masă ale dușmanilor erau socotite acțiuni plăcute zeilor și

¹ Ibidem, p. 47.

folositoare statului, în timp ce robia și deportarea erau măsuri blânde împotriva acestora”¹.

„Pentru a-și ține supușii sub control, armata asiriană aplica pedepse foarte aspre oricui se răzvrătea împotriva imperiului. Astfel, orașe întregi erau rase de pe suprafața pământului, conducătorii acestora erau torturați și uciși cu cruzime, iar cetățenii de rând erau făcuți sclavi sau erau deportați în locuri îndepărtate ale imperiului, unde viața era foarte dură”².

După 37 de ani de domnie, „Tukultinurta I a fost asediat în propriul palat, unde a fost ucis de fiul său Assurnadinapli, care a ajuns rege și a domnit patru ani”³.

Acesta a fost succedat la tron de Așurnirari al III-lea (1194-1187 î.Hr.), care a ajuns rege pe când era foarte tânăr, statul fiind condus în realitate de marele vizir Ili-pada.

În timpul lui Enlilkudurușur (1187-1184 î.Hr.), succesorul la tron al lui Așurnirari al III-lea, Babilonul s-a răsculat împotriva Asiriei, iar „noul rege a vrut să-l supună din nou puterii asiriene, însă a fost ucis pe câmpul de luptă, asemenea regelui kasit al Babilonului”⁴.

Lui Enlilkudurușur i-a urmat la tron Ninurta-apal-Ekur (1184-1179 î.Hr.), fiul marelui vizir Ili-pada. Acesta s-a autointitulat „rege al Universului și preot al zeilor Enlil și Ninurta”.

Succesorul lui Ninurta-apal-Ekur a fost fiul acestuia, Așurdan I (1179-1133 î.Hr.). În timpul îndelungatei sale domnii, acesta a purtat mai multe războaie de jaf și cotropire.

Așurdan I a fost urmat la tron de fiii săi: Ninurta-tukulti-Așur și Mutakkil-Nusku, ale căror domnii luate împreună au durat sub un an.

¹ Ibidem, p. 51.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 35.

³ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 46.

⁴ Ibidem, p. 47.

Așurreși I (1132-1115 î.Hr.), fiul lui Mutakkil-Nusku, a întreprins „numeroase expediții militare împotriva arameenilor în vest, a gușilor și lulubilor în nord”¹, confruntându-se pe câmpul de luptă și cu oștirea temutului Nabucodonosor I al Babiloniei.

Așurreși I a refăcut zidurile de apărare ale orașului Assur, unde a construit un templu închinat zeilor Adad, An, Iștar și Assur și un palat în Bumariyah. În capitala Ninive a reconstruit porțile templului zeiței Iștar, care au fost flancate cu monumentale statui ale unor lei.

Succesorul lui Așurreși I a fost „Tiglatpileser I (1115-1076 î.Hr.), considerat adevăratul fondator al Imperiului Asirian. Acesta a profitat de starea de decadență a Egiptului și a altor state din jur pentru a-și îndrepta cuceririle în toate direcțiile: înspre Asia Mică și Armenia, Mesopotamia centrală și meridională, iar spre apus, a ocupat toată coasta siriană și feniciană a Mediteranei”².

Sub Tiglatpileser I, Asiria a devenit principala putere a Orientului Mijlociu. Din inscripțiile păstrate s-a constatat că regele cultiva cu mare atenție, între supușii și dușmanii săi, frica față de persoana sa.

Tiglatpileser I era pasionat de vânătoare, dar se ocupa și de construcții, de vreme ce restaurarea templului zeilor Adad, An, Iștar și Assur din orașul Assur a fost una dintre inițiativele sale.

După moartea lui Tiglatpileser I, tronul Asiriei a fost moștenit de Așarid-apil-Ekur (1076-1074 î.Hr.), fiul acestuia, care însă a avut o domnie scurtă, fiind succedat de Așurbelkala (1074-1056 î.Hr.). Acesta a efectuat mai multe campanii împotriva arameenilor, a avut relații bune cu regele Mardukșapikzeri al Babiloniei și a deținut o colecție de animale rare.

Următorii regi: Eribaadad al II-lea (1056-1054 î.Hr.), Șamșiadad al IV-lea (1054-1050 î.Hr.), Așurnasirpal I (1050-

¹ Ibidem.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 81.

1031 î.Hr.), Salmanasar al II-lea (1031-1019 î.Hr.) și Așurnirari al IV-lea (1019-1013 î.Hr.) au fost lipsiți de strălucire, iar „sub Așurabi al II-lea (1013-972 î.Hr.) arameeni au cucerit ținuturi de câmpie ale Asiriei, și au colonizat regiuni din ce în ce mai întinse în Asiria”¹.

Situația țării nu s-a îmbunătățit nici sub Așurreșiși al II-lea (972-967 î.Hr.) și Tiglatpileser al II-lea (967-935 î.Hr.). În schimb, în timpul lui Asurdan al II-lea (935-910 î.Hr.), „întreaga Asirie s-a reînnoit din punct de vedere economic, politic și militar. Noul rege și-a propus să supună în primul rând numeroasele state și principate arameene care se creaseră la hotarele Asiriei, în Siria și în nordul Mesopotamiei. Printre numeroșii regi arameeni biruiți de acesta, se afla și cel din statul Katmuhi, care a fost prins și jupuit de piele încă fiind în viață”².

Perioada Neo-Asiriană

Politica lui Asurdan al II-lea a fost continuată cu succes și de fiul acestuia, Adadnirari al II-lea (912-889 î.Hr.), care „a atacat Babilonul apoi, după ce a luptat împotriva regilor arameeni, a cucerit și jefuit Babilonul, luându-și titlul de «rege al Universului», «rege al celor patru porți ale lumii» și «soare al totalității oamenilor»”³.

Tukultinurta al II-lea (889-884 î.Hr.), fiul lui Adadnirari al II-lea, a consolidat stăpânirea asiriană asupra teritoriilor cucerite de tatăl său. Acesta a întreprins mai multe campanii în Munții Zagros, subjugând persanii și mezii, stabiliți de curând în regiune.

După ce a ocupat tronul Asiriei, Assurnasirpal al II-lea (884-859 î.Hr.) s-a angajat într-un vast program de expansiune a țării, cucerind nordul Asiei Mici, până la Nairi, invadând Aramul

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 50.

² Ibidem.

³ Ibidem.

și supunându-i pe arameenii și hitiții dintre râurile Khabur și Eufrat. Măsurile dure aplicate populației cucerite au provocat o revoltă, pe care oștile asiriene au înăbușit-o în sânge. Într-o inscripție descoperită pe un monument, regele relatează ce a făcut cu răzvrătiții: „Pe bărbați, tineri și bătrâni, i-am luat prizonieri. Unora dintre aceștia le-am amputat picioarele și mâinile; altora le-am tăiat urechile, nasul și buzele. Din urechile celor tineri am alcătuit o movilă, iar din capetele celor bătrâni un minaret. Le-am expus capetele ca pe un trofeu în fața cetății. Pe băieți și fete i-am aruncat în foc, iar cetatea am nimicit-o și am ars-o”. În urma acestor represalii sângeroase, Assurnasirpal al II-lea a înaintat fără opoziție până la Marea Mediterană, unde a impus tribut fenicienilor. La revenirea acasă, regele a mutat capitala la Kalhu.

Pentru a putea controla și exploata mai bine țările cucerite, Assurnasirpal al II-lea le-a transformat în provincii asiriene, iar regii vasali, care înainte plăteau tribut, au fost înlocuiți cu guvernatori asirieni, care aveau datoria de a colecta cât mai multe taxe.

Assurnasirpal al II-lea a construit palate, temple, edificii și numeroase monumente. Pereții palatului său din Kalhu au fost împodobiți cu sculpturi în relief, dintre care multe îl înfățișau pe rege înconjurat de spirite protectoare înaripate ori angajat într-o vânătoare sau expediție militară.

Cu toate că Salmanasar al III-lea (859-824 î.Hr.), fiul lui Assurnasirpal al II-lea, s-a urcat pe tron pe când era mai în vârstă, domnia lui a fost o serie constantă de campanii împotriva triburilor din est, a babilonienilor, a locuitorilor din Mesopotamia, Siria, Urartu etc.

În anul 853 î.Hr., Salmanasar al III-lea a înfruntat, la Qarqar, o coaliție formată din 11 regi. Întrucât rezultatul confruntării a fost unul indecis, regele asirian a trebuit să poarte mai multe războaie cu inamicii săi, în anii care au urmat, până când a cucerit Siria.

În timpul lui Salmanasar al III-lea au fost menționați, pentru prima dată în istorie, luptători arabi călare pe cămile.

Salmanasar al III-lea a ridicat „Obeliscul negru” din Kalhu, pe care sunt consemnate toate campaniile militare purtate de acesta până în cel de-al treizeci și unulea an de domnie. Acesta este cel mai complet obelisc asirian descoperit vreodată.

„Către sfârșitul vieții, o răscoală în fruntea căreia s-a aflat fiul său cel mai mare, nu a reușit totuși să-l detroneze și la tron, i-a urmat fiul său credincios, Șamșiadad al V-lea (824-811 î.Hr.)”¹.

Urmările revoltei lui Asurdaninpal, fiul cel mare al lui Salmanasar al III-lea, care a atras de partea sa 27 de orașe importante, printre care și Ninive, s-au resimțit la începutul domniei lui Șamșiadad al V-lea. Noul rege a încheiat un tratat cu Mardukzakirșumi I al Babiloniei și s-a căsătorit cu Semiramida, fiica acestuia.

Când Șamșiadad al V-lea s-a stins din viață, i-a urmat la tron fiul său, Adadnirari al III-lea, care fiind prea tânăr pentru a domni, mama lui, Semiramida, i-a devenit coregentă. Întrucât aceasta a fost singura femeie care a domnit peste Asiria, a rămas un personaj legendar unic în istoria țării.

Semiramida își însoțea călare soțul și fiul în campaniile militare, fiind prima femeie din istorie care a purtat pantaloni.

Adadnirari al III-lea (811-782 î.Hr.) a condus mai multe campanii militare. El a asediat Damascul, provocând desființarea regatului arameean al acestuia.

Profetul Iona și-a desfășurat activitatea în timpul regelui Ieroboam al II-lea al Israelului (793-753 î.Hr.), care a fost contemporan cu Adadnirari al III-lea al Asiriei. Aflând despre profeția lui Dumnezeu transmisă de prorocul Iona, că cetatea Ninive va fi nimicită, „regele Ninivei s-a ridicat de pe tronul său și s-a dezbrăcat de hainele lui și s-a îmbrăcat în sac și a șezut

¹ Ibidem, pp. 54-55.

pe cenușă. Și s-a dat de veste și poruncă s-a dat în Ninive din partea regelui și a dregătorilor săi, zicând: «Nici oamenii, nici dobitoacele, nici boii și nici oile să nu guste nimic, nici să pască și nici apă să bea!». Iar oamenii s-au îmbrăcat în sac, vitele n-au păscut. Și au strigat cu tot dinadinsul către Dumnezeu; și s-au întors fiecare din calea lui cea rea și de la nedreptatea ce se afla în mâinile lor, zicând: «Cine știe dacă lui Dumnezeu o să-I pară rău și Se va îndura și Se va întoarce de la aprinderea mâniei Sale, și astfel noi nu vom pieri?». Iar Dumnezeu a văzut faptele lor, că s-au întors din căile lor cele rele; și I-a părut rău lui Dumnezeu de răul pe care zisese să li-l facă; și nu l-a făcut” (Iona 3,6-10).

În timpul lui Adadnirari al III-lea, în Asiria, a avut loc o revoluție religioasă, asemănătoare cu cea din Egipt, de sub faraonul Akhenaton (1352-1336 î.Hr.), Nabu fiind proclamat zeul unic (sau cel puțin zeul principal) al Imperiului. Regele a construit un templu dedicat lui Nabu, iar pe o statuie a acestui zeu citim inscripția unui guvernator dedicată regelui: „Încrede-te în Nabu, nu te încrede în nici un alt zeu!”. Este posibil ca decizia de a abandona vechii zei și de a sluji unei singure zeități să o fi luat Adadnirari al III-lea în urma avertismentului prorocului Iona.

Această revoluție religioasă însă a fost de scurtă durată.

Despre Salmanasar al IV-lea (782-773 î.Hr.), fiul lui Adadnirari al III-lea și succesorul acestuia la tron, se cunosc puține date.

În timpul lui Assurdan al III-lea (773-755 î.Hr.) și Assurnirari al V-lea (755-745 î.Hr.), alți doi fii ai lui Adadnirari al III-lea, autoritatea regală a fost umbrată de Șamșiliu, comandantul armatei, precum și de ceilalți demnitari de la curte.

Tiglatpileser al III-lea (745-727 î.Hr.) a uzurpat tronul lui Assurnirari al V-lea, omorând toți membrii familiei regale. În primii ani ai domniei, acesta a reorganizat armata, administrația și finanțele, după care s-a implicat în campanii de cucerire, reușind

să subjuge toți vecinii, apoi a lărgit tot mereu „hotarele Imperiului Asirian, până la limitele sale cele mai îndepărtate”¹.

În anul 729 î.Hr., Tiglatpileser al III-lea a invadat Babilonia și i-a capturat pe regele acesteia, Nabumukinzeri, încoronându-se rege al Babiloniei, sub numele de Pulu.

Pentru a descuraja revoltele populațiilor cucerite, Tiglatpileser al III-lea deporta mii de oameni în vastele teritorii ale imperiului.

Tiglatpileser al III-lea a construit un palat regal la Kalhu, care a fost numit „palatul central”.

Salmanasar al V-lea (727-722 î.Hr.), fiul lui Tiglatpileser al III-lea, după ce a urcat pe tronul Asiriei, s-a încoronat și ca rege al Babilonului, purtând numele de Ululai.

Salmanasar al V-lea a luptat împotriva unei coaliții formate din mai mulți regi, care refuzau să plătească tribut Asiriei, reafirmandu-și dominația asupra acestora.

După ce a asediat Samaria, timp de trei ani, în ultimul an al domniei sale, Salmanasar al V-lea „a cucerit Samaria și i-a strămutat pe israeliți în Asiria și i-a așezat în Halach și în Habor, lângă râul Gozan, în munții Mediei. Aceasta, deoarece fiii lui Israel au păcătuit împotriva Domnului, Dumnezeului lor, Cel ce i-a scos din țara Egiptului, de sub mâna lui faraon, regele Egiptului. Iar regele asirienilor a adus oameni din Babilon, din Cuta, din Ava, din Hamat și din Sefarvaim și i-a așezat în cetățile Samariei, în locul fiilor lui Israel; aceștia au moștenit Samaria și s-au așezat în cetățile ei” (IV Regi 17,6-7 și 17,24).

Sargon al II-lea (722-705 î.Hr.) a fost fiul lui Tiglatpileser al III-lea și se pare că a ocupat tronul Asiriei prin îndepărtarea de la putere și asasinarea fratelui său, Salmanasar al V-lea. El și-a luat numele de Sargon („rege adevărat” sau „rege legitim”) după întemeietorul Imperiului Akkadian, Sargon cel Mare (2334-2279 î.Hr.).

¹ Ibidem, p. 57.

Întrucât nu mai era tânăr când a ajuns rege, Sargon al II-lea a condus Asiria ajutat de fiul său, prințul Sanherib, și de fratele său, Sinahusur, care era mare vizir.

În anul 722 î.Hr., prințul Mardukapaliddina al II-lea s-a declarat rege al Babiloniei. În 720 î.Hr., Sargon al II-lea a pornit într-o campanie de pedepsire a uzurpatorului, însă acesta, fiind ajutat de elamiți, a respins armata asiriană. Sargon al II-lea și-a luat revanșa zece ani mai târziu, când l-a alungat pe Mardukapaliddina al II-lea din Babilonia și s-a proclamat rege al acestei țări, așa cum procedaseră și cei doi predecesori ai săi de pe tronul Asiriei.

Sargon al II-lea a întreprins numeroase campanii militare, „iar în timpul domniei lui, Asiria a atins culmea puterii. De numele său sunt legate victoriile asupra coaliției militare a Siriei cu Egiptul, transformarea regatului Israel în provincie asiriană și deportarea a 30.000 de evrei, dar și construcția fastuoasei sale capitale Khorsabad, cu grandiosul său palat regal”¹.

Succesorul lui Sargon al II-lea la tronul Asiriei a fost fiul acestuia, Sanherib (705-681 î.Hr.).

În anul 703 î.Hr., Mardukapaliddina al II-lea s-a declarat din nou rege al Babiloniei, încheind alianțe cu caldeenii, arameeni, arabii și elamiții, însă Sanherib a biruit în luptă această coaliție, iar Mardukapaliddina al II-lea s-a refugiat în Elam.

În 703 î.Hr., Sanherib l-a numit ca rege al Babiloniei pe Belibni, dar în anul 700 î.Hr., l-a înlocuit cu propriul său fiu, Așurnadinșumi.

Mardukapaliddina al II-lea a continuat rebeliunea, ajutat de elamiți. În anul 694 î.Hr., Sanherib a întreprins o expediție de pedepsire a elamiților în Golful Persic, dar în acest timp elamiții l-au capturat și l-au omorât pe regele Babiloniei, Așurnadinșumi, înlocuindu-l cu Nergalușezib, fiul lui Mardukapaliddina al II-lea.

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. I, pp. 81-82.

În 693 î.Hr., Sanherib a atacat Babilonul, pentru a răzbuna moartea fiului său, înfrângându-l și capturându-l pe Nergalușezib. Sanherib și-a continuat campania militară și în Elam, dar Șutrupnachte, regele Elamului, s-a refugiat în munți, încât Sanherib a prădat regatul în voie. După retragerea trupelor asiriene, elamiții s-au întors în Babilon, punându-l pe tronul acestei țări pe prințul caldeean Mușezibmarduk.

În 689 î.Hr., Sanherib a atacat din nou Babilonul, l-a cucerit și l-a distrus în întregime, ducând în Asiria statuia zeului Marduk.

Sanherib a asediat și Ierusalimul, fără a-l putea supune, a ocupat Sidonul și Aschelonul, iar cetățile Byblos, Așdod, Ammon, Moab și Edom i-au plătit tribut.

Se pare că, în timpul lui Sanherib, au fost deportați 470.000 de oameni pe întinsele teritorii ale Imperiului Asirian.

Sanherib a fost un mare constructor. Acesta a mutat capitala Imperiului de la Khorsabad (Dur-Sharrukin) la Ninive, unde a ridicat celebrul „palat fără rival”.

Se pare că Sanherib a fost asasinat în anul 681 î.Hr., de către fiul său cel mai mare, Ardamulissi.

În Babilon, asasinarea regelui a fost privită ca o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru distrugerea acestui oraș.

Succesorul lui Sanherib la tronul Asiriei a fost Asarhaddon (681-669 î.Hr.), fiul său cel mai mic.

Întrucât Naqi’a, mama lui Asarhaddon, era caldeeană, acesta a hotărât „reconstruirea orașului Babilon și refacerea marelui templu al lui Marduk din acest oraș”¹.

Asarhaddon a întreprins campanii militare împotriva unor triburi nomade din sudul Mesopotamiei, i-a învins pe cimerieni lângă Hubuşna, dar și pe locuitorii rebeli din Hilakku, l-a biruit și l-a decapitat pe regele Abdimikutti al Sidonului, cetate care a fost distrusă și reconstruită sub numele de „Portul lui Asarhaddon”,

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 61.

iar locuitorii acesteia au fost deportați în Asiria. Asarhaddon a cucerit și cetățile Sissu și Kundu, din Munții Taurus.

În 672 î.Hr., Asurbanipal, fiul lui Asarhaddon, a fost numit prinț moștenitor al Asiriei și coregent al tatălui său.

„Asarhaddon a pornit împotriva Egiptului, dar se pare ca faraonul Taharqo a reușit la început să-i respingă pe asirieni. Regele asirian a revenit după doi ani, în 671 î.Hr., împotriva Egiptului și de data aceasta faraonul Taharqo a fost biruit în trei bătălii, capitala Memfis a fost cucerită de asirieni, iar întreaga curte a faraonului a fost luată în robie și dusă la Ninive”¹. Faraonul însă nu a fost capturat și s-a refugiat în Egiptul de Sus.

După revenirea lui Asarhaddon în Asiria, egiptenii s-au răsculat. Regele l-a trimis pe generalul Șanabușu în Egipt, pentru a reinstaura ordinea, iar în anul 669 î.Hr., a pornit și el spre Egipt, însă a murit subit, în toamna aceluiași an, pe când se afla în Harran.

Asarhaddon a fost succedat pe tronul Asiriei de fiul său, Assurbanipal (669-627 î.Hr.), iar pe cel al Babiloniei de alt fiu, numit Șamașsumukin (668-648 î.Hr.), care a dus în Babilon statuia zeului Marduk, răpită din templul acestuia de regele Sanherib.

În 668 î.Hr., Assurbanipal a trimis în Egipt o armată, condusă de generalul Șanabușu, care a înfrânt lângă Memfis oastea faraonului Taharqo.

În anul 664 î.Hr., egiptenii, conduși de Tanutamon, fiul surorii lui Taharqo, s-au răzvrătit din nou împotriva asirienilor, care drept răzbunare au cucerit și distrus în întregime Teba, capitala Egiptului de Sus. Conducătorii revoltei au fost duși la Ninive, iar dintre aceștia, prințul Nekau, i-a convins pe asirieni de loialitatea sa față de imperiu, motiv pentru care a fost trimis ca guvernator al unei părți din Egipt.

¹ Ibidem.

Câțiva ani mai târziu, profitând de luptele interne din Imperiul Asirian, Psamtik I, fiul lui Nekau, a eliberat Egiptul de sub dominația asiriană.

Apărând neînțelegeri între Assurbanipal și Șamașsumukin, în anul 652 î.Hr., Babilonia s-a răzvrătit împotriva Asiriei, având ca aliatae „toate statele arameene, căpeteniile arabilor din vest, cele din Siria și Palestina, Lidia, Egiptul, regii din Siria și Elam”¹.

Assurbanipal nu a intervenit imediat, însă după ce a asediat Babilonul, Șamașsumukin și-a găsit sfârșitul în 648 î.Hr., chiar înainte ca orașul să se predea. De această dată, Babilonul nu a fost distrus, ca în timpul lui Sanherib, însă rebelii au fost masacrați. Assurbanipal le-a îngăduit babilonienilor să-și păstreze o oarecare independență, sub conducerea regelui Kandalanu (648-627 î.Hr.), dar mai mult formală.

Assurbanipal a moștenit de la predecesorii săi ori a subjugat: Babilonul, Caldeea, Media, Persia, Egiptul, Elamul, Gutium, Frigia, Mannea, Corduene, Arameea, Urartu, Lydia, Cilicia, Commagene, Caria, Fenicia, Israelul, Samaria, Moabul, Edomul, Nabataea, Arabia, Dilmun, Nubia, Sciția, Cimmeria, Armenia și Ciprul.

În timpul lui Assurbanipal, Asiria era cel mai vast imperiu pe care îl cunoscuse istoria până atunci, întinzându-se de la Marea Mediterană, până în Iran și din nordul Africii, până în Caucaz.

Assurbanipal a fost unul dintre puținii regi asirieni care știa să scrie și să citească, el putând descifra tăblițele cu scriere cuneiformă akkadiană și sumeriană. Din acest motiv, regele a fondat în Ninive o mare bibliotecă, „cu peste 20.000 de tăblițe de lut, care cuprindea scrieri literare, religioase, științifice și documente administrative”².

¹ Ibidem, p. 63.

² *Dicționar de istorie*, traducere de Gabriel Tudor, Editura ALL, București, 2013, p. 50.

„Sub Assurbanipal cultura asiriană a atins punctul maxim al splendorii sale. Acesta a construit temple și palate, în timp ce sculptorii săi au realizat cele mai impresionante basoreliefuri din istoria artei asiriene”¹.

Cu toate că printre supușii săi era un rege popular, Assurbanipal era renumit pentru cruzimea sa față de dușmani. Unele imagini îl înfățișează prinzând o zgardă cu lanț de gâtul unui rege înfrânt, pe care l-a obligat apoi să trăiască în cușca unui câine, iar numeroase reprezentări din vremea lui îi ilustrează brutalitatea.

În timpul ultimului deceniu al domniei sale, Assurbanipal nu a mai purtat războaie, însă Asiria începea să intre în declin, datorită teritoriilor prea întinse pe care le stăpânea, a fondurilor prea puține pe care le colecta din provinciile secătuite, precum și a insuficientelor trupe care trebuiau să asigure ordinea vastului imperiu.

Assurbanipal a fost succedat la tron de fiul său, Assuretililani (627-624 î.Hr.), despre domnia căruia avem însă prea puține date.

În timpul acestuia, Nabopolassar s-a proclamat rege al Babiloniei, întemeind dinastia caldeeană.

Șinșumulișir, un general al lui Assuretililani, i-a uzurpat tronul, deși se pare că nu a domnit asupra întregii țări, ci doar peste o parte din Babilonia. Acesta a ocupat tronul mai puțin de un an, fiind îndepărtat de la putere de Sușarișkun (624-612 î.Hr.).

La începutul domniei sale, Sușarișkun s-a bucurat de oarecare succes. Un fapt curios s-a petrecut acum, în sensul că, intrând într-o perioadă de declin, Asiria a primit ajutor de la foștii ei inamici, precum sciții și egiptenii, care se temeau că prin desființarea Asiriei, granițele lor vor fi amenințate de alte imperii mai puternice.

¹ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 82.

În anul 616 î.Hr., Nabopolassar al Babiloniei a cucerit mai multe cetăți asiriene pe Eufratul de Mijloc, dar nu a făcut față unei oștiri asiro-egiptene, care l-a împins înapoi în Babilon.

„În anul 614 î.Hr., regele mezilor Cyaxares a cucerit orașul Assur”¹. Acesta a încheiat o alianță cu Nabopolassar, care a fost pecetluită prin căsătoria lui Nabucodonosor al II-lea, prințul moștenitor babilonian, cu Amytis, fiica lui Cyaxares.

Armatele unite ale mezilor și babilonienilor au atacat orașul Ninive, în anul 612 î.Hr., iar după un asediu de trei luni, cetatea a căzut în mâinile lor, fiind distrusă în întregime. Astfel, „Ninive, capitala mândră și agresivă din timpul lui Assurbanipal, s-a transformat într-un morman de ruine la circa două decenii după momentul când asupra ei și asupra Asiriei trona netulburata «aură» a invincibilității”².

„Tradiția greacă afirmă că regele asirian Sușarișkun și-ar fi găsit moartea în flăcările palatului său din Ninive împreună cu întreaga familie, preferând moartea decât robia. Toate orașele asiriene au fost pe rând cucerite și nimicite de mezi și de babilonieni, iar pământul pe care erau clădite, nivelat și curățat”³.

Imperiul Asiriei a fost împărțit între Cyaxares și Nabopolassar, cel dintâi luând toate provinciile de nord, iar celălalt primind controlul nominal al Mesopotamiei, Siriei și Palestinei.

„Vestea despre prăbușirea Imperiului Asirian, împărăție a groazei, a silniciei și a terorii, a cărei faimă avea să străbată veacurile, s-a răspândit cu iuțeala vântului în toată Asia și de căderea ei s-au bucurat nenumărate popoare”⁴.

¹ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 399.

² **Vladimir Roșulescu**, *Op. cit.*, p. 189.

³ **Constantin Daniel**, *Civilizația asiro-babiloniană...*, p. 63.

⁴ *Ibidem*, p. 64.

Prințul asirian Așuruballit, ajutat de egipteni, s-a proclamat rege al Asiriei, stabilindu-și capitala la Harran, „dar în anul 608 și această ultimă fortăreață asiriană a căzut înaintea asalturilor impetuoase ale mezilor și babilonienilor aliați”¹.

„Ultimele încercări de rezistență ale asirienilor, sprijiniți de egipteni, au fost înfrânte, în bătălia istorică de la Karkemiș din anul 605 î.Hr., de către viitorul rege babilonian Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.Hr.)”².

¹ Ibidem, p. 399.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, pp. 82-83.

Imperiul Persan Ahemenid

„Mezii și perșii erau triburi care vorbeau limbi indo-europene și care s-au mutat în Orientul Mijlociu în jurul anului 2000 î.Hr., stabilindu-se în Iranul zilelor noastre”¹.

„Prima mențiune documentară despre perși datează din anul 843 î.Hr., într-o inscripție din timpul regelui asirian Salmanasar al III-lea (859-824 î.Hr.)”².

„În secolul al VIII-lea î.Hr., triburile mezilor s-au unit, iar către anul 715 î.Hr., regele Deioces a creat statul med și a fondat capitala Ecbatana, fortificând-o cu șapte ziduri concentrice. Triburile perșilor s-au unit în jurul anului 700 î.Hr., sub conducerea lui Ahemene. Clanul Ahemenid va da mai târziu - cu Cyrus al II-lea - o dinastie care va pune bazele viitorului Imperiu Persan. Fiul lui Deioces, Phraortes, a consolidat statul med, supunând triburile, mai numeroase, ale perșilor. În perioada următoare, de invazie a sciților, cele două uniuni tribale înrudite - ale mezilor și perșilor - vor acționa împreună, alungându-i pe sciți. Regele med eliberator, Cyaxares (625-585 î.Hr.), a creat o armată foarte eficientă, după modelul asirian. În 615 î.Hr., a cucerit Assurul și, aliindu-se cu babilonienii, a distrus Ninive, grăbind astfel sfârșitul puternicului stat asirian. Succesorul său, Astiages (585-550 î.Hr.), dispunând acum de bogății imense, și-a organizat o curte somptuoasă, în stilul celei asiriene. Statul mezilor atinsese culmea prosperității”³.

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 40.

² **Paul Brusanowski**, *Op. cit.*, p. 21.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, pp. 277-278.

În această perioadă, perșii au fost conduși de Cyrus I (cca 640-600 î.Hr.) și Cambise I (600-559 î.Hr.), din dinastia ahemenizilor, care erau vasali ai mezilor, având capitala la Anshan. „Cambise I s-a căsătorit cu fiica lui Astiages, iar Cyrus al II-lea era fiul lui Cambise I și, prin urmare, nepotul lui Astiages”¹.

„Cyrus al II-lea (559-530 î.Hr.) și-a început cariera politică domnind peste un mic regat persan din zona sud-vestică muntoasă a Iranului, cunoscută astăzi ca provincia Fars. S-a proclamat «mare rege peste Anshan», cu referire la regiunea aflată la poalele munților Zagros. La începutul domniei lui Cyrus, perșii nu erau decât unul dintre numeroasele triburi iraniene vasale ale mezilor”².

În jurul anului 550 î.Hr., „Cyrus al II-lea l-a atacat pe regele Astiages, cu sprijinul unei coaliții de triburi iraniene sudice. După jefuirea capitalei regatului Media, Ecbatana, Cyrus al II-lea și-a îndreptat atenția spre nord, inclusiv asupra străvechiului regat Urartu din regiunea lacului Van și se pare că Cyrus al II-lea a ocupat și Elamul, luând în posesie capitala Susa și a purtat război contra Bactrianei. A urmat campania din puternicul regat Lidia din Asia Mică. Cyrus al II-lea a pus stăpânire nu numai pe Sardis (capitala Lidiei), ci și pe alte orașe importante de pe țărmul Ioniei”³, unde se înfiripase o confederație de douăsprezece cetăți deosebit de înfloritoare din punct de vedere economic și cultural.

„În următorii 60 de ani, Cyrus al II-lea și succesorii lui au cucerit cel mai mare imperiu care a existat vreodată în Orientul Mijlociu. Imperiul Persan se întindea pe 4200 de kilometri, din Egipt, la vest, până la Bactriana, în est, și, la nord, până în Europa”⁴.

¹ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 162.

² *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 104.

³ *Ibidem*.

⁴ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 40.

„În 540 î.Hr., Cyrus al II-lea era pregătit să atace Babilonul. A pornit în fruntea trupelor sale spre Mesopotamia, unde a cucerit mai întâi Opis și Sippar, a intrat apoi în Babilon, pe 29 octombrie 539 î.Hr. În anii 538-530 î.Hr., Cyrus al II-lea a ocupat, pe frontul de est, Aria, Parția, Sogdiana și Margiana și a întemeiat pe malul râului Iaxartes cetatea numită de greci Cyropolis, iar în vest, a pus stăpânire pe Cilicia, Siria și Palestina”¹.

Printre vastele regiuni cucerite de Cyrus al II-lea în Asia Centrală, se mai numărau: Dragniana, Arachosia, Gedrosia și Bactriana.

„Prin atitudinea sa față de lidieni, babilonieni și iudei, Cyrus al II-lea a pus bazele politicii de toleranță, care a caracterizat, cu doar puține excepții, întreaga perioadă ahemenidă. Prin înțelepciune, diplomatie și toleranță, Cyrus a reușit să alăture într-un spațiu politic și economic unitar aproape toate vechile culturi ale Orientului antic asiatic”².

Spiritul de toleranță al lui Cyrus al II-lea față de evreii deportați în Babilon s-a manifestat prin îngăduința de a se întoarce în Israel. Astfel, în Sfânta Scriptură citim că „în primul an al lui Cyrus, regele perșilor, ca să se plinească cuvântul Domnului cel rostit prin gura lui Ieremia, Domnul a stârnit duhul lui Cyrus, regele perșilor, iar acesta a poruncit să se vestească în toată țara, ba încă chiar în scris, zicând: «Așa grăiește Cyrus, regele perșilor: Domnul, Dumnezeul cerului, mi-a dat mie toate regatele pământului și mi-a poruncit să-I zidesc casă în Ierusalim, adică în Iudeea. Cine dintre voi face parte din poporul Său? Cu el fie Dumnezeul său și să se ducă în Ierusalim, adică în Iudeea și să zidească templul Dumnezeului lui Israel; Acela e Dumnezeul Ce se află în Ierusalim»” (Ezdra 1,1-3).

Cyrus al II-lea „le-a retrocedat evreilor și vasele de cult pe care le răpise regele Nabucodonosor al II-lea, acordându-le și alte

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, pp. 104-105.

² **Paul Brusanowski**, *Op. cit.*, p. 29.

ajutoare materiale (Ezdra 1,5-6 și 6,4). Din motive economice, cea mai mare parte a iudeilor au rămas în Babilon. Doar aproximativ 42.000 de evrei au decis să părăsească exilul. Aceștia erau conduși de Șeșbațar, numit de Cyrus «cârmuitor», adică prefect sau guvernator al provinciei lui Iuda, aflată în satrapia Babilonului și în regiunea Samaria”¹.

În 530 î.Hr., Cyrus al II-lea a murit luptând împotriva mesageților, „după ce construisese cel mai grandios și mai solid edificiu politic pe care îl cunoscuse până atunci Antichitatea”².

Capitala lui Cyrus al II-lea era la Pasargade, unde a și fost înmormântat. Pe mormântul lui se află următoarea inscripție: „O, omule, oricine vei fi tu, ori de unde vei veni, știu că vei veni. Eu sunt Cyrus, întemeietorul Imperiului persilor. Așadar nu mă invidia pentru acest puțin pământ care îmi acoperă trupul”³.

După moartea lui Cyrus al II-lea, „puterea a fost preluată pașnic de fiul său, Cambise al II-lea (530-522 î.Hr.), pe care îl pregătise pentru această înaltă demnitate”⁴.

„Cea mai mare realizare a lui Cambise al II-lea a fost cucerirea Egiptului, în 525 î.Hr. Acesta a fost încoronat potrivit riturilor străvechi în Memfis, primind numele faraonic de Mersutire”⁵, iar „regii ahemenizi au fost considerați cea de-a XXVII-a dinastie din istoria Văii Nilului”⁶. „Vecinii Egiptului, Libia și Cyrene, s-au predat forțelor armate persane”⁷.

În anul 522 î.Hr., Cambise al II-lea a murit, fiind vehiculată atât varianta sinuciderii, cât și cea a asasinării acestuia.

¹ Ibidem, p. 62.

² Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. I, p. 279.

³ Paul Brusanowski, *Op. cit.*, p. 25.

⁴ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 105.

⁵ Ibidem.

⁶ Paul Brusanowski, *Op. cit.*, p. 30.

⁷ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 105.

Bardiya, fratele lui Cambise al II-lea, i-a succedat la tron, dar „a fost asasinat la numai câteva luni după înscăunare”¹, proclamându-se ca rege „Gaumata, un membru al clanului preoțesc al magilor mezi”².

Darius I (522-486 î.Hr.), fiul lui Hystaspe, l-a înfrânt pe uzurpatorul Gaumata și a ocupat tronul. „Pentru a-și legitima stăpânirea, acesta s-a căsătorit cu Atossa, fiica lui Cyrus al II-lea”³.

„Imediat au izbucnit revolte care s-au propagat cu repeziciune în întreg imperiul. În Babilon, Media, Armenia, Scitia și chiar în Fars s-a instalat haosul, fiecare provincie încercând să se elibereze de sub dominația persană. În mod surprinzător, Darius a reușit în numai un an să pună capăt stării de confuzie, reprimând necruțător revoltele. I-a prins și executat pe conducătorii rebelilor și și-a asigurat pacea în interiorul imperiului pentru tot restul domniei”⁴.

„Ca moștenitori ai Imperiului Asirian, perșii au preluat multe metode de pedepsire, atestate în surse asiriene și, mai târziu, babiloniene: tragerea în țeapă, decapitarea, omorârea copiilor, arderea, biciuirea, strangularea, lapidarea, castrarea, orbirea, tăierea în două a trupului viu, tăierea pieptului, a nasului, urechilor, buzelor, brațelor, mâinilor și limbii, arderea cu fierul înroșit în foc, jupuirea de viu și crucificarea. În inscripția de la Behistun, Darius declară cu mândrie: «Rebelul Phraortes a fost prins și adus înaintea mea, iar eu i-am tăiat nasul, urechile și limba și i-am scos ochii»”⁵. Phraortes era regele părților care s-a răzvrătit împotriva perșilor și a capturat orașul Ecbatana în decembrie 522 î.Hr. După ce l-a mutilat pe Phraortes, Darius I a poruncit ca acesta să fie răstignit.

¹ Ibidem, p. 108.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 163.

³ **Paul Brusanowski**, *Op. cit.*, p. 46.

⁴ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 108.

⁵ Ibidem, p. 120.

În primii ani, Darius cel Mare a organizat vastul imperiu pe care îl conducea, împărțindu-l în 20 de provincii, numite satrapii.

„Funcția de satrap putea fi ocupată și de persoane de origine mai umilă sau nepersană, ca în cazul lui Metiochus, fiul generalului atenian Miltiade. Satrapul se bucura de privilegiul de a fi reprezentantul marelui rege. Era însărcinat cu supravegherea colectării taxelor și a tributului, cu ridicarea de oști, atunci când i se cerea, și cu luarea deciziilor guvernamentale la nivel local. În probleme externe, era obligat să se consulte cu regele sau cu miniștrii. Ca reprezentant al regelui, ținea o curte princiară a cărei organizare o copia pe cea regală, acorda audiențe, primea petiții, îndeplinea ritualurile religioase și celebra sărbătorile regale”¹.

Pentru satrapi „era foarte important să fie în contact cu regele și de aceea au fost construite drumuri care să le permită mesagerilor regali să ducă scrisorile rapid prin imperiu”². În fapt, „buna funcționare a imperiului era facilitată de existența unei infrastructuri excelente. Drumuri de foarte bună calitate legau orașele principale din satrapii cu centrul imperiului. Cel mai important dintre acestea era Calea Regală, dintre Sardis și Persopolis, via Susa și Babilon. O ramificație pornea spre est, ajungând la Ecbatana și apoi în Bactriana și Pașar, în timp ce un alt drum unea Persopolisul cu Egiptul, trecând prin Damasc și Ierusalim. Unitatea de măsură pentru drumuri era parasangul, echivalent cu 6 kilometri, și la fiecare 28 kilometri erau instalate stații de poștă, unde mesagerii regali care transportau documente oficiale puteau schimba rapid caii”³.

„Rețeaua stradală creată de Darius I era vastă și bine întreținută, drumurile erau în mare parte pietruite și bine păzite. Unul din acestea - drumul care de la Sardes prin Efes ducea la

¹ Ibidem, p. 116.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 40.

³ *Mari imperii ale lumii antice...*, pp. 117-120.

Susa, lung de 2.683 km - avea tot la 24 de km hanuri, deci în total 111 hanuri; totodată și stații de poștă, cu cai permanent la dispoziția funcționarilor regali și guvernamentali. Aceștia puteau străbate distanța Sardes-Susa în numai 7 zile (în timp ce caravanelor le trebuiau 3 luni) - ceea ce însemna o viteză de 383 km pe zi”¹.

„Începând cu Darius I s-a afirmat o viziune centralizată a statului, bazată pe atribuirea de puteri divine regelui. Darius a reformat Imperiul Persan sub aspect administrativ, împărțindu-l în douăzeci de circumscripții (satrapii), desemnate să desfășoare funcții birocratice, fiscale și militare. În plus, a pus la punct o deasă rețea de infrastructură - canale, drumuri, servicii de poștă - și a lansat o nouă unitate monetară, dareicul de aur. Pe plan legislativ, regele persan a recunoscut pluralitatea tradițiilor juridice ale comunităților supuse lui, considerându-le valide și în fața autorității centrale. O toleranță similară a exercitat și în domeniul religios, unde, totuși, drept credință oficială a fost adoptat zoroastrismul, fondat de Zoroastru (Zarathustra) pe la 600 î.Hr. și bazat pe cultul monoteist al zeului Ahura Mazda”².

„Un loc important în religia vechilor asirieni îl deținea sacrificiul animalelor (în special al vitelor) în cadrul unor serbări orgiastice nocturne, în care se consuma o băutură obținută prin fermentarea unei plante cu proprietăți halucinogene, numită haoma. Reforma lui Zarathustra reprezenta o reacție împotriva cultului orgiastic prin faptul că vechile credințe au fost reinterpretate, primind o valoare etică nouă. A avut loc în acest fel o revoluție puritană a moravurilor”³. „Centrul reformei morale întreprinsă de Zarathustra a fost acela de a cere adepților săi să aleagă binele și să lupte împotriva răului. El nu a introdus un zeu

¹ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 287.

² *Atlas de istorie a lumii...*, p. 27.

³ **Paul Brusanowski**, *Op. cit.*, pp. 32-33.

nou, ci a ridicat o divinitate populară la poziția unică de Domn deplin, singur creator și singur vrednic de a i se aduce slujire. Numele acestuia era Ahura Mazda (Domnul Înțelept)”¹.

În concepția perșilor, „Ahura Mazda, zeul suprem al Ahemenizilor, oferise marelui lor rege darul domniei pentru a pune capăt haosului și a instaura ordinea bună și dreaptă. În textele regale, tulburările și răzmerițele sunt des asociate cu dezordinea cosmică și minciuna. Marele rege reprezintă adevărul, fiind deci îndreptățit să-i zdrobească pe rebeli pentru a asigura triumful ordinii. Revoltele împotriva supremației persane erau, așadar, gesturi de nesupunere față de autoritatea divină, marele rege reprezentând voința lui Ahura Mazda pe pământ și acționând în numele său ca garant al dreptății și păstrării ordinii sociale”².

Interesant este faptul că „perșii n-au avut temple propriu-zise, cultul fiind celebrat în aer liber, la altarul sacrificial, în fața căruia se afla un «altar al focului»”³.

Asemenea lui Cyrus al II-lea, Darius I le-a îngăduit evreilor să reconstruiască templul din Ierusalim. În cartea Ezdra din Vechiul Testament citim în acest sens: „Eu am poruncit asupra a ceea ce aveți voi de făcut în sprijinul bătrânilor iudei pentru zidirea aceluia templu al lui Dumnezeu: cheltuiala să se facă din averea regelui și din birurile de dincolo de râu; să dați cu grijă acelor oameni, în așa fel încât ei să nu înceteze lucrul. Și orice le va trebui: viței, berbeci și miei pentru arderile de tot aduse Dumnezeului cerului, precum și grâu, sare, vin, untdelemn, să li se dea după cuvântul preoților din Ierusalim, zi de zi, ori de câte ori vor cere, pentru ca ei să-I aducă Dumnezeului cerului miresme bineplăcute și să se roage pentru viața regelui și a fiilor săi. Tot eu am poruncit: dacă vreun om va schimba această hotărâre, din

¹ Ibidem, p. 37.

² *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 113.

³ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 303.

casa lui va fi scoasă o bârnă și, ridicată, îl va străpunge, iar casa lui va fi de jaf. Iar Dumnezeu al Căruia nume locuiește acolo să-l doboare pe orice rege sau popor care-și va întinde mâna să strice sau să nimicească templul lui Dumnezeu din Ierusalim. Eu, Darius, am poruncit; așa să se facă întocmai! Atunci Tatnai, cârmuitorul ținuturilor de peste râu, Șetar-Boznai și tovarășii lor au făcut întocmai cum poruncise regele Darius” (Ezdra 6,8-13).

Pentru a-și asigura sprijinul clerului egiptean, Darius I a ridicat și la Teba un templu, închinat zeului Ammon.

Darius I a fost cel mai mare constructor dintre regii ahemenizi. „El a pus în aplicare un ambițios program de construcții de clădiri și căi de comunicații la nivelul întregului imperiu. În Egipt, a săpat canalul care leagă Nilul de Marea Roșie și a ridicat la Hibis, în Fayum, temple închinat zeilor egipteni. În patria iraniană, Ecbatana și Pasargade au fost extinse și înfrumusețate, iar cetatea elamită Susa a renăscut după ce Darius a transformat-o în capitala sa administrativă”¹.

În anul 518 î.Hr., Darius I a început ridicarea unei noi capitale, care a devenit cunoscută sub numele grecesc de „Persepolis”, adică „Orașul perșilor”. „Curtea regală se muta în fiecare an de la Susa la Babilon și Ecbatana, sosind la Persepolis în martie pentru a se odihni și a sărbători Anul Nou persan”². Susa era folosită ca rezidență de iarnă, Ecbatana ca reședință de vară, iar Persepolis a devenit cel mai important centru ceremonial, pentru că „Darius I a început să construiască un palat impozant în Persepolis, iar succesorii lui l-au terminat, aici având loc ceremoniile importante”³.

„În 518 î.Hr., după ce și-a consolidat puterea în interior, Darius I a împins granițele imperiului până la Punjab, în India. În

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 109.

² *Ibidem*, p. 110.

³ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 40.

513 î.Hr., a încercat să-i supună pe sciții aflați la nord de Marea Neagră”¹. Istoricul Herodot ne relatează în acest sens că: „Aflând despre această intenție, regii sciților i-au trimis lui Darius I un sol, care i-a oferit acestuia în dar o pasăre, un șoarece, o broască și cinci săgeți. Mesajul darurilor către perși era următorul: Dacă nu veți zbura în înaltul cerului, preschimbați în păsări, sau dacă nu vă veți ascunde sub pământ, preschimbați în șoareci, sau dacă nu veți sări în bălți, preschimbați în broaște, înapoi n-o să vă întoarceți, căci veți pieri de săgețile noastre”.

Darius I a pornit campania planificată împotriva sciților, „construind, cu ajutorul meșterilor greci, primul pod peste Dunăre”². Oștirea sciților condusă de Idanthyrsus însă nu s-a confruntat cu armata lui Darius I, ci a atras-o tot mai adânc în interiorul țării, hărțuind-o în permanență. Sătul să-i tot urmărească pe sciți, Darius I i-a trimis lui Idanthyrsus o scrisoare, prin care îl soma fie să lupte, fie să se predea. Regele sciților i-a răspuns: „Noi nu avem orașe sau teritorii de pierdut, de vreme ce ducem un trai nomad, însă dacă vrei să te lupți cu noi, vino, găsește mormintele înaintașilor noștri, încearcă să le distrugi și atunci vei afla dacă vrem să ne luptăm cu tine”. După o lună de urmărire a sciților, armatele lui Darius I s-au retras, expediția în Sciția fiind un eșec.

Amintind despre incursiunea nereușită a regelui Darius, dar și a unor împărați de mai târziu, la nord de Dunăre, Mihai Eminescu a consemnat în Scrisoarea a III-a: „După vremuri, mulți veniră, începând cu acel oaspe,/ Ce din vechi se pomenește, cu Dariu al lui Istaspe./ Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,/ De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;/ Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă/ Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă./ Și nu voi ca

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 109.

² **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. I, p. 279.

să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,/ Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ”.

Când regii perșilor trimiteau emisari la conducătorii unei țări, somându-i să li se supună, aceștia cereau pământ și apă, ca gest simbolic de aservire.

Între anii 499 și 493 î.Hr., cetățile ioniene s-au răsculat împotriva Imperiului Persan. Revolta lor a fost însă zdrobită de către armatele lui Darius I. Ionienii au cerut ajutor celorlalte cetăți grecești, iar Atena și Eretria au răspuns pozitiv. Expediția navală organizată de acestea în anul 498 î.Hr., a debarcat trupe în Asia Mică, dar după ce au înaintat până la Sardes, unde au incendiat palatul satrapului persan și templul zeiței Cybele, atenienii și eretrienii au fost învinși, retrăgându-se în mare grabă. Ionienii au fost înfrânți în bătălia din insula Lade (494 î.Hr.), iar Miletul, cel mai dezvoltat și bogat oraș al confederației ioniene, a fost luat cu asalt și distrus din temelii. Astfel, perșii au pus din nou stăpânire pe Ionia, asupra căreia au instituit o stăpânire bazată pe un regim de teroare.

În 492 î.Hr., Darius I a cucerit Tracia și Macedonia, precum și insulele Lemnos și Imbros.

„Succesele militare ale primilor trei suverani ahemenizi (Cirus al II-lea, Cambise al II-lea și Darius I) au avut ca urmare apariția celui mai întins imperiu cunoscut până atunci. Acesta avea o suprafață de aproximativ 5 milioane de km², întinzându-se de pe valea Indusului, Munții Hindukuș și Asia Centrală până în Caucaz, Balcani și Egipt. În interiorul său au locuit mai mult de 80 de popoare”¹.

Într-o inscripție, Darius enumeră teritoriile pe care le stăpânea „prin voința lui Ahura Mazda: Persia, Elam, Babilonia, Asiria, Arabia, Lidia, Egipt, care sunt lângă mare, Sardis, Ionia, Media, Armenia, Capadocia, Parția, Drangiana, Aria, Corasmia,

¹ Paul Brusanowski, *Op. cit.*, p. 59.

Bactriana, Sogdiana, Gandhara, Sciția, Sattagidia, Aracosia și Maka; cu totul, 23 de țări”¹.

„Perșii nu au încercat să-și impună limba și cultura în teritoriile cucerite. Decretele regale erau traduse în limbile locale, iar din timpul lui Darius I aramaica era folosită ca *lingua franca* în întreg imperiul pentru a facilita comunicarea”². „Limba aramaică a constituit un liant pentru diferitele provincii ale imperiului, răspândindu-se chiar și în provincii în care ea nu era cunoscută (de exemplu, în nordul Indiei)”³.

Întrucât Atena și Eretria au sprijinit cetățile ioniene în revolta lor împotriva perșilor, Darius I a întreprins o campanie de pedepsire a grecilor. Confruntările dintre trupele persane și cele grecești sunt cunoscute sub numele de „războaiele medice”. Astfel, în 492 î.Hr., Darius I l-a numit pe Mardonius la comanda unei expediții împotriva Greciei continentale, dar o furtună violentă din apropierea Muntelui Athos a făcut imposibilă avansarea flotei, care s-a întors în Persia.

În anul 490 î.Hr., Darius I a trimis o flotă puternică împotriva Eretriei și Atenei, sub comanda amiralului Datis și a lui Artajerne. Perșii au cucerit Eretria și au distrus-o, deportând locuitorii în Persia, apoi „au acostat la Maraton. Întrucât spartanii erau reținuți în cetate de niște serbări religioase, atenienii s-au văzut nevoiți să-i înfrunte singuri pe dușmani. 9000 de hopliți (soldați pedestri echipați cu armament greu) și 1000 de soldați aliați, majoritatea din Plateea, s-au opus unei armate de călăreți și arcași de două ori mai mare și mai puternică. Generalul atenian Miltiade și-a așezat tabăra pe o colină și, când cavaleria persană s-a îndepărtat pentru a-și adăpa caii, grecii au parcurs în fugă distanța de 1,6 km care îi separa de mare. Ei au respins flancurile

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 116.

² *Ibidem*, p. 120.

³ **Paul Brusanowski**, *Op. cit.*, p. 60.

laterale ale armatei persane spre nave și au masacrat centrul oștirii. Atenienii au pierdut 192 de oameni, iar perșii 6.400 de oameni și 7 vase. Datis a reluat totuși drumul spre apă către Atena, dar, la vederea atenienilor masați pe țărm, a preferat să se retragă fără luptă”¹.

O legendă relatează faptul că Filipide, un mesager atenian, a alergat distanța de 42 de kilometri de pe câmpul de luptă de la Maraton până la Atena, pentru a anunța victoria asupra perșilor. În momentul în care a ajuns la destinație, acesta a strigat: „Νενικήκαμεν” (Nenikikamen) „Am învins!”, după care a murit pe loc. În amintirea lui Filipide, începând cu anul 1896, în programul Jocurilor Olimpice a fost inclusă proba de Maraton, care se aleargă pe o distanță de 42,195 km (distanța exactă dintre Maraton și Acropolele din Atena).

În timpul pregătirilor pentru cea de-a doua expediție împotriva grecilor, Darius cel Mare s-a stins din viață, lăsând fiului și succesorului său la tron, Xerxes I (486-465 î.Hr.), sarcina de a răzbuna onoarea perșilor.

„La începutul domniei sale, Xerxes a înăbușit o răscoală izbucnită în Egipt pe vremea lui Darius I și i-a numit pe fratele său, Ahemene, satrap al Egiptului”², iar „în 481 î.Hr., s-a confruntat cu o revoltă și în Babilon”³, pe care a înfrânt-o ajutat de Megabyzus, satrapul Babilonului.

Pe când „Xerxes I se pregătea să-și ia revanșa asupra grecilor, Temistocle i-a convins pe atenieni să accepte ca, din veniturile furnizate de un filon aurifer descoperit în Laurion, să se construiască 200 de triere (nave de război cu trei rânduri de vâsle suprapuse). În 480 î.Hr., armata și flota persane au intrat în Grecia

¹ *Civilizații antice*, coordonator Catherine Salles, traducere de Anca Calangiu, Enciclopedia Rao, 2008, p. 185.

² *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 111.

³ Ibidem.

prin nord. Ele au trecut Hellespontul pe un pod improvizat, format din două vase, ținând coasta Traciei și au traversat peninsula Muntelui Atos printr-un canal pe care îl săpase Xerxes. Forțele confederate ale grecilor au ieșit în întâmpinarea dușmanilor în sudul Tessaliei. Regele Spartei, Leonida, împreună cu 300 de soldați, s-au sacrificat la Termopile pentru a îngădui grosului armatei să evite confruntarea cu forțele persane. Cum flota grecilor fusese obligată să părăsească Eubeea, unde era concentrată, perșii au înaintat fără dificultăți spre sud și au împresurat Atena golită de localnicii pe care Temistocle îi evacuase în insula Samotrace. Printr-un șiretlic, generalul atenian a atras flota marelui rege în golfurile strânse dintre Atica și Samotrace. Incapabili să facă vreo manevră și blocați de trierele ateniene, perșii au suferit o înfrângere totală la Salamina, sub ochii lui Xerxes care asista la bătălie din vârful unei coline. În anul următor, la Plateea, hopliții (soldați pedestri echipați cu armament greu) spartani și atenieni au zdrobit infanteria și cavaleria persane”¹, iar în bătălia navală de la Mycale grecii au distrus ceea ce mai rămăsese din flota persană. „Cele trei înfrângeri, de la Salamina, Plateea și Mycale, au constituit sfârșitul expansiunii militare a Imperiului Persan. Xerxes, în ultimii 14 ani de viață, nu a mai întreprins nici o campanie militară mai importantă, trăind retras în reședințele sale din Susa, Persepolis și Ecbatana”².

În cartea Estera din Vechiul Testament găsim informația că evreica „Estera a devenit regină a Persiei (soția lui Ahașveroș, probabil Xerxes)”³.

„În august 465 î.Hr., Xerxes a fost ucis într-o lovitură de palat. Evenimentele sunt neclare, dar complotul se pare să fi fost

¹ *Civilizații antice...*, p. 185.

² **Paul Bruszanowski**, *Op. cit.*, p. 50.

³ *Ibidem*, p. 64.

urzit de fiul său, Artaxerxes, cu sprijinul influenților eunuci”¹, iar asasinul ar fi fost Artabanes, comandantul gărzii palatului.

Artaxerxes I (465-424 î.Hr.), succesorul lui Xerxes I, și-a început domnia prin uciderea tuturor fraților săi și a potențialilor rivali la tron.

Întrucât mâna dreaptă a lui Artaxerxes I era mai lungă decât cea stângă, regele mai este cunoscut în istorie și sub numele de „Μακρόχειρ” (Macrohir) sau „Longimanus”, adică „Mână lungă”.

În anul 460 î.Hr., a izbucnit o revoltă în Egipt, condusă de Inaros, fiul prințului Psamtik. Cu sprijinul atenienilor, Inaros a înfrânt armata persană condusă de satrapul Akheimenes. În 454 î.Hr., oștirea persană aflată sub conducerea lui Megabyzus i-a biruit pe egipteni și greci, capturându-l pe Inaros, care a fost dus la Susa.

Pentru a slăbi puterea atenienilor, Artaxerxes I a sprijinit financiar cetățile inamice ale Atenei. Cu toate acestea, când Temistocle, generalul atenian care i-a învins pe perși în bătălia de la Salamina, din anul 480 î.Hr., a fost exilat din Atena, Artaxerxes I i-a oferit acestuia azil.

Artaxerxes I a murit în anul 424 î.Hr., fiind urmat la tron de Xerxes al II-lea, singurul său fiu legitim cu regina Damaspiia. Acesta a fost asasinat după doar 45 de zile de domnie, la comanda fratelui său vitreg, Sogdianus, care și el a fost ucis de Ochus, alt frate vitreg (fiul lui Artaxerxes I și al concubinei Cosmartidene din Babilon). Ochus era căsătorit cu sora sa vitregă, Parysatis, fiica lui Artaxerxes I și a concubinei Andia din Babilon.

Ochus a domnit sub numele de Darius al II-lea, între anii 424 și 405 î.Hr. Întrucât era fiul lui Artaxerxes I cu o concubină, documentele grecești îl menționează adeseori ca Darius Νόθος (Nothos), adică „Bastardul”.

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 111.

Despre domnia regelui Darius al II-lea nu există prea multe date, însă se cunoaște faptul că Parysatis, soția lui, era foarte influentă.

În anul 409 î.Hr., Darius al II-lea s-a confruntat cu o revoltă în Media. De asemenea, în timpul domniei lui, perșii s-au aliat cu spartanii, pentru a lupta împotriva Atenei.

Darius al II-lea a fost succedat la tron de fiul său, Artaxerxes al II-lea (405-359 î.Hr.).

„Cirus cel Tânăr, fratele mai mic al lui Artaxerxes al II-lea, satrapul Lidiei și al Frigiei Mici, își dorea coroana și era încurajat la aceasta de influența regină-mamă Parysatis. Cyrus a strâns o armată formată din nobili persani, soldați din satrapia sa și mercenari greci. Trupele rebele le-au înfruntat pe cele ale lui Artaxerxes al II-lea la Cunaxa, în 401 î.Hr., iar Cyrus a fost ucis”¹ în bătălie de un soldat tânăr, numit Mithridates. Artaxerxes al II-lea a răspândit zvonul că el l-ar fi omorât pe Cyrus cel Tânăr, însă la un banchet, Mithridates s-a lăudat cu isprava sa de pe câmpul de luptă, iar Artaxerxes al II-lea a pus să fie executat.

„Concomitent, Egiptul a început lupta de eliberare de sub dominația persană, alungându-i pe asupritori după o serie de victorii, între 401 și 399 î.Hr.”².

Artaxerxes al II-lea a luptat împotriva spartanilor, care au invadat Asia Mică, sub conducerea lui Agesilaus al II-lea, erijându-se în apărători ai cetăților grecești din Ionia. Pentru a crea o diversiune, perșii au finanțat cetățile inamice ale spartanilor: Atena, Teba, Corint și Argos, ducând la izbucnirea „Războiului din Corint” (395-387 î.Hr.). De asemenea, Artaxerxes al II-lea a sprijinit reconstrucția flotei ateniene, care în anul 394 î.Hr., la Cnidos, a obținut o victorie asupra spartanilor. Regele a mijlocit încheierea păcii de la Susa, din

¹ Ibidem, p. 112.

² Ibidem.

387-386 î.Hr., prin care s-a pus capăt luptelor din Grecia și s-a confirmat suzeranitatea Imperiului Persan asupra orașelor grecești din Asia Mică și a insulei Cipru.

În anul 373 î.Hr., Artaxerxes al II-lea a încercat să recucerească Egiptul, dar nu a reușit.

În interiorul imperiului, Artaxerxes al II-lea a trebuit să facă față unei revolte a satrapilor din Asia Mică, guvernatorul Aroandas bătând chiar propria sa monedă de aur. „Satrapii au știut să profite de decăderea curții regale, instituind propria lor autoritate în provincii, astfel că acolo ei dețineau un control mai sever decât regele în întregul său imperiu. Din această epocă datează conotația negativă care se dă termenului de satrap (considerat mare despot). Guvernatorii de provincii au devenit adevărați despoți, folosind însă numele marelui rege pentru a-și justifica fărâdelegile”¹.

Artaxerxes al II-lea a avut mai multe soții și 360 de concubine, care se spune că i-au născut 115 fii. Feblețea lui era Stateira, care a fost otrăvită în jurul anului 400 î.Hr., de Parysatis, mama regelui. O altă soție favorită a fost grecoaica Aspasia, iar regele s-a căsătorit și cu Atossa, propria lui fiică.

Regele a avut o relație și cu eunucul Tiridates, a cărui moarte timpurie l-a devastat.

Una dintre preocupările lui Artaxerxes al II-lea au fost construcțiile, el restaurând, printre altele, palatul regal din Susa, precum și fortificațiile acestuia.

Artaxerxes al III-lea (359-338 î.Hr.) a urcat pe tron după ce tatăl său, Artaxerxes al II-lea, se stinsese din viață la o vârstă foarte înaintată, un frate, numit Darius, îi fusese executat, altul, pe nume Ariaspes, s-a sinucis, iar alt frate, Arsames, a fost asasinat².

¹ Paul Brusanowski, *Op. cit.*, p. 66.

² Charles Rollin, *Ancient history of the Egyptians, Carthaginians,*

Imediat după ce a ajuns rege, Artaxerxes al III-lea a poruncit ca toți membrii familiei regale să fie omorâți, pentru a elimina orice eventuali pretendenți la tron. Istoricul Quintus Curtius Rufus consemnează faptul că 80 de frați ai regelui au fost executați într-o singură zi.

La începutul domniei lui Artaxerxes al III-lea a izbucnit o revoltă în partea de vest a imperiului, iar acesta a ordonat desființarea oștirilor satrapilor din Asia Mică, de vreme ce aceștia nu erau capabili să mențină ordinea în regiune. Întrucât porunca a fost ignorată de Artabazus, satrapul Lidiei, regele a trimis o armată pentru a-l pedepsi, însă aceasta a fost înfrântă în anul 354 î.Hr., de oștile lui Artabazus, care au primit întăriri din partea atenienilor și a satrapului Orontes de Mysia. În anul următor însă, o altă armată trimisă de rege a biruit această coalțiție, iar Artabazus s-a refugiat la curtea regelui Filip al II-lea al Macedoniei.

În jurul anului 351 î.Hr., Artaxerxes al III-lea a întreprins o campanie militară împotriva lui Nectanebo al II-lea al Egiptului, însă a suferit o înfrângere zdrobitoare. În urma acesteia, conducătorii Feniciei, Asiei Mici și ai Ciprului și-au declarat independența.

Câțiva ani mai târziu, Artaxerxes al III-lea a intervenit „în Fenicia, în fruntea căreia se afla Tennes, conducătorul Sidonului. Regele l-a executat pe Tennes, a distrus parțial Sidonul și i-a deportat pe locuitori în Babilon”¹.

În anul 343 î.Hr., Artaxerxes al III-lea a recucerit Egiptul, el devenind primul faraon al celei de a doua dinastii persane în această țară (343-332 î.Hr.). Cu toate că înaintașii săi au fost toleranți față de locuitorii țărilor cucerite, în special în privința religiei, Artaxerxes al III-lea a introdus un regim de

Assyrians, Babylonians, Medes and Persians, Macedonians and Grecians, translated from the French, Baltimore, 1832, vol. I, pp. 786-787.

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 112.

teroare în Egipt, persecutându-i pe egipteni și din punct de vedere religios.

Pe când se găsea în Egipt, regele a bătut monedă de argint, pe reversul căreia se găsea inscripția în limba egipteană: „Faraonul Artaxerxes. Viață, prosperitate, belșug”.

Întrucât puterea regelui Filip al II-lea al Macedoniei începea să se facă tot mai simțită în nordul Greciei, iar acesta a încercat să-i convingă pe greci să se revolte împotriva stăpânirii persane, când regele Macedoniei a asediat cetatea tracică Perinthus, condusă de prințul Cersobleptes, în anul 340 î.Hr., Artaxerxes al III-lea a trimis trupe în sprijinul prințului trac, iar oștirea lui Filip al II-lea a fost respinsă.

Deși regii ahemenizi anteriori lui Artaxerxes al III-lea aveau ca religie oficială zoroastrismul, iar Zarathustra a învățat că zeul Ahura Mazda putea fi reprezentat doar de flăcările focului sacru, în timpul lui Artaxerxes al III-lea, cultul lui Anahita și Mithra a cunoscut o renaștere și la porunca regelui au fost ridicate statui ale zeiței Anahita, în orașele principale ale imperiului.

Artaxerxes al III-lea a construit și restaurat mai multe clădiri în Persepolis și a extins palatul ridicat de Nabucodonosor al II-lea în Babilon.

În anul 338 î.Hr., „într-o zi deosebit de caldă, vizirul eunuc Bagoas i-a oferit regelui o felie dintr-un fruct copt și, știindu-l bănuitor, își tăie mai întâi sieși o felie și o mănă. O față a lamei cuțitului însă era otrăvită, încât Artaxerxes al III-lea a murit. Trupul regelui a fost dat ca hrană la pisici, iar din oasele lui s-au făcut mânere de săbii”¹.

Artaxerxes al III-lea a fost succedat la tron de Artaxerxes al IV-lea (338-336 î.Hr.), fiul său cel mai mic, după ce tatăl său, precum și majoritatea membrilor familiei regale, fuseseră asasinați de către Bagoas, care căzuse în dizgrația fostului suveran. Vizirul

¹ Isabelle Bricard, *Op. cit.*, p. 17.

a încercat prin această manevră sângeroasă să își păstreze funcția și privilegiile, știind prea bine că Artaxerxes al IV-lea era ușor de manipulat, ceea ce s-a și întâmplat, Bagoas deținând puterea în timpul scurtei domnii a acestuia.

O preocupare majoră pentru Artaxerxes al IV-lea au constituit-o ostilitățile de la granița occidentală a imperiului dintre perși și macedonienii conduși de Filip al II-lea, iar ulterior de Alexandru cel Mare.

Fiind nemulțumit de atitudinea lui Bagoas și probabil influențat de nobilii de la curtea regală, care îl disprețuiau pe eunuc, Artaxerxes al IV-lea a conceput un plan de asasinare a vizirului, care prinzând de veste, l-a otrăvit și pe acest rege, instalându-l în locul lui pe Darius al III-lea (336-330 î.Hr.), care se pare că era verișor cu Artaxerxes al IV-lea.

Când noul rege a vrut să ia frâiele puterii în propriile mâini, Bagoas a încercat să-l otrăvească, însă Darius al III-lea fusese avertizat de intenția vizirului și l-a obligat pe eunuc să bea el însuși otrava.

„Darius trecea drept cel mai înalt și mai frumos dintre toți perșii. El s-a dovedit a fi un rege cult și plin de talent, care vorbea curent grecește”¹.

Darius al III-lea a moștenit un imperiu ale cărui provincii erau cârmuite de satrapi nedemni de încredere și ai cărui locuitori se revoltau tot mereu. Chiar la începutul domniei sale, regele s-a confruntat cu o rebeliune în Egipt, condusă de Khabaș, între anii 338 și 335 î.Hr.

În primăvara anului 334, Alexandru cel Mare (336-323 î.Hr.) a invadat Asia Mică, în fruntea unei armate formate din macedoneni și greci, care a învins la Granicus oștirea satrapilor persani din zonă.

¹ **Arthur Weigall**, *Alexandru Macedon*, traducere de Ileana Zara Iacobescu, Editura Artemis, București, 1997, p. 170.

Prima confruntare dintre Alexandru cel Mare și Darius al III-lea a avut loc în anul 333 î.Hr., la Issos, din care regele macedonian a ieșit învingător, iar cel persan a scăpat cu viață, fugind.

Cei doi conducători s-au întâlnit din nou pe câmpul de luptă, în anul 331 î.Hr., la Gaugamela. Alexandru cel Mare a ieșit biruitor și de această dată, iar Darius al III-lea a scăpat cu viață tot prin fugă. Regele persan „s-a refugiat în Ecbatana, încercând să adune o altă armată, și apoi în Bactriana, unde a sfârșit în 330 î.Hr., asasinat de satrapul local Bessus”¹.

Prin victoriile sale, Alexandru cel Mare, care avea la vremea respectivă doar 26 de ani, a desființat cel mai mare imperiu din istorie cunoscut până atunci.

În urma uciderii lui Darius al III-lea, Bessus s-a autoproclamat rege, luându-și numele de Artaxerxes al V-lea, însă a fost prins de Alexandru cel Mare, torturat și executat în anul 329 î.Hr.

¹ *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 113.

Imperiul lui Alexandru Macedon

Primul stat macedonean a apărut în secolul al VII-lea î.Hr., în nordul Greciei de astăzi, când se presupune că macedonenii au migrat în regiune, venind din vest. Primul rege macedonean despre care există dovezi istorice scrise, a fost Perdiccas I. Acesta sau Argeu, fiul său, a construit capitala Aegea (orașul Vergina din zilele noastre).

Argeu a fost urmat la tron de fiul său, Filip I, iar acesta de Aeropus, care a supus triburile ilirice din vest.

Tronul a fost ocupat apoi de către Alcetas și Amyntas I (540-498 î.Hr.).

După o scurtă perioadă de dominație a Imperiului Persan, în timpul lui Darius cel Mare (522-486 î.Hr.), statul macedonean și-a recăpătat independența sub conducerea regelui Alexandru I (495-454 î.Hr.). Macedonia a căpătat un caracter elenistic din ce în ce mai pronunțat, deși grecii din acele vremuri îi considerau pe macedoneni drept barbari.

După Alexandru I tronul a fost ocupat de Perdiccas al II-lea (454-413 î.Hr.). Fiul și succesorul acestuia, Arhelaus (413-399 î.Hr.), a mutat capitala la Pella.

Arhelaus a fost asasinat în 399 î.Hr., urmând o perioadă de tulburări, până în 389 î.Hr., când tronul a fost ocupat de Amyntas al II-lea (389-369 î.Hr.).

În 369 î.Hr., acesta a fost succedat de fiul său, Alexandru al II-lea, care a fost curând asasinat, fiind urmat la tron de Perdiccas al III-lea. Acesta a murit în anul 359 î.Hr. (în luptă ori asasinat).

Tronul lui Perdiccas al III-lea a fost preluat de fiul său adolescent, Amyntas. Acesta l-a avut ca tutore și regent pe

Filip al II-lea (359-336 î.Hr.), care ulterior a fost numit rege de către popor.

Filip al II-lea a fost un luptător, care a reușit să impună dominația țării sale în regiune, inclusiv asupra puternicelor cetăți grecești din sud.

Alexandru Macedon (cel Mare) a fost fiul lui Filip al II-lea și al soției sale, Olimpia. Acesta s-a născut în orașul Pella, în 20 iulie 356 î.Hr.

Tatăl său, care era foarte sever, i-a oferit lui Alexandru o educație spartană, renumitul filosof Aristotel fiindu-i dascăl timp de mai mulți ani.

Se povestește că micul prinț a reușit să îmblânzească un armăsar, pe care nu-l putuse călări niciunul dintre oamenii tatălui său, după ce descoperise teama calului față de propria sa umbră. Filip al II-lea i-a dăruit armăsarul lui Alexandru, care l-a numit Bucefal „Βουκεφάλας” (cap de bou), urmând să fie însoțit de acesta în viitoarele sale expediții militare, până în India.

Pentru calitățile sale de excepție, la vârsta de 16 ani, Alexandru a fost numit regent al tatălui său, care purta diverse războaie departe de casă.

Conform descrierilor rămase, Alexandru era relativ mic de statură, cu un corp foarte bine clădit. Istoricul grec Arian afirmă că acesta era blond, având un ochi căprui închis, ca noaptea, și unul albastru, ca cerul.

Tânărul Alexandru și-a dovedit abilitățile sale de lider militar în luptele cu tracii, din anul 339 î.Hr. și în bătălia de la Cheroneea, din 338 î.Hr., prin care Macedonia și-a impus hegemonia asupra Greciei, unde a condus o mare parte din armata tatălui său. „Cu această victorie, Filip al II-lea reușise ceea ce nu mai realizase nimeni, nici perșii, nici marile puteri grecești. El deținea puterea completă și de necontestat asupra Greciei”¹, în calitate de conducător al trupelor coaliției grecești, numită „Liga de la Corint”.

¹ **Hans-Joachim Gehrke**, *Alexandru cel Mare*, traducere de Brigitte-Helia Aiteanu, Editura ALL, 2014, p. 27.

„Spartanii, care rămăseseră neutri în acest război, refuzau să admită că Filip al II-lea era stăpânul Greciei și, la cererea sa de recunoaștere a supremației, răspunseră în stilul lor laconic obișnuit: «Dacă îți închipui că victoria te-a făcut mai mare decât erai, măsoară-ți umbra». Când regele le ceru să consimtă măcar să-l primească în cetate ca pe un oaspete, ei refuzară din nou și, la amenințările lui, ei răspunseră că «în orice caz, nu putea să-i împiedice să moară pentru cetatea lor». Apoi, când el le declară că le va arăta prea puțină milă dacă le va cuceri cetatea, ei răspunseră printr-un singur cuvânt: «Dacă»”¹.

În anul 336 î.Hr., pe când plănuia o invazie în Asia Mică, îndreptată împotriva perșilor, Filip al II-lea a fost asasinat de Pausanias, căpitanul gărzii sale. În această situație, Alexandru (336-323 î.Hr.), care avea doar 20 de ani, a fost proclamat regele Macedoniei de către armată și principalii nobili.

Îndată ce a devenit rege, „tânărul monarh, contând pe sprijinul armatei și al generalului Antipatros, i-a eliminat pe ceilalți pretendenți la tron”².

La vestea asasinării lui Filip al II-lea, unele cetăți grecești s-au răzvrătit împotriva Macedoniei. Alexandru a pornit imediat în sud și a reprimat revolta. În urma acestei incursiuni, cetățile grecești, în afară de Sparta, l-au recunoscut pe Alexandru drept comandant al „Ligii de la Corint”.

Alexandru s-a dus după aceea la renumitul oracol din Delfi, pentru a-i întreba pe zei ce soartă îl așteaptă. Întrucât sosirea lui acolo nu fusese anunțată, iar Pitia, bătrâna preoteasă, care era interpreta cuvântului zeului, avea nevoie de o pregătire de trei zile de rugăciune și de post înainte de a putea emite prezicerile sale profetice de la înălțimea faimosului trepied din sanctuarul

¹ **Arthur Weigall**, *Alexandru Macedon*, traducere de Ileana Zara Iacobescu, Editura Artemis, București, 1997, p. 96.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 213.

lui Apollo și în fiecare lună erau doar anumite zile când oracolele puteau fi auzite, regele a aflat că trebuia să aștepte în Delfi până într-o anumită zi. Alexandru se duse la Pitia, pentru a o ruga să meargă cu el în templu, fiind sigur că Apollo îi va grăi. Bătrâna îi răspunse că nu-și putea exercita pe neașteptate funcția. Totuși, tânărul rege se arătă foarte insistent, iar în cele din urmă cuprinse mijlocul preotesei cu brațul și, luând-o de mână răsând, o duse spre ușă. La acest gest, Pitia i-a spus: «Γιε μου, είσαι ακαταμάχητος!», adică: «Fiul meu, ești irezistibil! (de neînvincibil)». Auzind aceste cuvinte, Alexandru îi dădu drumul la mână și, foarte bucuros, strigă către cei care îl însoțeau: «Ο χρησμός εδόθη από την Πυθία. Είμαι ακαταμάχητος!» (Oracolul a vorbit prin Pitia. Sunt de neînvincibil!)¹.

Alexandru era conștient că înainte de a pleca cu armata în Orient trebuia să încheie pace cu triburile din nord, de aceea în primăvara anului 335 î.Hr., a întreprins o incursiune până la Marea Neagră și la Dunăre. „Trecând Dunărea în cursul unei nopți, Alexandru a căzut în zori de zi în spatele geților. Surprinși de impetuoasa înaintare a falangei macedonene, aceștia au încheiat pace, iar după spusa lui Arian, celții înșiși, care se aflau în vecinătate, îi oferiră lui Alexandru prietenia lor”². „Tânărul rege îi întreabă pe celți despre țara și obiceiurile lor și vru să știe dacă ceva, în mod special, îi făcea să se teamă pentru siguranța lor. Se spune că, punând această întrebare, aștepta răspunsul că el însuși este principalul lor motiv de îngrijorare. Dar, spre dezamăgirea sa, după ce s-au scărpinat în cap și au încercat să se gândească la ceva care să-i înspăimânte, ei răspunseră în sfârșit că singura lor teamă era să nu le cadă cerul în cap. La celți, din vechime, există o formulă de jurământ, care începe cu cuvintele:

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, pp. 118-119.

² Mihail Gramatopol, *Civilizația elenistă*, Editura Orientul Latin, Brașov, 2000, p. 29.

«Ne vom ține cuvântul, sau cerul va cădea peste noi și ne va strivi» și este posibil ca șefii acestui trib să fi încheiat un pact cu Filip al II-lea și, călcându-l, credeau că sunt în primejdie să sufere această pedeapsă”¹.

Pe când Alexandru să găsea cu trupele sale în nord, a ieșit zvonul că el murise și cetățile grecești s-au revoltat din nou, în fruntea lor situându-se Teba. „La numai 13 zile după ce primise știrea revoltei, Alexandru își face apariția în fața Tebei. Masacrul este general. Cad 6000 de tebani și sunt luați 8000 de prizonieri, care vor fi vânduți ca sclavi. Întreaga Tebă este distrusă, cu excepția templelor și a casei poetului Pindar”². „Orașul a fost ras până la pământ, dărâmarea caselor efectuându-se metodic și ceremonios în sunetul flautului”³. Prin această măsură drastică, Alexandru i-a liniștit pe greci și a pornit spre Orient, în vederea realizării planurilor sale de cucerire a Imperiului Persan.

„În timpul absenței sale, l-a numit ca regent în Macedonia pe Antipatros; dar nu putu să-i lase decât douăsprezece mii de infanteriști și o mie cinci sute de cavaleriști pentru a apăra regatul de numeroșii săi dușmani”⁴. „Antipatros avea în jur de 65 de ani și era cel mai vârstnic și mai loial camarad al tatălui său, în care putea avea încredere deplină”⁵.

Alexandru a pornit spre Asia în fruntea unei armate formate din 30.000 de pedestri și 5.000 de călăreți. A debarcat la Troia, în ideea de a-și începe incursiunea prin eliberarea cetăților grecești din zonă. Fiind conștient de superioritatea navală a perșilor, tânărul rege a atacat dinspre uscat porturile acestora, distrugând bazele flotei.

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 122.

² Mihail Gramatopol, *Op. cit.*, p. 30.

³ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 127.

⁴ Ibidem, p. 135.

⁵ Hans-Joachim Gehrke, *Op. cit.*, p. 36.

„Darius al III-lea, regele perșilor, le-a poruncit ofițerilor săi să pună mâna pe îndrăznețul băiețandru în cazul în care ar trece Helespontul, să-i dea o bătaie bună și apoi să-l trimită la Susa ca prizonier. De asemenea, Darius i-a recomandat lui Alexandru, printr-o scrisoare, să se întoarcă la sânul mamei sale dacă nu voia să fie răstignit. El îi trimitea împreună cu această scrisoare un bici, o minge și o cutie conținând câteva monede de aur. Biciul, pentru că Alexandru avea, desigur, nevoie să fie pedepsit, mingea pentru ca să se joace cu ea în loc să se joace de-a soldatul și aur în cazul în care ar avea nevoie de bani de buzunar”¹.

Cea dintâi confruntare armată dintre trupele macedonene și cele persane a avut loc în luna mai a anului 334 î.Hr., la Granicos, unde Alexandru „îi descoperi pe perși aliniați dincolo de apa puțin adâncă a râului. El dădu imediat ordin pentru un atac în front, ceea ce însemna că armata trebuia să treacă râul prin vad, sub o ploaie de lănci și de săgeți, și să-i ajungă pe dușmani pe malul opus, în condiții foarte dezavantajoase pentru macedoneni”².

În pofida inferiorității numerice, Alexandru cu armata sa au escaladat malul abrupt al râului și, după o luptă crâncenă dintre cele două cavalerii, în cursul căreia Alexandru a fost de câteva ori în pericol de moarte, mai ales atunci când un general persan și-a înfipt sabia în coiful lui, iar Alexandru l-a străpuns cu sulia pe atacator, macedonenii i-au pus pe fugă pe perși, care „printre cei o mie de morți au lăsat în urmă un fiu, un ginere și un cumnat al lui Darius și mai mulți prinți și guvernatori, printre care însuși generalul Spitridate, iar celălalt general al lor, Agites, își luase singur viața”³.

După ce perșii au fost puși pe fugă, armata lui Alexandru s-a confruntat cu mercenarii greci, pe care macedonenii îi

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 143.

² Ibidem, p. 144.

³ Ibidem, p. 146.

considerau trădători, de vreme ce luptau împotriva fraților lor. Aceștia „au fost înconjurați de armata macedoneană și măcelăriți ca niște vite, numai două mii de oameni rămași în picioare fiind făcuți prizonieri la căderea serii. Pierderile totale ale macedonenilor erau de 85 de cavaleri și 30 de infanteriști, iar mai multe sute erau răniți”¹.

„În tabăra persană părăsită se găsi o pradă bogată, iar armata întreagă îl adora pe Alexandru cum niciodată în memoria oamenilor un tânăr nu fusese încă adorat, toți fiind gata să-l urmeze oriunde i-ar fi dus”².

Alexandru și-a continuat înaintarea în teritoriul persan, iar cetățile grecești Sardes și Efes i-au deschis porțile. În Efes a poruncit să fie rezidit templul zeiței Artemis, distrus chiar în ziua nașterii sale.

Miletul „era unul dintre centrele principale ale grecilor ionieni; civilizația lui era grecească, guvernatorul însuși era din Grecia”³, dar i-au opus rezistență lui Alexandru, care a cucerit cetatea, trecând locuitorii prin ascuțișul sabiei.

În timpul marșului trupelor macedonene prin Asia Mică, unele cetăți le-au deschis porțile, iar altele au fost ocupate cu forța.

În iarna anilor 334-333 î.Hr., Alexandru a ajuns în orașul Gordion din Frigia. Conform unei legende, cu câțva timp în urmă, când bătrânul rege al cetății murise fără să aibă urmași, oracolul a cerut să fie ales în locul lui primul om care va fi întâlnit venind spre templul lui Jupiter, într-un car cu boi. În acest fel, cetatea a ajuns să fie condusă de un țăran, pe nume Gordius. Acesta și-a donat carul templului, iar nodul cu care jugul era legat de car, a fost păstrat cu sfințenie, pentru că nimeni nu-l putea desface, fiind asemenea unei mingi, cu capetele înăuntru. Oracolul prezisese

¹ Ibidem.

² Ibidem, pp. 147-148.

³ Ibidem, p. 153.

că cel care îl va desface, va stăpâni Asia. Auzind de această prezicere, „Alexandru a tăiat cu sabia nodul în două dintr-o singură lovitură”¹.

Din Gordion, trupele lui Alexandru s-au îndreptat spre munții Taurus, pe care i-au traversat cu ușurință.

Darius al III-lea era nemulțumit de înaintarea lui Alexandru în teritoriile persane, de aceea a adunat o armată numeroasă, cu scopul de a termina cu el o dată pentru totdeauna.

În anul 333 î.Hr., armatele conduse de cei doi regi s-au întâlnit la Issos.

Îndată ce trompetele au sunat atacul, Alexandru s-a repezit în fruntea oștirii sale spre tabăra inamică, urmând o înclăștare pe viață și pe moarte, în special datorită vitejiei mercenarilor greci care se găseau în solda lui Darius. „Alexandru a străpuns liniile infanteriei persane și într-un atac din flanc, care viza o încercuire, s-a ivit brusc în fața marelui rege. Darius a intrat în panică, a dat semnalul de retragere și a luat-o la fugă”², iar „carul său, în care-i rămăseseră arcul, scutul și mantia regală, a căzut în mâinile învingătorilor”³.

De asemenea, mama lui Darius, soția acestuia, două fiice și un fiu, care îl însoțiseră pe rege în această campanie, au fost capturați pe câmpul de luptă, alături de multe familii de nobili. La aflarea veștii, Alexandru a poruncit ca familia regelui să fie tratată conform statutului acesteia, iar soldaților persani și mercenarilor greci căzuți prizonieri, le-a acordat șansa de a se alătura armatei sale, în loc să fie executați.

Pe lângă echipamentele de război și armele care au intrat în posesia oastei macedonene, Alexandru a aflat că Darius trimisese tezaurul armatei la Damasc. Regele l-a trimis pe generalul

¹ Hans-Joachim Gehrke, *Op. cit.*, p. 44.

² Ibidem, p. 47.

³ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 175.

Parmenion în acest oraș, unde a „pus mâna pe o sumă enormă de bani și pe o mare cantitate de obiecte prețioase”¹.

Printre femeile de rang înalt capturate pe câmpul de luptă de la Issos, se afla și Barsina, fiica lui Artabazus, fostul satrap al Lidiei, care în 353 î.Hr., se refugiase la curtea lui Filip al II-lea al Macedoniei. „Este probabil că Barsina petrecuse o parte din adolescența sa la Pella, împreună cu tată său și poate că astfel îl cunoscuse pe Alexandru copil. În orice caz, știm că aceasta vorbea curent grecește și că primise o educație grecească completă. Fiind o femeie foarte frumoasă, tot atât de încântătoare pe cât de cultă, Alexandru o luă îndată sub protecția lui”², iar la scurt timp s-a căsătorit cu ea.

În acest timp, Darius i-a scris lui Alexandru, „cerând ca pentru o sumă de bani egală cu toate bogățiile Macedoniei să-i înapoieze mama, soția și copiii”³, dar acesta a refuzat.

Se spune că Darius i-a propus lui Alexandru un tratat, prin care îi oferea mâna uneia dintre fiicele sale și o mare parte din imperiu, până la Eufrat, dacă nu mai continuă înaintarea spre capitalele acestuia. Parmenion, unul dintre generalii regelui macedonean, a afirmat: „Dacă aș fi Alexandru, aș accepta tratatul și aș încheia războiul”. Auzind aceste cuvinte, tânărul rege i-a răspuns: „Asta aș face și eu, dacă aș fi Parmenion”.

Alexandru și-a continuat campaniile de cucerire în Siria, unde unele cetăți l-au primit ca pe un eliberator, însă Tirul, care „era cel mai mare și mai puternic oraș de pe toată coasta Mediteranei Orientale”⁴, a refuzat să se predea. După un asediu de o jumătate de an, în anul 332 î.Hr., cetatea feniciană a căzut în mâinile regelui, „iar pe străzile și în casele cetății avu loc un

¹ Ibidem, p. 180.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 182.

⁴ Ibidem, p. 187.

măcel cumplit, în care pieriră vreo opt mii de locuitori. Alexandru, care era nebun de mânie și de surescitare, a trimis două mii de supraviețuitori pe malul mării și a pus să fie spânzurați. Prizonierii rămași, în număr de treizeci de mii, au fost vânduți ca sclavi”¹.

În această perioadă, „Barsina dădu naștere unui fiu, pe care Alexandru îl numi Hercule”².

Trupele macedonene și-au continuat marșul. Întrucât Gaza le-a opus rezistență, a fost asediată două luni. În timpul luptelor de cucerire, Alexandru a fost rănit de două ori, iar „apărătorii cetății se lăsară uciși până la cel din urmă. Niciunul nu se predă și nu încercă să fugă. Aproape zece mii de perși și de arabi își găsiră aici moartea, iar femeile și copiii au fost vânduți ca sclavi”³.

În anul 332 î.Hr., orașul Ierusalim s-a predat lui Alexandru, care le-a permis evreilor să-și continue cultul și ritualul religios.

Regele macedonean s-a îndreptat după aceea spre Egipt, unde a fost întâmpinat ca un eliberator. La Pelusium, „Alexandru a primit supunerea întregului Egipt și aurul tezaurului îi fu înmănat”⁴. „El traversă apoi Nilul și-și făcu intrarea solemnă în Memfis, unde fu primit cu un entuziasm delirant de mulțimile egiptene, care aveau o aversiune cumplită față de perși”⁵.

După un lung și istovitor drum prin deșert, Alexandru a consultat oracolul zeului Ammon din oaza Siwa, unde a fost recunoscut drept fiul zeului Ammon-Ra, titlu purtat altădată de faraoni. Prin aceasta regele a devenit, în ochii egiptenilor, un zeu și a fost declarat faraon. Printre numele purtate în această calitate se numărau și cele de „Regele-Șoim” și „Print al Victoriei”⁶.

¹ Ibidem, p. 198.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 203.

⁴ Ibidem, p. 205.

⁵ Ibidem, p. 208.

⁶ Ibidem, p. 209.

„Este important de observat că până acum Alexandru nu se proclamase rege în nici una din țările pe care le cucerise”¹.

La sfârșitul anului 332 î. Hr., noul faraon a fondat orașul Alexandria, care va deveni capitala Egiptului. „Alexandria era sortită să devină monumentul cel mai durabil lăsat moștenire lumii de cuceritorul macedonean”².

Anul următor, Alexandru s-a îndreptat spre Mesopotamia, pentru a-și continua șirul cuceririlor.

Darius era și el nerăbdător să își ia revanșa asupra lui Alexandru, de aceea a pregătit o armată foarte numeroasă și a ales un teren plat pentru viitoarea bătălie, unde se putea folosi de superioritatea numerică a trupelor sale și unde alegerile tactice ale lui Alexandru erau limitate. Locul stabilit de Darius pentru bătălie era câmpia Gaugamela.

Macedonenii au ajuns la Gaugamela în ziua de 30 septembrie. Alexandru a dorit să-i atace pe perși imediat, însă generalii s-au opus, cerându-i răgaz să cerceteze pe cât era cu putință „câmpul de luptă, căci circula zvonul că Darius săpase în fața poziției sale șanțuri în care aruncase bucăți de fier cu vârfuri ascuțite, pentru a zădărnici un atac macedonean, și nivelase alte zone pe unde trebuiau să atace oamenii săi”³. „Parmenion sugerează că poate ar fi posibil să-i surprindă pe perși printr-un atac de noapte, dar la această propunere Alexandru răspunse cu înflăcărare: «Eu nu ascund victoria; o cuceresc în plină zi»”⁴. În aceste condiții, macedonenii s-au odihnit în noaptea dinaintea luptei, în timp ce perșii, temându-se de un atac de noapte, au stat de veghe.

În dimineața zilei de 1 octombrie 331 î.Hr., bătălia a început prin ordinul dat de Alexandru. Cavaleria greacă din subor-

¹ Ibidem, p. 206.

² Ibidem, p. 212.

³ Ibidem, p. 231.

⁴ Ibidem, p. 232.

dinea tânărului rege a atacat flancul stâng al perșilor, urmând „o luptă sălbatică, în care dușmanul păstră întâietatea. În vreme ce această luptă continua cu furie, Darius porunci carelor sale cu coase să atace în flancul stâng al infanteriei lui Alexandru; dar acest atac a fost un fiasco total. Soldații macedoneni și-au lovit sulilele cu zgomot de scuturi, pentru a speria caii și apoi, deschizându-și rândurile, au făcut loc carelor, măcelărind în trecere caii și conducătorii cu lovituri de lănci și de săgeți. Darius, văzând acest dezastru, a trimis alți cavaleri să pătrundă în frontul lui Alexandru și să atace în semicerc flancul său drept, dar în urma acestei manevre, se deschise deodată o spărtură între grosul armatei și acest arc învâluitor. Alexandru profită de aceasta și atacă cu cavaleria sa de elită drept spre Darius - un atac asemănător cu acela care-i adusese victoria de la Issos. Alexandru și oamenii lui pătrunseră rapid printre trupele din garda personală a lui Darius și, ca și la Issos, Darius se găsi față în față cu dușmanul. În spaima sa, el își aruncă lancea spre Alexandru, dar în aceeași clipă conducătorul carului său căzu străpuns de o lance aruncată drept replică, de Alexandru însuși; și atunci Darius sări jos din carul său, se aruncă pe un cal și se depărtă în galop într-o goană nebună, urmat de toate forțele centrului. Văzând aceasta, aripa care încercase să-i încercuiască pe macedoneni o luă de asemenea la fugă, iar pe toată această parte a câmpului de bătălie a fost un măcel îngrozitor al dușmanului aflat în dezordine. Alexandru, evident, l-ar fi putut prinde și ucide pe Darius imediat, dar primi un mesaj al lui Parmenion, care îl înștiința că aripa stângă era în primejdie și, renunțând la urmărire, trebui să alerge fără întârziere în ajutorul ei”¹. „Încă de pe câmpul de luptă, Alexandru a fost ovaționat ca «regele Asiei»”².

¹ Ibidem, pp. 234-235.

² Hans-Joachim Gehrke, *Op. cit.*, p. 59.

Istoricul Quintus Curtius spune că patruzeci de mii de perși și-au pierdut viața în ziua aceea, în timp ce numai câteva sute de macedoneni au căzut victime pe câmpul de luptă.

Pornind în urmărirea lui Darius, Alexandru a fost primit ca un învingător în Babilon și Susa. În Susa „a pus mâna pe un tezaur fabulos în bucăți de aur și lingouri de argint și în același timp pe averea personală a lui Darius. Toți soldații lui Alexandru primiră destul pentru a deveni oameni relativ bogați, în vreme ce ofițerii de rang înalt se bucurau de acum înainte de un belșug mai presus de visurile lor cele mai optimiste”¹.

„Îndreptându-se spre Persepolis, Alexandru a intrat în ținutul muntos al triburilor oxiene, care erau obișnuite să primească vamă de la regele persan pentru întrebuințarea drumurilor și a trecătorilor prin munți. El a fost primit de o delegație a acestor oameni, care-i cereau plata obișnuită. Alexandru le-a spus să-l înștiințeze pe șeful lor că vor primi ceea ce li se cuvine când va ajunge la trecătoare; și, cu aceasta, le-a rezervat o pedeapsă teribilă. El îl trimise pe unul dintre generalii săi, Crater, pe un drum lăaturalnic să ocupe înălțimile de deasupra acestor trecători și el însuși a condus într-o noapte vreo zece mii de oameni din cele mai bune trupe spre cel mai apropiat sat oxian, pe care îl surprinse în întuneric, măcelărindu-i în patul lor pe cei mai mulți locuitori. Apoi a înaintat spre trecători într-un marș forțat, i-a prins pe luptătorii adunați între armata lui și cea a lui Crater, i-a tăiat în bucăți pe cei mai mulți dintre ei, a aruncat o mare parte dintre cei tăiați în prăpăstii și i-a împresurat pe cei rămași. În cele din urmă, Alexandru le-a îngăduit supraviețuitorilor să-și păstreze pământurile cu condiția ca, în loc să ceară o plată pentru întrebuințarea trecătorilor, să plătească un tribut anual în cai, boi și oi, în schimbul dreptului de a locui în această zonă”².

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 239.

² Ibidem, pp. 242-243.

Ajungând la Persepolis, cuceritorul macedonean a dat peste un alt tezaur, format din aur, argint, vase și mobile prețioase. Într-o scrisoare, Alexandru mărturisea că „douăzeci de mii de măgari și cinci mii de cămile ar purta cu greu toate acestea”¹.

Alexandru a incendiat palatul regal din Persepolis, ca răzbunare, pentru că regele Xerxes I (486-465 î.Hr.) dăduse foc Atenei în 480-479 î.Hr.

Continuând urmărirea lui Darius, regele macedonean a ajuns la Ecbatana, dar între timp fugarul, care stătuse aici o perioadă de timp, se refugiase la Bactriana.

În drum spre Bactriana, Alexandru a aflat de la niște dezertori perși că Bessus, satrapul lui Darius, îl luase pe rege prizonier.

În această situație, oamenii conduși de tânărul rege macedonean s-au grăbit și mai mult să pună mâna pe cei doi, însă în momentul în care aceștia s-au apropiat de fugari, Bessus a poruncit ca Darius să fie ucis și l-a abandonat, încât macedonenii „au descoperit carul în care marele rege zăcea într-o baltă de sânge. Când unul dintre oameni se aplecă asupra lui, Darius deschise ochii și ceru de băut; după ce bău puțină apă rece, murmură numele lui Alexandru și se păru că-i mulțumește pentru că a fost bun cu familia regală”². La scurt timp, a sosit și Alexandru, însă Darius era deja mort.

Din acel moment, Alexandru s-a considerat succesorul și moștenitorul legitim al lui Darius la tronul Persiei. Trupul regelui a fost așezat într-un sicriu și trimis sub pază la Ecbatana, apoi la Susa, unde Alexandru a dat poruncă să i se organizeze funeralii pe măsura rangului său³.

Întrucât Bessus se proclamase rege în locul lui Darius, luându-și numele de Artaxerxes al V-lea, Alexandru a pornit

¹ Ibidem, p. 245.

² Ibidem, p. 253.

³ Ibidem.

în urmărirea lui. La puțin timp însă, acesta a fost arestat de Spitamene, unul dintre ofițerii săi și predat lui Alexandru, „din ordinul căruia a fost pus să meargă gol pe drumul mare și cu un butuc de lemn în jurul gâtului. Alexandru a poruncit ca uzurpatorul să fie biciuit până aproape de moarte și apoi l-a trimis sângerând la Zariaspa. Acuzat că l-a trădat pe Darius și fiind găsit vinovat, el a fost condamnat să i se taie nasul și urechile, după care a fost trimis la Ecbatana, unde a fost legat de mâini și de picioare de doi copaci care fuseseră aplecați unul către altul și legați cu frânghii, astfel încât, când au fost tăiate acele frânghii, copacii, ridicându-se ca niște arcuri, i-au rupt trupul în două”¹.

Trupele lui Alexandru și-au continuat înaintarea prin regiunile Sogdiana și Bactriana, unde anumite cetăți au refuzat să se predea. Noul rege le-a supus una câte una. În cele ce urmează, vom relata cum a fost capturată cetatea „Aornos, care era construită pe un perete stâncos atât de înalt și de abrupt, încât un oracol prevestise că nu va putea fi niciodată cucerită, decât de niște ostași înaripați. Aflând de prezicerea oracolului, Alexandru a alcătuit o unitate de elită, compusă din trei sute de soldați originari din Muntele Epir, antrenați în ascensiuni periculoase, cărora le-a cerut să escaladeze, pe timp de noapte, stânca amețitoare, pentru a ajunge deasupra fortăreței, unde să fluture la revărsatul zorilor niște văluri mari, albe, care să semene a aripi. Cu corzi și crampoane, soldații s-au cățărât cu greu pe stâncă, dar până în zori au reușit să ajungă pe creasta de deasupra cetății, unde au început să agite vălurile albe în toate direcțiile. În acel moment, Alexandru a trimis un sol în cetate și i-a înștiințat pe cei de acolo că ostașii înaripați de deasupra fortăreței fac parte din oastea lui, somându-i să se predea. Îngroziți că prezicerea oracolului se adevărește, apărătorii cetății au capitulat fără să opună rezistență. Urmărit de

¹ Ibidem, p. 266.

o mică escortă, Alexandru a pătruns imediat în fortăreață”¹.

Oxiarte, regele cetății Aornos, a fost păstrat în funcție, iar Alexandru s-a căsătorit cu fiica acestuia, prințesa Roxana, „una dintre cele mai frumoase femei din Imperiul Persan”².

După ce întreg Imperiul Persan a fost cucerit de Alexandru cel Mare, acesta s-a îndreptat spre India. În anul 326 î.Hr., a trecut Indusul, iar regele Taxilei l-a asigurat de supunerea sa. În același an, tânărul rege a purtat o bătălie crâncenă cu regele Poros, al cărui regat era situat dincolo de fluviul Hydaspes. După ce l-a învins, Alexandru l-a menținut în funcție pe bătrânul Poros, un om viteaz și demn.

La sfârșitul bătăliei însă, renumitul său cal, Bucefal, bătrân și plin de răni, a murit. În amintirea lui, Alexandru Macedon a construit o cetate, pe care a numit-o Bucefalia.

Impetuosul Alexandru dorea cu înfocare să continue șirul cuceririlor sale, însă soldații săi, sătui de luptă, murmurau din ce în ce mai mult, voind să se întoarcă acasă.

Când au ajuns pe malul fluviului Hyfaz, regele a ținut un discurs înaintea trupelor, „se urcă într-o barcă cu șase vâslași și trecu pe celălalt mal al fluviului. Când puse piciorul pe pământ și-și întoarse privirea, constată cu stupeoare că nimeni nu îl urmărește. Cu inima zdrobită, Alexandru își plecă fruntea și rămase tăcut. Apoi, ca prin vis, se urcă din nou în barcă, se întoarse pe malul vestic al Hyfazului și, de aici, în tabără. Îi adună pe generali și îi înștiință, pe un ton obosit, că a hotărât retragerea. Îndată ce soldații aflară vestea, începură să chiuie de bucurie, iar unul îi spuse că «cel, pe care nici un dușman nu l-a învins vreodată, s-a lăsat înfrânt de macedonenii lui»”³.

¹ **Benoist-Mechin**, *Alexandru cel Mare sau Visul depășit*, traducere de Crina Coșoveanu, Editura Humanitas, 1994, pp. 65-66.

² **Arthur Weigall**, *Op. cit.*, p. 281.

³ **Benoist-Mechin**, *Op. cit.*, p. 81.

Pe drumul de întoarcere, trupele lui Alexandru au purtat lupte grele în mai multe cetăți ale mallilor, iar într-una din ele era cât pe ce ca regele să-și piardă viața. În dorința de „a ataca un oraș, situat de cealaltă parte a râului Ravi, Alexandru s-a aruncat într-o luptă periculoasă la trecerea cursului de apă, unde a fost înconjurat de dușmani, pe când se afla înaintea oamenilor săi, și a trebuit să-și croiască drum cu sabia în mână, pentru a se întoarce la ostașii lui. Când au ajuns la oraș, acesta era bine apărat; dar Alexandru, după o luptă disperată, a cucerit zidurile exterioare și s-a văzut deodată în fața unei fortărețe interioare, unde trebuiau din nou folosite scările de asalt. Se pare că a trecut ceva timp până când acestea au fost aduse și când cea dintâi scară sosi, Alexandru, enervat, o smulse din mâinile soldaților care o cărau, o rezemă de zid și, ținându-și scutul deasupra capului, a urcat pe metereze, fără să aștepte ca și celelalte scări să sosească. El era exasperat de încetineala oamenilor săi și nu voia doar să le dea o lecție și un exemplu, ci în furia lui nebună căuta să-i facă să înțeleagă că-i puseseră viața în primejdie, secondându-l cu atât de puțin elan. În urma lui sosi Peucestas, ofițerul care purta totdeauna în spatele lui scutul magic, pe care-l luase din templul de la Troia; apoi venea Leonat, unul dintre principalii săi ofițeri, și un simplu soldat numit Abreas, care se distinsese înainte prin vitejia lui. Alexandru și acești trei oameni tocmai ajunseseră în vârful meterezelor și se luptau cu săbiile contra apărătorilor, când scara s-a rupt sub greutatea soldaților care-i urmau și aceștia s-au rostogolit jos, ceea ce a făcut ca regele și cei trei luptători ai săi să rămână singuri pe zid. Alexandru era întotdeauna ușor de recunoscut după armura lui strălucitoare și după penele albe de la coif. Soldații macedoneni îl văzură, îngroziți, în picioare, acolo sus, deasupra capetelor lor, mișcându-și scutul în toate părțile, pentru a se apăra împotriva săgeților și sulitelor îndreptate către el de apărători, care se

țineau acum la distanță. Prietenii regelui îi strigară să sară jos, în brațele lor, căci celelalte scări nu sosiseră încă și, cu toate că erau pe cale de a dărâma o poartă din zid, ea nu cedase încă. Alexandru se mărgini să-i ocărăască și rezistă, scoțând strigătul său de luptă, în vreme ce una câte una săgețile mallilor se loveau de scutul său. Cu o săritură furioasă, regele a ajuns la picioarele zidului, însă nu în brațele oamenilor săi, ci în cealaltă parte, în interiorul citadelei, aproape în capul unui grup de oameni care trăgeau asupra lui. El se ridică în picioare lângă un arbore bătrân și-i ucise imediat, cu sabia, pe acești apărători și îi ținu mai întâi pe ceilalți la distanță, aruncând cu pietre, apoi, când ei îl înconjură mai de aproape, recurse din nou la sabie. Câteva momente mai târziu, Peucestas, Leonat și Abreas săriră jos pentru a-l ajuta. Toți patru fură în curând asaltați de o mulțime de apărători, dar copacul și zidul le apărau flancul stâng și spatele, și în câteva minute, săbiile lor făcură o hecatombă de necrezut. Atunci Abreas căzu mort cu o săgeată în frunte și aproape în aceeași clipă Alexandru fu pe jumătate ucis de o piatră mare sau de o lovitură de măciucă în coif. Lovitura îl făcu să lase scutul în jos și înainte de-a avea timpul să-l ridice, o săgeată trasă de aproape îi străpunse pieptul. Fulgerat de durere, el căzu în genunchi. Apucând o ramură din copacul de alături, reuși să se ridice în picioare, dar se prăbuși din nou, gata să leșine. Peucestas ținu atunci scutul troian deasupra lui, pentru a-l proteja, dar în curând se prăbuși și el, cu trei săgeți în trup. Leonat, care, deși rănit, îi ținuse pe dușmani la respect, se dădu câțiva pași înapoi și-l acoperi pe Alexandru cu trupul lui, până în momentul când căzu și el cu o săgeată în gât; dar între timp scările au sosit, iar soldații au sărit peste zid, spărgând și poarta. Macedonenii au ajuns astfel în ultima clipă. Dacă mai întârziu câteva minute, Alexandru, Peucestas și Leonat ar fi fost făcuți fărâme. Soldații, crezându-i morți, au scos un urlat de durere și

de mânie și, repezindu-se înainte, au măcelărit până la ultimul bărbat, femeile și copiii care se aflau în cetate. În acest timp, Alexandru a fost dus într-un loc sigur, cu săgeata încă în trup. A trebuit să i se taie coada de lemn înainte de se putea scoate armura și atunci s-a observat că vârful săgeții era dințat și nu se putea extrage fără primejdie, decât tăind în jurul lui și mărinind rana. Medicul Crates l-a rugat pe Alexandru să se lase ținut în timpul operației, căci cea mai mică mișcare putea să-i fie fatală, dar regele a răspuns cu o voce întretăiată: «Nu-i nevoie să ții nemișcat un om care știe să se țină singur». Totuși, el a leșinat de mai multe ori sub bisturiu. Câteva zile, regele s-a aflat între viață și moarte și în tabăra principală, de unde plecase în această expediție împotriva mallilor, s-a răspândit zvonul sfârșitului său și, ca urmare, soldații au fost cuprinși de panică, neștiind în cine să se încreadă ca să-i comande, nici ce să facă pentru a scăpa din această situație primejdioasă. Când a aflat despre acest zvon, Alexandru a cerut să fie transportat în tabăra de pe cealaltă parte a râului și a poruncit ca patul să-i fie așezat pe puntea bărcii, pentru a fi văzut de toți. Totuși, la sosirea lui, soldații au crezut că i se aducea doar trupul neînsuflețit; numai când el a ridicat mâna, pentru a-i saluta, teama le-a fost risipită și ei au scos aclamații frenetice. O targă era pregătită pentru a-l duce în cort; dar Alexandru a pus să-i fie adus calul și, printr-o formidabilă forțare de voință, s-a ridicat, s-a lăsat urcat pe șa și s-a dus astfel până la cort, cu toată suferința și pericolul extrem, pe care i le pricinuia fiecare mișcare. Soldații s-au îngrămădit în jurul lui, voind să-i sărute genunchii și chiar hainele, alții plângeau în hohote, iar cei mai mulți nu încetau să-l aclame și să bată din palme. La intrarea în cort, Alexandru a fost coborât de pe cal și a ținut să meargă fără ajutor până la pat. A trecut un oarecare timp până când soldații au fost convinși să-l lase în liniște”¹.

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, pp. 303-305.

Cea mai teribilă încercare a trupelor lui Alexandru, pe drumul de întoarcere, a constituit-o traversarea „deșertului Gedroziei, unul din ținuturile cele mai aride și uitate de Dumnezeu din lume”¹. După un marș extenuant de 60 de zile prin acest pustiu, Alexandru a pierdut trei sferturi din ostași, din cauza lipsei de apă și de hrană.

La revenirea în Susa, pentru a crea legături cât mai puternice între macedoneni și perși, pe care acum îi stăpânea, „Alexandru s-a însurat cu Statira, fiica cea mare a lui Darius al III-lea și cu Parisatis, fiica mai mică a lui Artaxerxes al III-lea”², îndemnându-și conaționalii să se căsătorească și ei cu femei persane, încât în primăvara anului 324 î.Hr., nouăzeci de generali și zece mii de ofițeri și soldați macedoneni și-au luat soții persane³.

În Asia, monarhii erau cinstiți asemenea zeilor, supușii prosternându-se până la pământ în fața lor. Întrucât Alexandru era „regele neînvins al Macedoniei, stăpânul întregii Asii, regele Babilonului și faraonul Egiptului”⁴, se comporta ca atare, pentru a fi acceptat de locuitorii imperiului. El „a cerut chiar și lumii grecești să-i accepte divinitatea. Într-o scrisoare adresată în 324 î.Hr., tuturor cetăților, cerea să fie inclus în rândul zeităților din templele orașelor”⁵.

Înainte de a-și începe expediția în Orientul Îndepărtat, Alexandru „formase un corp de aproape treizeci de mii de tineri orientali de origine nobilă și-i lăsase în grija unor profesori însărcinați să-i instruiască după moda macedoneană. După ce s-a întors la Susa, el a trecut în revistă această nouă armată și o găsi

¹ Benoist-Mechin, *Op. cit.*, p. 93.

² Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 323.

³ Ibidem, pp. 324-325.

⁴ Ibidem, p. 329.

⁵ Paul Brusanowski, *Op. cit.*, p. 78.

în bună ordine și însuflețită de cel mai bun spirit de război. Cu un zâmbet amar el văzu mirarea și mânia soldaților macedoneni care-i priveau pe soldații indigeni executându-și exercițiile cu o precizie marțială tot așa de lăudabilă ca și a lor¹.

Noua atitudine a lui Alexandru față de supuși, precum și recrutarea de ofițeri și soldați perși în armata regelui, au generat tensiuni între acesta și trupele macedonene.

În pofida faptului că soldații din Macedonia doreau să se întoarcă în patrie, Alexandru „era hotărât să încerce să facă pe mare înconjurul Africii de la răsărit spre apus și să intre în Mediterana prin strâmtoarea Gibraltar”².

În luna iunie a anului 323 î.Hr., pe când Alexandru cel Mare se găsea în Babilon, pregătind expediția în jurul Africii, s-a îmbolnăvit. Starea lui de sănătate s-a agravat de la o zi la alta, încât „în a treisprezecea zi din iunie, din al treisprezecelea an al domniei sale, la apusul soarelui, s-a stins din viață”³, pe când încă nu împlinise 33 de ani, după ce cucerise cel mai mare imperiu din istorie cunoscut până atunci.

Marele conducător de oști, care în decursul domniei sale nu a fost niciodată înfrânt pe câmpul de luptă, a pierdut lupta cu viața, fiind răpus de malarie sau otrăvit la porunca vreunui dinte dușmanii săi. „Moartea lui Alexandru continuă să fie și astăzi o enigmă a istoriei”⁴.

Sfârșitul prematur al lui Alexandru Macedon, care nu avea niciun succesor apt pentru a ocupa tronul, i-a luat pe nepregătite pe generalii săi, care au început să se lupte între ei pentru putere.

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 322.

² Ibidem, p. 339.

³ Ibidem, p. 351.

⁴ Paul Ștefănescu, *Enigme și mistere din toate timpurile*, vol. I, Editura Vestala, București, 2005, p. 24.

„În așteptarea nașterii eventualului fiu al lui Alexandru cu Roxana s-a format o regență, în care bătrânul Antipatros, strategul Macedoniei, primea însărcinarea de a supraveghea Tesalia, Epirul, Iliria și Grecia; Crateros avea în grijă controlul Asiei, iar Perdicas era considerat șeful armatei”¹. „Împărțirea satrapiilor s-a făcut în felul următor: Egiptul îi revenea lui Cleomenes din Naucratis; Frigia Mare, Lycia și Pamfilia lui Antigonos cel Chior; Capadocia și Paflagonia, lui Eumenes din Cardia; Tracia, lui Lisimah. Celelalte satrapii din Asia Mică (Siria, Mesopotamia și Iran) au fost încredințate unor personaje de mai mică importanță”².

După ce Roxana a născut un fiu, numit Alexandru al IV-lea Aegus, acesta, împreună cu Filip Arhideus, fratele vitreg al lui Alexandru, care era „înapoiat mintal și epileptic”³, „au fost proclamați împreună regi”⁴.

„Generalul Ptolemeu, punând mâna pe Egipt, luă în stăpânire trupul lui Alexandru și-l transportă în această țară. El afirmă că Alexandru dorise să fie înmormântat în oaza din Siwa, în templul tatălui său Amon, dar, în cele din urmă, îl înmormântă într-un mausoleu în Alexandria, unde trupul său se mai odihnea încă pe vremea împăraților romani”⁵.

„După moartea lui Alexandru, s-a produs lent dar sigur fenomenul dezmembrării imperiului său din pricină, pe de o parte, că succesiunea directă a regelui macedonean nu fusese asigurată iar, pe de alta, generalii erau destul de puternici pentru a se putea așeza la conducerea unor mari teritorii, pe care hotărâseră să și le împartă din moștenirea ce le rămăsese pe umeri. Bineînțeles că la început s-a căutat, sub o formă legală, menținerea unității,

¹ **Mihail Gramatopol**, *Op. cit.*, p. 47.

² *Ibidem*, p. 50.

³ *Ibidem*, p. 47.

⁴ **Arthur Weigall**, *Op. cit.*, p. 352.

⁵ *Ibidem*.

deși de fapt diadohii nu făceau decât să se consolideze fiecare în parte și să se submineze unii pe alții”¹.

În urma războaielor dintre generalii lui Alexandru Macedon, care au fost numiți diadohi (succesori), imperiul cucerit de acesta a început să se fărâmițeze, iar Roxana a căzut victimă intrigilor politice, fiind asasinată, împreună cu fiul ei, în anul 310 î.Hr., „și la scurt timp și Hercule, fiul lui Alexandru și al Barsinei, a fost omorât”².

„În 276 î.Hr., au fost statornicite marile regate elenistice: cel lagid (Egiptul), cel seleucid (Asia) și cel antigonid (Macedonia), care vor dura până ce fiecare va cădea victimă legiunilor romane”³.

Cu toate că imperiul lui Alexandru Macedon a fost desființat, acesta a contribuit substanțial la răspândirea culturii și civilizației grecești pe teritorii foarte întinse.

¹ Mihail Gramatopol, *Op. cit.*, pp. 46-47.

² Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 352.

³ Mihail Gramatopol, *Op. cit.*, p. 56.

Imperiul Roman

Întemeierea Romei

În mitologia romană, când grecii au purtat „războiul troian”, prințul Eneas din această cetate a navigat până în Peninsula Italică și a fondat orașul-port Lavinium, iar Iulus, fiul său, a pus bazele orașului Alba Longa.

După o vreme, regele din Alba Longa, Numitor, a fost înlăturat de la putere de către fratele său mai tânăr, Amulius, iar fiica regelui, Rhea Silvia, a fost obligată să devină vestală, pentru a nu avea urmași, care să dorească să reocupe tronul bunicului lor. Rhea Silvia însă a rămas însărcinată cu Marte, zeul războiului, și a născut doi gemeni, pe care i-a numit Romulus și Remus.

Aflând această veste, Amulius i-a poruncit unui soldat să-i omoare pe cei doi copii. Văzând cât de frumoși erau gemenii, ostașul nu s-a îndurat să îndeplinească porunca regelui și i-a lăsat pe prunci să plutească într-un coșuleț, pe apele Tibrului. La scurt timp, coșulețul a ajuns la uscat și a fost găsit de o lupoaică, ai cărei pui fuseseră omorâți de niște vânători. Trezindu-se de foame, băieții au început să plângă, iar lupoaica i-a alăptat.

Trecând pe acolo, un păstor numit Faustulus a văzut ce se întâmplă și, luându-i pe cei doi copii la el acasă, i-a crescut ca și cum ar fi fost ai lui.

După ce au ajuns la maturitate, gemenii au aflat cine sunt și, fiind buni luptători, l-au detronat pe uzurpatorul Amulius și l-au instalat ca rege pe bunicul lor, Numitor.

Nedorind să rămână în Alba Longa, cei doi frați s-au hotărât să întemeieze un nou oraș, care să poarte numele aceluia dintre ei care va vedea mai mulți vulturi într-o zi. Fiind însoțit de câțiva auguri,

Romulus a urcat pe colina Palatin, iar Remus s-a dus împreună cu alți auguri pe Aventin. În timp ce Romulus a văzut doisprezece vulturi înălțându-se în văzduh, Remus a zărit numai șase, de aceea orașul la care se gândeau cei doi gemeni a fost numit Roma.

Potrivit tradiției, Roma a fost întemeiată la 21 aprilie 753 î.Hr., în apropierea locului unde Romulus și Remus fuseseră alăptați de lupoaică.

În unele texte, care au ca punct de referință fondarea acestui oraș, întâlnim inițialele a.u.c., forma prescurtată de la „ab urbe condita”, care se traduc prin: „de la zidirea orașului”.

Regatul Roman

Romulus (753-716 î.Hr.)

Primul rege al Romei a fost legendarul Romulus, care a început construirea orașului pe colina Palatin.

Numa Pompilius (716-674 î.Hr.)

Succesorul lui Romulus a fost Numa Pompilius. Domnia lui a fost marcată de pace și prosperitate, acest rege organizând primele bresle ale Romei.

Tullus Hostilius (674-642 î.Hr.)

Numa Pompilius a fost urmat la tron de Tullus Hostilius, care a cucerit orașele-stat din apropierea Romei.

Ancus Marcius (642-617 î.Hr.)

Următorul rege a fost Ancus Marcius. Acesta a construit apeductul „Aqua Martia”, primul pod peste Tibru, precum și prima închisoare romană.

Lucius Tarquinius Priscus (617-579 î.Hr.)

Succesorul lui Ancus Marcius la tron a fost etruscul Lucius Tarquinius Priscus, care a instituit Jocurile Romane.

Servius Tullius (579-535 î.Hr.)

Lucius Tarquinius Priscus a fost asasinat de fiii lui Ancus Marcius, fiind urmat la tron de ginerele său, Servius Tullius, care

era tot etrusc de neam. Acest rege a construit primele ziduri de apărare a Romei și a organizat primul recensământ roman.

Lucius Tarquinius Superbus (535 și 510 î.Hr)

Servius Tullius a căzut victimă unei conspirații puse la cale de fiica sa, Tullia, și de soțul acesteia, Lucius Tarquinius Superbus, care era și el etrusc, și i-a urmat la tron.

Spre deosebire de predecesorii săi, acest rege a dominat Roma prin violență și teroare, motiv pentru care a fost înlăturat de la putere în anul 510 î.Hr., iar de atunci, Republica Romană a luat locul monarhiei.

Republica romană

Sistemul monarhic roman a fost înlocuit cu o serie de magistrați, aleși pentru o perioadă limitată de timp, cu condiția să fi satisfăcut stagiul militar.

„Senatul era instituția supremă a Republicii, care avea în mâini conducerea întregii vieți a statului. Senatorii - al căror număr, inițial de 300, a crescut, ajungând spre sfârșitul epocii republicane la 900 - aparțineau numai câtorva familii patriciene (dar, începând cu secolul al IV-lea î.Hr., au intrat și plebei în Senat). Senatorii erau numiți pe viață, se bucurau de numeroase privilegii și erau recrutați de censori dintre persoanele care dețineau magistraturi mai importante. Senatul controla administrația, finanțele, activitatea judecătorească și treburile militare; asigura îndeplinirea practicilor de cult, decidea în materie de legislație și de politică externă, hotărând și luarea de măsuri excepționale în situații grave”¹.

Cei mai importanți dintre magistrații republicii erau cei doi „consuli, care preluaseră prerogativele regelui din perioada monarhică. Aceștia reprezentau puterea supremă executivă - pe care o exercitau, pe rând, câte o lună. În timp de război

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. III, p. 243.

comandau armata, iar după ce mandatul le expira, administrau ca proconsuli o provincie”¹.

Praetorii dețineau puterea juridică, iar „în lipsa consulilor, aceștia puteau convoca Senatul, comanda armata sau administra provinciile”².

Censorii realizau recensământul populației, supravegheau moravurile și se ocupau cu evidența bugetului statului.

Questorii administrau finanțele publice.

Edilii se ocupau de aprovizionarea orașului, organizau poliția Romei și se ocupau de construcțiile urbane.

Tribunii erau persoanele alese de plebei, odată pe an, care reprezentau interesele poporului în fața Senatului. Tribunii aveau dreptul de a adopta legi, ei dispunând și de dreptul de „veto”.

„În situații de urgență, Senatul putea să numească, uneori, o persoană dictator pentru o vreme. Acesta avea putere absolută asupra tuturor”³.

Având în vedere importanța hotărârilor Senatului în viața poporului roman din timpul Republicii, pe monedele din această perioadă și la sfârșitul unor documente apărea inscripția S P Q R (Senatus Populusque Romanus), adică: „Senatul și poporul roman”.

Populația Romei antice era împărțită în trei categorii: patricienii, care formau clasa celor avuți, plebeii, pătura celor săraci, precum și sclavii. Între patricieni și plebei s-au purtat lupte de clasă, începând cu 494 î.Hr., care s-au încheiat în 287 î.Hr., „an marcat de apariția normativului Lex Hortensia, care institua obligativitatea hotărârilor plebeilor pentru întreg poporul roman”⁴.

„În jurul anului 390 î.Hr., galii au atacat Roma, i-au incendiat aproape toate clădirile și au asediat Capitoliul, inima reli-

¹ Ibidem, p. 242.

² Ibidem.

³ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 277.

⁴ **Immanuel Geiss**, *Op. cit.*, p. 143.

gioasă a oraşului. Conform legendei, galii au încercat să se strecoare noaptea în Capitoliu, dar au deranjat nişte găşte care erau ținute într-unul din temple. Gălăgia făcută de acestea i-a trezit pe romani la timp”¹, care i-au alungat pe galli.

În timpul Republicii, romanii au purtat mai multe războaie de cucerire, lărgindu-şi în permanenţă graniţele. Pirus, regele grec al Epirului, „i-a învins pe romani de două ori, dar a pierdut şi el un mare număr de soldaţi. Se spune despre rege că ar fi afirmat cu amărăciune: «Încă o victorie ca aceasta şi sunt ruinat». Pirus a fost în cele din urmă înfrânt în 275 î.Hr., iar în 264 î.Hr., romanii dominau întreaga Italie”².

După ce Roma şi-a impus dominaţia în Peninsula Italică, s-a confruntat cu Cartagina, cea mai mare putere navală a vremii. „Romanii nu aveau niciun fel de experienţă de luptă pe mare. Din fericire pentru ei, au găsit o navă de război cartagineză rătăcită şi au folosit-o ca model pentru a-şi construi şi ei o flotă”³. Romanii au purtat cu cartaginezii trei războaie (264-241 î.Hr.; 218-201 î.Hr. şi 149-146 î.Hr.). În urma celui de-al treilea război punic, Cartagina a fost distrusă definitiv. „Locuitorii ei au fost vânduţi ca sclavi, iar pământul a fost presărat cu sare, pentru ca nimic să nu mai crească vreodată acolo”⁴.

„La finele secolului al III-lea î.Hr. principala putere în Grecia continentală era Macedonia”⁵. În urma bătăliei de la Pydna, din anul 168 î.Hr., Macedonia a devenit provincie romană, iar Roma a ajuns cea mai puternică naţiune din Europa şi din spaţiul mediteranean. Cu toate acestea, „prezenţa militară romană în lumea greacă a produs un puternic şi hotărâtor impact

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 272.

² *Ibidem*, p. 273.

³ *Ibidem*, p. 274.

⁴ *Ibidem*, p. 275.

⁵ *Istoria Universală, Preistoria şi Antichitatea...*, p. 232.

al culturii eleniste asupra societății romane”¹, încât a ieșit vorba: „romanii i-au înfrânt pe greci cu armele, iar grecii i-au cucerit pe romani prin cultură”.

„Romanii erau foarte generoși cu popoarele cucerite. Orice stat care se preda repede primea oferta de a deveni aliat, iar cetățenii lui dobândeau unele dintre privilegiile cetățenilor romani. În schimb, cei care se opuneau erau uciși cu cruzime sau vânduți ca sclavi. Aceste tactici i-au ajutat pe romani să păstreze sub control teritoriile în expansiune”².

În anul 107 î.Hr., a fost numit consul Caius Marius, care a elaborat o reformă militară. Până la acea dată făceau parte din armată numai cei care aveau bani să își procure arme. Caius Marius le-a îngăduit și celor lipsiți să intre în rândurile oștirii. Din timpul său, „soldații au început să primească și salarii, așa că foarte mulți săraci s-au înrolat în armată, ca să aibă din ce trăi”³, mai ales că după terminarea serviciului militar, veteranii erau împroprietăriți cu o bucată de pământ.

Mai târziu, „statul roman prevedea serviciul militar obligatoriu pentru toți cetățenii de la 17 la 60 de ani (între 17-46 de ani - combatanți; apoi, până la 60 de ani, ca trupe de ocupație sau în servicii auxiliare)”⁴. „Cei care se eschivau de la obligațiile militare își pierdeau cetățenia romană, putând chiar să fie vânduți ca sclavi”⁵.

Între anii 73-71 î.Hr., a avut loc a treia și cea mai mare răscoală a sclavilor din Republica romană, care a fost condusă de gladiatorul Spartacus. După mai multe victorii ale sclavilor împotriva trupelor romane, generalul Crassus a înăbușit revolta,

¹ Ibidem, p. 233.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 273.

³ Ibidem, p. 289.

⁴ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. III, p. 252.

⁵ Ibidem, p. 253.

șase mii de supraviețuitori fiind răstigniți de-a lungul Viei Appia, de la Roma până la Capua.

Cam în același timp au izbucnit revolte antiromane în Hispania și în Orient, unde ordinea a fost reinstaurată de generalul Pompei.

În anul 67 î.Hr., același general a izgonit pirații din Marea Mediterană, care constituiau un real pericol pentru rutele comerciale navale, iar în anul 64 î.Hr., a cucerit Siria, transformând-o în provincie romană.

Iulius Cezar

Pe lângă generalii Crassus și Pompei, la Roma era foarte apreciat și Iulius Cezar, care era bun militar și „din tinerețe trecea drept unul dintre cei mai impresionanți oratori ai Republicii”¹. „Cezar a obținut în anul 63 î.Hr., funcția religioasă cea mai înaltă, de pontifex maximus, iar în anul 62, pe cea de pretor”².

Romanii se temeau de un război civil pornit de cei trei, însă în anul 60 î.Hr., a fost încheiat între ei un acord, numit triumvirat, prin care aceștia își promiteau sprijin împotriva Senatului, împărțindu-și teritoriile cucerite. Astfel, lui Crassus i-a revenit Asia, lui Pompei, Hispania, iar lui Cezar, Galia.

În anul 59 î.Hr., Cezar a fost ales consul.

Iulia, fiica lui Cezar, s-a căsătorit cu Pompei, însă după moartea ei din anul 54 î.Hr., relația celor doi generali s-a răcit.

În urma morții lui Crassus, profitând de absența lui Cezar din Roma, Pompei a trecut de partea Senatului, iar „Cezar a primit ordin să renunțe la comanda Galiei și să se întoarcă acasă fără armata sa. În ianuarie 49 î.Hr., Cezar a sfidat Senatul și și-a condus armata în Italia, peste râul Rubicon (care marca hotarul

¹ **Manfred Clauss**, *Împărați romani*, traducere din limba germană și note de Adolf Armbruster, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 16.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 239.

de nord al Italiei, locul unde trupele revenite în patrie își lăsau armele și erau demobilizate)”¹. Conform tradiției, după trecerea Rubiconului, Cezar ar fi rostit celebrele cuvinte: „Alea iacta este” (zarurile au fost aruncate).

În fața oștirii lui Cezar, Pompei și o parte dintre senatori au părăsit Roma, retrăgându-se în sudul țării, apoi în Grecia. Armatele conduse de cei doi generali s-au confruntat în Tesalia. „În bătălia dusă în câmp deschis la Farsalos, la 9 august 48 î.Hr., Cezar a reușit să învingă decisiv armata lui Pompei, care era de două ori mai numeroasă decât oastea sa”².

Pompei s-a refugiat în Egipt, iar Cezar a pornit în urmărirea lui.

La porunca regelui Ptolemeu al XIII-lea al Egiptului, Pompei a fost asasinat.

Pe când Cezar se găsea în Egipt, Ptolemeu al XIII-lea era în conflict cu Cleopatra, sora și soția lui. Generalul roman a intervenit în lupta dintre cei doi, în favoarea Cleopatrei, care a reocupat tronul țării.

Timp de câteva luni, Cezar și Cleopatra au avut o legătură, în urma căreia s-a născut un băiat, numit Cezarion.

În anul 47 î.Hr., armata lui Cezar a avut o confruntare, la Zala, în Orientul Mijlociu, cu cea a regelui Farnaces al II-lea al Pontului. După biruința rapidă obținută în bătălie, Cezar a trimis la Roma o depeșă, care cuprindea următoarele cuvinte: „Veni, vidi, vici” (am venit, am văzut, am învins).

În anul 46 î.Hr., Cezar a repurtat o victorie la Thapsus, în Africa, împotriva armatei senatorilor care l-au însoțit pe Pompei la plecarea sa din Roma, iar anul următor i-a înfrânt la Munda, în Hispania, pe fiii lui Pompei și aliații acestora, aflați în fruntea unei oștiri. Bătălia a fost una dificilă, iar Cezar a fost nevoit să lupte alături de ostașii săi, ceea ce l-a făcut să afirme

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 280.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 22.

că de multe ori luptase pentru victorie, dar la Munda a trebuit să lupte pentru viața lui.

În luna septembrie a anului 45 î.Hr., Cezar s-a întors la Roma și și-a actualizat testamentul, numindu-l ca unic succesor al său, pe Octavian, care-i era nepot.

În ultimii ani ai vieții sale, Cezar a ocupat cele mai înalte funcții în Republică, precum cea de consul și dictator și a primit numeroase titluri și onoruri. În cinstea lui a fost construit un templu, i s-au ridicat statui, iar 13 iulie, ziua în care s-a născut, a fost recunoscută ca sărbătoare națională.

Cezar a bătut monedă cu chipul său, fiind pentru prima dată în istoria Romei când o persoană aflată încă în viață figura pe o monedă.

Lui Cezar îi este atribuită construirea forumului iulian din Roma și tot el, „pe când era pontifex maximus, în anul 46 î.Hr., cu concursul astronomului Sosigene din Alexandria și al matematicianului roman Flavius, a introdus anul solar al egiptenilor de 365 de zile, cu un an bisect de 366 de zile, la patru ani o dată”¹ și a oferit numele său lunii iulie din acest calendar.

Unii dintre senatori, simțind tot mai mult amenințată democrația romană, au pus la cale asasinarea lui Cezar, pe care îl considerau un tiran, încât „în 15 martie 44 î.Hr., conspiratorii, conduși de Iunius Brutus și Cassius Longinus, l-au asasinat pe Cezar în Senat”².

„Cezar a fost ultimul și cel mai mare dictator al Republicii Romane”³, însă dușmanii săi, care „au organizat asasinatul fără să se gândească la preluarea sistematică a puterii, au aruncat lumea romană în haos, căci imediat după moartea acestuia a izbucnit un război civil plin de pierderi”⁴.

¹ **Teodor Iordănescu**, *Viața privată în Imperiul Roman*, Editura Vestala, București, 2003, p. 150.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 242.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 27.

⁴ *Ibidem*, p. 25.

Octavian Augustus

Octavian, succesorul numit de Cezar, Marc Antoniu, un apropiat al fostului dictator și Lepidus, comandantul loial al cavaleriei lui Cezar, au format al doilea triumvirat. În octombrie 42 î.Hr., trupele acestora au învins la Filippi, în Grecia, armatele lui Brutus și Cassius, iar cei doi s-au sinucis. „Capul lui Brutus a fost aruncat de soldați la picioarele statuii lui Cezar din Roma. Nici unul dintre asasinii lui n-a supraviețuit mai mult de trei ani și nici unul n-a murit de moarte bună. Toți au fost condamnați și au pierit fiecare în împrejurări deosebite: o parte în naufragiu, alții în luptă, iar câțiva s-au sinucis cu același pumnal cu care îl ucisesea pe Cezar”¹.

În anul 42 î.Hr., Cezar a fost zeificat.

În 40 î.Hr., triumvirii au negociat Pactul de la Brindisi, conform căruia Occidentul Imperiului urma să fie condus de Octavian, Răsăritul de Antoniu, nordul Africii de Lepidus, iar Italia rămânea sub stăpânire comună. După o perioadă de timp, „lui Lepidus i-au fost retrase puterile triumvirale și i s-a lăsat numai calitatea de pontifex maximus”².

„În anul 36 î.Hr., Octavian a reușit să aducă din nou sub ascultarea Romei Sicilia și Africa, provincii care asigurau pâinea și cerealele Italiei”³.

Cu trecerea vremii, între Octavian și Antoniu au apărut neînțelegeri, iar cel de-al doilea a fost înfrânt în bătălia navală de la Actium, din 2 septembrie 31 î.Hr., în urma căreia s-a sinucis.

În anul 30 î.Hr., trupele lui Octavian au invadat „Egiptul, țara cea mai bogată în grâne și oameni din întreg spațiul mediteranean”⁴, iar acesta a devenit provincie romană.

¹ Ibidem, pp. 34-35.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 243.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 36.

⁴ Ibidem, p. 39.

După nenumărate războaie purtate pe teritoriul și în afara Republicii romane, „în anul 29 î.Hr., s-au închis porțile templului lui Ianus de la Roma, ca semn al păcii interne și externe”¹, iar poporul a răsuflat ușurat.

Ținând cont de realizările lui Octavian, în anul 28 î.Hr., acesta a fost ales „princeps Senatus” (cel dintâi om din Senat), instaurându-se prin aceasta o nouă formă de conducere, „principatul”, care păstra vechile instituții ale Republicii, însă aproape toată puterea era concentrată în mâna unui singur om. A fost însă nevoie să se scurgă câțiva ani până când s-a definit cadrul exact prin care un stat, formal republican, să poată fi condus de un singur conducător.

În anul 27 î.Hr., Senatul i-a acordat lui Octavian titlul de „Augustus” (cel venerat), iar acesta „și-a transformat titlul de «imperator», pe care îl purta în timp de război, în prenume, pentru a-l lega în mod durabil de persoana sa”², devenind prin aceasta primul împărat roman.

Octavian avea un trup firav și era conștient că nu putea conduce trupele romane în lupte îndelungate, de aceea l-a avut alături pe vrednicul general Agrippa, care drept răsplată s-a căsătorit cu Iulia, fiica lui Octavian și a ocupat cele mai înalte funcții în stat.

În privința războiului, Octavian a scris înțeleptele cuvinte: „Numai atunci să te implici într-un război dacă ești sigur că e mai mare speranța câștigului decât teama pagubei. Cel care uită aceasta se aseamănă omului care pescuiește cu o undiță de aur, iar pierzând undița, ceea ce a prins nu îi compensează paguba”³.

În anul 25 î.Hr., triburile din Munții Alpi au fost supuse Romei, iar regatul Celtic a fost anexat imperiului. În 20 î.Hr., romanii și parții au încheiat un tratat, prin care Armenia ajungea în sfera de influență a Romei.

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 43.

³ Ibidem, p. 48.

În anii 16-15 î.Hr., trupele lui Octavian au cucerit teritoriile germanice, până la sud de Dunăre.

Octavian a primit numeroase titluri și onoruri în timpul vieții sale, însă cel mai emoționat a fost în anul 2 î.Hr., când Senatul l-a numit „părinte al patriei” (pater patriae).

În anul 14 d.Hr., Octavian s-a stins din viață, fiind zeificat la nicio lună după deces.

Octavian Augustus s-a implicat în reformarea sistemului roman de percepere a taxelor și a dezvoltat o rețea de drumuri, cu un sistem oficial de curierat. „Din Roma plecau căi în toate părțile Italiei și nu în zadar se zicea că «toate drumurile duc la Roma»”¹.

Primul împărat roman a înființat faimoasele gărzi pretoriene, „a căror datorie era să îl protejeze pe împărat și familia sa”².

„În secolul I d.Hr., Roma avea deja peste un milion de locuitori”³. „Împăratul Octavian Augustus a cheltuit sume enorme, transformând Roma în întregime, laudându-se că a găsit un oraș de cărămizi și a lăsat în urmă unul de marmură”⁴.

„Arterele principale ale Romei erau măturate, dar pe străzile mai înguste oamenii intrau în gunoaie până la glezne. Adesea, romanii aruncau gunoiul în stradă, direct pe geam, ceea ce constituia un pericol în plus pentru orice trecător”⁵.

„Roma nu era iluminată, așa că noaptea orașul era cufundat în beznă. Hoții și ucigașii mișunau pe la colțurile străzilor, iar oamenii bogați nu ieșeau din casă fără un grup de sclavi care să-i păzească”⁶.

„Romanii bogați aveau toalete, apă curentă în case, dar și un sistem de încălzire centrală. Această invenție romană ingenioasă

¹ Teodor Iordănescu, *Op. cit.*, p. 27.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 284.

³ Ibidem, p. 287.

⁴ Ibidem, p. 286.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

era alimentată de un furnal de la subsol și, odată casa încălzită, ea rămânea caldă multă vreme”¹.

„Romanii nu aveau furculițe, dar uneori foloseau cuțițe și linguri. Oamenii mâncau direct din castron, nu din farfurii. Între felurile de mâncare, sclavii spălau mâinile oaspeților cu apă parfumată adusă în vase de argint”².

„Romanii au clădit monumente impozante pentru băi, căci prima grijă, după hrană, era de a-și întări corpul prin băi și exerciții gimnastice”³.

„Afară de băi, luptele din amfiteatru și alergările de la circ erau principalele distracții ale romanilor. Ele deveniseră o adevărată pasiune pentru populație, încât «panem et circenses» (pâine și circ) era deviza romanilor. Cele dintâi jocuri de gladiatori au fost introduse la Roma în secolul al V-lea î.Hr., iar cele dintâi lupte de gladiatori patronate de magistrați s-a purtat în anul 105 î.Hr.”⁴.

„Grâul era perceput ca impozit în anumite provincii, mai ales în Egipt, sau rechiziționat și plătit conform unui tarif oficial. Transportat în capitală, în principal pe cale maritimă, acest grâu era distribuit în mod gratuit sau la preț redus nevoiașilor”⁵, de aceea plebea romană era dornică de „pâine și circ”, pentru care nu trebuia să plătească nimic.

„Octavian a adoptat măsuri de protejare a familiei, stimulând căsătoria și nașterea de prunci, penalizându-i pe cei necăsătoriți”⁶. „Un soț roman avea dreptul să divorțeze de soția sa dacă aceasta nu putea avea copii, dacă devenea urâtă sau dacă

¹ Ibidem, p. 309.

² Ibidem, p. 316.

³ **Teodor Iordănescu**, *Op. cit.*, p. 112.

⁴ Ibidem, p. 124.

⁵ **Dominique Barbe**, *Irina, împărăteasa Bizanțului*, traducere de Ioan Doru Brana, Editura Nemira, București, 2013, p. 131, nota 4.

⁶ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 245.

era certăreață. El putea chiar să o condamne la moarte dacă îi era necredincioasă. O soție, pe de altă parte, putea să divorțeze de soțul ei dacă acesta o părăsea, îmbrățișa cariera militară sau devenea prizonier de război”¹.

Dacă luna iulie din calendarul iulian și-a luat numele după Iulius Cezar, „Octavian Augustus a denumit și el o lună din calendar după numele său. Este vorba despre august, o lună de vară, frumoasă. Dar luna august avea numai 30 de zile în calendarul iulian, pentru că inițial luna februarie avea 29 de zile, iar în anul bisect 30 de zile. Octavian însă nu voia să fie mai prejos cu nimic decât Iulius Cezar, de aceea a luat o zi din luna februarie și a mutat-o în august. Din acest motiv, iulie și august au amândouă câte 31 de zile, deși lunile sunt una după alta”².

Printre alte realizări ale lui Octavian se numără și crearea oficială a instituției poliției și a serviciului de pompieri din Roma.

În timpul lui Octavian s-a atins „apogeul literaturii latine (Vergiliu, Horațiu, Ovidiu, Propertiu, Titus Livius), iar arta romană, profund influențată de cea greacă, a atins cote maxime”³.

Tiberius (14-37 d.Hr.)

Succesorul lui Octavian Augustus a fost Tiberius, fiul său adoptiv. Acesta a consolidat finanțele statului, a construit templul lui Augustus și a restaurat clădirile din Roma. În timpul lui, Capadocia și Comagene au devenit provincii romane.

Tiberius „nu a întreprins nici o călătorie în provinciile imperiului”⁴ și, temându-se să nu fie asasinat, în anul 26 d.Hr. „s-a

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 304.

² **Petroniu Florea**, *Calea mântuirii*, Editura Episcop Nicolae Popovici, Oradea, 2003, p. 166.

³ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 245.

⁴ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 65.

retras în insula Capri. A rămas acolo timp de 11 ani și orice vizitator care nu îi era pe plac era ucis, prin aruncare de pe stânci”¹.

Caligula (37-41 d.Hr.)

În urma morții lui Tiberius, din 16 martie 37 d.Hr., a fost proclamat împărat Caligula. Acesta se numea Caius Cezar Germanicus, însă întrucât în copilărie îl însoțise în campaniile sale din Germania pe tatăl său, generalul Germanicus, soldații l-au numit „Caligula” (cizmuliță), după încălțăminte pe care o purta.

Generalul Germanicus era nepotul lui Tiberius și fusese adoptat de către acesta, numărându-se printre cei mai populari oameni din Roma.

Vestea proclamării lui Caligula ca împărat a fost foarte bine primită de toți romanii.

În primele luni de domnie, noul împărat a redus impozitele, le-a mărit lefurile soldaților, a reinstituat jocurile publice și a încercat să introducă dreptul de vot pentru toți cetățenii romani.

În luna octombrie a anului 37 d.Hr., Caligula a fost cuprins de o boală gravă, timp de aproape trei săptămâni, în urma căreia s-a schimbat radical. Suspectând că ar exista peste tot comploturi împotriva lui, a poruncit numeroase execuții, cărora le-au căzut victime membri ai familiei imperiale, precum și nenumărați apropiați, cunoscuți, senatori, nobili, actori sau oameni simpli.

Fiind pasionat de luptele din arenă și de banchete fastuoase, împăratul a golit rapid vistieria statului, iar pentru a face rost de bani, a condamnat la moarte numeroși oameni bogați, cărora le-a confiscat averile.

„Caligula se credea zeu. Odată și-a obligat soldații să atace marea, deoarece era furios pe zeul mării, Neptun, iar la dorința lui, calul său preferat a fost ales consul”².

¹ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 284.

² *Ibidem*.

Începând cu Caligula, „împăratul se situa deasupra Senatului, iar jurisdicția imperială trecea înaintea jurisdicției senatoriale”¹.

Caligula a încheiat lucrările la templul lui Augustus și teatrul lui Pompei din Roma, a extins palatul imperial, a adus din Egipt un obelisc, pe care l-a așezat în centrul capitalei, a construit la Roma două apeducte, a extins rețeaua de drumuri, iar în timpul său, Mauritania a devenit provincie romană.

În 24 ianuarie 41 d.Hr., în timp ce se adresa unei trupe de actori, Caligula a fost asasinat, fiind înjunghiat de aproximativ 30 de ori. Soția și fiica lui au fost și ele ucise.

În urma asasinării lui Caligula, Senatul a hotărât ca statuile împăratului să fie distruse, pentru a i se șterge urma din istoria Romei.

Claudius (41-54 d.Hr.)

După ce Caligula și alți membri ai familiei imperiale au fost uciși, unul dintre soldații gărzii pretoriene l-a găsit ascunzându-se în palat pe Claudius, unchiul fostului împărat. În urma unei boli din copilărie, acesta „își trăgea vizibil piciorul, nu putea să-și țină locul nici capul, nici mâinile, vorbea neclar și bâlbâit și la emoție își pierdea complet controlul”². „Garda pretoriană, căreia i se promisese cadou o sumă exorbitantă de bani, i-a depus jurământul de credință”³ lui Claudius, iar Senatul l-a acceptat ca împărat.

„Pentru reinstaurarea păcii interne s-a decretat o amnistie pentru toți participanții la evenimentele din 24 și 25 ianuarie, cu excepția unor ofițeri care îi ucisese cu mâinile lor pe Caligula și familia sa. Cei exilați și arestați pe nedrept de Caligula au fost rechemati acasă, respectiv eliberați, iar averile confiscate au fost retrocedate”⁴.

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 75.

² Ibidem, pp. 76-77.

³ Ibidem, p. 78.

⁴ Ibidem, p. 79.

Viața lui Claudius a fost pusă în pericol de câteva atentate nereușite. Drept răzbunare, acesta a executat numeroși conspiratori reali sau presupuși.

În 43 d.Hr., împăratul a cucerit Britania, iar în anul 47 d.Hr., a organizat mari sărbători, cu prilejul împlinirii a 800 de ani de la zidirea Romei.

„Claudius a lărgit în anul 49 d.Hr., precum Augustus odinioară, granița orășenească rituală a Romei, ceea ce era îngăduit doar acelor care sporiseră teritoriul imperiului”¹.

Claudius a construit două apeducte la Roma, un nou port la Ostia, „numeroase șosele, atât în Italia, cât și în multe provincii”² și a drenat lacul Fucine, pentru a obține mai mult pământ arabil.

„Unii istorici consideră că împăratul a fost omorât de soția lui, care i-a dat să mănânce ciuperci otrăvitoare”³.

După moarte, Claudius a fost zeificat.

Nero (54-68 d.Hr.)

Pe când era încă în viață, Claudius l-a adoptat pe Nero, fiul Agrippinei, cea de-a doua lui soție, deși avea și el un băiat dintr-o căsătorie anterioară, numit Britannicus. Pentru a-și consolida poziția în familia imperială, Nero s-a căsătorit în anul 53, cu Octavia, fiica lui Claudius.

În 13 octombrie 54, „Nero, care încă nu împlinise 17 ani”⁴, a fost proclamat împărat de garda pretoriană, datorită intervențiilor mamei sale, iar Senatul nu a avut nimic de obiectat.

După ce a oferit o sumă enormă de bani gărzii pretoriene, noul împărat a ținut în fața Senatului un discurs, alcătuit cu

¹ Ibidem, p. 86.

² Ibidem.

³ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 285.

⁴ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 89.

grijă de Seneca, promițând întoarcerea la principiile de guvernare ale lui Octavian Augustus, care era foarte respectat de către romani.

Fiind încă un adolescent, Nero nu era interesat de treburile statului. El s-a împrietenit cu Salvius Otho, Claudiu Senecion și Petronius, fiii unor patricieni bogați din Roma. „Cu peruci și bărbi false, îmbrăcați ca nobili sau ca țărani, ei rățăceau noaptea pe străzi, făcând tot felul de năzbâtii. Băteau la ușile cetățenilor respectabili și apoi o luau la fugă. Pătrundeau în vreo cârciumă deocheată și fugeau cu o sticlă de vin neplătită sau chiar cu firma localului. Se strecurau în vreo grădină și dădeau drumul la apă ori furau robinetele; intrau noaptea în câte o casă și cărau de acolo câte ceva. Uneori, puneau mâna pe un bețiv și îl făceau balot într-o pătură, sau acostau trecători pe stradă și îi scoteau din sărite, până când aceștia se vedeau obligați să se ia la bătaie”¹.

Agrippina, mama lui Nero, care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-și vedea fiul împărat, dorea să aibă puteri nelimitate în conducerea imperiului, iar imaginea ei chiar apare, alături de cea a lui Nero, pe unele monedele emise în perioada respectivă.

Cu toate că tânărul împărat era căsătorit, a făcut o pasiune pentru sclava grecoaică Actea. Pentru a-l scăpa de această relație, dar mânată și din dorința de stăpânire, „Agrippina, folosindu-se de efectul vinului asupra lui Nero, l-a primit zilnic în dormitorul ei și, aici, a încercat să schimbe relațiile dintre mamă și fiu într-un alt fel de raporturi, devenindu-i metresă”².

Întrucât Nero ținea tot mai puțin cont de sfaturile mamei sale, aceasta l-a amenințat că îl va sprijini pe Britannicus, fiul lui Claudius, să fie numit împărat în locul lui. La scurt timp, Britannicus a fost otrăvit, din porunca lui Nero.

¹ **Arthur Weigall**, *Nero*, traducere de George Micacio, Editura Artemis, București, pp. 127-128.

² *Ibidem*, p. 137.

În urma deteriorării relațiilor dintre Nero și mama lui, „în cursul anului 55 d.Hr., cu toate protestele ei furibunde, împăratul a mutat-o pe Agrippina în casa fostei sale bunici și i-a retras impunătoarea escortă de trupe din unitatea de gardă”¹.

În perioada următoare, Nero s-a îndrăgostit de frumoasa Poppea Sabina, soția lui Otho, prietenul său. Aceasta i-a devenit amantă, iar cel cu care făcuse năzbâtii prin Roma, a fost numit guvernatorul Lusitaniei (Portugalia de astăzi).

Spre deosebire de Actea, Poppea nu se mulțumea cu simplul rol de amantă și i-a cerut lui Nero să o repudieze pe Octavia și să se căsătorească, însă împăratul a refuzat, pentru că fiica lui Claudius era iubită de popor.

Dușmanii Agrippinei l-au convins pe Nero că aceasta vrea să pună la cale un complot împotriva lui, încât în anul 59 d.Hr., împăratul a dat ordin ca propria lui mamă să fie asasinată.

Fiind încredințat că are talent de poet și o voce de excepție, Nero „l-a chemat pe Terpnus, cel mai vestit profesor de muzică și de cânt, care trăia pe atunci la Roma și s-a apucat, plin de entuziasm, să studieze cu el aceste două arte, căci i se spusese că avea stofă de mare cântăreț”².

„Către sfârșitul anului 59 d.Hr., împăratul a instituit un nou gen de spectacole mondene, muzicale și dramatice, pe care le-a intitulat «Jocurile Tinereții» și, împrumutând acestui gen de divertisment un caracter exclusiv social, a putut să participe, astfel, personal la ele și să aibă un auditoriu numeros, fără riscul de a ofensa opinia publică prin aparițiile sale pe scenă în fața mulțimii”³.

În anul 61 d.Hr., a avut loc o revoltă antiromană în Britania. „Dezastrul a costat viața a nu mai puțin de 70.000 de romani sau supuși credincioși ai Romei”⁴.

¹ Ibidem, p. 148.

² Ibidem, p. 120.

³ Ibidem, p. 185.

⁴ Ibidem, p. 196.

La insistențele amantei sale, în anul 62 d.Hr., Nero a divorțat de Octavia, cu care nu avea niciun copil, iar acest fapt a creat tulburări la Roma. „La douăzeci de zile după aceea”¹, împăratul s-a căsătorit cu Poppea.

Întrucât manifestările de simpatie ale poporului față de Octavia și de antipatie față de Poppea au devenit tot mai violente, Nero a poruncit ca fosta lui soție să fie ucisă, ceea ce l-a făcut foarte nepopular.

În anul 63 d.Hr., Poppea i-a născut împăratului o fiică, numită Claudia, însă aceasta a murit la câteva luni după naștere.

După ani de pregătire, în 64 d.Hr., Nero și-a făcut debutul public ca artist, în orașul Napoli, „unde auditoriul era compus din prietenii săi, iar publicul era plin de ostași, gata să-i cotonogească pe cei care nu aplaudau, însă recitalul a avut un succes formidabil. În zilele care au urmat, el a cântat pe scenă toată ziua. De fapt, cu greu mai puteai să-l scoți din teatru, nici măcar ca să meargă la culcare, iar dimineța era înapoi înaintea de ora fixată. În fiecare zi, când se anunța pauza de masă, el nu pleca din teatru, ci cerea să i se aducă ceva de gustat în culise”².

În urma succesului avut pe scenă, împăratul „a organizat un corp de vreo cinci mii de oameni plătiți să-l aplaude”³.

Pentru ca lumea să rămână până la finalul spectacolelor lui Nero, care erau foarte lungi, porțile teatrelor se închideau, iar „oamenii se prefăceau că le-a venit rău, pentru a putea ieși afară. Odată, o femeie a reușit să scape de la un spectacol, țipând că are să nască în teatru, iar un bărbat s-a prefăcut că este mort și a fost scos și dus să fie îngropat”⁴.

¹ Ibidem, p. 219.

² Ibidem, p. 230.

³ Ibidem, p. 231.

⁴ Ibidem, p. 236.

„La curte, oamenii încercau să câștige favorurile împăratului urmând cursuri de canto, de dans și de dramă. Un diplomat cunoscut, care organizase o serată cu amicii, i-a oferit lui Nero un onorariu princiar pentru a-i cânta la petrecere”¹.

În timp ce împăratul distra mulțimile pe scenă, a fost țesut un complot împotriva lui, pe care însă l-a dejucat la timp.

Îndemnat de Poppea și de anturajul acesteia, Nero și-a redecorat palatul din Roma și l-a umplut cu opere de artă, trăind într-un lux exagerat. Pentru el, „risipa a devenit singurul mod judicios de a folosi o avere și îl admira pe Caligula, pentru că acesta reușise în foarte scurt timp să cheltuie fabuloasa avere a lui Tiberius”².

„Jocurile publice oferite de împărat erau de o strălucire nemaicunoscută până atunci și el avea obiceiul să arunce în mulțime niște mingi mici, purtând fiecare imprimat pe ele un număr. Prezentate la trezorerie, ele dădeau dreptul aducătorului să încaseze sume între un bănuț și valoarea unui conac sau a unei proprietăți”³.

„La 18 iulie 64 d.Hr., Roma era toropită de căldură. Nero se afla în vila sa din Antium, pe litoral, la 45 de kilometri de Roma. Seara, vântul din sud bătea peste oraș. Chiar atunci au apărut flăcări în întineric”⁴. „Timp de șase zile, orașul a rămas pradă flăcărilor, apoi, atunci când se credea că dezastrul luase sfârșit, focul a izbucnit din nou și mai puternic și și-a continuat încă trei zile ravagiile”⁵.

În acest timp, „hoții îi atacau și jefuiau pe cei care își scoteau lucrurile și bunurile în stradă. Uneori, chiar polițiștii și ostașii erau

¹ Ibidem, pp. 236-237.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 94.

³ **Arthur Weigall**, *Op. cit.*, p. 240.

⁴ **Alberto Martini**, *Enigme captivante ale istoriei*, traducere și note de Constantin Ionescu Boeru, Editura Prietenii cărții, București, 2002, p. 110.

⁵ **Arthur Weigall**, *Op. cit.*, pp. 244-245.

puși pe jaf, dând chiar ei foc caselor celor bogați, pentru a-și putea însuși lucrurile de valoare pe care se prefăceau că le salvează”¹.

„În toate aceste zile de groază, împăratul a muncit cu o energie inepuizabilă, conducând personal operațiunile și încercând să liniștească poporul îngrozit”². Pentru cei rămași fără casă a creat adăposturi temporare și a scăzut prețul grânelor pentru toată lumea.

„Într-o noapte, stând în picioare pe acoperișul pavilionului său de lângă teatrul din grădină, unde își stabilise cartierul general, Nero a fost atât de mișcat de spectacolul orașului în flăcări, încât și-a luat harpa și a început să cânte un fel de lamentație pentru moartea Romei, al cărei dezastru îl compara cu cel al Troiei incendiate”³.

În urma incendiului, „aproape două treimi din oraș au fost transformate în scrum, iar pierderile de vieți omenești, de bunuri, opere de artă și științifice au fost incalculabile”⁴.

Nero, care a fost acuzat că a poruncit incendierea orașului pentru a construi altul mai frumos, a aruncat vina asupra creștinilor din Roma, iar aceștia au fost pedepsiți crunt, fără nicio judecată. Tacitus scrie despre creștini că, „fiind îmbrăcați în blănuri de fiare sălbatice, au fost sfâșiați de câini flămânzi sau pironiți pe cruci și, odată cu venirea nopții, arși de vii, spre a lumina grădinile imperiale”⁵. „Acest spectacol trist se desfășura în grădinile lui Nero, simultan cu o cursă de cai și era onorat cu prezența împăratului, care se amestecă în mulțime, deghizat în vizitativ”⁶.

¹ Ibidem, p. 245.

² Ibidem, p. 248.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 247.

⁵ **Edward Champlin**, *Nero*, traducere de Gabriel Tudor, Editura ALL, București, 2006, pp. 121-122.

⁶ **Edward Gibbon**, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, volumul II, traducere de Dan Hurmuzescu, Editura Minerva, București, 1976, p. 36.

În urma incendiului a avut loc o depreciere a monedei, iar reclădirea Romei a costat enorm. „Sumele cerute de Nero pentru aceasta au falimentat Italia, au ruinat provinciile și așa-numitele popoare aliate și orașele libere, iar tezaurele templelor din Roma, Ahaia și Asia au fost pur și simplu jefuite”¹.

Întrucât palatul imperial a fost distrus de flăcări, Nero a conceput altul după un plan mult mai măreț, numit „Casa de Aur” (domus aurea). „După Suetoniu, cupola care acoperea palatul se rotea asemenea bolții cerești”².

În anul 65 d.Hr., a avut loc conspirația lui Caius Piso, care voia detronarea lui Nero, pentru a-i lua locul. În acest „complot au fost implicați cel puțin patruzeci dintre cei mai apropiați prieteni și slujitori ai împăratului”³. Nero a descoperit conjurația în ziua în care trebuia să fie asasinat, iar complotiștii au plătit cu viața.

În toamna aceluia an, într-o seară, împăratul s-a întors târziu de la curse iar Poppea, care era însărcinată, i-a reproșat acest lucru. Nero și-a lovit soția cu piciorul, aceasta a pierdut pe loc sarcina, iar după câteva zile a murit, lăsându-l îndurerat, pentru că o iubea.

În anul 66 d.Hr., Nero l-a încoronat la Roma, într-o ceremonie fastuoasă, pe Tiridate, ca rege al Armeniei.

În același an, „a avut loc la Roma o epidemie de ciumă, în care au pierit doar în câteva săptămâni cam treizeci de mii de oameni”⁴.

Tot în anul 66 d.Hr., a izbucnit o revoltă antiromană în Iudeea, pe care generalul Vespasian a înăbușit-o în sânge.

La ceva timp după ce Poppea a murit, Nero și-a luat-o de soție pe Statilia Messalina, însă întâlnind un tânăr, pe nume Sporos, care semăna cu Poppea, l-a pus să se castreze și s-a căsătorit și

¹ Edward Champlin, *Op. cit.*, p. 176.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 95.

³ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 265.

⁴ Ibidem, p. 288.

cu el¹. Despre Nero se mai spune că s-a însurat și cu libertul Pitagora, iar la nunta lor, împăratul s-a îmbrăcat în mireasă².

Visul lui Nero era să ia parte și să câștige jocurile din Grecia. Fiind anunțată participarea împăratului la aceste jocuri dintre anii 66-68 d.Hr., data lor a fost schimbată, încât suveranul să poată fi prezent la toate întrecerile. În toamna anului 66 d.Hr., Nero a ajuns în această țară, „unde a rămas aproape un an și jumătate”³. „Într-una din curse, extrem de periculoasă, împăratul a căzut din car, la o curbă, dar aceasta nu i-a împiedicat pe arbitrii competiției să-l declare totuși câștigător și să-i acorde laurii victoriei. Drept recompensă, el a acordat membrilor juriului, a căror activitate era voluntară și, potrivit tradiției seculare, neplătită, un milion de sesterți, o sumă uriașă pentru acea vreme. Date fiind astfel de gesturi de mărinimie, nu-i de mirare că împăratul nu a pierdut niciun concurs”⁴.

În timpul șederii sale în Grecia, împăratul „a câștigat mai mult de o mie opt sute de premii, în mai puțin de optsprezece luni”⁵.

Fiind bine primit de greci, Nero a început construcția unui canal prin Istmul de la Corint, a acordat Peloponezului o oarecare autonomie în cadrul Imperiului Roman și a scutit locuitorii de dări.

Întrucât la Roma au început anumite frământări, împăratul a fost nevoit să revină acasă. În lipsa lui, Vindex, guvernatorul Galiei, se răzvrătise, alăturându-i-se triburile galice și trupele romane din regiune. Cu toate acestea, „Nero trata revolta drept o chestiune minoră. Într-un final, împăratul i-a convocat în grabă pe principalii senatori și cavaleri pentru consultări, dar, când toată lumea se aștepta să fie abordată problema arzătoare a răzvrătirii

¹ Edward Champlin, *Op. cit.*, p. 144.

² Ibidem, p. 162.

³ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 304.

⁴ Edward Champlin, *Op. cit.*, p. 60.

⁵ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 304.

legiunilor galice, împăratul le-a spus: «Am descoperit, în sfârșit, cum pot face o orgă hidraulică să scoată sunete mai puternice și mai melodioase». În lunga dizertație ce a urmat, Nero și-a introdus supușii în problematica instrumentelor muzicale care utilizau apa, promițându-le solemn că le va face și o demonstrație practică, la teatru, dacă - adăugase el ironic - Vindex i-o va permite”¹.

După o vreme, împăratul a aflat că Galba, guvernatorul Hispaniei Centrale și de Nord, Otho, guvernatorul Lusitaniei, precum și alții se alăturaseră rebelilor, iar „Rubrius Gallus, trimis de la Roma cu întăriri, trecuse de partea inamicului”².

Când a fost înștiințat că Vindex fusese învins și ucis, Nero „a hotărât să se ducă personal în Galia și să câștige inima rebelilor învinși, cântându-le niște arii. Trupele aveau să înainteze spre Hispania contra lui Galba și Otho, iar el avea să le urmeze, câștigându-i pe nemulțumiți cu spectacole de teatru și cu recitaluri muzicale”³.

Pe când împăratul-artist își făcea astfel de planuri, i s-a adus la cunoștință faptul că Galba fusese proclamat împărat de provinciile din Occident.

În această situație, Nero s-a refugiat la vila lui din Grădinile lui Sevilius, în ideea de a pleca cu o corabie în Egipt. Văzându-se părăsit de apropiați și de soldații gărzii pretoriene, a acceptat să se ascundă în casa libertului Phaon. În dimineața următoare, aflând că Senatul îl declarase inamic public și îl condamnase la moarte, împăratul s-a sinucis, după ce a repetat de mai multe ori: „Ce artist mare piere odată cu mine”⁴.

¹ Edward Champlin, *Op. cit.*, p. 10.

² Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 318.

³ Ibidem, p. 319.

⁴ Edward Champlin, *Op. cit.*, p. 43.

Anul celor patru împărați

La 1 ianuarie 69 d.Hr., legiunile din Germania l-au proclamat împărat pe Vitellius, iar câteva zile mai târziu, Galba a fost asasinat.

În 15 ianuarie 69 d.Hr., garda pretoriană l-a proclamat împărat pe Otho, fostul prieten al lui Nero, iar Senatul l-a confirmat în funcție.

Trupele lui Vitellius le-au întâlnit pe cele ale lui Otho în 14 aprilie 69 d.Hr., la Bedriacum, în nordul Italiei. Fiind înfrânt, Otho s-a sinucis două zile mai târziu.

La 1 iulie 69 d.Hr., trupele din Orient l-au proclamat ca împărat pe Vespasian. Legiunile trimise de acesta au obținut o victorie categorică împotriva armatei lui Vitellius la Cremona, în octombrie 69 d.Hr. „Vitellius a fost detronat și ucis la sfârșitul anului 69”¹.

Vespasian (69-79 d.Hr.)

Ținând cont de lipsa de implicare a lui Nero în problemele de stat și a războiului civil care a urmat, noul împărat „se trezea înainte de ivirea zorilor pentru a citi corespondența și rapoartele. Timpul rezervat îmbrăcatului era folosit pentru acordarea de audiențe, iar aproape întreaga zi el o consacra treburilor de guvernare”².

Datoriile statului acumulate în timpul lui Nero și reconstruirea Romei, l-au obligat pe împărat să introducă noi impozite. Vespasian a pus taxe pentru folosirea WC-urilor publice și când a fost ironizat pentru aceasta, a afirmat că „banii n-au miros”.

Împăratul a reorganizat armata, a restaurat Capitoliul și a început construirea Colosseumului, „care putea găzdui până la 50.000 de spectatori”³. După moarte, Vespasian a fost zeificat.

¹ Arthur Weigall, *Op. cit.*, p. 339.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 106.

³ Ibidem.

Titus (79-81 d.Hr.)

După Vespasian a urmat la tron Titus, fiul său. „Acesta s-a preocupat intens de popularitatea sa în rândul mulțimii. Respectând opinia publică și evident împotriva sentimentelor sale, el a expediat-o din Roma, după preluarea puterii, pe amanta sa, regina evreică Berenice, întrucât relația lui cu o femeie dintr-o casă regală inamică îi fusese luată în nume de rău”¹.

În primul lui an de domnie, „a avut loc faimoasa erupție a vulcanului Vezuviu, care a distrus orașele Pompei și Herculane”², iar „un incendiu de trei zile a distrus părți întinse din Roma”³.

La 13 septembrie 81 d.Hr., împăratul s-a stins din viață, în urma unei febre acute.

Domițian (81-96 d.Hr.)

Succesorul lui Titus la tronul Romei a fost fratele său mai tânăr, Domițian, care a impus un regim autoritar, bazat pe forța militară.

Împăratul pretindea ca „lumea să i se adreseze cu cuvintele «dominus et deus» (domn și zeu)”⁴. „De când Iulius Cezar aflase de la Cleopatra avantajele politice ale zeificării puterii regale, suveranii de la Roma au revendicat întotdeauna onoruri divine”⁵. „În provinciile cucerite de romani, cultul imperial fusese instituit și era cu grijă menținut ca un eficace instrument politic de dominație. Împăratul Aurelian se credea fiul zeiței Minerva și locțiitorul lui Jupiter pe pământ; Caligula susținea că este fratele lui Jupiter, iar Domițian, însuși Jupiter pe pământ”⁶.

¹ Ibidem, p. 109.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 247.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 109.

⁴ Ibidem, p. 121.

⁵ **Arthur Weigall**, *Op. cit.*, p. 123.

⁶ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. III, pp. 248-299.

Temându-se de comploturi, împăratul a reacționat violent la orice tentativă sau zvon al unei conjurații îndreptate împotriva lui.

Domițian a extins granițele Imperiului Roman în Britania, a purtat lupte cu triburile germanice și cu dacii, „dar a eșuat în fața acestora și a semnat pace cu regele Decebal”¹.

La Roma a restaurat multe dintre clădirile vechi, a construit un nou palat imperial, mai multe temple și un stadion. De asemenea, a organizat jocuri pentru locuitorii capitalei.

Creștinii au fost persecutați în timpul lui Domițian.

Împăratul a fost asasinat în 18 septembrie 96 d.Hr.

Fiind foarte nepopular, Senatul a decretat condamnarea memoriei sale (*damnatio memoriae*). În consecință, monedele emise în timpul domniei lui, precum și statuile acestuia, au fost topite, arcurile de triumf ridicate de el au fost dărâmate, iar numele i-a fost șters din toate inscripțiile publice.

Nerva (96-98 d.Hr.)

Imediat după asasinarea lui Domițian, a fost proclamat împărat Nerva, un om în vârstă, care nu avea copii.

Ținând cont de relația încordată dintre predecesorul său și Senat, Nerva a promis că nu va condamna la moarte niciun senator cât timp va fi împărat, a înapoiat foștilor proprietari averile confiscate de Domițian, a eliberat din închisoare și a rechemat din exil pe cei acuzați pe nedrept de trădare.

Nerva era lipsit de autoritate, iar pentru a-și întări poziția, l-a numit Cezar și l-a adoptat pe Traian, cel mai popular general al armatei.

În timpul scurtei sale domnii, împăratul a reabilitat mai multe drumuri, a extins câteva apeducte și a construit un mic for imperial.

În ianuarie 98 d.Hr., Nerva a murit, fiind zeificat de Senat.

¹ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 248.

Traian (98-117 d.Hr.)

În urma încetării din viață a lui Nerva, tronul i-a revenit lui Traian, care era originar din sudul Spaniei. „Toți împărații de până atunci aparținuseră nemijlocit unor familii italiice, se trăgeau deci cel puțin din țara de origine a cetățenilor romani, chiar dacă nu și direct din orașul Roma”¹.

Traian se găsea în Germania, alături de trupele sale, când a fost numit împărat. Când a aflat vestea, Traian a adresat o scrisoare Senatului, prin care arăta „că niciun senator nu va fi condamnat la moarte fără a fi judecat mai întâi cu dreptate”².

Împăratul nu s-a grăbit să plece la Roma după proclamare, ci a inspectat întâi legiunile de la Dunăre, pentru a-și spori popularitatea în rândul soldaților.

Traian a ajuns la Roma abia în toamna anului 99 d.Hr., fiind întâmpinat cu mare entuziasm. Aici a împărțit bani locuitorilor, din vistieria imperială, conform tradiției.

Noul împărat era căsătorit cu Pompeia Plotina, dar „printre iubiții lui putem să-i mai numărăm pe Hadrian și pe pajii casei imperiale, pe actorul Pylades și pe dansatorul Apolaustus”³.

„Traian a continuat să fie membru al Senatului și ca împărat”⁴. El a redus puterea gărzii pretoriene, dar și numărul angajaților curții imperiale, a luat măsuri pentru întărirea justiției, a reorganizat monetăria imperială, a reformat legile militare, s-a străduit să dezvolte agricultura și comerțul, a construit noi drumuri și apeducte, fiind, în același timp, preocupat de creșterea calității apei potabile din Roma.

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 130.

² **Bennet Julian**, *Traian*, traducere de Vladimir Agrigoroaiei, Editura ALL, București, 2006, p. 80.

³ *Ibidem*, p. 89.

⁴ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 133.

În anii 101-102 d.Hr., trupele lui Traian au luptat contra dacilor, care erau conduși de regele Decebal. Confruntările s-au încheiat printr-un tratat de pace.

Ținând cu orice preț să cucerească Dacia, Traian i-a poruncit lui Apolodor din Damasc să construiască un pod peste Dunăre. Acesta a fost ridicat la Drobeta, având o lungime de 1.135 metri, o lățime de 12 metri și o înălțime cuprinsă între 46 și 50 de metri.

În anii 105-106 d.Hr., a fost purtat cel de-al doilea război dintre trupele conduse de Traian și cele ale lui Decebal. Romanii au învins, iar pentru a nu cădea de viu în mâinile lor, regele dac și-a pus singur capăt zilelor.

Dacia a fost transformată în provincie romană, iar „aproape 500.000 de daci au fost luați prizonieri, dintre care mulți au fost trimiși la Roma, pentru a lua parte la paradele de gladiatori”¹.

„Tezaurul dacic fusese astupat în albia unui râu, al cărui curs fusese anterior deviat, iar prizonierii de război care executaseră lucrarea au fost uciși. Taina însă nu a rămas ascunsă, ci a fost trădată lui Traian de Bicilis, un confident al regelui Decebal”². „Prada din Dacia este evaluată la 165.000 kg de aur și 331.000 kg de argint”³.

În urma acestei importante victorii împotriva unui dușman de temut și a bogatelor prăzi de război, Traian a fost primit la Roma în triumf. „Cel mai mareș dintre toate spectacolele romanilor și cea mai înaltă onoare la care putea aspira un conducător roman era triumful, marea paradă militară a comandantului de oști, victorios în războaie, care străbătea străzile Romei și trecea pe lângă monumentele orașului, procesiune încheiată printr-un sacrificiu oferit de conducătorul respectiv în templul lui

¹ Bennet Julian, *Op. cit.*, p. 143.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, pp. 139-140.

³ Ibidem, p. 134.

Jupiter de pe Capitoliu. Celebrat de romani încă din timpul lui Romulus, votat de poporul roman, la solicitarea Senatului, în zilele Republicii, triumful era suprema onoare, recunoașterea publică a succesului militar obținut prin grația zeilor. Iată descrierea făcută de Plutarh triumfului lui Emilius Paullus, după victoria acestuia împotriva macedonenilor, în anul 167 î.Hr. S-a hotărât ca procesiunea triumfală să dureze trei zile. Prima zi abia de a fost suficientă pentru prezentarea statuilor, picturilor și monumentelor uriașe capturate în Macedonia, care au fost aduse în 250 de care. În cea de-a doua zi, cele mai bune și mai prețioase dintre armele macedonenilor au fost expuse, în nenumărate căruțe. Armele luceau în văpaia soarelui, cu sclipiri de bronz și de oțel și fuseseră aranjate cu grijă în grămezi. După căruțele încărcate cu armuri au urmat 3.000 de sclavi purtând 750 de potire uriașe, pline cu monede de argint, fiecare în greutate de trei talanți și purtat de câte patru salahori, în vreme ce alți oameni cărau vase în care fuseseră aruncate la întâmplare cupe de argint, pahare și pocale meșteșugit sculptate și aranjate după mărime și formă. În ultima zi, când abia se luminase, trâmbițașii au deschis drumul convoiului. După ei au urmat 120 de boi bine hrăniți, cu coarnele poleite și coamele împodobite cu ghirlande. Cei care conduceau aceste victime la locurile de sacrificiu erau tineri ce purtau șorturi cu marginile tivite, iar ei erau însoțiți de niște băieți, purtând vasele de aur și de argint pentru libații. În urma lor veneau purtătorii monedelor de aur, care, ca și cele de argint, erau puse în potire de câte trei talanți, iar numărul acestora era de șaptezeci și șapte. Au venit și purtătorii vaselor consacrate, care, așa cum poruncise Emilius (Paullus, generalul victorios), cântăreau câte zece talanți și erau împodobite cu pietre prețioase, iar apoi cei ce aduceau vasele cunoscute ca Antigonide, Seleucide și Theracleene, împreună cu tacâmurile din aur ale lui Perseus (regele înfrânt al Macedoniei). Acestea erau urmate de carul lui Perseus, în care se găseau

armele regelui și diadema acestuia. La mică distanță mergeau copiii suveranului macedonean, mânați ca sclavii și alături de ei o îmbulzeală de rude, dascăli și tutori, toți plângând, ridicând mâinile spre a implora mila spectatorilor. În urma copiilor și a cohorței de slujitori venea însuși Perseu, îmbrăcat cu o pelerină neagră și purtând tradiționalele cizme macedonene, cu tocuri înalte. Și el era însoțit de un grup de prieteni și intimi, cu fețele triste și îndoliate. Erau aduse apoi, în ordine, coroane de aur, 400 la număr, pe care orașele le trimiseseră, cu ambasadorii lor, la Emilius, ca premii pentru victoria sa. Apoi, într-un car superb împodobit, venea generalul roman, care purta pe umeri o mantie de purpură, țesută cu fir de aur și ținea în mâna dreaptă o cunună de laur. Întreaga lui armată, ce mășcăluia după el, purta de asemenea frunze de laur. Unii dintre legionari cântau cântece vesele, unii chiar îl luau peste picior pe Emilius, după străvechiul obicei, în vreme ce alții înălțau imnuri de laudă viteazului conducător, pentru faptele sale glorioase”¹.

Pe lângă paradele militare organizate la Roma, în urma unor victorii importante, anumiți suverani romani au construit și arcuri de triumf. Acestea „sunt construcții proprii romanilor, făcute de generalii victorioși de-a curmezișul străzilor principale, ca să amintească victoriile lor. Ele aveau una sau trei bolți, după cum era strada de largă”².

În timpul domniei sale, Traian a construit mai multe arcuri de triumf, însă cucerirea Daciei a fost considerată un eveniment extrem de important, care a fost marcat prin ridicarea „Columnei lui Traian” din Roma și a monumentului „Tropaeum Traiani” de la Adamclisi.

La întoarcerea sa la Roma, împăratul a împărțit bani locuitorilor orașului, organizând lupte de gladiatori și jocuri.

¹ Edward Champlin, *Op. cit.*, pp. 203-204.

² Teodor Iordănescu, *Op. cit.*, p. 21.

Cu banii obținuți din cucerirea Daciei, Traian a restaurat și a finalizat în capitala imperiului clădiri începute de alți împărați, a construit forumul care îi poartă numele (acesta fiind aproape cât toate celelalte forumuri imperiale la un loc¹), a ridicat temple, a reamenajat portul din Ostia și a amenajat băi publice.

În timpul lui Traian, creșterea natalității în Italia a fost încurajată prin acordarea unei alocații lunare copiilor², iar orfanii beneficiau de asistență publică.

Pentru aceste realizări, împăratul „a primit de la senatori titlul de Optimus Princeps”³ (cel mai bun principe).

„Din timpul lui Nero, romanii și parții se înțeleseseră ca Armenia să fie stăpânită de un rege desemnat de parți, dar investit de romani. Când conducătorul part a înscăunat aici un rege fără consimțământul lui Traian, împăratul a considerat aceasta ca un caz de război”⁴ și în anul 113 d.Hr., a pornit cu trupele împotriva parților.

În anii care au urmat, Armenia a fost transformată în provincie romană, Mesopotamia a fost cucerită, iar Ctesifon, capitala parților, a căzut în mâinile trupelor conduse de Traian.

În timpul campaniilor militare, legiunile romane erau cantonate în tabere, un fel de orașe mobile, care aveau rolul de a adăposti armata și de a preveni atacurile surpriză.

În locul ales pentru așezarea taberei se săpau șanțuri și se ridicau ziduri de apărare, care erau păzite în permanență. Tabăra avea formă dreptunghiulară și câte o intrare, cu un turn de supraveghere, pe fiecare latură. În centrul taberei se afla cortul împăratului sau al generalului, după care veneau cele ale ofițerilor și ale soldaților.

¹ Bennet Julian, *Op. cit.*, p. 201.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 135.

³ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 249.

⁴ Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 139.

Pentru armata romană, o zi de marș se desfășura după următorul program:

5,00: Deșteptarea. Animalele de călărie și povară erau scoase la păscut. Soldații aveau o oră la dispoziția lor.

6,00: Era servit micul dejun, după care se demontau și se împachetau corturile, soldații pregătindu-se de plecare.

7,00: Avangarda și grosul trupelor părăseau tabăra, începând marșul spre următoarea destinație. La fiecare oră de mers se făcea o pauză de zece minute.

8,23: După ce se strângea totul din tabără, ariergarda (formată din soldați, personal auxiliar, căruțe, animale de povară etc.) abandona locul.

11,00: Se servea masa de prânz, timp în care animalele erau lăsate să pască.

12,00: Se relua marșul.

15,22: Primele trupe ajungeau în locul stabilit pentru noua tabără. Soldații rânduți și personalul auxiliar se apucau de săparea șanțurilor și ridicarea zidurilor (operațiune care dura între două și patru ore), iar animalele erau scoase la păscut.

16,00: Ceilalți soldați începeau montarea corturilor, opt militari urmând să fie cazați într-un cort.

16,46: Ariergarda ajungea în noua tabără, animalele acesteia fiind duse la păscut.

17,00: Lucrările din tabără trebuiau încheiate, soldații având o oră la dispoziția lor.

18,00: Cina.

19,00: Repararea echipamentului defect, timp liber.

21,00: Stingerea. Animalele erau aduse în tabără. Soldații care nu au prestat munci grele asigurau paza taberei, în schimburi, până la deșteptare.

Într-o zi de marș, pe drumurile romane, nu pe teren accidentat, o legiune parcurgea distanța de 29 km.

În timpul campaniei, efectele personale pe care le avea de cărat un soldat roman (armura, coiful, armele, muniția, lopata, rezervele de hrană etc.), cântăreau 40 de kilograme.

Pentru a nu se deshidrata, într-o zi de marș, un soldat trebuia să consume între 9 și 11 litri de apă.

Întrucât o legiune era însoțită de numeroase animale, unele ale trupelor de cavalerie, iar altele care transportau în căruțe rezervele de hrană, echipamentul, mașinile de asediu etc., în general, campaniile militare se desfășurau între lunile aprilie și octombrie, perioadă în care exista suficientă iarbă pentru hrana animalelor.

În timpul marșului, soldații unei legiuni romane se întindeau pe o distanță de 2 km, iar convoiul format din căruțe, care îi însoțea, ajungea până la 4,5 km, întreaga coloană având 6,5 km. În cazul în care trei legiuni mărșăluiau împreună, acestea aveau o lungime de aproape 20 km.

În anul 117 d.Hr., Traian a pornit spre Italia, fiind bolnav, dar pe când se afla la Selinus, în Cilicia, a încetat din viață.

„La moartea lui, expansiunea teritorială a imperiului atinsese punctul culminant: 3.300.000 km² și o populație de 55.000.000 locuitori”¹.

Urna cu cenușa împăratului a fost transportată și depusă în soclul columnei sale din Roma, „în interiorul urbei”², în timp ce toți predecesorii săi aveau mormintele în afara orașului, căci „prin prevederi juridice locul morților era separat de cel al viilor, el aflându-se lângă Via Appia sau lângă alta din numeroasele căi de acces”³.

După moartea sa, Traian a fost zeificat.

„În Antichitatea târzie i se mai putea ura încă fiecărui

¹ Ovidiu Drimba, *Op. cit.*, vol. III, p. 238.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 144.

³ Ibidem, p. 125.

împărat: «Felicitor Augusto, melior Traiano» (să fii mai fericit decât Augustus și mai bun decât Traian)”¹.

În timpul domniei lui Traian, creștinii au fost persecutați.

Hadrian (117-138 d.Hr.)

„La mijlocul verii anului 117 d.Hr., Traian l-a lăsat pe Hadrian guvernator în Siria, unde comanda de departe cea mai mare armată a imperiului”². Hadrian era căsătorit cu Sabina, nepoata lui Traian.

Când se găsea pe patul de moarte, Traian, care nu avea vreun fiu care să-i succedă la tron, l-a adoptat pe Hadrian. Se pare însă că această adopție „fusesse numai simulată de către împărăteasa Plotina și prefectul pretoriului, Attianus, pentru a-i asigura lui Hadrian succesiunea lui Traian”³.

După ce a fost proclamat împărat, Hadrian „a promis că nu va permite niciodată ca un senator să fie executat fără o condamnare legală din partea celorlalți senatori”⁴.

Nefiind o fire războinică, noul împărat a abandonat cele mai multe cuceriri ale lui Traian din Orient. În „memoriile sale”, scrise în ultimii ani ai vieții, Hadrian a afirmat: „Acceptam războiul ca pe o cale către pace, dacă negocierile nu puteau duce la nimic”⁵.

Asemenea predecesorului său, nici Hadrian nu s-a grăbit să plece către Roma. El a ajuns în capitala imperiului abia la un an după proclamarea lui ca împărat, unde, conform tradiției, a împărțit bani locuitorilor orașului.

Spre deosebire de înaintașii și contemporanii săi, Hadrian a purtat barbă. „Cel dintâi om de văză roman, despre care se

¹ Ibidem, p. 134.

² Ibidem, p. 142.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 143.

⁵ **Marguerite Yourcenar**, *Memoriile lui Hadrian*, traducere și cuvânt înainte de Mihai Gramatopol, Editura Humanitas, București, 1994, p. 103.

spune că se rădea în fiecare zi, a fost Scipio Emilianus (185-129 î.Hr.) și de aici înainte întrebuintarea briciului a devenit frecventă”¹. Hadrian „era primul roman de rang înalt - după multe secole - care renunțase să mai fie proaspăt bărbierit”². El însuși a afirmat în „memoriile sale” că „o cicatrice la bărbie a fost pretextul de a purta barba scurtă a filosofilor greci”³. „În orice caz, în scurt timp, majoritatea bărbaților din imperiu i-au urmat exemplul și barba a devenit un atribut al eleganței bărbățești pentru aproape un secol”⁴.

Lui Hadrian nu îi plăcea să își petreacă timpul la Roma, de aceea „a efectuat ample călătorii prin aproape toate părțile imperiului”⁵. El a și scris în acest sens: „prelungită prea mult, viața dusă la Roma m-ar fi acrit, corupt și uzat în mod sigur”⁶, de aceea, „din douăzeci de ani de putere, doisprezece i-am petrecut fără domiciliu stabil”⁷.

Împăratul era preocupat de consolidarea imperiului, nu de extinderea lui. Din acest motiv, el a întărit vechile fortificații de la granițe și a creat altele noi. Astfel, pentru „a apăra Britania romană împotriva triburilor invadatoare din nord, Hadrian a construit un zid lung de 130 de kilometri, de-a lungul provinciei”⁸.

În îndelungatele sale călătorii prin imperiu (la un moment dat fusese plecat din capitală timp de șase ani⁹), Hadrian a dirijat mari sume de bani spre provincii, din care s-au construit drumuri și apeducte și au fost întemeiate orașe noi.

¹ **Teodor Iordănescu**, *Op. cit.*, p. 84.

² **Anthony R. Birley**, *Hadrian*, traducere de Gabriel Tudor, Editura ALL, București, 2007, p. 102.

³ **Marguerite Yourcenar**, *Op. cit.*, p. 72.

⁴ **Anthony R. Birley**, *Op. cit.*, p. 102.

⁵ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 145.

⁶ **Marguerite Yourcenar**, *Op. cit.*, p. 62.

⁷ Ibidem, p. 123.

⁸ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 293.

⁹ **Anthony R. Birley**, *Op. cit.*, p. 305.

La Ierusalim, împăratul a înființat o colonie romană, numită Aelia Capitolina, iar în locul templului iudaic a construit un templu dedicat lui Jupiter Capitolinul. Acest fapt a stârnit revolta evreilor condusă de Simon Bar Kochba, care a fost reprimată dur, populația iudaică fiind împrăștiată în diverse provincii ale imperiului. „O inscripție din Ierusalim le interzicea evreilor, sub pedeapsa cu moartea, de a se mai așeza din nou pe acel morman de dărâmături. Ea reproducea, cuvânt cu cuvânt, interdicția înscrisă odinioară pe portalul templului iudaic și care îi oprea pe cei necircumciși să intre acolo”¹.

La Roma, împăratul a restaurat clădiri vechi, precum Panteonul, a construit mai multe temple și un mausoleu (palatul San Angelo de astăzi), iar la Tivoli (localitate situată la 35 de km de Roma), a ridicat o vilă imperială.

Hadrian cunoștea limba greacă, fiind un mare admirator al culturii grecești și era un literat, care la sfârșitul vieții și-a scris memoriile.

În timpul domniei lui Hadrian creștinii au fost persecutați.

Episcopul Atenei, Quadratus, i-a trimis împăratului o apologie, iar acesta mărturisește în memoriile sale: „Quadratus, episcopul creștinilor, mi-a trimis o apologie a credinței sale. Episcopul spera să facă din mine un creștin, ori în tot cazul ținea să-mi dovedească superioritatea învățăturii lui și mai ales lipsa ei de nocivitate pentru stat”², însă „eu am destul de puțină simpatie pentru această sectă”³.

Hadrian s-a îmbolnăvit în anul 136 d.Hr. Neavând copii, acesta a scris: „majoritatea oamenilor de seamă din istorie au vlăstare mediocre sau mai rău decât atât, ei înșiși par a epuiza vigoarea întregii lor spițe”⁴.

¹ Marguerite Yourcenar, *Op. cit.*, p. 222.

² Ibidem, pp. 198-199.

³ Ibidem, p. 88.

⁴ Ibidem, p. 226.

În anul 138 d.Hr., împăratul l-a adoptat pe Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus (Antonin Pius) și l-a numit Cezar.

În iulie 138 d.Hr., Hadrian a murit și a fost depus în mausoleul ridicat de el la Roma.

Acesta a fost zeificat de succesorul său, cu toate că Senatul nu a fost de acord.

Antonin Pius (138-161 d.Hr.)

Noul împărat, Antonin Pius, nu avea o fire războinică. El „repetă adesea lozinca lui Scipio că preferă să salveze un cetățean roman decât să ucidă o mie de dușmani”¹. Cu toate acestea, a extins sensibil granițele imperiului.

Antonin a construit temple, teatre, mausoleuri și a fost un excelent administrator.

În 147 d.Hr., împăratul a sărbătorit nouă sute de ani de existență a Romei.

Antonin „a fost un conducător de o moralitate și o pioșenie remarcabile”², care în întreaga sa domnie a stat numai la Roma sau în împrejurimi.

Neavând copii care să-i succeadă la tron, Antonin i-a adoptat pe Marcus Aurelius și Lucius Verus.

Împăratul s-a stins din viață în martie 161 d.Hr. „Înainte de moartea sa, el a dispus ca statuia Fortunei (care se găsea întotdeauna în dormitorul împăraților) să fie luată din dormitorul său și instalată în cel al lui Marcus Aurelius”³.

După moarte, Antonin Pius a fost zeificat.

În timpul acestui împărat, creștinii au fost persecutați.

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, pp. 161-162.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 249.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 162.

Marcus Aurelius (161-180 d.Hr.)

După moartea lui Antonin Pius, Marcus Aurelius a fost numit împărat de către Senat. „Proaspătul împărat a rugat Senatul să-l proclame împărat și pe Lucius Verus. O împărăție dublă nu existase încă până atunci la Roma. Cu toate acestea, senatorii i-au împlinit rugămintea”¹.

Marcus Aurelius era originar din Spania. El s-a căsătorit cu Faustina cea Tânără, fiica lui Antonin Pius, iar aceasta „a născut cel puțin 12 copii, un caz unic în istoria imperială”².

În primii ani de domnie, Verus a purtat lupte cu părții, în Orient, pentru a readuce Armenia sub ascultarea Romei și a cucerit mari teritorii în Mesopotamia.

În anul 166 d.Hr., trupele romane s-au întors acasă, dar au adus cu ele ciuma. „S-a estimat că în următorii 25 de ani molima a secerat până la zece procente din populația imperiului”³.

În această perioadă, granița de nord-est a Imperiului Roman a început să fie tot mai amenințată de barbari, iar în anul 167 d.Hr., marcomanii și quazii au atacat Italia Superioară.

În anul 168 d.Hr., trupele conduse de cei doi împărați au pornit înspre nord, unde au încheiat pace cu marcomanii și quazii, însă pe drumul de întoarcere Verus a murit, în urma unui accident cerebral⁴, fiind zeificat la scurt timp.

Anii care au urmat au fost marcați de numeroase conflicte cu barbarii din nord.

În anul 175 d.Hr., trupele din Siria l-au proclamat ca împărat pe Avidius Cassius, însă la scurt timp acesta a fost asasinat de ofițerii săi, care nu voiau un război civil.

¹ Ibidem, p. 172.

² Ibidem, p. 158.

³ Ibidem, p. 173.

⁴ Ibidem.

În anul 177 d.Hr., Marcus a rugat Senatul ca fiul său, Commodus, în vârstă de 16 ani, să fie numit împărat alături de el, iar senatorii au fost de acord. „Commodus a fost primul împărat roman născut «în purpură»”¹.

La 17 martie 180 d.Hr., Marcus Aurelius s-a stins din viață.

Cassius Dio a scris că odată „cu moartea acestui împărat s-a încheiat Epoca de Aur a Imperiului Roman și s-a inaugurat Epoca de Fier”² și de Rugină.

Asemenea predecesorilor săi, și acest împărat i-a persecutat pe creștini.

Commodus (177-192 d.Hr.)

După moartea lui Marcus Aurelius, fiul acestuia, Commodus, a rămas singur împărat la Roma, însă caracterul și comportamentul său total deplasat pentru funcția pe care o ocupa, i-a făcut pe mulți să creadă că nu Marcus Aurelius ar fi fost tatăl său, ci un gladiator, care avusese o aventură cu Faustina cea Tânără, mama noului împărat.

Încă de la începutul domniei sale, Commodus s-a dovedit a fi ușuratic, corupt și crud, „lăfăindu-se în văzul tuturor în drojdia societății”³. Deși era căsătorit cu Crispina (pe care a alungat-o după câțiva ani, iar apoi a condamnat-o la moarte), împăratul a dus o viață depravată. „Timpul și-l petrecea într-un serai cu trei sute de femei frumoase provenite din toate categoriile sociale și din toate provinciile”⁴.

Commodus era foarte risipitor. Pentru a face rost de bani, a vândut cele mai importante funcții din imperiu, iar mulți funcționari

¹ Ibidem, p. 182.

² Ibidem, p. 179.

³ Ibidem, p. 181.

⁴ **Edward Gibbon**, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, volumul I, traducere de Dan Hurmuzescu, Editura Minerva, București, 1976, p. 74.

capabili au fost uciși sau exilați, averile fiindu-le confiscate.

În anul 180 d.Hr., împăratul a încheiat un tratat de pace cu triburile germane.

„Commodus a exclus Senatul de la toate treburile de guvernare; în locul Senatului el s-a bizuit exclusiv pe anumite persoane. Acestea nu proveneau din aristocrația senatorială, ci erau cavaleri sau liberi. Ei funcționau ca un fel de majordomi sau mari viziri, iar Commodus le-a încredințat total conducerea statului. El nu agreea verificarea plictisitoare a actelor, audiențele fără de sfârșit sau numeroasele consfătuiri cu responsabili de resort din administrație. El dorea să fie numai împărat, iar guvernarea zilnică a lăsat-o în seama altcuiva. Acesta era comandantul gărzii de corp a împăratului (prefectul pretoriului), care avea în această calitate apropierea necesară atât față de împăratul însuși, cât și față de armată, acumulând astfel o putere nemaicunoscută până atunci în aparatul imperial de guvernare”¹. Cei mai influenți colaboratori ai împăratului au fost Tigridius Perennis, în perioada 182-185 d.Hr. și Marcus Aurelius Cleander, între anii 185-189 d.Hr.

Abuzurile și extravagantele lui Commodus, precum și lipsa de interes față de treburile publice, l-au făcut extrem de nepopular, încât în anul 182 d.Hr., a fost pus la cale un complot împotriva lui, la care au luat parte inclusiv Lucilla, sora împăratului, un verișor al său și alți oameni cu funcții importante. Conspirația a fost descoperită, iar toți cei implicați au fost executați.

Pentru a câștiga simpatia armatei, Commodus a sporit solda pretorienilor, a cohortelor urbane și a soldaților din legiuni.

Temându-se pentru viața lui, împăratul și-a angajat un corp de pază puternic, iar la cea mai mică bănuială de complot împotriva lui nu ezita să execute chiar oameni lipsiți de orice vină. În timpul lui Commodus, „suspiciunea era echivalentă cu dovada, iar judecata cu condamnarea. Execuția unui senator

¹ Ibidem, p. 186.

însemnat era însoțită de moartea tuturor acelor care ar fi putut deplânge sau răzbuna moartea sa”¹.

Poliția secretă a fost una dintre instituțiile imperiale care a înflorit în timpul său. Orice denunț era bun pentru Commodus, căci pe baza lui putea să condamne la moarte, să exileze și să confişte averile celor condamnați.

Împăratul era pasionat de luptele cu gladiatori. În acest sens, a organizat numeroase jocuri la Roma, luptând și el în arenă „de șapte sute treizeci și cinci de ori”², împotriva altor gladiatori. Pentru o zi de lupte, Commodus pretindea să fie plătit cu un milion de sesterți.

În arena din Roma au fost aduse tot felul de animale exotice, iar împăratul a omorât aici, cu diverse arme, lei, elefanți, rinoceri, pantere, girafe, struți etc.

În anul 191 d.Hr., Roma a fost devastată timp de mai multe zile de un incendiu. Făcând planuri de reconstruire a orașului, Commodus s-a declarat un nou Romulus, iar capitala a numit-o „Colonia Commodiana”. Legiunile romane le-a numit „Commodianae”, corabia care aducea grâu din Africa a fost botezată „Alexandria Commodiana Togata”, Senatul l-a numit „Senatus Commodianus”, palatul imperial și poporul roman au fost numite „Commodianus”, ziua în care a fost emis decretul care schimba toate aceste denumiri purta numele de „Dies Commodianus”, iar cele douăsprezece luni ale anului au fost numite după numele și titlurile împăratului: „Lucius”, „Aelius”, „Aurelius”, „Commodus”, „Augustus”, „Herculeus”, „Romanus”, „Exsuperatorius”, „Amazonius”, „Invictus”, „Felix” și „Pius”.

„În noaptea de Anul Nou 192 spre 193 d.Hr., Commodus a fost sugrumat în apartamentele sale de unul dintre antrenorii săi sportivi”³, pe nume Narcis.

¹ **Edward Gibbon**, *Op. cit.*, vol. I, p. 68.

² *Ibidem*, p. 77.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 181.

În timpul domniei acestui împărat creștinii au fost persecutați.

După moarte, Commodus a fost declarat inamic public de către Senat, memoria i-a fost condamnată, statuile care îl reprezentau au fost dărâmate, iar capitala imperiului și-a recăpătat numele de Roma.

În anul 195 d.Hr., împăratul Septimiu Sever, încercând să intre în grațiile familiei lui Marcus Aurelius, a reabilitat memoria lui Commodus, iar Senatul l-a zeificat.

Pertinax (1 ianuarie-28 martie 193 d.Hr.)

La moartea lui Commodus, Pertinax a fost proclamat împărat de garda pretoriană. Măsurile luate de noul împărat pentru întărirea disciplinei i-au nemulțumit pe pretorienii, care l-au asasinat după o domnie de doar 87 de zile. „Ucigașii acestuia s-au întors în tabără și s-au ferecat. De pe zidurile castelului, ei ofereau cu glas tare funcția de împărat celui care licita mai mult”¹.

Pertinax a fost zeificat în timpul lui Septimiu Sever.

Didius Iulianus (28 martie-1 iunie 193 d.Hr.)

În urma asasinării lui Pertinax, „garda pretoriană a vândut slujba de împărat lui Didius Iulianus, care a licitat cel mai mult, dar acesta a fost curând înlocuit de Septimiu Sever, un comandant al armatei”². „Didius Iulianus a fost ucis după o domnie de numai 66 de zile”³.

Septimiu Sever (193-211 d.Hr.)

Septimiu Sever a fost primul împărat roman născut în afara Europei. El era originar din localitatea africană Lepcis Magna și „vorbea limba latină cu accent «african»”⁴.

¹ Ibidem, p. 195.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 344.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 195.

⁴ Ibidem, p. 197.

La scurt timp după asasinarea lui Pertinax, în 9 aprilie 193 d.Hr., trupele pe care le conducea în Pannonia l-au proclamat pe Septimiu împărat, iar la 1 iunie, același an, Senatul l-a condamnat pe Didius la moarte și l-a recunoscut pe Sever ca împărat.

Înainte de a ajunge la Roma, noul împărat „a ordonat ofițerilor gărzii pretoriene să adune soldații în afara orașului fără arme, pentru a-l saluta. Severus a dispus încercuirea acestora de către armata sa și le-a transmis verdictul său, anume lăsarea imediată la vatră. Membrii trupelor de elită au fost siliți să se îndepărteze la cel puțin 160 kilometri de Roma. La scurt timp, împăratul a început să-și formeze o nouă gardă, într-un număr îndoit și recrutată îndeosebi dintre legionarii armatelor dunărene, fidele lui”¹.

În același timp, Gaius Pescennius Niger, guvernatorul Siriei, a fost proclamat împărat de trupele sale, având parte de sprijinul comandanților provinciilor orientale.

După mai multe lupte, armata lui Niger a fost înfrântă, iar acesta a fost omorât.

Septimiu i-a învins pe parți și principatul Osrhoene a devenit provincie romană.

Clodius Albinus, guvernatorul Britaniei, care fusese numit Cezar de către Septimiu în 193 d.Hr., a fost declarat Augustus în 196 d.Hr., de trupele sale. Între trupele imperiale și cele rebele s-au purtat mai multe lupte. În cele din urmă, Albinus a fost înfrânt și s-a sinucis.

După ce a ajuns la Roma din Britania, Septimiu a executat 29 de senatori, bănuind că ar fi fost de partea lui Albinus.

Pentru a avea armata de partea lui, împăratul a mărit soldele și a abrogat hotărârea lui Octavian Augustus, care nu le îngăduia militarilor să se căsătorească.

¹ Ibidem, p. 202.

În anul 198 d.Hr., Septimiu a cucerit orașul Ctesifon, capitala parților. „Concomitent, Caracalla, fiul său de nouă ani, a fost ridicat la rangul de coîmpărat, Augustus, iar fiul mai mic, Geta, a fost promovat Cezar”¹.

Fiul cel mai mare al lui Septimiu se numea Marcus Aurelius Antoninus, fiind „poreclit Caracalla, după mantia sa celtică cu glugă”².

În anul 209 d.Hr., când și-a dat seama că nu mai are mult de trăit, Septimiu l-a numit pe fiul său Geta coîmpărat. „Pentru prima oară imperiul avea concomitent trei conducători”³.

În 210 d.Hr., trupele conduse de Septimiu au repurtat mai multe victorii în Britania, însă împăratul s-a stins din viață „în 4 februarie 211 d.Hr., la York”⁴. La scurt timp, a fost declarat zeu.

În timpul lui Septimiu creștinii au fost persecutați.

Caracalla (211-217 d.Hr.)

În urma morții lui Septimiu, cei doi fii ai săi, Caracalla și Geta au ajuns împărați.

„Datorită originii părinților, ca și locului său de naștere, Caracalla aparținea, în opinia lui Cassius Dio, de trei popoare. De la niciunul nu preluase însușirile bune, în schimb, pe cele rele le moștenise de la toate trei: de la gali firea ușuratică, lașitatea și nesăbuința; de la africanii dinspre tată, neîndurarea și cruzimea; de la locuitorii Siriei dinspre mamă, viclenia”⁵.

Imediat ce tatăl său a murit, „Caracalla l-a demis pe prefectul pretoriului, Papinian; apoi a dispus executarea mai multor membri ai personalului de curte: medicii imperiali,

¹ Ibidem, p. 207.

² Ibidem, p. 211.

³ Ibidem, p. 213.

⁴ Ibidem, p. 209.

⁵ Ibidem, p. 211.

întrucât refuzaseră să accelereze moartea bătrânului împărat, apoi libertii Euodus, fostul educator al celor doi prinți și Castor, care îi ceruse mereu să trăiască în bună înțelegere cu Geta”¹.

Cei doi frați se urau, iar Caracalla a pus la cale asasinarea lui „Geta, care a fost ucis în brațele mamei sale de către căpeteniile lui Caracalla”².

Întrucât Geta semăna cu tatăl său, se bucura de popularitate în popor, motiv pentru care Caracalla a dispus ca 20.000 de prieteni și susținători ai acestuia să fie omorâți.

Noul împărat „a emis o ordonanță faimoasă, în baza căreia toți locuitorii liberi ai imperiului dobândeau cetățenia romană, concomitent s-a dublat însă, de la 5% la 10%, impozitul pe succesiune, pe care trebuiau să-l plătească toți cetățenii romani”³.

Caracalla a purtat mai multe războaie cu triburile germanice și cu parții.

Împăratul era un mare admirator al lui Alexandru Macedon, cu care îi plăcea să fie comparat. Petrecând câteva luni în Alexandria Egiptului, „populația a început să-și bată joc de el: pentru fraticid, pentru pretinsa relație incestuoasă cu mama sa și pentru imitarea lui Alexandru, pe care locuitorii Alexandriei o găseau ridicolă. Răzbunarea lui a fost groaznică: el i-a adunat pe toți tinerii din Alexandria pe care, chipurile, voia să-i înroleze ca recruți într-o altă falangă denumită după Alexandru, apoi a ordonat soldaților lui să-i omoare pe toți”⁴.

Din porunca lui Caracalla au fost construite renumitele băi publice din Roma, care-i poartă numele.

Împăratul a fost asasinat în aprilie 217 d.Hr., în timpul unei campanii militare în Mesopotamia, fiind zeificat după moarte.

În timpul lui Caracalla creștinii au fost persecutați.

¹ Ibidem, p. 213.

² Ibidem, p. 214.

³ Ibidem, pp. 214-215.

⁴ Ibidem, p. 217.

Macrinus (217-218 d.Hr.)

Caracalla a fost urmat la tron de Macrinus, prefectul gărzii pretoriene, care se pare că a pus la cale asasinarea acestuia.

Macrinus era născut în Algeria, fiind primul împărat care nu aparținea Senatului.

În războiul contra parților, Macrinus a încheiat o pace dezavantajoasă pentru romani, ceea ce l-a făcut nepopular între soldați.

În 18 mai 218 d.Hr., Elagabal a fost proclamat împărat. În lupta care a urmat, Macrinus a fost înfrânt, iar ulterior omorât.

Cât timp a domnit ca împărat, Macrinus nu a ajuns niciodată la Roma.

Elagabal (218-222 d.Hr.)

Mama lui Caracalla avea o soră, pe Iulia Maesa, iar fiica acesteia, Iulia Soaemias, era mama lui Varius Avitus (Elagabal). Acesta a fost crescut în Siria, devenind preot al zeului Elagabal, de la care a preluat și numele.

La vârsta de 14 ani Elagabal a devenit împărat.

La intervenția lui Elagabal, Iulia Maesa și Iulia Soaemias, bunica și mama împăratului, au fost primele femei care au fost acceptate în Senatul de la Roma.

După ce tânărul împărat l-a impus pe Elagabal ca zeu suprem în imperiu, nu a mai fost văzut cu ochi buni.

Împăratul avea un comportament scandalos. El purta perucă, se farda și se machia, îmbrăca haine femeiești, iar printre cele cinci femei cu care a fost căsătorit se număra și Iulia Aquilia Severa, o vestală, care, conform uzanțelor, ar fi trebuit să-și păstreze virginitatea, în caz contrar trebuind să fie îngropată de vie.

Împăratul a avut relații și cu sclavul Hierocles, precum și cu atletul Zoticus, afirmându-se despre el că îi plăceau „bărbații bine clădiți fizic”¹.

¹ Ibidem, p. 222.

În 11 martie 222 d.Hr., Elagabal a fost ucis de către soldații gărzii pretoriene. „Însoțit de huiduielile poporului, cadavrul acestuia a fost târât, aidoma celui al unui criminal notoriu, prin forum și în cele din urmă, i s-a atârnat un bolovan și a fost aruncat în Tiberu”¹.

În urma morții împăratului, femeilor nu li s-a mai îngăduit să intre în Senat, iar memoria împăratului a fost condamnată.

Alexandru Severus (222-235 d.Hr.)

După asasinarea lui Elagabal, tronul a fost ocupat de Alexandru Severus, verișorul acestuia, care fusese născut în orașul Arca Caesarea din Liban.

Noul împărat avea doar 13 ani când s-a urcat pe tron, încât treburile statului erau conduse de bunica și mama sa, precum și de alți oameni influenți de la curte.

În timpul lui Alexandru s-a revenit la vechile zeități romane, iar prin 228 d.Hr., „la Roma, în timpul unei foamete s-a ajuns, se pare, să se mănânce chiar carne de om”².

Împăratul a purtat lupte cu părții și cu triburile germanice, fiind omorât într-o rebeliune condusă de Maximin Tracul, în martie 235 d.Hr., la Mainz.

După asasinarea lui Alexandru, memoria i-a fost condamnată, însă „peste trei ani a fost reabilitat și înălțat printre zei”³.

Perioada împăraților soldați (235-284 d.Hr.)

„Tensiunile dintre orientarea senatorială și cea militară, care existau latent în Imperiul Roman și care se vădiseră în repetate rânduri în vremea împăraților soldați (235-284 d.Hr.), s-au concentrat aici într-o jumătate de an, în care s-au perindat șapte

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 226.

³ Ibidem, p. 230.

împărați, dintre care cinci chiar concomitenți”¹. De asemenea, „între 235 și 284 d.Hr., la Roma a existat o serie de peste 20 de împărați, dintre care cei mai mulți au fost asasinați”². În cele ce urmează, îi vom menționa numai pe cei mai importanți dintre aceștia.

Filip Arabul (244-249 d.Hr.) era fiul unui șeic arab. El s-a născut în Sahba, la est de înălțimile Golan.

Pentru a avea pace la granița de răsărit a imperiului, Filip a încheiat un tratat de pace cu sasanizii, plătindu-le suma de 500.000 de denari.

Împăratul a raportat mai multe victorii la Dunăre, împotriva triburilor barbare, de aceea nu a putut sărbători în anul 247 d.Hr. un mileniu de la întemeierea Romei, ci a amânat cu un an aceste festivități.

Pentru a se pune bine cu locuitorii capitalei, Filip „i-a rezervat plebei romane trei donații bănești (244, 245 și 248 d.Hr.), însumând în total 70 de milioane de denari”³.

În timpul acestui împărat, goții au trecut Dunărea și au devastat Moesia, dar au fost alungați.

În septembrie 249 d.Hr, la Verona, a avut loc o confruntare între trupele lui Filip și cele ale lui Decius, care fusese proclamat împărat de către armată. Filip a fost înfrânt și și-a pierdut viața.

În timpul lui Decius (249-251 d.Hr.) a avut loc „prima persecuție generalizată împotriva creștinilor, care refuzau să se închine împăratului”⁴.

Împăratul Valerian (253-260 d.Hr.) i-a prigonit și el pe creștini. „Acțiunea împăratului s-a îndreptat sistematic împotriva episcopilor, a preoților și a diaconilor, urmărind prin aceasta

¹ Ibidem, p. 232.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 344.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 244.

⁴ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 251.

distrugerea structurii organizatorice a Bisericii”¹. În timpul lui au fost martirizați Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei, episcopul Sixt al II-lea al Romei, și Sfântul Laurențiu, care era diacon.

Valerian a luptat împotriva perșilor. „Lupta de la Carrhae s-a soldat cu o înfrângere dezastruoasă pentru romani, iar pentru prima dată în istorie, un împărat roman a fost luat prizonier”². „Perșii l-au ucis pe Valerian, l-au împăiat și l-au expus pe unul dintre templele lor”³.

În această perioadă de criză a Imperiului Roman, pe lângă nenumăratele lupte interne pentru putere, granițele au fost mereu atacate. Unele popoare migratoare au înaintat și au prădat teritorii întinse ale imperiului. Astfel, în anul 254 d.Hr., goții au ajuns până la Tesalonic, iar în 267 d.Hr., „herulii s-au deplasat pe mare, de pe malul nordic al Mării Azov înspre Marea Egee și au ajuns, trecând totul prin foc și pară, până înaintea porților Atenei”⁴.

„Din cauza amenințărilor externe și interne aproape permanente, împăraților nu le mai rămânea decât să gonească fără conținere în lungul și în latul imperiului, de la un focar de criză la altul”⁵.

Aurelian (270-275 d.Hr.)

În timpul lui Aurelian s-au înmulțit atacurile popoarelor migratoare. În anul 270 d.Hr., „iutungii au invadat Italia, au devastat câmpia Padului, înaintând până la Umbria, încât Roma însăși părea amenințată”⁶. În consecință, împăratul „a fortificat Roma (și alte orașe) cu un zid lung de aproape 19 km și înalt de vreo 8 m, care avea 381 turnuri de apărare”⁷.

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 260.

² *Mari imperii ale lumii antice...*, p. 215.

³ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 345.

⁴ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, pp. 268-269.

⁵ Ibidem, p. 294.

⁶ Ibidem, p. 284.

⁷ Ibidem, p. 285.

Fiind conștient că nu mai poate apăra Dacia, „în anul 271 d.Hr., împăratul Aurelian și-a retras de aici armata și administrația”¹. „Ca un echivalent al acestei pierderi, s-a creat la sud de Dunăre, pe teritoriul Moesiei și Traciei, o nouă provincie Dacia, cu capitala la Sardica (Sofia)”².

În schimb, Aurelian a reintegrat în Imperiul Roman Galia și Britania și a cucerit regatul Palmyra din Orient.

În timpul acestui împărat a fost introdus cultul zeului Soare și a fost efectuată o reformă monetară.

În anul 275 d.Hr., Aurelian a fost asasinat.

Asemeni multor dintre predecesorii săi, Aurelian i-a persecutat pe creștini.

Dioclețian (284-305 d.Hr.)

În anul 284 d.Hr., Dioclețian a fost proclamat împărat de către trupele pe care le comanda.

Întrucât în interiorul imperiului aveau loc răskoale, iar granițele erau aproape în permanență amenințate, Dioclețian, care purta titlul de Augustus, l-a asociat la domnie pe Maximian, un luptător experimentat, oferindu-i titlul de Cezar, care era inferior celui purtat de el. „Prin această numire, Dioclețian împărțise, pe de o parte, greaua povară a sarcinilor, iar pe de altă parte, el dejucase posibilele intenții de uzurpare din partea unui concurent potențial făcut acum părtaș la exercitarea puterii imperiale”³.

Fiind mulțumit de relația cu Maximian, precum și de activitatea acestuia, în anul 286 d.Hr., Dioclețian l-a numit și pe acesta Augustus, deci coîmpărat cu puteri egale.

¹ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. III, p. 239.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 286.

³ *Ibidem*, p. 299.

Cu toate că imperiul a rămas unitar, Dioclețian guverna în Răsărit, alegându-și Nicomedia drept reședință, iar Maximian, care stăpânea în Apus, avea capitala în orașul Milano. „Această schimbare a marcat sfârșitul autorității orașului Roma în calitate de capitală de imperiu”¹.

Cei doi împărați aveau mereu de luptat la frontiere și de înăbușit revolte interne, de aceea în anul 293 d.Hr., Dioclețian a hotărât ca fiecare Augustus să își ia câte un ajutor, numit Cezar. Dioclețian l-a ales pe Galeriu, iar Maximian pe Constanțiu, fiind prin aceasta inaugurată tetrarhia.

„La frontiera orientală domnea agitația. Dioclețian l-a însărcinat pe Galeriu cu războiul pe Eufrat, care după două bătălii nedecise, a suferit o înfrângere la Carrhae, în 297. Când s-a întâlnit în Siria cu Domițian, Galeriu a simțit dureros nemulțumirea acestuia, provocată de contraperformanța sa militară, căci timp de o bucată de drum, Galeriu a trebuit să alerge lângă carul lui Domițian, care nu l-a invitat să urce lângă el”².

Noua structură administrativă a funcționat, pentru că, după numeroase războaie, în anul 298 d.Hr., s-a semnat un tratat de pace cu perșii, iar în anul 303 d.Hr., s-a instaurat pacea (*pax romana*) în imperiu.

În aceste condiții, Dioclețian și-a dedicat timpul reformelor interne. Astfel, el a descentralizat administrația, în loc de aproximativ 50 de provincii au fost create aproape o sută, s-a renunțat la statutul special pe care îl avuseseră până acum Italia și Egiptul, armata a fost restructurată, existând trupe de intervenții, iar altele staționare, la granițe, s-a realizat o reformă monetară, s-au impus tarife maxime pentru mărfuri, iar ceremonialul de la curte a fost modificat.

¹ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 252.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, pp. 303-304.

„La începutul principatului roman, majoritatea suveranilor subliniaseră egalitatea lor în rang cu senatorii, împăratul fiind numit princeps, adică primul între egali. În secolul al III-lea d.Hr., raportul între împărat și senat s-a deteriorat și senatul a pierdut mult din influență; abia mai păstrându-și vreo putere politică”¹. „Dioclețian a depășit separarea dintre magistraturile de sorginte republicană și funcțiile imperiale, creând o administrație nouă și militarizată a imperiului, organizată foarte strict ierarhic, concentrată total asupra suveranului și responsabilă numai în fața lui. Împăratul era astfel cel mai înalt funcționar al imperiului. În mâinile sale erau reunite toate înputernicirile în domeniul civil și militar. El era comandant militar suprem, judecător suprem și avea puterea de a emite legi și dispoziții fiscale”². „Dioclețian a impus să fie intitulat «domn și zeu». Începând cu el, împăratul trebuia întâmpinat de la o anumită distanță și cu o prosternare. Ca model îi vor fi servit probabil uzanțele de la curtea persană. Dioclețian se îmbrăca în mătase împodobită cu aur și pietre prețioase, avea încălțăminte ornate, de asemenea, cu pietre scumpe, iar o suită întreagă de curteni îl izola de public”³. „El purta o coroană din perle și îi puneă pe vizitatori să îngenuncheze în fața lui și să îi sărute roba”⁴.

La începutul domniei sale, Dioclețian s-a purtat frumos cu creștinii, iar renumitul Lactanțiu a fost profesor de retorică la Nicomedia, împăratul „permițându-i chiar să lucreze în biblioteca sa”⁵. După o vreme, probabil la sugestia lui Galeriu, împăratul i-a prigonit pe creștini, „persecuția sa transformându-se într-un adevărat război împotriva acestora”⁶.

¹ Ibidem, p. 306.

² Ibidem, p. 334.

³ Ibidem, p. 306.

⁴ *Enciclopedia lumii antice...*, p. 345.

⁵ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 307.

⁶ Ibidem.

Dioclețian nu și-a cruțat nici propria soție, pe Alexandra. Când aceasta i-a mărturisit că este creștină, împăratul a poruncit să fie aruncată în închisoare și dată morții. Sfânta muceniță Alexandra este pomenită în calendarul creștin în 21 aprilie.

La 1 mai 305 d.Hr., Dioclețian și Maximian au renunțat la domnie, fiind înlocuiți în funcție de cei doi Cezari. „Constanțiu a devenit Augustus cel mai vechi în rang”¹, avându-l ca Cezar pe Severus, iar Galeriu l-a primit ca Cezar pe Maximin.

Constanțiu a murit la 25 iulie 306 d.Hr., la York, iar trupele sale, fără să țină cont de principiile tetrarhiei, l-au proclamat ca Augustus pe fiul acestuia, Constantin, care în decursul timpului va primi supranumele de „cel Mare”. În această situație, în 28 octombrie 306 d.Hr., Maxențiu, fiul lui Maximian, a fost și el proclamat împărat la Roma, de către garda pretoriană.

Severus, fostul Cezar al lui Constanțiu, a încercat să-l detroneze pe Maxențiu, dar nu a reușit, pierzându-și viața în 307 d.Hr.

În anul 308 d.Hr., a avut loc o întâlnire a împăraților la Carnuntum, la care au luat parte și cei doi suverani retrași din funcție, Dioclețian și Maximian. Aici, Galeriu a primit conducerea tertarhiei, păstrându-l pe Maximin ca Cezar. Noul Augustus al Occidentului a fost numit Liciniu, avându-l drept Cezar pe Constantin, iar Maxențiu nu a fost recunoscut.

În anul 316 d.Hr., Dioclețian a murit și a fost zeificat.

Constantin cel Mare (306-337)

După ce a fost proclamat împărat în Occident, Constantin cel Mare a respins mai multe atacuri ale barbarilor.

În anul 311 d.Hr., Galeriu a murit, iar „zona sa de dominație din Orient și-au împărțit-o Maximin și Liciniu, după cum în Occident au făcut-o Constantin și Maxențiu”².

¹ Ibidem, p. 310.

² Ibidem, p. 329.

Întrucât Maxențiu era un uzurpator, în anul 312 d.Hr. Constantin a pornit împotriva lui. Acesta era un act de cutezanță, pentru că Maxențiu avea trupe mai numeroase decât Constantin, iar orașul Roma era foarte bine fortificat.

În ajunul luptei dintre cei doi, „Constantin (care a mărturisit mai târziu în fața episcopului Eusebiu din Cezareea și a jurat că cele relatate au fost adevărate) a văzut pe cer, cu propriii lui ochi, după miezul zilei, semnul crucii conturându-se în lumina soarelui și purtând un mesaj: «În acest semn vei învinge» (hoc signo victor eris), iar în aceeași noapte i-a apărut Hristos și i-a cerut să folosească semnul sacru al credinței creștine ca simbol protector pentru armata lui. A doua zi, Constantin le-a poruncit soldaților lui să confecționeze un nou steag de luptă, format dintr-o sulică intersectată de o bară (semnul crucii), care susținea o flamură cu chipul împăratului, iar deasupra a fost amplasată monograma lui Hristos”¹.

Când Constantin a ajuns aproape de Roma, „s-a întâmplat ceva surprinzător, Maxențiu a părăsit orașul fortificat și a căutat confruntarea în afara zidurilor, pentru că se simțea sigur pe forțele sale”². Constantin a câștigat bătălia de la Pons Milvius, iar „Maxențiu a fost azvârlit de calul său în Tibru și s-a înecat”³. În urma acestei biruințe, Constantin a intrat triumfal în Roma, unde a fost primit ca un eliberator.

În anul 313, Constantin cel Mare și Liciniu au emis edictul de toleranță de la Milano, prin care le-au acordat libertate creștinilor. Aceștia și-au recăpătat averile confiscate, au dobândit dreptul de a construi biserici, primind bani din partea împăratului în acest sens, preoții au primit subvenții, iar

¹ **Charles Matson Odahl**, *Constantin și imperiul creștin*, traducere de Mihaela Pop, Editura ALL, București, 2006, pp. 106-107.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, pp. 329-330.

³ *Ibidem*, p. 330.

împăratul „a dăruit palatul Lateran episcopului Romei”¹. Prin aceasta, „Constantin a ridicat creștinismul la un statut egal cu credințele păgâne și a început să-l impună ca religie favorită în regiunile vestice ale imperiului”².

În același an, Liciniu a luptat cu Maximin la Campus Egerius. După ce a fost înfrânt, Maximin „s-a sinucis, luând otravă și lovindu-se cu capul de un zid, până ce i-au ieșit ochii din orbite”³.

În urma acestei biruințe, au rămas doi împărați, Constantin în Occident și Liciniu în Orient.

Întrucât Liciniu a început să-i persecute pe creștini, relația lui cu Constantin s-a deteriorat. Între cei doi împărați au fost purtate mai multe lupte, fără ca vreunul dintre ei să fie înfrânt definitiv.

Cu trecerea vremii, „Constantin a dobândit convingerea clară că Dumnezeu i-a dat misiunea specială de a converti Imperiul Roman la creștinism”⁴, de aceea, „în anul 321, scopurile divergente ale celor doi Augusti erau clare: imperiul urma să fie dominat de Constantin și să devină creștin sau avea să fie condus de Liciniu și să rămână păgân”⁵.

În anul 324, între cei doi împărați a fost purtată bătălia decisivă, din care Constantin a ieșit biruitor. Viața lui Liciniu a fost cruțată, însă din cauza suspiciunilor care planau asupra lui, un an mai târziu a fost condamnat la moarte și executat.

Rămânând singur împărat, Constantin a numit creștini în funcțiile înalte ale imperiului, el însuși avându-l „drept consilier pe episcopul Ossius de Cordoba”⁶. La porunca împăratului, creștinii exilați s-au întors la casele lor, duminica

¹ Charles Matson Odahl, *Op. cit.*, p. 113.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 117.

⁴ Timothy Barnes, *Constantine and Eusebius*, Cambridge, 1981, p. 275.

⁵ Charles Matson Odahl, *Op. cit.*, p. 159.

⁶ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 254.

a fost declarată sărbătoare legală, au fost interzise pedeapsa răstignirii și luptele de gladiatori, „episcopii au început să construiască biserici, cu ajutorul oficialităților imperiale, în orașele din întreaga lume romană”¹, inclusiv în Țara Sfântă, „episcopii puteau să preia cazuri din tribunalele romane laice și să le judece, sentința fiind definitivă, fără drept de recurs”², clerul creștin a fost scutit de tot felul de taxe, monahismul a luat amploare, a înflorit literatura creștină și a început să se manifeste arta creștină, iar „creștinismul a fost stabilit ca religie favorizată în Imperiul Roman”³.

În același timp, împăratul a luat măsuri de protejare a celor nevoiași, a copiilor orfani, a văduvelor și a infirmilor. „Istoricul Socrate din Constantinopol vorbește de 80.000 de pâini pe care împăratul le distribuia în mod gratuit, zilnic, în capitală”⁴.

„Din perioada lui Constantin încep să apară primele instituții și așezăminte de asistență socială alături de unele societăți religioase, care existau din epoca apostolică, precum: societatea văduvelor, a fecioarelor, a prezbiterelor și a diaconiștelor”⁵.

Datorită disputelor teologice din Biserică, Constantin cel Mare a convocat în anul 325, la Niceea, Sinodul I Ecumenic, unde a fost combătută erezia ariană și au fost alcătuite primele șapte articole ale Simbolului de credință niceo-constantinopolitan. „Împăratul era preocupat de conflictele interne ale Bisericii și din

¹ Charles Matson Odahl, *Op. cit.*, p. 219.

² Ibidem, p. 155.

³ Ibidem, p. 175.

⁴ Dominique Barbe, *Op. cit.*, p. 131, nota 4.

⁵ **Pr. Prof. Dr. Adrian Gabor**, *Acte politice și legislative în favoarea Bisericii creștine în timpul domniei lui Constantin cel Mare (306-337)*, publicat în volumul: «Împăratul Constantin cel Mare și viziunea sa asupra vieții sociale, politice, religioase și culturale a Imperiului Roman», Editurile Andreiana și ASTRA Museum, Sibiu, 2013, p. 211.

cauză că acestea le ofereau păgânilor prilejul de a ataca Biserica și motive pentru a-și păstra credința”¹.

Fiind interesat de răspândirea creștinismului în întregul imperiu și de rolul jucat de Biserică în societate, Constantin cel Mare le-a spus urmașilor Sfinților Apostoli: „Dumnezeu v-a chemat să fiți episcopi pentru tot ceea ce ține de treburile dinlăuntru ale Bisericii. Iar pentru cele dinafară, m-a rânduit pe mine episcop”².

„La scurt timp după înfrângerea lui Liciniu”³, Constantin a pus bazele unei noi capitale a imperiului. „Zidurile construite de împărat cuprindeau o suprafață de 750 hectare”⁴. „Întemeierea acestui oraș a fost asemuită cu fondarea Romei și a Alexandriei Egiptului”⁵.

„Alegerea anticului Bizanțion de pe malul vestic al Bosforului drept viitoarea capitală a imperiului se explică prin rațiuni strategice și economice. De aici se putea supraveghea frontiera cea mai amenințată, a Dunării de Jos și, în același timp, dușmanul persan. Schimburile comerciale dintre orașele din bazinul Mării Negre și Grecia nu se putea face decât pe aici; nicio corabie nu putea trece dintr-o parte într-alta fără asentimentul locuitorilor din Bizanț”⁶.

„Așa cum templele păgâne decorau centrul Romei, bisericile creștine urmau să împodobească centrul noii capitale”⁷, iar

¹ **Peter J. Leithart**, *Defending Constantine: the twilight of an empire and the dawn of Christendom*, IVP Academic, Downers Grove, 2010, p. 86.

² **Preot Adrian Gabor**, *Biserică și Stat în timpul lui Teodosie cel Mare*, Editura Bizantină, București, p. 36.

³ **Peter J. Leithart**, *Op. cit.*, p. 119.

⁴ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Bizanțul, istorie și spiritualitate*, Editura Sofia, București, 2003, p. 19.

⁵ **Vasile V. Muntean**, *Bizantinologie*, volumul I, Editura Învierea, Timișoara, 1999, p. 57.

⁶ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 18.

⁷ **Charles Matson Odahl**, *Op. cit.*, p. 187.

„funcționarilor de la curte și senatorilor, Constantin a pus să li se ridice locuințe reprezentative”¹.

„În 11 mai 330, a avut loc consacrarea noii capitale. După modelul suveranilor greci, Constantin a dat numele său orașului”², care va fi cunoscut de acum înainte sub denumirea de Constantinopol sau „Noua Romă”, iar acesta „a fost închinat de către întemeietorul său Sfintei Fecioare Maria”³. De asemenea, „Episcopia de aici a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie”⁴.

„Constantinopolul a prosperat din punct de vedere economic și a purtat o puternică amprență creștină, comparativ cu vechea Romă, leagăn al păgânismului”⁵.

„La sfârșitul domniei lui Constantin, în 337, orașul număra deja mai multe zeci de mii de locuitori”⁶. „Scutirile de impozite și distribuirile gratuite de grâne, după modelul vechii Rome, explică aflulul de populație din provinciile balcanice și asiatice”⁷.

Constantin cel Mare era un om foarte religios. „În palatul său din Constantinopol avea un paraclis în care se ruga, iar în campaniile sale amenaja un cort pentru biserică”⁸.

Întrucât în secolul al IV-lea, majoritatea celor care doreau să devină creștini amânau botezul cât mai mult cu putință, tot așa

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 333.

² *Ibidem*, p. 332.

³ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 19.

⁴ **Fr. John Chrysavgis**, *The Ecumenical Patriarchate. A brief guide*, The Order of St. Andrew the Apostle, Istanbul, 2004, p. 19.

⁵ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 254.

⁶ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 19.

⁷ **Stelian Brezeanu**, *Istoria Imperiului Bizantin*, Editura Meronia, București, 2007, pp. 27-28.

⁸ **Ioan Moldoveanu**, *De ce împăratul Constantin cel Mare sfânt?*, publicat în: «Cruce și misiune. Sfinții împărați Constantin și Elena - promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii», volumul II, Editura Basilica, București, 2013, p. 224.

a procedat și împăratul Constantin, care a fost botezat la Nicomedia, în anul 337, de către episcopul Eusebiu.

Constantin cel Mare s-a stins din viață în 22 mai 337, în ziua de Rusalii, fiind înmormântat în biserica Sfinții Apostoli din Constantinopol, ctitoria lui.

„Când vestea despre moartea lui Constantin a ajuns la Roma, în vechea capitală s-a produs o revoltă, întrucât locuitorii orașului se așteptau ca trupul neînsuflețit al împăratului să fie adus aici”¹.

„Constantin a fost un mare general, asemeni lui Traian, un constructor uimitor, precum Hadrian, un om profund religios, ca Antonin și un gânditor profund, asemeni lui Marcus Aurelius”². „Constantin trebuie considerat unul dintre cei mai mari conducători politici și militari și una dintre cele mai influente figuri religioase și culturale din istoria omenirii”³.

„Pentru întreaga sa activitate depusă în slujba Bisericii, Constantin cel Mare a fost trecut în rândul sfinților, fiind socotit întocmai cu Apostolii”⁴. El este prăznuit în ziua de 21 mai, împreună cu mama sa, Elena.

Pentru realizările sale de excepție, împăratul a fost prețuit și de necreștini, pentru că „Senatul din Roma, destul de conservator și încă în majoritate păgân, a emis un decret pentru cinstirea lui Constantin după moarte, prin zeificarea lui, fiind ultimul dintre împărați care a fost onorat ca DIVUS”⁵.

¹ **Paul Stephenson**, *Constantine, Roman emperor, Christian victor*, The Overlook Press, New York, 2010, p. 287.

² **Charles Matson Odahl**, *Op. cit.*, p. 109.

³ *Ibidem*, p. 252.

⁴ **Pr. Prof. Dr. Ioan-Vasile Leb**, *Sfântul Împărat Constantin cel Mare și Sfântul Atanasie cel Mare*, publicat în volumul: «Împăratul Constantin cel Mare și viziunea sa asupra vieții sociale, politice, religioase și culturale a Imperiului Roman», Editurile Andreiana și ASTRA Museum, Sibiu, 2013, p. 163.

⁵ **Charles Matson Odahl**, *Op. cit.*, p. 243.

Emisiunile monetare în Imperiul Roman

La romani, „sistemul monetar reprezenta un instrument de plată și în același timp un mijloc foarte important de informare”¹, cele mai însemnate evenimente din viața împăratului fiind făcute cunoscute în întreg imperiul prin intermediul emisiunilor monetare. De pildă, când adolescentul Nero a primit din partea lui Claudius mai multe funcții, „s-au bătut special serii mari de monede de aur și argint cu efigia băiatului”².

După ce a ajuns împărat, Hadrian „a anulat creanțele fiscului în valoare de 900 de milioane de sesterți, evenimentul fiind comemorat printr-o monedă corespunzătoare, așa cum în general emisiunile monetare din acești primi ani de domnie lăsau să se întrevadă cu claritate programul politic al împăratului”³.

Faustina cea Tânără, soția împăratului Marcus Aurelius, a născut cel puțin 12 copii, „aproape fiecare naștere fiind celebrată prin emisiuni monetare”⁴.

Când Claudius Quintillus a ajuns împărat, în anul 270 d.Hr., „monetăriile din Roma, Milano, Siscia, Cyzic și chiar din Alexandria au bătut monedă în numele noului suveran”⁵.

După cucerirea Palmyrei din anul 272 d.Hr., „monedele imperiale l-au celebrat pe Aurelian ca «restauratorul Orientului»”⁶. În urma recuceririi Galiei și a Britaniei, „monedele imperiale l-au celebrat pe Aurelian ca «înnoitor al stăpânirii romane asupra mapamondului»”⁷.

¹ **Anna Paranou**, *The emperor Constantine the Great: Idolater of Christ? The case of the coinage*, publicat în: «Saint emperor Constantine and Christianity», volumul II, Niș, 2013, p. 493.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 85.

³ *Ibidem*, p. 144.

⁴ *Ibidem*, p. 158.

⁵ *Ibidem*, p. 283.

⁶ *Ibidem*, p. 287.

⁷ *Ibidem*, p. 288.

„Probabil că spre finele anului 281 d.Hr., Probus și-a făcut intrarea în Roma. Monede bătute în monetăria Romei celebrează acest eveniment, după toate aparențele memorabil, cu inscripția «Sosirea lui Augustus», pentru că împăratul călca prima oară pragul capitalei după inaugurarea domniei sale cu cinci ani în urmă”¹.

„La sfârșitul anului 312 d.Hr., a fost pusă în circulație o monedă în cinstea victoriei lui Constantin cel Mare în campania din Italia”².

„Monedele dedicate orașului Constantinopol au circulat în imperiu mulți ani, pentru a face cunoscută noua capitală și noua eră”³.

„Imaginaea lui Constantin cel Mare, în poziție de rugăciune, a apărut pe monedele care au fost emise și transmise în tot imperiul”⁴.

Ca și în cazul altor împărați romani, „monedele constituie o sursă de informare extrem de importantă despre domnia lui Constantin cel Mare, din moment ce ne furnizează un cadru cronologic solid al evenimentelor politice, dinastice și militare”⁵.

Succesorii lui Constantin cel Mare

După ce Constantin cel Mare s-a stins din viață, imperiul a fost împărțit între fiii săi. „Constantin al II-lea a primit prefecturile Italia și Galiile, Constanțiu al II-lea a obținut Orientul, iar lui Constans i-au rămas Iliria și o parte din Africa”⁶.

„Curând, între cei trei conducători a izbucnit o dispută, în cursul căreia doi dintre frați au fost omorâți, Constantin al

¹ Ibidem, p. 294.

² Charles Matson Odahl, *Op. cit.*, p. 109.

³ Ibidem, p. 216.

⁴ Ibidem, p. 218.

⁵ Timothy Barnes, *Constantine: dynasty, religion and power in the later Roman Empire*, Wiley Blackwell, 2014, p. 17.

⁶ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 255.

II-lea în anul 340, iar Constans, zece ani mai târziu”¹. Acest război civil a dus la proclamarea altor împărați, iar după moartea lui Constanțiu, a urcat pe tron Iulian Apostatul (361-363), care i-a persecutat pe creștini și a încercat din răspuț să reînvie păgânismul. Împăratul apostat a murit luptând contra perșilor.

După Iulian a urmat la tron Iovian (363-364), iar acesta a fost succedat „de doi frați, Valentinian I (364-375) și Valens (364-378), care au împărțit conducerea imperiului: Valentinian a devenit stăpânul jumătății din vest a imperiului, iar lui Valens i s-a încredințat conducerea părții de răsărit. În privința concepțiilor religioase, frații difereau fundamental. Valentinian era adept al Crezului niceean, în timp ce Valens era arian”².

Cei doi împărați au luptat cu triburile germanice, iar Valens a murit într-o campanie contra goților.

„Valentinian a fost urmat la tron de fiii săi, Grațian (375-383) și copilul Valentinian al II-lea (375-392). După moartea lui Valens, Grațian l-a numit pe Teodosie August în Răsărit și Illyricum”³.

Teodosie cel Mare (379-395)

În timpul lui Teodosie cel Mare, în Occidentul imperiului au fost purtate mai multe lupte pentru putere. Astfel, Grațian a fost asasinat și înlocuit cu Maximus, iar Valentinian al II-lea a suferit aceeași soartă, luându-i locul Eugenius. Teodosie i-a înfrânt pe ambii uzurpatori, rămânând singur conducător în întreg imperiul.

¹ **Aleksandr A. Vasiliev**, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere și note de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă și Sebastian-Laurențiu Nazăru, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 108.

² Ibidem, p. 119.

³ Ibidem.

Teodosie cel Mare a purtat numeroase lupte cu goții. În anul 382, a semnat un tratat de pace cu aceștia, care s-au stabilit în nordul Balcanilor. În anul 386, a raportat o victorie strălucită împotriva ostrogoților conduși de Odoteus.

„Dintre toți împărații secolului al IV-lea, Teodosie a fost primul care nu și-a luat titlul de mare preot (pontifex maximus)”¹, care provenea din lumea păgână.

Fiind un creștin fervent, Teodosie cel Mare a emis, în anul 380, la Tesalonic, un edict, prin care declara creștinismul drept religie oficială a statului².

Datorită disputelor din Biserică, împăratul a convocat în anul 381, la Constantinopol, Sinodul al II-lea Ecumenic, unde a fost condamnată erezia lui Macedonie și au fost alcătuite ultimele cinci articole ale Simbolului de credință niceo-constantinopolitan. De asemenea, „canonul 3 al Sinodului al II-lea Ecumenic a acordat episcopului Constantinopolului locul al doilea după episcopul Romei”³. Din acest moment, ordinea celor cinci Patriarhii din cadrul Pentarhiei a fost următoarea: Roma, Constantinopol (Noua Romă), Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

„La 8 noiembrie 392, Teodosie cel Mare a interzis orice cult păgân, autoritățile fiind somate să supravegheze cu strictețe aplicarea acestui edict”⁴, iar „începând din anul 394, creștinismul a devenit religia oficială a Imperiului Roman”⁵. Aceste hotărâri ale împăratului au întâmpinat o puternică opoziție din partea păgânilor, care însă a fost înfrântă.

Teodosie cel Mare a fost ultimul împărat care a condus singur întregul Imperiu Roman. După moartea lui, Occidentul i-a

¹ **Preot Adrian Gabor**, *Biserică...*, p. 99.

² *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 257.

³ **Fr. John Chryssavgis**, *Op. cit.*, p. 19.

⁴ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 430.

⁵ **Ovidiu Drimba**, *Op. cit.*, vol. III, p. 300, nota 2.

revenit fiului său, Honorius, iar Orientul celuiilalt fiu, Arcadius. Cu toate acestea, „imperiu era considerat în continuare unul, iar ordinele sau decretel imperiale erau emise în numele ambilor împărați, indiferent care dintre ei le promulga”¹.

Teodosie cel Mare s-a mutat la Domnul în anul 395, fiind trecut în rândul sfinților, cu dată de pomenire în 17 ianuarie.

Honorius (395-423)

Honorius și-a stabilit capitala la Milano.

Împăratul a avut o domnie zbuciumată, în timpul lui fiind purtate numeroase lupte cu triburile barbare.

„În anul 401, o armată de vizigoți, condusă de Alaric, a atacat orașul Milano, unde își avea palatul împăratul Honorius. Acesta s-a refugiat la Ravenna și acolo a pus bazele unei noi capitale”².

În anul 410, vizigoții, sub conducerea aceleiași căpetenii, au cucerit și jefuit Roma.

În timpul lui Honorius, Britania s-a desprins de Imperiul Roman de Apus.

Teodosie cel Mare și Honorius s-au bazat pe serviciile lui Stilichon, un general vestit. În urma intrigilor de la curtea imperială, acesta a fost arestat și executat în 22 august 408, el fiind socotit ultimul mare general al Imperiului Roman de Apus.

Împăratul s-a stins din viață în august 423.

Valentinian al III-lea (425-455 d.Hr.)

Valentinian al III-lea era fiul Gallei Placidia, sora vitregă a lui Honorius. Pe când acesta „avea cinci ani, a fost logodit cu Eudoxia, flica de doi ani a lui Teodosie al II-lea”³, împăratul de la Constantinopol.

¹ Steven Runciman, *Op. cit.*, p. 53.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 348.

³ Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 460.

Valentinian al III-lea a ajuns împărat la vârsta de 6 ani, „mama sa fiind cea care domnea practic”¹.

Setea de putere i-a făcut pe trei dintre comandanții împăratului (Flavius Felix, Aetius și Bonifatius) să se lupte între ei, însă aceștia nu au încercat să uzurpe tronul.

În timpul lui Valentinian al III-lea, Imperiului Roman de Apus a continuat să se șubrezească tot mai mult. Astfel, în anul 430 vandalii au cucerit provincia romană Africa, întemeind „regatul condus de Genseric”².

În 451, „generalul roman Aetius, cu ajutorul regelui vizigot Teodoric al II-lea, a reușit să-i învingă pe huni - care invadaseră Galiile - în bătălia de pe Câmpiile Catalaunice. Anul următor însă, hunii, conduși de regele Attila, au intrat în Italia, dar s-au retras imediat”³. Unele surse afirmă că „hunii au ajuns la porțile Romei, dar au fost convinși de către papa Leon I să se retragă”⁴.

Valentinian al III-lea a fost asasinat în anul 455.

Sfârșitul Imperiului Roman

După Valentinian al III-lea, la conducerea imperiului s-au aflat suverani lipsiți de personalitate, precum: Petronius Maximus (455), Avitus (455-456), Majorian (457-461), Libius Severus (461-465), Anthemius (467-472), Olybrius (472), Glycerius (473-474) și Iulius Nepos (474-475). În timpul acestora, imperiul a pierdut provinciile Hispania, Galia și Dalmația.

În anul 475, a urcat pe tron Romulus Augustulus, capitala Imperiului Roman de Apus fiind tot orașul Ravenna.

Noul împărat nu a fost numit Augustus, ci „Augustulus (împărățelul), datorită vârstei sale fragede”⁵.

¹ Ibidem.

² *Enciclopedia lumii antice...*, p. 348.

³ *Istoria Universală, Preistoria și Antichitatea...*, p. 258.

⁴ **Immanuel Geiss**, *Op. cit.*, p. 167.

⁵ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 484.

În 4 septembrie 476, împăratul a fost detronat de Odoacru, regele herulilor. „Se spune că băiatul a fost cruțat pentru că era tânăr și frumos. El a căpătat, împreună cu rudele sale, o reședință lângă Neapole și o rentă anuală de 6.000 de galbeni”¹.

Dacă orașul Roma a fost întemeiat în anul 753 î.Hr., de Romulus, ironia sorții a făcut ca tot sub un Romulus să fie desființat și Imperiul Roman de Apus.

„Luând în considerare evenimentele din ultimii 20 de ani de existență ai Imperiului Roman de Apus, este de înțeles că detronarea lui Romulus nu a fost resimțită de contemporani nicidecum ca un moment epocal. Abia retrospectiv aceasta apare ca punct final al unui proces îndelungat, început încă din timpul lui Teodosie cel Mare”².

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 485.

Imperiul Bizantin

Imperiul Bizantin a fost continuatorul legitim al Imperiului Roman. Acest fapt se constată și în denumirea oficială pe care o purta, de „Ρωμανία” (Romania) sau „Βασιλεία Ρωμαίων” (Vasilia Romeon), adică „Împărăția Romanilor”.

„Începutul istoriei bizantine trebuie așezat în timpul domniei lui Constantin cel Mare, mai precis odată cu întemeierea Constantinopolului. Transformarea vechiului Byzantion în capitala imperiului a atras după sine o serie de schimbări structurale în organizarea administrativă, economică, militară și politică a statului. Un alt element esențial care a avut loc tot acum a fost recunoașterea creștinismului ca religie liberă prin Edictul de la Milan și prin măsurile de sprijinire luate după aceea de Constantin cel Mare”¹.

Întrucât Teodosie cel Mare (379-395) a fost ultimul împărat care a domnit peste întregul Imperiu Roman, acesta fiind împărțit definitiv între fiii săi, Arcadie (care a cărmuit în Răsărit) și Honorius (în Occident), noi vom începe istoria Imperiului Bizantin cu Arcadie, primul împărat care a domnit numai în Răsăritul Imperiului Roman de odinioară.

Arcadie (395-408)

Spre deosebire de tatăl său, Arcadie a fost lipsit de inițiativă și personalitate, aflându-se inițial sub influența generalului Flavius Rufinus, iar mai târziu sub cea a eunucului Eutropius.

În timpul domniei sale, barbarii au atacat și jefuit imperiul. Cu toate acestea, „Arcadie a trecut rareori dincolo

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 12.

de zidurile Constantinopolului și arar s-a arătat în afara palatului imperial”¹.

Chiar Constantinopolul a fost ocupat de goții conduși de Gainas, o căpetenie a armatei imperiale bizantine. La pretențiile emise de acesta nu s-a constatat „nicio inițiativă sau rezistență din partea împăratului. Populația orașului, care și-a văzut amenințată credința ortodoxă de prezența ocupanților goți, care erau toți arieni, a adoptat o atitudine atât de dușmănoasă, încât Gainas a preferat să părăsească orașul împreună cu grosul trupelor sale. Goții rămași pentru moment, cam 7.000 de bărbați înarmați, au fost masacrați de mulțime la scurt timp după aceea”².

Arcadie s-a căsătorit cu Eudoxia, aceasta fiind „prima împărăteasă a cărei încoronare a fost consemnată”³. La insistențele soției sale, împăratul l-a exilat pe Sfântul Ioan Gură de Aur.

Arcadie s-a stins din viață în 1 mai 408, la vârsta de 31 de ani, fiind urmat la tron de fiul său, Teodosie, care avea numai șapte ani.

Teodosie al II-lea (408-450)

Ținând cont de vârsta fragedă a noului împărat, conducerea imperiului a fost încredințată unei regente, „în fruntea căreia se găsea Anthemius, prefectul pretoriului”⁴.

Asemenea tatălui său, Teodosie al II-lea a fost un împărat lipsit de personalitate, care a domnit la început sub tutela surorii sale, Pulheria, apoi sub influența soției sale, Evdochia, o păgână convertită la creștinism.

¹ **Steven Runciman**, *Teocrația bizantină*, traducere de Vasile Adrian Carabă, Editura Nemira, 2012, p. 53.

² **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 438.

³ **Steven Runciman**, *Teocrația...*, p. 54.

⁴ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 81.

Teodosie al II-lea era un om religios, de aceea a purtat războaie cu perșii, care îi persecutau pe creștini, dar în cele din urmă a ajuns la pace cu ei. De asemenea, împăratul a încheiat un tratat de pace cu hunii, care ajunseseră o forță militară, plătindu-le un tribut anual. „Datorită cruzimii sale, Attila, conducătorul hunilor, a fost supranumit «biciul lui Dumnezeu»”¹.

În anul 423, fiica lui Teodosie al II-lea, Eudoxia, în vârstă de doar doi ani, a fost logodită cu Valentinian al III-lea, conducătorul Imperiului Roman de Apus, cu care „s-a căsătorit peste 14 ani”².

În 425, împăratul a înființat Școala Superioară sau Universitatea Creștină din Constantinopol, făcând din ea cel mai important focar de răspândire a culturii din imperiu. „Fondarea acestui locaș de învățământ nu a fost cu totul întâmplătoare, ci a încercat să contrabalanseze prestigiul vechilor universități păgâne din Alexandria și Atena. Predarea se făcea aici în limbile greacă și latină”³.

În anul 431, împăratul a convocat cel de-al III-lea Sinod Ecumenic de la Efes, la care a fost combătut nestorianismul.

În 433, împărăteasa Evdochia s-a mutat la Ierusalim, unde a trăit tot restul vieții.

„Teodosie al II-lea a dublat suprafața Constantinopolului, construind un nou zid”⁴. Astfel capitala imperiului „a ajuns până la 1.450 de hectare”⁵.

În timpul lui Teodosie al II-lea a fost alcătuită o colecție de legi, cunoscută sub numele de „Codex Theodosianus”. Aceasta a fost cea mai importantă culegere de legi imperiale înainte de cea a lui Iustinian.

¹ Ibidem, p. 84.

² Ibidem, p. 87.

³ Ibidem, pp. 88-89.

⁴ **Michel Kaplan**, *Bizanț*, traducere de Ion Doru Brana, Editura Nemira, București, 2010, p. 68.

⁵ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 19.

În iulie 450, împăratul a murit, căzând de pe cal.

Întrucât Teodosie al II-lea a fost un om evlavios, care a luptat pentru impunerea creștinismului în imperiu și a convocat cel de-al III-lea Sinod Ecumenic, a fost trecut în rândul sfinților, fiind pomenit în ziua de 29 iulie.

Marcian (450-457)

Teodosie al II-lea nu a avut nici un fiu, de aceea a fost succedat la tron de Marcian. Acesta s-a căsătorit cu Pulheria, sora lui Teodosie al II-lea, cu condiția ca aceasta să își păstreze votul castității.

Marcian a fost „primul militar pe tronul de la Constantinopol”¹. El a refuzat să mai plătească tribut hunilor și a revigorat finanțele statului.

În anul 451, împăratul a convocat cel de-al IV-lea Sinod Ecumenic de la Calcedon, la care a fost combătut monofizitismul.

Marcian a ctitorit numeroase biserici și mănăstiri, cea mai renumită dintre acestea fiind mănăstirea Maicii Domnului din cartierul constantinopolitan Vlaherne.

După mutarea sa din această viață, împăratul a fost trecut în rândul sfinților, având ca dată de pomenire ziua de 17 februarie.

Leon I (457-474)

Întrucât Marcian nu a avut copii, „Leon, care conducea ca tribun garnizoana din Selymbria, a fost proclamat împărat de armată, la 7 februarie 457”². Asemenea suveranilor romani, Leon a făcut o danie în bani soldaților.

Noul împărat a fost încoronat de patriarhul Constantinopolului Anatolie, acesta fiind „un element menit să întărească

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 467.

² *Ibidem*, p. 472.

legitimitatea religioasă a domniei lui Leon”¹. Aceasta a fost „prima încoronare din istoria bizantină”². „De acum înainte toți împărații vor fi încoronați de patriarhul capitalei, iar încoronarea capătă semnificația unei consacrări religioase”³.

În anul 460, ostrogoții au efectuat un raid de pradă în Illyria răsăriteană. Leon a încheiat în 461, un tratat de pace cu aceștia, plătindu-le tribut.

În războiul cu vandalii, trupele bizantine au fost înfrânte, ajungându-se la un acord de pace și cu aceștia.

„La 18 ianuarie 474, Leon a murit”⁴.

Zenon (474-475 și 476-491)

Împăratul Leon nu a avut urmași de parte bărbătească, de aceea Senatul de la Constantinopol l-a numit ca succesor al acestuia, în 9 februarie 474, pe Zenon, care era căsătorit cu Ariadna, fiica fostului împărat.

După ce Zenon a ajuns pe tron, „ostrogoții devastau Tracia și Macedonia, flota vandalilor amenința Adriatica, iar Siria și limesul dunărean erau periclitate”⁵. În această situație, împăratul a încheiat pace cu vandalii conduși de regele Genseric.

La finele anului 474, a avut loc un complot împotriva împăratului, care a scăpat cu viață fugind în Isauria, unde se născuse. În lipsa lui, tronul a fost ocupat de generalul Basiliskos, care ulterior a fost ucis cu întreaga sa familie.

În toamna anului 476, pe când Romulus Augustulus era detronat în Apus, Zenon a revenit pe tronul de la Constantinopol, unde au fost aduse însemnele imperiale de la Roma.

¹ Ibidem.

² Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 78.

³ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 110.

⁴ Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 477.

⁵ Ibidem, p. 478.

În anul 484, un uzurpator, pe nume Leontios, a fost încoronat împărat la Tarsos, dar în 488, a fost înfrânt de trupele lui Zenon și ucis.

„În urma unei petreceri, la care Zenon își pierduse cunoștința de atâta băutură, soția sa, Ariadna, a poruncit ca acesta să fie pus într-un mormânt cu o lespede mare deasupra și păzit de gărzi, care nu aveau voie să lase pe nimeni să se apropie sau să deschidă mormântul, spunându-li-se că împăratul turbase. Gărzile s-au supus poruncii și nu au ținut seamă de urletele și amenințările proferate de nefericitul împărat după ce și-a revenit din beție. Când, o săptămână mai târziu, a fost deschis mormântul, s-a constatat că Zenon, lihnit de foame, își mâncase carnea de pe brațe”¹.

Anastasie I (491-518)

După ce Zenon a încetat din viață, tronul i-a revenit lui Anastasie I, un modest funcționar de la curte, care s-a căsătorit cu Ariadna, văduva fostului împărat.

Neavând încredere că Anastasie I va respecta hotărârile celui de-al IV-lea Sinod Ecumenic, patriarhul l-a pus să semneze o mărturisire de credință.

Noul împărat „avea ochi de culori diferite, unul închis la culoare și celălalt albastru”².

Una dintre primele măsuri ale lui Anastasie I a fost îndreptată împotriva isaurienilor, care au fost îndepărtați din posturile importante, au fost izgoniți din capitală, iar averile le-au fost confiscate.

Din anul 439, bulgarii au început să își facă simțită prezența în Balcani. În 502, au ajuns în Tracia, iar în 517, în Grecia centrală, de unde au luat mii de prizonieri, pe care împăratul i-a răscumpărat ulterior.

¹ Isabelle Bricard, *Op. cit.*, p. 428.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 488.

„Pentru protecția capitalei și a împrejurimilor împotriva barbarilor, Anastasie I a înălțat un zid de 78 de km, care se întindea de la Marea Marmara până la Marea Neagră”¹.

În urma detronării lui Romulus Augustulus de către Odoacru, din anul 476, împăratul de la Constantinopol era socotit ca având autoritate și în Apus. Astfel, în 497, Anastasie I l-a recunoscut pe regele ostrogot Teoderic drept suveran peste Italia, Dalmația și părți din Panonia, iar în 508, i-a oferit regelui Clovis al francilor titlul de patrician și de consul onorific.

Împăratul Anastasie I a purtat lupte cu perșii, încheind un armistițiu în 506.

În anul 510, bizantinii i-au cedat regelui ostrogot Teoderic orașul Sirmium.

Anastasie I a reorganizat finanțele. Acesta „a introdus moneda divizionară din bronz cu patru valori bine definite, care a satisfăcut nevoia de mărunțiș ignorată de prea multă vreme”².

Între 513-515, „Vitalianus, un got aflat în serviciul militar roman, s-a înfățișat în trei rânduri înaintea zidurilor Constantinopolului, cu intenția de a-l înlătura de la putere pe Anastasie I”³. În cele din urmă, Vitalianus „a fost învins de trupele imperiale, care - fapt destul de remarcabil - erau comandate de un funcționar civil”⁴.

Anastasie I s-a stins din viață în 518, la vârsta de aproape nouăzeci de ani, fără să aibă urmași.

Iustin I (518-527)

Succesorul lui Anastasie I la tron a fost Iustin I, comandantul gărzii palatului, care „nu cunoștea deloc scrisul,

¹ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 81.

² Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 492.

³ Ibidem, p. 490.

⁴ Ibidem, p. 492.

lucru ce nu se mai întâmplase până atunci în împărăție”¹. În schimb, „Iustin era de o mare bunătate și cu totul lipsit de darul vorbirii meșteșugite”².

Iustin I a luat măsuri împotriva monofiziților și a ereticilor.

La 1 aprilie 527, Iustin I l-a numit coîmpărat pe Iustinian, nepotul său, iar patru luni mai târziu, la 1 august 527, „a murit, fără să lase copii în urma sa”³.

Iustinian cel Mare (527-565)

După ce Iustin I s-a stins din viață, Iustinian a preluat tronul fără dificultăți.

Iustinian „poseda o putere excepțională de muncă, fiind supranumit «împăratul care nu doarme niciodată»”⁴.

Procopius din Caesarea, care nu a scris favorabil la adresa împăratului, a afirmat că acesta „nu stătea niciodată să se sature de mâncare, de băutură sau de somn, ci numai ciugulea ceva din ceea ce i se aducea și apoi umbla toată noaptea prin palat”⁵, fiindcă „dormea numai un ceas”⁶ pe noapte.

De asemenea, Iustinian „ajuna adeseori două zile și două nopți, mai ales în preajma sărbătorii Paștilor”⁷.

Împăratul „era ușor de văzut și prietenos cu cei care veneau la palat și nimănui nu i s-a întâmplat să fie oprit de a intra la el”⁸, încât „și oamenii de jos și cu totul necunoscuți aveau puțința să se apropie de el și să-i vorbească în taină”⁹.

¹ **Procopius din Caesarea**, *Istoria secretă*, traducere și introducere de H. Mihăescu, Editura Academiei Române, București, 1972, p. 65.

² Ibidem, p. 67.

³ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 500.

⁴ **Vasile V. Muntean**, *Op. cit.*, vol. I, p. 90.

⁵ **Procopius din Caesarea**, *Op. cit.*, p. 113.

⁶ Ibidem, p. 119.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, p. 115.

⁹ Ibidem, p. 127.

În mentalitatea bizantină, „imperiul aparținea lui Dumnezeu și împăratul doar îl administra. Dumnezeu era întemeietorul imperiului - nu August - și, la sfârșitul veacurilor, acesta va continua ca imperiu universal în împărăția lui Dumnezeu”¹. „Așa cum, în ceruri, este o unică împărăție și o singură lege, tot așa, pe pământ, este un singur împărat și o unică lege, de aceea împăratul era «locțiitor» al «Marelui Împărat» pe pământ, era garantul armoniei terestre, ce își afla expresia în «pacea creștină». Împăratul trebuia să conducă întreaga împărăție terestră, el era «cârmaciul navei universale», «părintele și stăpânul Universului». Din acest motiv, împărății Noii Rome aveau misiunea de a răspândi tuturor popoarelor credința în adevăratul Dumnezeu. Această misiune avea o latură internă, aceea de a converti la creștinism pe toți supușii. Dar odată încheiată această misiune în interior, ea trebuia continuată la neamurile barbare, extinzând în acest fel granițele credinței creștine și ale Imperiului Roman. Hotarele imperiului erau concepute, în această viziune, ca limite ale creștinătății; orice extindere era o nouă cucerire pentru credință, după cum orice expansiune a Bisericii în urma propovăduirii în afara imperiului era, potențial, o nouă achiziție a Romei creștine. Împăratul apărea, astfel, ca primul misionar al credinței în Hristos. Constantin cel Mare și urmașii lui deveneau în acest chip propovăduitorii împărăției lui Dumnezeu, iar acțiunea lor politică era deopotrivă o acțiune de misionar. Imperiul și împăratul erau investiți în acest mod cu funcții apostolice și harismatice”².

Conform acestei opinii generale, Iustinian „avea convingerea că împăratul domnește din mila Domnului și că el ocupă în planul de mântuire al lui Dumnezeu un loc stabil, ca stăpân

¹ **Stelian Brezeanu**, *Imperiu universal și monarhie națională în Europa creștină*, Editura Meronia, București, 2005, p. 19.

² *Ibidem*, pp. 20-21.

pământeau peste o creștinătate dreptcredincioasă”¹, de aceea „în anul 529, toți păgânii din imperiu au fost invitați să se convertească la creștinism sub amenințarea pedepsei cu confiscarea averii și cu exilul”².

Tot „în 529, a fost închisă Școala din Atena, ultimul refugiu al păgânismului”³, iar templele lui Isis și Amon din Egipt și-au închis și ele activitatea în timpul domniei lui Iustinian.

„Dacă în Imperiul Bizantin nu exista conștiința unei națiuni bizantine, exista în schimb o singură credință, cea creștină, care îndeplinea în cadrul Bizanțului multinațional și un rol politic. Despărțirea de credința creștină ortodoxă însemna nu numai lepădarea credinței celei adevărate, dar și lipsă de patriotism”⁴, de aceea ereticii au fost persecutați de către Iustinian.

În anul 532, s-a produs o revoltă în Constantinopol, iar împăratul se gândea să dea bir cu fugiții, însă Teodora, împărăteasa, „l-a încurajat, sfătuindu-l să rămână locului, chiar și cu riscul pieirii. Răscoala a fost reprimată brutal. Intimidarea și-a făcut efectul, iar alte rebeliuni periculoase nu au mai avut loc”⁵ în timpul domniei lui Iustinian.

Pentru a proteja imperiul de atacurile din nord-vest, Iustinian a poruncit să fie ridicate fortificații în zona respectivă.

Împărații bizantini aveau un principiu: „Armata este pentru stat ceea ce este capul pentru trup. Dacă nu ai mare grijă de ea, salvarea însăși a imperiului va fi compromisă”⁶, de aceea bazileii puneau mare accent pe oștire, în care erau recrutați și numeroși mercenari străini. „Împăratul avea mai multă încredere în acești

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 505.

² *Ibidem*, p. 520.

³ **Vasile V. Muntean**, *Op. cit.*, vol. I, p. 93.

⁴ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 91.

⁵ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 504.

⁶ **Charles Diehl**, *Figuri bizantine*, volumul I, traducere de Ileana Zara, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 66.

soldați străini, mai puțin amestecați în afacerile interne ale imperiului, decât în propriii lui supuși. Lor le încredința deci mai bucuros marile comandamente, înaltele demnități militare și chiar grija securității sale personale. În toate epocile, mercenarii au constituit o parte foarte importantă a armatei bizantine. În vremea lui Iustinian se găseau, unii lângă alții, vandali, goți, lombarzi, slavi, heruli, gepizi și mauri din Africa. În secolul al X-lea, au apărut kazarii, pecenegii, rușii, arabii, turcii, normanzii (din Scandinavia și Italia) și mai ales armenii. În armata Comnenilor se întâlneau anglo-saxoni, scandinavi, italieni, germani, latini din toate țările Occidentului, francezi, normanzi și reprezentanții tuturor popoarelor din Orient. Mai târziu, Paleologii au întrebuințat catalani, turci, genovezi, venețieni, sârbi sau bulgari și ei formau chiar, în acel moment, esențialul armatei bizantine”¹.

În anul 535, împăratul a încheiat pace cu perșii, plătin-du-le o mare sumă de bani „pentru apărarea Caucazului împotriva barbarilor din nord”².

În timpul lui Iustinian au fost cucerite: Africa de Nord, Dalmația, Sicilia, Italia (până la Ravenna), precum și sudul Spaniei. „Rezultatul tuturor acestor războaie ofensive a fost dublarea imperiului lui Iustinian”³.

În anul 559, hunii, bulgarii și slavii au jefuit teritoriul imperiului până la Termopile, primind tribut pentru a se retrage.

Din 561, bizantinii le-au plătit tribut și avarilor, pentru a nu ataca imperiul.

„Iustinian avea convingerea că un împărat nu trebuie să se glorifice doar prin arme, ci trebuie să fie înarmat și cu legi, ca să fie în stare să guverneze în timp de război, ca și în timp de pace. El trebuie să fie puternicul protector al legii, precum și biruitor

¹ Ibidem, pp. 68-69.

² **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 134.

³ **Aleksandr A. Vasiliev**, *Op. cit.*, p. 171.

asupra inamicului”¹. „Iustinian și-a asumat responsabilitatea de a întocmi un codex de constituții imperiale date până în timpul său și de a revizui scrierile juridice. «Codexul lui Iustinian» a fost publicat în anul 529, conținând constituțiile din timpul domniei împăratului Hadrian, până în cel al domniei lui Iustinian. În 530, a fost alcătuită o comisie de revizuire a operelor tuturor juriștilor clasici. Comisia a trebuit să citească și să studieze în acest scop aproape 2.000 de cărți, iar munca a fost dusă la bun sfârșit în trei ani. Lucrarea, intitulată «Digeste» sau «Pandecte» a fost publicată în anul 533, fiind împărțită în 50 de cărți”².

La porunca împăratului a fost alcătuit și un manual de drept civil, împărțit în patru volume, care a fost numit „Instituțiile”, iar decretelor imperiale, publicate după 534, au fost numite „Novele”.

„Peste veacuri, lucrarea legislativă i-a adus mai mare glorie lui Iustinian decât opera lui de recucerire a Occidentului”³.

Bazileul a realizat o amplă reformă administrativă, interzicând ocuparea de funcții pe bani. Marelui împărat îi este atribuită și o reformă fiscală.

Împăratul „a fost ctitorul celei mai mărețe biserici a creștinătății antice târzii, Sfânta Sofia din Constantinopol”⁴, „care a rămas până în 1453, cea mai mare biserică a creștinătății”⁵. De asemenea, în timpul lui Iustinian, „la Constantinopol și în Italia s-a scris unul dintre cele mai strălucite capitole ale artei bizantine”⁶.

Iustinian a convocat cel de-al V-lea Sinod Ecumenic, care a avut loc în anul 553, la Constantinopol. Aici s-a încercat

¹ Ibidem, p. 174.

² Ibidem, p. 175.

³ Stelian Brezeanu, *Istoria...*, p. 73.

⁴ Manfred Clauss, *Op. cit.*, p. 519.

⁵ Michel Kaplan, *Op. cit.*, p. 75.

⁶ Stelian Brezeanu, *Istoria...*, p. 75.

împăcarea ortodocșilor cu monofiziții prin condamnarea „celor trei capitole”: „persoana și opera lui Teodor de Mopsuestia”, „scrierile lui Teodoret de Cir contra Sfântului Chiril al Alexandriei și a Sinodului al III-lea Ecumenic din Efes”, precum și „scrisoarea episcopului Ibas de Edesa adresată episcopului Maris de Ardasir (Persia) împotriva Sfântului Chiril al Alexandriei.

Întrucât Constantinopolul era cel mai mare oraș din Europa, numărând în jur de jumătate de milion de locuitori, Iustinian a creat un corp de „poliție care se ocupa cu expulzarea străinilor și a plebei fără ocupație din Constantinopol, socotiți a fi un potențial periculos de tulburări”¹.

Marele împărat s-a stins din viață în anul 565, și a fost trecut în rândul sfinților, având ca dată de pomenire ziua de 14 noiembrie.

Sub succesorii lui Iustinian cel Mare, Iustin al II-lea (565-578) și Tiberiu Constantin (578-582), a fost pierdut nordul Italiei în favoarea longobarzilor, avarii au cucerit Sirmium, iar slavii s-au stabilit în Balcani, inclusiv în Grecia. „Ei s-au instalat sub forma unor mici entități independente, numite sclavinii”².

Mauriciu (582-602)

Mauriciu era ginerele fostului împărat, Tiberiu Constantin. Acesta a încheiat pace cu perșii, Imperiului Bizantin revenindu-i Armenia persană și Mesopotamia orientală.

Pentru o mai bună apărare a Imperiului de atacurile susținute ale invadatorilor, Mauriciu a creat, în 584, exarhatul din Ravenna, iar în 591, pe cel din Cartagina.

În timpul lui Mauriciu s-au purtat războaie cu barbarii, vizigoții au cucerit regiuni din Spania, iar avarii și slavii s-au instalat definitiv pe teritoriul bizantin.

¹ **Manfred Clauss**, *Op. cit.*, p. 517.

² **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 170.

„Împăratul s-a gândit să-i dea patriarhului Constantinopolului autoritate asupra Patriarhiilor Orientale similară celei pe care episcopul Romei o avea asupra Apusului. De aceea l-a încurajat pe patriarhul Ioan Postitorul să își asume oficial titlul de «ecumenic», pe care patriarhul Constantinopolului îl poartă până în ziua de astăzi. Papa Grigorie cel Mare s-a arătat consternat de asumarea de către Ioan Postitorul a titlului care, în opinia lui, putea fi folosit în mod justificat doar de către el”¹.

În luptele purtate cu avarii, au căzut prizonieri numeroși soldați bizantini. Întrucât împăratul a refuzat să-i răscumpere, „trupele imperiale s-au răzvrătit, l-au ales pe centurionul Focas drept conducător și au pornit spre Constantinopol, unde împăratul și fiii lui au fost capturați și executați”².

Focas (602-610)

În timpul domniei lui Focas, perșii au cucerit cetățile Daras și Cezareea Capadociei.

Împăratul avea relații bune cu papa Grigorie cel Mare, de aceea i-a „interzis patriarhului de la Constantinopol să mai poarte titlul de «ecumenic», care îl deranja pe episcopul Romei”³.

„În 610, exarhul din Cartagina l-a trimis pe fiul său Heraclie cu o flotă și un mare număr de soldați împotriva lui Focas, care a fost înfrânt”⁴. Heraclie l-a ucis personal pe Focas, al cărui trup a fost mutilat, purtat pe străzile capitalei și apoi incinerat.

Heraclie (610-641)

În 5 octombrie 610, Heraclie a fost încoronat împărat.

În anul 614, Ierusalimul a căzut în mâinile perșilor, iar Sfânta Cruce a fost răpită și dusă la Ctesifon.

¹ Steven Runciman, *Op. cit.*, pp. 70-71.

² Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 104.

³ Ibidem, p. 104.

⁴ Ibidem.

În 617, avarii au asediat Constantinopolul. În 626, avarii și aliații lor (slavi, bulgari și gepizi) au asediat Constantinopolul de pe uscat, iar perșii de pe mare. Întrucât „împăratul era departe, numai curajul locuitorilor, în frunte cu energicul patriarh Serghie, a salvat cetatea de la nimicire. Salvarea a fost atribuită Maicii Domnului, protectoarea orașului și cu acest prilej a fost compus imnul acatist în cinstea Maicii Domnului”¹.

În anul 628, trupele lui Heraclie le-au înfrânt pe cele persane, iar regele acestora a fost ucis. Împăratul a recuperat Sfânta Cruce și a dus-o la Ierusalim.

„În 629, toată Spania bizantină a recăzut sub dominație barbară”².

În anul 632, a murit Mahomed, iar arabii au pornit război împotriva creștinilor. În următorii ani, aceștia au pus stăpânire pe Siria, pe Ierusalim și pe Egiptul de Nord.

În ultimii ani de domnie ai lui Heraclie, sârbo-croații s-au așezat în vestul Balcanilor.

Împăratul a făcut o reformă a armatei.

„Heraclie și-a luat titlul oficial de bazileu”³, care fusese întrebuințat inițial de Alexandru cel Mare. În concepția bizantină, „nu exista decât un Dumnezeu și un singur împărat, ales de Creator, așa cum a fost ales cândva regele David, prototipul suveranului creștin”⁴. Din acest motiv, „împăratul bizantin se considera suveranul pământului locuit și cu acest drept el pretindea să-și exercite influența politică și religioasă nu numai asupra popoarelor imediat vecine cu imperiul, ci asupra tuturor popoarelor lumii cunoscute. El se considera singurul suveran care avea dreptul să poarte

¹ Ibidem, p. 108.

² Ibidem, p. 103.

³ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 168.

⁴ **Dominique Barbe**, *Op. cit.*, p. 23.

titlul de împărat și prin aceasta se socotea superior tuturor celorlalți monarhi”¹.

Împăratului Heraclie i se datorează schimbarea limbii oficiale a imperiului din latină, în greacă.

Heraclie s-a stins din viață la 11 februarie 641, fiind urmat la tron de fiul său, Constantin al III-lea, care a murit bolnav sau otrăvit, după trei luni de la preluarea puterii.

Succesorul lui Constantin al III-lea a fost Heraklonas, fiul lui Heraclie cu Martina, cea de-a doua sa soție. Acesta a fost detronat și desfigurat de locuitorii capitalei, fiind exilat în insula Rodos, unde a murit un an mai târziu.

Constans al II-lea (641-668)

După alungarea lui Heraklonas, tronul a fost ocupat de Constans al II-lea, fiul lui Constantin al III-lea.

În timpul domniei sale, arabii au ocupat Egiptul, precum și insulele Cipru, Cos și Rodos.

La porunca lui Constans al II-lea, papa Martin a fost deportat în Crimeea, unde a murit în 655, iar Sfântului Maxim Mărturisitorul i s-au tăiat limba și mâna dreaptă, acesta mutându-se la Domnul în anul 662, pe când se găsea în exil în Georgia.

Împăratul a fost asasinat în 668.

Constantin al IV-lea (668-685)

În urma asasinării lui Constans al II-lea, tronul i-a revenit fiului său, Constantin al IV-lea.

Între anii 674-678, arabii au asediat Constantinopolul, fiind în cele din urmă alungați.

În timpul lui Constantin al IV-lea, bulgarii s-au stabilit definitiv în nord-estul Bulgariei de astăzi.

¹ Charles Diehl, *Op. cit.*, p. 118.

Împăratul a convocat cel de-al VI-lea Sinod Ecumenic, care a avut loc la Constantinopol, în 681. Aici au fost combătute monoenergismul și monotelismul.

Constantin al IV-lea s-a stins din viață în anul 685 și a fost trecut în rândul sfinților, având ca dată de pomenire ziua de 3 septembrie.

Iustinian al II-lea (685-695 și 705-711)

Noul împărat era fiul lui Constantin al IV-lea. Acesta a purtat mai multe războaie, recucerind de la slavi Tesalonicul, al doilea oraș al imperiului.

În anul 692, Iustinian al II-lea a convocat la Constantinopol Sinodul Trulan. Întrucât Sinoadele Ecumenice al V-lea (553) și al VI-lea (681) s-au încheiat fără să adopte canoane disciplinare, la Sinodul din 692, au fost completate lucrările celor două Sinoade Ecumenice precedente în acest sens, motiv pentru care a și fost numit Sinodul Quinisext (al Cinci-Șaselea).

La acest Sinod au fost ratificate canoanele apostolice, toate canoanele și deciziile primelor șase Sinoade Ecumenice, canoanele sinoadelor locale, precum și cele mai importante dintre canoanele Sfinților Părinți ai Bisericii, acordându-li-se prin aceasta autoritate ecumenică.

Datorită lipsei de popularitate a împăratului, populația capitalei s-a răzvrătit împotriva lui în anul 695, sub conducerea lui Leontius. Iustinian al II-lea a fost capturat, i s-a tăiat nasul și a fost exilat la Cherson, în Crimeea.

Temându-se pentru viața lui, fostul împărat s-a refugiat la cazari, unde s-a căsătorit cu o principesă.

Între anii 695-698, tronul bizantin a fost ocupat de Leontius, iar între 698-705, de Tiberius Apsimarus.

În 705, Iustinian al II-lea a reocupat tronul, cu ajutorul bulgarilor. La porunca lui, uzurpatorii Leontius și Tiberius

Apsimarus au fost executați, iar patriarhul Calinic I a fost destituit și orbit.

În timpul celei de a doua domnii a lui Iustinian al II-lea, arabii au cucerit orașul Cilicia.

În 711, în urma unei rebeliuni, împăratul a fost prins și decapitat.

Întrucât Iustinian al II-lea a convocat Sinodul Trulan, după mutarea sa la Domnul a fost trecut în rândul sfinților, fiind pomenit în 2 august.

În următorii ani, tronul bizantin a fost ocupat de Filip Bardanes (711-713), Anastasie al II-lea (713-715) și Teodosie al III-lea (715-717), care au purtat războaie cu bulgarii și arabii.

Teodosie al III-lea a fost silit de succesorul său la tron, Leon al III-lea, să se călugărească, pentru că „monahul sau preotul nu putea avea pretenții să fie împărat, căci sacerdoțiul și puterea imperială erau incompatibile în lumea bizantină”¹. „Niciun bizantin, oricare i-ar fi fost concepțiile cu privire la preoție, nu dorea să vadă un preot exercitând puterea seculară”².

Leon al III-lea Isaurul (717-741)

Chiar la începutul domniei împăratului Leon al III-lea, între 717 și 718, arabii au asediat Constantinopolul, dar nu au reușit să-l cucerească.

Împăratul a purtat mai multe războaie împotriva arabilor, pe care i-a învins definitiv la Akroinon, în 740.

În 726, Leon al III-lea „a luat pentru prima dată poziție în mod deschis împotriva cinstirii icoanelor”³, iar în 730, a emis un edict împotriva cinstirii acestora. Întrucât oamenii Bisericii s-au opus hotărârilor împăratului, patriarhul Gherman I a fost înlocuit cu Anastasie. Leon al III-lea a murit în 741.

¹ Dominique Barbe, *Op. cit.*, p. 182.

² Steven Runciman, *Op. cit.*, p. 113.

³ Dominique Barbe, *Op. cit.*, p. 41.

Constantin al V-lea Copronimul (741-775)

După moartea lui Leon al III-lea, tronul imperial a fost ocupat de fiul său, Constantin al V-lea. Întrucât „la botez copilul și-a făcut nevoile în cristelniță”¹, a rămas cunoscut în istorie cu numele de „Copronimul”.

„În 746, împăratul a cucerit orașul Germaniceea, locul de naștere al familiei sale”², iar în același an, flota bizantină a distrus-o pe cea musulmană, în drum spre Cipru.

Constantin al V-lea a luptat cu bulgarii, repurtând o importantă izbândă împotriva acestora la Anchialus, în anul 763.

În anii 746-747, ciuma a depopulat Constantinopolul. Pentru a scăpa de acest flagel, „împăratul s-a refugiat cu toată curtea la Nicomedia”³. După ce epidemia a încetat, în capitală au fost aduși locuitori din Grecia și din insulele Mării Egee.

Împăratul a convocat un sinod la Hieria, în anul 754, la care închinarea la icoane a fost interzisă. În urma acestui sinod, foarte multe icoane au fost distruse, iar Copronimul „a pus să fie șterse imaginile primelor șase Sinoade Ecumenice de pe monumentul Milionului, de la kilometrul zero al Imperiului, pe care le-a înlocuit cu imagini ale vizitiului său preferat de la cursele de cai de pe hipodrom”⁴.

La porunca împăratului, numeroase mănăstiri și lăcașuri de cult au fost distruse, altele au fost transformate în clădiri de utilitate publică, iar „bisericele rămase, despuiate în prealabil de imaginile lor tradiționale, au fost împodobite cu imagini înfățișând curse de cai, cavalcade, vânători, scene de teatru”⁵, plante, animale și păsări.

¹ Ibidem, p. 45.

² **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 193.

³ **Dominique Barbe**, *Op. cit.*, p. 49.

⁴ Ibidem, p. 53.

⁵ Ibidem, p. 54.

Întrucât închinătorii la icoane, în special monahii, au refuzat să se supună hotărârilor sinodului de la Hieria, împăratul i-a persecutat crunt. „Călugări și călugărițe au fost puși să defileze pe pista hipodromului ținându-se de mână, sub batjocurile și scuipăturile publicului și au fost siliți să lepede haina monahală și să se căsătorească între ei”¹. „Pentru că monahul Ioan din Monagria a refuzat să calce în picioare o icoană a Maicii Domnului, a fost cusut într-un sac și aruncat în mare”².

În anul 766, a avut loc un complot împotriva împăratului, dar acesta a scăpat cu viața.

Copronimul a murit în anul 775. „Amintirea lui a fost atât de urâtă, încât rămășițele pământești i-au fost scoase din biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol în perioada restabilirii cultului icoanelor”³.

Leon al IV-lea (775-780)

Constantin al V-lea, a fosu succedat la tron de fiul său, Leon al IV-lea, care fusese numit coîmpărat încă din anul 751.

Leon al IV-lea era căsătorit cu Irina. În Imperiul Bizantin „coîmpăratul nu se putea căsători decât cu egala sa, motiv pentru care încoronarea viitoarei soții preceda nunta”⁴ celor doi.

Împăratul s-a stins din viață în anul 780.

Constantin al VI-lea (780-797) și Irina (797-802)

În urma morții premature a lui Leon al IV-lea, a urcat pe tron fiul acestuia, Constantin al VI-lea, în vârstă de doar 10 ani, care a domnit la început sub tutela mamei sale, Irina.

¹ Ibidem, p. 60.

² Ibidem, p. 56.

³ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 196.

⁴ Dominique Barbe, *Op. cit.*, p. 103.

În 781, trupele bizantine s-au confruntat cu cele arabe, biruindu-le la Melo. Un an mai târziu arabii, aflați sub conducerea lui Harun al Rașid, au pătruns din nou pe teritoriul Imperiului Bizantin. Când erau pe punctul de a fi zdrobiți, generalul Tatzates a trecut de partea lor, încât împărăteasa Irina a fost nevoită să încheie pace, plătindu-le arabilor un mare tribut.

Irina s-a străduit să restabilească cultul icoanelor, convocând, în acest sens, un sinod Ecumenic la Constantinopol, în anul 786. Pe parcursul desfășurării lucrărilor însă, iconoclaștii s-au opus, zădărniciindu-i planurile.

În această situație, împărăteasa a convocat cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic la Niceea, în 787. „Sinodul a combătut punct cu punct hotărârile sinodului iconoclast de la Hiereia”¹, iar cultul icoanelor a fost restabilit.

Anul 788 a fost unul nefast pentru bizantini, pentru că o armată imperială a fost înfrântă în Italia, de oastea lui Carol al francilor, iar alte două au fost biruite de bulgari și de arabi.

Constantin al VI-lea fusese logodit din anul 781, cu Rotruda, fiica regelui Carol al francilor, însă logodna a fost ruptă, de aceea Irina a organizat un concurs de frumusețe pentru a-i găsi o soție fiului ei, care, în anul 788, la vârsta de 18 ani, s-a căsătorit cu Maria, câștigătoarea concursului. „Acest mod de recrutare a slujit ulterior alegerii a cel puțin cinci împărătese, între 788 și 882”².

În 790, Irina a fost alungată de la putere din pricina unei revolte, iar fiul ei, rămas singur împărat, „i-a anulat toate titlurile și prerogativele, i-a interzis accesul în palatul imperial și a trimis-o la reședința ei preferată, palatul Elevterios”³.

În anul 791, trupele bizantine au fost înfrânte de cele bulgare, la fortul Probaton. În același an, împăratul a pornit o

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 196.

² Dominique Barbe, *Op. cit.*, p. 76.

³ Ibidem, p. 307.

campanie militară împotriva arabilor, dar s-a răzgândit pe drum, revenind la Constantinopol.

În ianuarie 792, Irina a fost rechemată la palat, devenind coîmpărăteasă împreună cu fiul ei. Acesta a constituit un fapt excepțional în istoria Imperiului Bizantin, unde „niciodată o femeie nu a fost declarată coîmpărăteasă, cu excepția regentelor sau a consoartelor care participau la exercitarea puterii”¹.

Tot în 792, a avut loc o nouă luptă între bizantini și bulgari, la fort Markellai. În urma unei înfrângeri rușinoase, Constantin al VI-lea a încheiat un armistițiu cu hanul bulgar Kardam.

Cu toate că cei doi conducători de oști nu s-au mai întâlnit vreodată pe câmpul de luptă, schimburi de replici au mai exista între ei, pentru că peste câțiva ani „Kardam i-a trimis suveranului bizantin această amenințare: «Ori îmi plătești tribut, ori vin până la Poarta de Aur, trecând prin foc și sabie toată Tracia». Drept răspuns, Constantin i-a trimis hanului un scurt mesaj, însoțit de o căruță plină de bălegar în chip de tribut”².

În 792, a fost organizat un complot împotriva împăratului. Măsurile dure luate de acesta împotriva conjuraților au dus la o revoltă a unor trupe și la un război civil, care l-au făcut pe Constantin al VI-lea tot mai nepopular.

În 795, împăratul și-a repudiat soția și cele două fiice, afișându-se în public alături de amanta sa, Teodota. Cu toate că cei doi s-au căsătorit după o vreme, opinia publică i-a fost foarte defavorabilă.

În 797, Constantin al VI-lea a fost orbit și exilat împreună cu Teodota.

Ca urmare a acestui fapt, Irina a preluat singură puterea, ea fiind „prima femeie din Imperiul Bizantin care a deținut în mod deplin funcția de împărat”³.

¹ Ibidem, p. 312.

² Ibidem, p. 334.

³ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 184.

În timpul domniei Irinei arabii au jefuit Asia Mică, iar bizantinii le-au plătit tribut, pentru a nu le mai călca hotarele.

În luna decembrie a anului 800, la Roma a avut loc un sinod, care a luat următoarea hotărâre: „Întrucât în țările grecilor nu mai există împărat și toți se află sub stăpânirea unei femei, papa Leon al III-lea și toți părinții, precum și întregul popor creștin, au considerat că trebuie să dea titlul de împărat regelui francilor, care stăpânește Germania, Galia și Italia, dar și Roma, unde au sălășluit dintotdeauna cezarii. De vreme ce Dumnezeu Atotputernicul a încuviințat să pună aceste țări sub ocărmuirea lui Carol, ar fi drept, așa cum cere tot poporul creștin, ca și el să poarte titlul imperial”¹.

În consecință, la 25 decembrie 800, în catedrala Sfântul Petru din Roma, papa Leon al III-lea l-a încoronat pe Carol al francilor ca împărat, iar lumea a aclamat: „Viață lungă și victorie slăvitului Carol, mare și pașnic împărat al romanilor!”².

Încoronarea de la Roma a fost percepută la Constantinopol ca un act de rebeliune. Cu toate acestea, Teofan Mărturisitorul afirmă că noul împărat „și-a propus să încheie o căsătorie cu Irina, amândoi fiind văduvi la acea vreme”³. Dacă această intenție a existat, ea nu a putut fi realizată, pentru că în 802, Irina a fost înlăturată de la putere, obligată să se călugărească și exilată pe insula Lesbos, unde s-a stins din viață în ziua de 9 august 803.

Nichifor I (802-811)

Uzurpatorul tronului Irinei îi fusese ministru de finanțe. În timpul lui, bizantinii plăteau un tribut împovăraător față de arabi.

În 805, împăratul a înăbușit răscoala slavilor din Patras.

În 26 iulie 811, pe când se întorcea dintr-un război împotriva

¹ **Dominique Barbe**, *Op. cit.*, p. 365.

² *Ibidem*, p. 367.

³ *Ibidem*, p. 369.

bulgarilor, Nichifor I a fost capturat de aceștia și ucis, „el fiind primul împărat care a murit în luptă, după Valens, în 378”¹.

Krum, „hanul bulgar, a pus să fie placat cu argint capul tăiat al împăratului, ca să bea din acesta împreună cu boierii lui”².

Nichifor I a fost urmat la tron de fiul său, Stavrakios, care a domnit doar câteva luni, iar ulterior de Mihail I (811-813), ginerele său.

Mihail I „a recunoscut titlul imperial al lui Carol cel Mare”³.

În 813, împăratul a abdicat în favoarea generalului Leon Armeanul și s-a călugărit sub numele de Atanasie.

Leon al V-lea (813-820)

La începutul domniei acestuia, bulgarii au asediat Constantinopolul, iar împăratul a încheiat pace cu ei, în 814.

Leon al V-lea i-a persecutat pe cinstitorii sfintelor icoane. Astfel, patriarhul Nichifor Mărturisitorul a fost înlocuit cu Teodot Melissenos și exilat, Teodor Studitul, marele apărător al icoanelor, a fost și el exilat. De asemenea, „zeci de episcopi au fost exilați, iar numeroși călugări torturați în închisori sau aruncați în mare în saci cusuți”⁴.

Împăratul a fost asasinat în catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol, în 25 decembrie 820, de către cel care avea să-i fie succesor.

Mihail al II-lea (820-829)

Noul împărat a căutat să facă pace între iconoduli și

¹ **Lucien Musset**, *Invaziile. Al doilea asalt asupra Europei creștine (secolele VII-XI)*, volumul II, traducere de Ovidiu Cristea, Editura Corint, București, 2002, p. 52.

² **Dominique Barbe**, *Op. cit.*, p. 388.

³ Ibidem.

⁴ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 199.

iconomahi, permițând celor exilați de predecesorul lui să se întoarcă acasă.

Toma Slavul a condus o revoltă împotriva împăratului, atacând Constantinopolul în 821 și 822. În 823, rebeliunea a fost înfrântă, iar conducătorul ei omorât.

Mihail al II-lea s-a stins din viață în 829, fiind urmat la tron de Teofil, fiul său.

Teofil (829-842)

În timpul domniei acestui împărat, în 831, arabii au cucerit Palermo, iar în 838, Ankara și Amorion (locul de naștere al lui Mihail al II-lea, tatăl lui Teofil).

„În 839-840, împăratul a cucerit Germaniceea și o parte din regiunea Melitenei”¹.

Teofil a construit un spital în Constantinopol și tot el „le-a interzis militarilor să poarte plete”².

Împăratul i-a persecutat pe cinstitorii icoanelor.

Mihail al III-lea (842-867) și Teodora a II-a (842-855)

După moartea lui Teofil, tronul i-a revenit fiului acestuia, Mihail al III-lea, în vârstă de trei ani, care a domnit la început sub tutela mamei sale, Teodora.

Împărăteasa s-a străduit să restabilească cultul sfințelor icoane, de aceea l-a numit patriarh pe Metodie, un iconodul, iar în martie 843, a convocat un sinod la Constantinopol. Participanții la acest sinod au restabilit cultul icoanelor și au proclamat solemn triumful dreptei credințe asupra tuturor ereziilor, rânduind ca acesta să fie sărbătorit în fiecare an, în prima duminică din postul Sfințelor Paști.

În 844, trupele bizantine au fost înfrânte de cele arabe, pe râul Mavropotamos.

¹ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 126.

² Ibidem.

În anul 847, triburile slave din Peloponez au fost supuse și obligate să plătească tribut.

În 855, Teodora a fost obligată de fiul ei să se călugărească la mănăstirea Gastria din Constantinopol.

Împărăteasa s-a stins din viață în anul 867, fiind trecută în rândul sfinților, cu dată de pomenire la 11 februarie.

Mihail al III-lea i-a biruit de mai multe ori pe arabi, cea mai răsunătoare victorie fiind cea de la hotarele Paflagoniei, din anul 863, în care și-a pierdut viața Omar ibn Abdulla, califul de Melitene.

În anul 860, rușii au atacat Constantinopolul, iar bizantinii au încheiat un tratat de pace cu ei.

În timpul lui Mihail al III-lea, patriarhul Fotie i-a trimis în Moravia Mare, ca misionari, pe frații Chiril și Metodie, care au inventat alfabetul chirilic și au tradus Sfânta Scriptură în limba slavonă.

În anul 863, au fost creștinați moravii și cehii, iar în 864, bulgarii. Hanul bulgar Boris și-a luat numele de Mihail, după cel al nașului său, împăratul Mihail al III-lea.

Împăratul s-a străduit să fie popular, dar cu toate acestea era antipatizat de popor.

În 867, Mihail al III-lea a fost asasinat de Vasile I Macedoneanul, viitorul împărat.

Vasile I Macedoneanul (867-886)

În timpul acestui împărat, între 867-874, sârbii au fost creștinați pe deplin.

Vasile I Macedoneanul a avut grijă de cei săraci și tot el este cel care a „fixat relațiile dintre bazileu și patriarh în societate”¹.

¹ Ibidem. 139.

„Între 871 și 883, a avut loc o mare ofensivă a bizantinilor pe frontul oriental, de la Marea Ciliciei până la Trapezunt și Armenia. În urma acesteia, granița arabă a fost deplasată mult înspre răsărit, iar cu Armenia s-a ajuns la legături deosebit de amicale”¹.

Sub Vasile I Macedoneanul s-au consolidat pozițiile bizantine în Italia centrală și meridională.

Împăratul a murit în anul 886, într-un accident de vânătoare, căzând de pe cal.

Leon al VI-lea „Filosoful” (886-912)

Leon al VI-lea era fiul lui Mihail al III-lea.

În anul 886, „Leon al VI-lea l-a numit patriarh pe fratele său de nouăsprezece ani, Ștefan. Acesta s-a epuizat prin viața sa ascetică și a murit la douăzeci și șase de ani”².

În timpul domniei acestui împărat, între anii 887-893, au fost alcătuite Bazilicalele, „în 60 de tomuri, care sunt cel mai voluminos monument juridic bizantin”³.

În 904, piraiții arabi au pustiit Tesalonicul, „al doilea oraș al imperiului”⁴, „făcând cu acest prilej un număr de aproximativ 20.000 de prizonieri”⁵.

În același an, bizantinii au purtat război cu bulgarii, încheind cu ei un tratat de pace.

În 907, rușii au atacat Constantinopolul, dar în urma unui acord de pace s-au retras.

Leon al VI-lea a fost căsătorit de trei ori, dar toate cele trei soții au decedat. Împăratul a vrut să se căsătorească a patra oară,

¹ Ibidem, pp. 139-140.

² Steven Runciman, *Op. cit.*, p. 109.

³ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 140.

⁴ Ibidem.

⁵ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 211.

însă patriarhul Nicolae s-a opus. Papa Sergiu al III-lea i-a acordat dispensa necesară pentru a se recăsători, împăratul l-a demis pe patriarhul Nicolae, iar Euthymios, noul patriarh, „cu toată scârba, a sfârșit prin a ceda rugăminții unanime a episcopilor, a reprezentanților papei și a împăratului”¹ și a acceptat ca Leon al VI-lea să se căsătorească cu Zoe.

Împăratul s-a stins din viață în 2 mai 912, fiind urmat la tron de Alexandru, fratele său.

Alexandru (912-913)

Împăratul a pornit un lung război cu bulgarii, care a durat și după moartea lui.

Alexandru a murit în 6 iunie 913, în timpul unui joc de polo.

Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959) și Roman I Lecapenos (920-945)

Constantin al VII-lea a fost fiul lui Leon al VI-lea cu cea de-a patra sa soție, Zoe.

Pentru bizantini, ca și pentru romani, „purpura era culoarea imperială prin excelență”². De aceea, „veșmintele împăratului erau de culoare purpurie și albă, inclusiv încălțăminte fiind din purpură”³.

„Conform tradiției, copiii cuplului imperial bizantin veneau pe lume în «Camera purpurei» a Palatului Sacru din Constantinopol, care pentru acest motiv erau numiți «porfirogeneți», adică «născuți în purpură»”⁴.

¹ Charles Diehl, *Op. cit.*, p. 347.

² *Omul bizantin*, volum coordonat de Guglielmo Cavallo, traducere de Ion Mircea, Editura Polirom, 2000, p. 264.

³ Michel Kaplan, *Op. cit.*, p. 123.

⁴ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, volumul II, traducere de Ileana Zara, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 78.

Roman I a fost socrul lui Constantin al VII-lea, cei doi fiind coîmpărați din anul 920. În 17 martie 921, Roman I l-a numit coîmpărat pe fiul său, Hristofor, iar ulterior i-a ridicat la aceeași demnitate pe alți doi fii ai săi, Ștefan și Constantin, Imperiul Bizantin având în această perioadă cinci împărați.

Teofilact, fiul cel mai tânăr al lui Roman I, a fost numit patriarh al Constantinopolului în 931, la vârsta de șaisprezece ani.

În 924, bulgarii au atacat fără succes Constantinopolul.

În 941, prințul Igor al Kievului a atacat Bithynia, iar ulterior Constantinopolul, flota rusească fiind distrusă de cea bizantină.

Trupele imperiale bizantine au reputat mai multe victorii asupra arabilor. Cea mai răsunătoare dintre acestea a fost cucerirea Edessei, în 944.

Roman I i-a sprijinit pe cei oropsiți.

În anul 945, Roman I a fost silit să se călugărească.

În 957, a vizitat Constantinopolul principesa rusă Olga.

În 959, Constantin al VII-lea s-a stins din viață, fiind succedat la tron de Roman al II-lea, fiul său.

Roman al II-lea Lecapenos (959-963)

În 944, pe când Roman al II-lea avea doar cinci ani, s-a căsătorit cu Bertha, fiica nelegitimă a regelui Italiei Hugo de Arles, iar după moartea acesteia, cu Teofana.

În 961, bizantinii au cucerit insula Creta de la arabi.

În 15 martie 963, împăratul a murit pe neașteptate, în urma unui stop cardiac, ori otrăvit de soția lui.

Nichifor al II-lea Focas (963-969)

După moartea lui Roman al II-lea, generalul Nichifor s-a căsătorit cu văduva acestuia, Teofana, iar în luna august a anului 963, a fost încoronat împărat.

În anul 965, Nichifor al II-lea a recucerit de la arabi Tarsul, Mopsuestia și Ciprul, iar în 969, Antiohia și Alepul.

Împăratul „a căzut victimă unui complot pus la cale de Teofana, soția sa, și de amicul ei, generalul Ioan Tsimiskēs”¹, care i-a succedat la tron, domnind între anii 969-976.

Întrucât războaiele purtate de Nichifor al II-lea au avut un caracter preponderent religios, după mutarea sa la Domnul acesta a fost trecut în rândul sfinților, fiind pomenit în 11 decembrie.

Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976-1025)

Vasile al II-lea era fiul împăratului Roman al II-lea.

În primii ani de domnie ai lui Vasile al II-lea s-au ridicat doi uzurpatori, Bardas Skleros și Bardas Focas. Ajutat de trupele cneazului kievean Vladimir, împăratul a pus capăt războiului civil.

Anna, sora lui Vasile al II-lea, s-a căsătorit cu cneazul Vladimir, „care, în 988, s-a botezat, cu supușii săi, în credința ortodoxă”². „Vladimir a organizat botezul colectiv al rușilor prin cufundare în Nipru, la 15 august 988”³.

În timpul lui Vasile al II-lea, Imperiul Bizantin a atins apogeul, împăratul recucerind părți din estul Anatoliei, Siria, Armenia, peninsula Balcanică, sudul Italiei, Creta, Cipru etc.

Împăratul a purtat războaie îndelungate cu bulgarii. Confruntarea finală a avut loc la Kleidion, în 1014, unde bulgarii au fost înfrânți. La porunca lui Vasile al II-lea, „un număr de 15.000 de prizonieri bulgari au fost orbiți, iar aproximativ 150 lăsați cu un singur ochi, pentru a-i conduce pe ceilalți până la Prilep, unde se găsea curtea țarului lor, Samuel”⁴. La vederea acestui convoi înspăimântător, țarul a făcut atac de cord și a murit.

În urma războaielor sale cu bulgarii, Vasile al II-lea a fost supranumit „Bulgaroctonul” (Omorătorul de bulgari).

¹ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 142.

² Ibidem, p. 145.

³ Michel Kaplan, *Op. cit.*, p. 29.

⁴ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. I, p. 145.

Împăratul nu a fost niciodată căsătorit și și-a petrecut anii de domnie mai mult pe câmpurile de luptă decât la palat. S-a stins din viață la 15 decembrie 1025.

Constantin al VIII-lea Porfirogenetul (1025-1028)

Constantin al VIII-lea era fratele lui Vasile al II-lea, fiind petrecăreț și risipitor.

Când era pe moarte, împăratul a hotărât ca Zoe, fiica lui în vârstă de 50 de ani, care era nemăritată, să se căsătorească cu Roman Arghir, prefectul Constantinopolului. Roman era căsătorit și își iubea soția, însă împăratul l-a făcut „să aleagă între divorț și pierderea ochilor”¹. Prefectul a divorțat de soție, care a intrat într-o mănăstire și s-a căsătorit cu Zoe. La foarte scurt timp, Constantin al VIII-lea a murit, iar ginerele i-a urmat la tron.

Roman al III-lea Arghir (1028-1034)

Împăratul a purtat campanii victorioase în Mesopotamia, culminând cu cucerirea Edesei.

În 1034, Roman al III-lea a fost asasinat la porunca lui Zoe.

Mihail al IV-lea Paflagonul (1034-1041)

„Zoe nu a lăsat să treacă decât douăzeci și patru de ore după ce devenise văduvă, pentru a se căsători din nou”², cu Mihail, pe care l-a făcut împărat.

Mihail al IV-lea era epileptic, de aceea cel care a condus în realitate destinele imperiului a fost fratele său, eunucul Ioan.

În anul 1038, bizantinii au cucerit de la arabi partea orientală a Siciliei.

În timpul lui Mihail al IV-lea bulgarii s-au revoltat, dar au fost înfrânți.

¹ **Charles Diehl**, *Op. cit.*, vol. I, p. 380.

² *Ibidem*, p. 390.

În anul 1041, împăratul s-a călugărit la Mănăstirea Sfinților Cosma și Damian din Constantinopol. După moarte, „nu a avut parte nici de alai, nici de o înmormântare deosebită, ci a fost îngropat chiar în biserică, în stânga intrării, în afara Sfântului Altar”¹.

Mihail al V-lea (1041-1042)

Mihail al V-lea era nepotul lui Mihail al IV-lea, care înainte de a se călugări l-a lăsat succesor la tron.

Cu toate că a fost adoptat de împărăteasa Zoe, după ce a urcat pe tron Mihail al V-lea a trimis-o pe aceasta la mănăstire.

Împăratul a fost nepopular. După ce a domnit timp de 132 de zile, poporul s-a răzvrătit împotriva lui, l-a alungat de pe tron și i-a scos ochii.

Constantin al IX-lea Monomahul (1042-1055)

După alungarea lui Mihail al V-lea, Zoe, care era în vârstă de 64 de ani, s-a întors de la mănăstire și s-a căsătorit cu Constantin, guvernatorul Greciei, care a devenit împărat.

Împăratul a avut de înfruntat doi uzurpatori, pe George Maniakes în 1042-1043 și pe Leon Tornikios în 1047. Cei doi au fost înfrânți. Primul a fost omorât, iar cel de-al doilea a fost orbit.

„În 1050, la vârsta de șaptezeci și doi de ani, împărăteasa Zoe s-a stins din viață”².

În anul 1053, pecenegii au trecut Dunărea, iar bizantinii au încheiat pace cu ei.

În 1055, normanzii au cucerit sudul Italiei.

În timpul domniei lui Constantin al IX-lea, în anul 1054,

¹ **Mihail Psellos**, *Cronografia. Un veac de istorie bizantină (976-1077)*, traducere de Radu Alexandrescu, Editura POLIROM, Iași, 1998, p. 61.

² **Charles Diehl**, *Op. cit.*, vol. I, p. 413.

a avut loc separarea Bisericii Catolice de cea Ortodoxă sau Schisma cea mare.

Papa Leon al IX-lea a trimis la Constantinopol o delegație, în fruntea căreia se afla cardinalul Humbert. „După insulte reciproce, Humbert, care, de fapt, își pierduse autoritatea de emisar papal, de vreme ce papa Leon al IX-lea murise în aprilie 1054, s-a furișat în biserica Sfânta Sofia în după-amiaza zilei de 16 iulie 1054 și a pus pe altar o bulă de excomunicare împotriva patriarhului Mihail Cerularie. Replica lui Cerularie a fost excomunicarea lui Humbert. Schisma din 1054 a fost astfel, pur și simplu, un caz al celor doi ierarhi care s-au excomunicat reciproc. Dar în fapt, în ciuda încercărilor serioase de împăcare, relațiile bune dintre Biserica Romei și cea a Constantinopolului nu au mai fost niciodată refăcute”¹.

Între 1055 și 1067 tronul de la Constantinopol a fost ocupat de Teodora (1055-1056), Mihail al VI-lea Bringas (1056-1057), Isaac I Comnenul (1057-1059) și Constantin al X-lea Duca (1059-1067).

Roman al IV-lea Diogenes (1067-1071)

Roman al IV-lea era un general, care s-a căsătorit cu Evdochia, văduva lui Constantin al X-lea.

În timpul acestui împărat, s-au purtat mai multe războaie contra turcilor selgiucizi. Bizantinii au biruit la Hieropolis, în 1068 și în Capadocia, în 1069, dar din cauza mai multor trădări au fost înfrânți la Manzikert, în 26 august 1071, iar Roman al IV-lea a căzut în mâinile acestora. Împăratul captiv a încheiat o convenție cu biruitorii, le-a promis un mare tribut, precum și dezrobirea prizonierilor turci din Imperiul Bizantin, însă la Constantinopol a fost numit împărat Mihail al VII-lea, fiul lui Constantin al X-lea.

¹ Steven Runciman, *Op. cit.*, pp. 118-119.

Roman al IV-lea a fost eliberat de turci, dar la porunca noului împărat de la Constantinopol a fost orbit și exilat, murind un an mai târziu.

Mihail al VII-lea Duca (1071-1078)

Acest împărat s-a confruntat cu o gravă criză economică și a avut de luptat împotriva mai multor uzurpatori.

În anul 1072, normanzii au ocupat toate posesiunile bizantine din Italia, iar în 1075, Siria a fost cucerită de musulmani.

Împăratul a fost silit să se călugărească și a murit ca mitropolit al Efesului.

Alexie I Comnenul (1081-1118)

Alexie I era fiul lui Ioan Comnenul, fratele împăratului Isaac I Comnenul, care ocupase tronul bizantin între 1057 și 1059.

Criza economică începută în timpul lui Mihail al VII-lea s-a agravat cu trecerea anilor, iar „moneda de aur bizantină s-a depreciat, nemaiposedând decât a treia parte din valoarea sa inițială”¹. În consecință, noul împărat a înmulțit impozitele.

Pentru a face față războiului cu normanzii și pecenegii, Alexie I „a confiscat bunurile mobile ale Bisericii, precum bani, vase din metal prețios și ferecătura de aur și argint a unor icoane”².

În 1085, turcii selgiucizi au cucerit Antiohia, iar în 1087, cetatea Edessa.

„În anul 1091, la Lebunion, în Tracia, împăratul i-a învins pe pecenegi, în rândurile cărora bizantinii au săvârșit un adevărat măcel, necruțând nici copii, nici femeile”³.

¹ **Vasile V. Muntean**, *Bizantinologie*, volumul II, Editura Învierea, Timișoara, 2000, p. 11.

² Ibidem, p. 12.

³ Ibidem, p. 15.

Alexie I i-a cerut papei Urban al II-lea ajutor împotriva turcilor. În anul 1095, la Conciliul de la Clermont, s-a hotărât organizarea unei cruciade pentru eliberarea Ierusalimului de sub ocupația musulmană. Papa spera ca prin această cruciadă să pună capăt marii schisme și să reunească întreaga creștinătate sub autoritatea sa.

Când s-au întâlnit la Constantinopol, cruciații și bizantinii s-au privit cu neîncredere, fiind clar pentru toată lumea că scopul celor care luptau sub stindardul crucii nu era acela de a-i ajuta pe bizantini, ci cucerirea Ierusalimului, care a avut loc în 1099.

„În 1088 și 1105, împăratul a luat decizii pentru îndepărtarea vlahilor, cu familiile și turmele lor, din preajma Muntelui Athos”¹.

În 1115, „Vasile, căpetenia bogomililor din Bulgaria, care umbla în compania a doisprezece învățăcei, după pilda Domnului Hristos, a fost chemat la Constantinopol, unde s-a ținut o dezbatere teologică în intenția de a-l convinge să-și abandoneze credința greșită. Întrucât nu a reușit să-l convertească, Alexie I a ordonat ca Vasile să fie ars pe rug în mijlocul hipodromului”².

Împăratul s-a stins din viață la 15 august 1118, fiind succedat la tron de Ioan al II-lea, fiul său.

Ioan al II-lea (1118-1143)

Împăratul „și-a luat de soție o principesă maghiară, numită Irina (Piroska)”³.

În 1119, bizantinii au recucerit Laodiceea, iar în 1121, tot sud-vestul Asiei Mici.

„În 1122, trupele imperiale i-au desființat pe pecenegi ca și popor”⁴, iar în 1137-1138, au cucerit Cilicia.

¹ Ibidem, p. 13.

² Ibidem, p. 12.

³ Ibidem, p. 16.

⁴ Ibidem, p. 15.

Ioan al II-lea a purtat războaie cu venețienii și cu ungurii. Împăratul a ctitorit mănăstirea Pantocrator din Constantinopol și „a înființat un spital cu 50 de paturi”¹.

Împăratul Ioan al II-lea a murit în anul 1143, în urma unei partide de vânătoare.

Manuel I (1143-1180)

Noul împărat era fiul lui Ioan al II-lea. Acesta „s-a căsătorit cu contesa Bertha de Sulzbach, cumnata lui Conrad al III-lea, regele Germaniei”².

„Manuel I a eliberat toți sclavii din Constantinopol”³. Aceștia trebuie să fi fost numeroși, de vreme ce „în secolul al XII-lea Constantinopolul era cel mai bogat oraș al creștinătății”⁴. Cruciatul „Robert de Clari a scris că în vremea lui, «două treimi din bogăția lumii se afla în Constantinopol și o treime împrăștiată în lume»”⁵.

În timpul lui Manuel I „existau în Constantinopol aproximativ două sute de biserici”⁶.

În 1147, cumanii au trecut Dunărea și au ocupat cetatea Demnitzikos, însă după ce s-au retras, trupele bizantine i-au ajuns din urmă și i-au decimat.

În același an, normanzii porniți în cruciada a doua, au tăbărit în Grecia, jefuind-o.

Împăratul a supus Bosnia, Croația și Dalmația și a purtat lupte fără succes împotriva normanzilor din Italia.

În 1176, turcii selgiucizi i-au înfrânt zdrobitor pe bizantini la Myriokefalon.

¹ Ibidem, p. 13.

² Ibidem, p. 16.

³ Ibidem, p. 11.

⁴ Steven Runciman, *Op. cit.*, p. 143.

⁵ Charles Diehl, *Op. cit.*, vol. I, p. 9.

⁶ Steven Runciman, *Op. cit.*, p. 138.

Cu câteva zile înainte de a muri, Manuel I s-a călugărit, primind numele de Matei.

Împăratul s-a stins din viață în anul 1180 și a fost trecut în rândul sfinților, fiind pomenit în 21 iulie.

Alexie al II-lea (1180-1183)

După moartea lui Manuel I, tronul a fost ocupat de fiul său, Alexie al II-lea (1180-1183), în vârstă de doar 11 ani. Acesta conducea sub tutela mamei sale, Maria de Antiohia și a fost logodit cu Agnes, fiica regelui francez Ludovic al VII-lea, care a primit numele de Anna.

În timpul lui Manuel I foarte mulți venețieni, genovezi și alți occidentali, cunoscuți sub numele generic de latini, s-au stabilit în Constantinopol, populând un întreg cartier din oraș. Întrucât fostul împărat îi favorizase pe acești străini, încredințându-le cele mai însemnate afaceri, iar curtea imperială, administrația și regimintele de gardă se umpluseră de latini, bizantinii se simțeau marginalizați.

În perioada tulbure care a urmat morții lui Manuel I, locuitorii greci ai Constantinopolului au luat cu asalt cartierul latin din oraș, iar mulțimea înfuriată a jefuit și a incendiat tot ce a întâlnit în cale, masacrându-i pe străini. Puținii latini care au scăpat cu viață s-au grăbit să se refugieze din Constantinopol.

În 1183, Alexie al II-lea a fost asasinat din porunca unchiului său, Andronic I, viitorul împărat, iar trupul i-a fost aruncat în mare.

Andronic I (1183-1185)

Andronic I era verișorul lui Manuel I, fostul împărat.

În 1183, Andronic I, care avea 65 de ani, s-a căsătorit cu Anna, logodnica lui Alexie al II-lea, în vârstă de doar 12 ani.

Noul împărat a înlăturat din funcțiile importante reprezen-

tanții marilor familii aristocratice, instalându-și oamenii săi, ceea ce a dus la iscarea unei revolte în Bitinia, care a fost înăbușită în sânge. Temându-se să nu piardă tronul, împăratul a devenit crud, luând măsuri drastice împotriva tuturor celor care doreau înlăturarea lui de la putere, de care nu au scăpat nici cele mai apropiate rude ale sale.

În anul 1185, normanzii au tăbărit asupra Tesalonicului, „jefuindu-l cumplit și dedându-se la un teribil carnaj”¹.

În timpul unei revolte a locuitorilor Constantinopolului din același an, Andronic I, care devenise foarte nepopular, a vrut să fugă în Rusia, însă corabia în care s-a îmbarcat a fost împinsă înapoi în port, de un vânt puternic, iar urmăritorii l-au prins și l-au ucis fără milă. În locul lui, mulțimile l-au proclamat împărat pe Isaac al II-lea, care se trăgea din familia imperială a Comnenilor.

Isaac al II-lea Anghelos (1185-1195)

Noul împărat nu era un bun administrator și îi plăcea să trăiască în lux și risipă. El s-a căsătorit cu Margit, fiica regelui Bela al III-lea al Ungariei.

Trupele lui Isaac al II-lea au repurtat o importantă victorie, în 7 noiembrie 1185, la Demetritzes, împotriva normanzilor.

În timpul lui Isaac al II-lea a avut loc revolta fraților Petru și Asan, în urma căreia Asan a fost încoronat țar al bulgarilor.

În anul 1195, trupele bizantine l-au proclamat împărat pe Alexie al III-lea, fratele lui Isaac al II-lea, care a fost orbit și aruncat în temniță.

Alexie al III-lea Anghelos (1195-1203)

„În privința calităților și a capacității, noul împărat nu diferea prea mult de fratele său, încât risipa irațională, lipsa totală

¹ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. II, p. 14.

de talent sau interes politic și militar au dus imperiul cu pași repezi departe pe calea spre dezintegrare și umilință”¹.

În timpul lui Alexie al III-lea, ungurii, bulgarii și vlahii au prădat provinciile balcanice, ajungând până în Grecia, iar în Occident se pregătea cruciada a IV-a.

„La Verona, pe când cruciații erau gata de imbarcare, a sosit Alexie, fiul împăratului din Constantinopol, Isaac al II-lea Anghelos, care fusese detronat, orbit și închis de propriul său frate, din dorința, lipsită de scrupule, de a-i lua locul. Cruciații l-au primit cu simpatie pe tânărul Alexie. În numele tatălui său, Alexie se angaja, ca de îndată ce uzurpatorul avea să fie înlăturat, Imperiul Bizantin să recunoască autoritatea episcopului Romei, iar cele două Biserici să redevină una singură; cruciaților li se promitea, ca plată pentru osteneala lor, 200.000 de mărci de argint, plus hrana necesară întregii armate, pentru a-și reface forțele și a continua campania în Egipt, expediție la care Alexie îl angaja pe tatăl său să participe cu 10.000 de oameni, timp de un an; iar până va muri să întrețină pe cheltuiala lui 500 de călăreți”². Cruciații au fost de acord și au pornit spre Constantinopol.

„Când au ajuns în Tracia, recolta era pe punctul de a se coace, iar cruciații s-au apucat, la Abidos, să adune tot ce se putea. În 24 iunie, ei au ajuns în fața capitalei imperiale”³.

În 17 iulie 1203, oștile cruciate au cucerit Constantinopolul. „Împăratul uzurpator nu a mai avut decât timpul necesar să ia din tezaur o parte din bijuterii și, însoțit de câțiva oameni, să fugă din

¹ Aleksandr A. Vasiliev, *Op. cit.*, p. 425.

² Florentina Căzan, *Cruciadele*, Editura Academiei Române, București, 1990, pp. 99-100.

³ Steven Runciman, *Istoria cruciadelor. Regatul Accrei și cruciadele târzii*, vol. III, traducere de Maria Pakucs Wilcocks, Ovidiu Cristea, Marian Coman și Ovidiu Victor Olar, Editura Nemira, 2015, p. 132.

cetate”¹. „Rămași fără împărat, funcționarii imperiali l-au scos pe împăratul orb, Isaac, din închisoare și l-au pus pe tron, anunțându-i pe cruciați că tatăl pretendentului a fost repus în drepturi și că nu mai era nevoie să continue lupta. Tânărul Alexie era decis până atunci să ignore existența tatălui său, dar acum nu putea să nu țină cont de el, convingându-și aliații să înceteze atacul. În schimb, cruciații au trimis o solie prin care anunțau că erau gata să-l recunoască pe Isaac ca împărat, dacă fiul său era numit coîmpărat”².

Isaac al II-lea Anghelos (1203-1204) și Alexie al IV-lea Anghelos (1203-1204)

La 1 august 1203, Alexie al IV-lea a devenit coîmpărat, alături de tatăl său.

„Când lui Isaac al II-lea i s-a pus în față tratatul încheiat de fiul său cu cruciații, acesta a refuzat cu încăpățânare să-l recunoască. El nu semnase nimic, nu promisese nimic, prin urmare nu respecta nimic, ba mai mult, îi invita pe cruciați să părăsească cât mai repede orașul. Furioși, cruciații s-au hotărât să atace din nou Constantinopolul, de această dată împotriva protejatului lor de ieri”³.

Alexie al IV-lea dorea să își țină promisiunile făcute cruciaților, însă vistieria imperială era goală. Pentru a face rost de bani, împăratul a poruncit ca numeroase obiecte bisericești din aur și argint să fie topite, ceea ce l-a făcut foarte nepopular între oamenii Bisericii și locuitorii capitalei.

Întrucât „cete de ostași apuseni beți pustiau constant suburbiile, încât viața nu mai era sigură în afara zidurilor”⁴, în august 1203 cruciații au atacat o moschee din Constantinopol, iar

¹ Florentina Căzan, *Op. cit.*, p. 101.

² Steven Runciman, *Istoria cruciadelor...*, pp. 133-134.

³ Florentina Căzan, *Op. cit.*, p. 101.

⁴ Steven Runciman, *Istoria cruciadelor...*, p. 134.

venețienii din oraș au iscat un incendiu, în timpul căruia o bună parte a capitalei a fost distrusă, bizantinii au prins ură tot mai mare împotriva cruciaților, iar opoziția față de domnia împăraților puși pe tron de aceștia era tot mai vizibilă.

În 29 ianuarie 1204, Alexie al IV-lea a fost detronat, aruncat în închisoare și omorât.

La scurt timp, s-a stins din viață și Isaac al II-lea.

Alexie al V-lea Duca (1204)

După înlăturarea celor doi împărați, tronul bizantin a fost ocupat de Alexie al V-lea, un fost funcționar de la curte.

Cruciații au fost nemulțumiți de această schimbare și au asediat Constantinopolul, pe care l-au cucerit în 12 aprilie 1204.

În învălmășeala ultimelor lupte, Alexie al V-lea a fugit din capitală.

Cruciații în Constantinopol

După cucerirea sa de către cruciați, Constantinopolul a fost jefuit timp de trei zile. „Cuceritorii au luat tot aurul și bijuteriile, chiar și pe cel de pe cruci și de pe icoanele Mântuitorului. Icoane, statui, cărți, nenumărate obiecte de artă, mărturii ale civilizației grecești și bizantine, au fost furate sau distruse. Toți locuitorii orașului au fost omorâți sau jefuiți. Unii dregători au încercat să se refugieze în catedrala Sfânta Sofia, urmăriți fiind de cuceritori. Un grup de preoți și călugări au ieșit atunci, purtând cruci și Evanghelii, pentru a-i îndupleca pe atacatori să le cruțe viața, dar aceștia nu au dat nicio atenție rugămintelor lor. I-au masacrat pe toți, apoi au jefuit biserica, iar o prostituată, venită odată cu expediția cruciată, s-a așezat pe tronul patriarhului, cântând cântece deocheate, în timp ce cuceritorii beți violau călugărițele din mănăstirile învecinate”¹.

¹ **Amin Maalouf**, *Cruciadele văzute de arabi*, traducere de Marian Tiu, Editura Proiect, București, 2007, p. 204.

„De când e lumea lume, atâta pradă dintr-un oraș nu s-a capturat vreodată. Bandiții care s-au făcut stăpâni pe Constantinopol, nesătui de aur, s-au dedat la excese de jaf și de urgie nemaiauzite. Au deschis mormintele împăraților, care împodobeau biserica Sfinții Apostoli, au furat de acolo toate bogățiile, perlele, pietrele prețioase. Au batjocorit trupul împăratului Iustinian. Se poate spune că acești cuceritori feroce nu i-au iertat nici pe vii, nici pe morți”¹. „Devastarea Constantinopolului nu are corespondent în istorie”².

„În pofida tuturor îndoielilor referitoare la deturnarea cruciadei spre Constantinopol, papa Inocențiu a fost inițial încântat. În răspunsul la o scrisoare trimisă de împăratul latin de Constantinopol, Balduin, papa afirma că se bucurase în Domnul și că își dăduse fără rezerve acordul”³, încât „cele întâmplate în 1204, au transformat schisma din 1054 într-un fapt definitiv”⁴.

„Primind mai multe informații, papa a aflat, spre groaza sa, de actele blasfemiatoare și sângeroase comise după cucerirea orașului. În calitate de creștin a fost profund șocat, iar ca om de stat a rămas tulburat. O asemenea brutalitate barbară nu reprezenta cea mai bună cale de a câștiga afecțiunea creștinătății răsăritene. Aflând că învingătorii au împărțit imperiul și Biserica de acolo fără nicio referire la autoritatea sa, suveranul pontif a scris plin de furie la Constantinopol, enumerând și denunțând atrocitățile”⁵.

„Reprezentantul papei, Pierre de Saint Marcel, a emis un decret, prin care îi scutea pe toți cruciații să-și mai continue călătoria spre Țara Sfântă. Cruciada se dovedise o expediție al cărei

¹ *Cruciadele*, Introducere de Robert Delort, traducere de George Miciacio, Editura Artemis, București, pp. 208-209.

² **Steven Runciman**, *Istoria cruciadelor...*, p. 138.

³ *Ibidem*, p. 143.

⁴ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 264.

⁵ **Steven Runciman**, *Istoria cruciadelor...*, pp. 143-144.

scop unic era cucerirea unor teritorii creștine. Nu se făcuse nimic în ajutorul soldaților creștini care luptau împotriva islamului”¹.

Până atunci, „nu existase o crimă mai mare împotriva umanității decât cruciada a IV-a. Nu numai că ea a provocat distrugerea sau dispersarea tuturor comorilor trecutului adăpostite cu devotament de Bizanț și rănirea mortală a unei civilizații care era încă activă și însemnată, dar a reprezentat și un gest de uriașă nebunie politică. Istoric vorbind, consecințele au fost total dezastruoase. De la crearea imperiului său, Bizanțul fusese gardianul Europei împotriva Răsăritului necredincios și a Nordului barbar. Li s-a opus cu armele și le-a îmblânzit cu ajutorul civilizației sale”².

Imperiul Latin de Răsărit

După ce au cucerit și jefuit Constantinopolul, cruciații nu l-au abandonat, ci au creat Imperiul Latin de Răsărit, cu capitala în acest oraș, iar „pe teritoriul fostei provincii Tracia a fost creat regatul Tesalonicului, ducatul Atenei, principatul Ahaiei și o serie de seniorii, ca de pildă Negropontul”³.

În 9 mai 1204, Balduin de Flandra a fost ales împărat, iar în 16 mai a fost încoronat în catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol, de către „venețianul Tommaso Morosini, care fusese numit patriarh”⁴.

Imperiul Latin de Răsărit a durat până în 1261, având următorii suverani: Balduin de Flandra (1204-1205), Henric de Hainaut (1206-1216), Petru de Courtenay (1216-1217), Yolanda de Flandra (1217-1219), Robert de Courtenay (1219-1228) și Balduin al II-lea (1228-1261).

¹ Ibidem, p. 144.

² Ibidem, p. 145.

³ Florentina Căzan, *Op. cit.*, p. 102.

⁴ Steven Runciman, *Istoria cruciadelor...*, p. 139.

Imperiul Bizantin de la Niceea

După cucerirea Constantinopolului de către cruciați, unele familii dinastice bizantine au reușit să se refugieze în diferite părți ale imperiului, creând „trei state grecești, care revendicau succesiunea marelui imperiu de altă dată”¹. Comnenii s-au așezat în Trapezunt, unde, cu ajutorul Georgiei, au cucerit aproape toată coasta Mării Negre din Anatolia. Familia Duca a ajuns în Epir, unde a creat despotatul Epirului, iar familia Lascaris s-a stabilit la Niceea, recucerind o parte din Asia Mică. Cea mai puternică formațiune statală a fost cea de la Niceea, condusă de Teodor Lascaris, ginerele lui Alexie al III-lea Anghelos. „Teodor îi adunase în jurul său pe principalii refugiați ai Constantinopolului, inclusiv pe patriarh, a cărui prezență oferea legitimitate curții sale”². În acest fel „Niceea a ajuns nu numai centrul național, ci și bisericesc al imperiului”³.

Teodor I Lascaris (1204-1221)

„La început fugarul Lascaris dispunea numai de trei orașe și două mii de soldați. Domnia sa a fost marcată de fapte energice și acte generoase inspirate de disperare. Dușmanii săi de pe Hellespont și Meandru erau surprinși de iuțeala cu care proceda și învinși de îndrăzneala sa”⁴.

„Teodor I a invitat la Niceea toți ierarhii Patriarhiei Ecu-menice pentru a alege un patriarh în exil. Sinodul întrunit la Niceea, în martie 1208, l-a ales pe Mihail Autorianus, care de mai mulți ani era întâistătătorul Bisericii din teritoriile niceene. Imediat ce a fost ales, Mihail l-a încoronat pe Teodor I împărat”⁵.

¹ **Idem**, *Vecerniile siciliene*, traducere de Mihai Moroiu, Editura Nemira, București, 2011, p. 64.

² *Ibidem*.

³ **Vasile V. Muntean**, *Op. cit.*, vol. II, p. 38.

⁴ **Edward Gibbon**, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, volumul III, traducere de Dan Hurmuzescu, Editura Minerva, București, 1976, p. 185.

⁵ **Steven Runciman**, *Teocrația...*, p. 146.

Cea de-a treia soție a lui Teodor I a fost Maria, fiica împăratului latin Petru de Courtenay.

Până la sfârșitul domniei sale, împăratul a cucerit majoritatea insulelor din Marea Egee și „a recuperat toate teritoriile din Asia pierdute în favoarea latinilor”¹.

Teodor I s-a stins din viață în noiembrie 1221, fiind urmat la tron de Ioan al III-lea Vatașes, ginerele său.

Ioan al III-lea Vatașes (1222-1254)

În 1224, împăratul i-a înfrânt pe latini la Poimanenon și a cucerit aproape toată Asia Mică. La această cucerire s-au adăugat Adrianopolul și mai multe insule, în 1225, precum și Tesalonicul, în 1246.

Cea de-a doua soție a împăratului a fost Constanța a II-a de Hohenstaufen, fiica nelegitimă a împăratului german Frederic al II-lea.

„În timpul domniei sale, Ioan al III-lea a eliberat provinciile fostului Imperiu Bizantin de uzurpatorii băștinași și străini, până când a ajuns să strângă ca într-un clește Constantinopolul, trunchi fără sevă și frunze, menit să se prăbușească la prima lovitură de secure”².

Împăratul s-a stins din viață în 1254 și a fost trecut în rândul sfinților cu numele de Ioan cel Milostiv, fiind pomenit în 4 noiembrie.

Teodor al II-lea (1254-1258)

Noul împărat a fost fiul lui Ioan al III-lea și era „considerat de tânăr cel mai educat prinț al timpului”³.

În 1255, bulgarii au invadat Tracia, dar au fost înfrânți un an mai târziu.

¹ Idem, *Vecerniile...*, p. 64.

² Edward Gibbon, *Op. cit.*, vol. III, p. 185.

³ Steven Runciman, *Vecerniile...*, p. 67.

În 16 august 1258, Teodor al II-lea, care era epileptic, s-a stins din viață.

Ioan al IV-lea Lascaris (1258-1261) și Mihail al VIII-lea Paleologul (1259-1282)

Ioan al IV-lea era fiul lui Teodor al II-lea și avea doar șapte ani când s-a urcat pe tron. L-a avut ca regent pe George Mouzalon, care a fost curând asasinat, iar din 1 ianuarie 1259, Mihail al VIII-lea Paleologul i-a fost coîmpărat.

În 1259, trupele niceene au raportat o victorie la Pelagonia, împotriva armatelor regelui Siciliei, ale despotului din Epir și ale prințului de Ahaia.

În acest timp, „Balduin al II-lea, suveranul Imperiului Latin de Răsărit, călătorea prin Occident în căutarea unui protector care să-l mențină pe tronul lui șubred. El cedase deja cele mai prețioase piese din vechea colecție bizantină de relicve lui Ludovic cel Sfânt pentru a face rost de bani și își acoperea cheltuielile de la curte vânzând plumbul de pe acoperișurile palatelor negustorilor italieni, iar pentru călătoriile în străinătate îl amanetase pe fiul și moștenitorul său venețienilor”¹.

Imperiul Bizantin restaurat

Datorită tulburărilor create de bulgari la graniță, în iulie 1261, Mihail al VIII-lea a trimis o armată în zonă. Trecând pe lângă Constantinopol, Alexie Strategopol, conducătorul oștirii, a aflat că „aproape întreaga garnizoană a orașului și majoritatea navelor venețiene plecaseră să cucerească insula Daphnusia din Marea Neagră, aflată la o distanță de aproximativ o sută șazeci de kilometri de capitală”².

¹ Ibidem, p. 64.

² Ibidem, p. 72.

Armata bizantină nu și-a mai continuat marșul spre graniță, ci în noaptea de 24 spre 25 iulie 1261, câțiva soldați greci au pătruns în Constantinopol printr-un pasaj subteran, i-au înfrânt pe cei care păzeau zidurile și au deschis porțile armatei care aștepta afară, iar aceasta a pus imediat stăpânire pe oraș.

Bucuria grecilor a fost de nedescris, însă mareașă capitală a Imperiului Bizantin de odinioară era o ruină.

În seara zilei de 25 iulie, navele venețiene s-au întors la Constantinopol, dar au fost respinse de trupele conduse de generalul Alexie Strategopol.

Când vestea cuceririi Constantinopolului a ajuns la Mihail al VIII-lea, acesta dormea. Evlogia, sora împăratului, a dat buzna în iatacul imperial, strigând: „Stăpâne! Ai luat Constantinopolul! Hristos ți-a trimis în dar Constantinopolul!”

În 4 august, Mihail al VIII-lea a intrat în Constantinopol, iar „în 15 august 1261, a fost încoronat ca împărat în catedrala Sfânta Sofia, de către patriarhul Arsenie. Acest act simboliza renașterea Imperiului Bizantin”¹.

Ioan al IV-lea a fost lăsat la Niceea, iar în ziua de 25 decembrie 1261, când împlinea 11 ani, a fost orbit din porunca lui Mihail al VIII-lea și exilat într-o fortăreață din Bitinia.

În 1262, patriarhul Arsenie l-a excomunicat pe împărat pentru fapta sa, iar acesta l-a demis pe întâistătătorul Bisericii.

„În 2 februarie 1267, împăratul a îngenuncheat cu capul descoperit în fața patriarhului Iosif și a Sfântului Sinod și și-a mărturisit păcatul. Ca urmare i s-a ridicat anatema Bisericii”².

În anul 1264, tătarii, aliați cu bulgarii, au biruit armata bizantină în Tracia, iar în 1271, tătarii au întreprins un raid de pradă în teritoriile bizantine, încât în 1272, împăratul a încheiat un tratat de prietenie cu aceștia, care a fost pecetluit prin

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 311.

² Steven Runciman, *Teocrația...*, p. 152.

căsătoria Eufrosinei, fiica lui Mihail al VIII-lea, cu conducătorul tătar Nogai.

Sperând să primească ajutor din Occident împotriva turcilor, în anul 1274, împăratul a trimis o delegație la Lyon, unde a fost declarată unirea Bisericii Ortodoxe cu cea Catolică. Clerul și poporul din imperiu s-au împotrivit acestei uniri, iar împăratul l-a înlocuit pe patriarhul Iosif cu Ioan Bekkos și i-a persecutat pe opozanți, mulți dintre ei fiind aruncați în închisoare.

În anii care au urmat, Imperiul Bizantin și-a lărgit foarte puțin granițele.

În ultimii ani de domnie, înțelegând că locuitorii imperiului nu vor să accepte unirea cu Roma, Mihail al VIII-lea a renunțat să o mai impună, fiind excomunicat, în anul 1281, de papa Martin al IV-lea.

Întrucât la bătrânețe împăratul s-a transformat într-un tiran crud și suspicios, iar poporul se zbătea în sărăcie din cauza numeroaselor războaie purtate, neputând uita nici încercarea de unire cu Roma, bazileul era privit cu ură, fiind socotit un al doilea Iulian Apostatul.

„La moartea lui, din decembrie 1282, Mihail al VIII-lea era, pe de o parte, detestat de cea mai mare parte a supușilor, pentru că semnase unirea și pentru că încercase să le-o impună și, pe de altă parte, excomunicat de papă pentru eșecul de a nu fi reușit să-i facă pe aceștia să o accepte”¹.

Andronic al II-lea Paleologul (1282-1328)

După moartea lui Mihail al VIII-lea, tronul i-a revenit fiului acestuia, Andronic al II-lea.

Sărăcia din timpul lui Mihail al VIII-lea s-a transformat în „criză financiară, care l-a obligat pe noul împărat să limiteze efectivele armatei terestre și să renunțe la întreținerea flotei,

¹ Ibidem, p. 154.

lăsând apărarea maritimă în seama genovezilor”¹. „Lipsiți de flotă, grecii erau subjugați de acești negustori trufași, care hrăneau sau înfometau Constantinopolul după cum le dictau interesele. Ei au pus mâna pe vămile, pescăriile și chiar pe taxa Bosforului; toate acestea le aduceau un venit de două sute de mii de galbeni, iar un rest de treizeci de mii îl lăsau cu regret împăratului”².

În 1321, a izbucnit un război civil, care a ruinat și mai mult economia statului, încât în 1325, bazileul a fost nevoit să le vândă negustorilor din Occident o parte din podoabele sale.

În anul 1326, turcii otomani au cucerit orașul Bursa, înaintând mereu în teritoriul bizantin. Când turcii ocupau o regiune, „funcționarii imperiali se retrăgeau. Singur episcopul era acela care rămânea pentru a avea grijă de creștini. El era acela care urma să negocieze cu învingătorii pentru binele poporului său. El era acela care încerca să păstreze clădirile bisericilor și așezămintele bisericesti și tot el era considerat de noii stăpâni răspunzător pentru bunul comportament al creștinilor și pentru plata taxelor lor”³.

În 1328, războiul civil s-a încheiat, iar împăratul a fost nevoit să abdice în favoarea nepotului său, Andronic al III-lea.

În 1330, noul bazileu l-a silit pe bunicul său, Andronic al II-lea, să se călugărească. Acesta s-a stins din viață în 13 februarie 1332, într-o sărăcie lucie.

Andronic al III-lea Paleologul (1328-1341)

A doua soție a noului împărat a fost Anna de Savoia.

Andronic al III-lea a realizat o reformă a justiției și a refăcut flota.

În 1329, turcii otomani au ocupat de la bizantini Niceea, iar în 1337, Nicomedia.

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 315.

² Edward Gibbon, *Op. cit.*, vol. III, p. 194.

³ Steven Runciman, *Teocrația...*, p. 157.

În timpul lui Andronic al III-lea, pe lângă pericolul turcesc, care se făcea tot mai simțit în răsăritul imperiului, atât pe uscat, cât și pe mare, în Balcani se întărea regatul sârbesc, cu care bizantinii au purtat mai multe războaie, prin care au pierdut anumite teritorii.

Trupele imperiale au fost însă încununate de succes în nord-vest, cucerind despotatul Epirului și cel al Albaniei.

În timpul lui Andronic al III-lea a avut loc renumita dispută teologică dintre Sfântul Grigorie Palama și Varlaam de Calabria.

Împăratul s-a stins din viață în 15 iunie 1341, fiind urmat la tron de fiul său, Ioan al V-lea.

Ioan al V-lea Paleologul (1341-1376 și 1379-1391), Ioan al VI-lea Cantacuzino (1347-1354) și Andronic al IV-lea Paleologul (1376-1379)

La moartea tatălui său, Ioan al V-lea avea doar nouă ani, de aceea a condus sub tutela mamei sale, Anna de Savoia și a lui Ioan Cantacuzino.

Întrucât a întâmpinat opoziție la curtea din Constantinopol, „în 1341, Ioan Cantacuzino s-a declarat împărat la Demotika, recunoscând totodată legitimitatea lui Ioan al V-lea”¹.

Deoarece la conducerea imperiului se aflau mai multe grupări rivale, a izbucnit un război civil pustiitor, care i-a dat ocazia lui Ștefan Dușan, țarul Serbiei, să cucerească întinse teritorii din nord-vestul Imperiului Bizantin. În anul 1345, Ștefan Dușan s-a autointitulat împărat al sârbilor și al grecilor. După ce a ridicat Arhiepiscopia din Peć la rang de Patriarhie, Ștefan Dușan a fost încoronat ca împărat în 16 aprilie 1346, la Skopje, de către patriarhul Ioanichie al II-lea.

„În 21 mai 1346, Ioan Cantacuzino a fost încoronat ca împărat la Adrianopol, de către patriarhul Ierusalimului. În 3

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 318.

februarie 1347, Ioan Cantacuzino a intrat triumfal în Constantinopol, fiind recunoscut ca împărat și de către adversarii săi”¹. În 13 mai 1347, a avut loc încoronarea sa oficială la Constantinopol, în biserica din Vlaherne.

Pe lângă războiul civil și pierderile de teritorii în favoarea sârbilor, în anul 1348 Bizanțul a fost lovit de o epidemie de ciumă cumplită, în timpul căreia populația imperiului a fost redusă cu aproximativ o treime.

„În 1352, o parte din trupele lui Suleiman au ocupat o fortăreață în apropiere de Gallipoli. Aceasta a fost prima așezare permanentă a turcilor otomani pe pământ european”².

Datorită vremurilor tulburi, în anul 1354, Ioan al VI-lea Cantacuzino a abdicat, „retrăgându-se ca simplu monah în Sfântul Munte Athos”³.

În anul 1359, turcii otomani au atacat Constantinopolul, dar au fost respinși, însă în anii care au urmat au pus stăpânire pe Demotika și pe Adrianopol. „Murad I a supus întreaga provincie Tracia, de la Dardanele, până la Balcani și împrejurimile capitalei bizantine, iar Adrianopolul a fost ales drept sediu regal al administrației și al religiei sale în Europa. Constantinopolul fusese adeseori asaltat de barbarii din răsărit și apus, în cursul unui mileniu, dar niciodată până la acea oră fatală, grecii nu fuseseră împresurați, atât dinspre Asia, cât și dinspre Europa, de oștile aceleiași puteri ostile”⁴.

Zbătându-se în sărăcie și având de înfruntat un inamic tot mai puternic, Ioan al V-lea a hotărât să ceară ajutor din Occident împotriva turcilor. În 1366, împăratul a ajuns la curtea

¹ Ibidem., pp. 319-320.

² **Donald M. Nicol**, *Împăratul fără de moarte. Viața și legenda lui Constantin Paleologul, ultimul împărat al romanilor*, traducere de Maria Magdalena Szekely și Ștefan S. Gorovei, Editura Polirom, 2003, pp. 19-20.

³ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 320.

⁴ **Edward Gibbon**, *Op. cit.*, vol. III, pp. 201-202.

regelui ungar Ludovic I, de unde a plecat doar cu promisiuni. La întoarcerea spre Constantinopol, bazileul a căzut în mâinile bulgarilor, de unde a fost eliberat de verișorul său, Amedeus de Savoia, care se afla în fruntea unei oștiri cruciate. Trupele occidentale i-au alungat pe turci din peninsula Gallipoli, care a revenit în mâinile bizantinilor.

În 1369, Ioan al V-lea a plecat în Italia după ajutor, unde „a trecut la catolicism”¹ și a acceptat unirea Bisericii Ortodoxe cu cea Catolică.

În drumul spre casă, venețienii l-au reținut pe bazileu și i-au cerut să-și achite datoriile pe care le avea față de aceștia. Andronic al IV-lea, fiul cel mare al lui Ioan al V-lea, care rămăsese regent la Constantinopol, nu a depus niciun efort pentru a-și vedea tatăl revenit pe tron. „În cele din urmă acesta a fost eliberat în 1371, contra unei sume plătite de fiul său, Manuel al II-lea”².

După ce a revenit la Constantinopol, Ioan al V-lea l-a dezmoștenit pe fiul său cel mare și i-a transmis dreptul de succesiune la tron lui Manuel al II-lea, al doilea său fiu.

„În anul 1372, Ioan al V-lea a devenit vasal al sultanului Murad I”³, „făgăduindu-i un tribut anual și ajutor militar, oricând i s-ar cere, iar fiul său Manuel s-a dus ca zălog la curtea lui Murad I”⁴.

În anul 1373, în timp ce Ioan al V-lea se afla împreună cu suzeranul său, Murad I, într-o campanie militară în Asia Mică, Andronic al IV-lea și fiul sultanului, Savgi, s-au înțeles și s-au răzvrătit împotriva celor doi. Murad I a înăbușit răscoala și și-a orbit fiul, sfătuiindu-l pe bazileu să facă același lucru. Împăratul

¹ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. II, p. 66.

² Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 317.

³ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. II, p. 67.

⁴ Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului 1453*, traducere de Alexandru Elian, Editura Nemira, București, 2011, p. 58.

bizantin însă și-a lipsit fiul de vedere la un singur ochi și l-a înțemnițat. La scurt timp, acesta a reușit să evadeze din închisoare și s-a ascuns în Galata. În vara anului 1376, Andronic al IV-lea, ajutat de genovezi și de trupele puse la dispoziție de Murad I, a cucerit Constantinopolul, aruncându-și în închisoare tatăl și fratele, pe Manuel al II-lea. Pentru ajutorul primit de la turci, uzurpatorul le-a înapoiat peninsula Gallipoli, cucerită de la aceștia de Amedeus de Savoia.

În anul 1379, Ioan al V-lea și Manuel al II-lea au scăpat din închisoare, refugiindu-se la Murad I. La rugămintea celor doi, sultanul a trimis o armată împotriva lui Andronic al IV-lea, care, ajutată și de venețieni, a cucerit Constantinopolul, iar uzurpatorul și-a găsit scăparea tot la Galata. Doi ani mai târziu, sultanul, căruia îi convenea de minune instabilitatea de la vârful Imperiului Bizantin, l-a silit pe Ioan al V-lea să-i ofere lui Andronic al IV-lea orașele din nordul Mării Marmara. În anul 1385, Andronic s-a răzvrătit din nou împotriva tatălui său, a fost biruit și capturat, iar la scurt timp, a murit.

În urma bătăliei de la Kosovo Polje (Câmpia Mierlei), din 15 iunie 1389, în care oștirea cneazului sârb Lazăr a fost nimicită de trupele otomane, sultanul Murad I a fost asasinat, fiind succedat la tron de fiul său, Baiazid I, care nu a mai avut atitudinea binevoitoare a tatălui său față de împărații bizantini.

În anul 1390, la porunca lui Ioan al V-lea, au fost înălțate noi fortificații lângă Poarta de Aur din Constantinopol. După ce lucrările au fost încheiate, Baiazid I a cerut, sub amenințarea războiului, ca acestea să fie dărmate. Bazileul s-a supus, dar a murit de supărare, în 16 februarie 1391.

Manuel al II-lea Paleologul (1391-1425)

„Domnia lui Manuel al II-lea a început în condiții deosebit de grele, imperiul fiind redus practic la capitală”¹.

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 321.

În anul 1393, turcii au cucerit Bulgaria, apoi Serbia.

Între 1399-1402, Manuel al II-lea a călătorit în Occident, pentru a solicita sprijin împotriva turcilor, pe care nu l-a primit. În această perioadă, coîmpărat la Constantinopol a fost Ioan al VII-lea Paleologul.

„Salvarea Imperiului Bizantin a venit de la conducătorul mongol Timur Lenk, care a nimicit armatele otomane la Ankara, în 20 iulie 1402”¹.

În anul 1411 și 1422, Constantinopolul a fost asediat, fără succes, de turci.

„În 1423, turcii au devastat Grecia”². În același an, Andronic, fiul împăratului, „a vândut Tesalonicul venețienilor”³.

„Manuel al II-lea a murit la 21 iulie 1425, în vârstă de 75 de ani, după ce, pentru ultimele luni de viață, îmbrăcase haina monahală”⁴.

Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448)

Acest împărat era fiul lui Manuel al II-lea.

În 29 martie 1430, Tesalonicul a fost cucerit de turci.

Ioan al VIII-lea spera să primească sprijin din Apus împotriva turcilor, de aceea a luat parte, în fruntea unei delegații, la conciliul de la Ferrara-Florența, din 1438-1439, care s-a încheiat cu proclamarea unirii dintre Biserica Ortodoxă cu cea Catolică. Unirea a fost foarte rău primită în capitala Imperiului Bizantin și în lumea ortodoxă. Ținând cont de atitudinea din trecut a cruciaților față de Constantinopol, locuitorii acestuia „preferau să domine pe Bosfor turbanul turcesc decât tiara latină”⁵.

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 322.

³ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 77.

⁴ Donald M. Nicol, *Op. cit.*, p. 24.

⁵ Vasile V. Muntean, *Op. cit.*, vol. II, p. 88.

În urma unirii de la Ferrara-Florența, în anul 1443, a început o cruciadă antiotomană. La început, cruciații au eliberat o parte din Bulgaria, însă în 10 noiembrie 1444, armata cruciată a fost zdrobită la Varna, de trupele otomane conduse de sultanul Murad al II-lea.

O nouă bătălie s-a purtat la Kosovo Polje, între 17-20 octombrie 1448, între o coaliție creștină condusă de Iancu de Hunedoara și trupele lui Murad al II-lea, în care turcii au ieșit din nou învingători.

Ioan al VIII-lea Paleologul s-a stins din viață în 31 octombrie 1448, după ce i se comunicase vestea înfrângerii suferite de oștirea creștină a lui Iancu de Hunedoara la Kosovo Polje.

Tronul bizantin i-a revenit lui Constantin al IX-lea, fratele lui Ioan al VIII-lea, care era despot de Mistra.

Constantin al XI-lea Dragases (1448-1453)

Noul împărat era fiul lui Manuel al II-lea și al Elenei Dragaș (fiica unui principe sârb).

Întrucât Grigorie al III-lea, patriarhul de la Constantinopol, era un adept al unirii cu Biserica Romano-Catolică, „Constantin al XI-lea a fost încoronat în 6 ianuarie 1449, în catedrala din Mistra, de către mitropolitul locului. Aceasta a fost prima încoronare imperială după o mie de ani - dacă nu ținem seama de epoca Imperiului de la Niceea - care nu a fost oficiată la Constantinopol și cea dintâi care nu a fost săvârșită de un patriarh”¹.

„Pentru a fi încoronat, viitorul împărat trebuia să facă o mărturisire de credință, pe care, potrivit cutumei, trebuia să o scrie el însuși”², în care să afirme că „este un stâlp de susținere pentru supușii săi, apărător al dreptei credințe și luptător pentru aceasta”³.

¹ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 84.

² Idem, *Teocrația...*, p. 15.

³ Donald M. Nicol, *Op. cit.*, p. 53.

„Constantin al IX-lea nu era un apărător fanatic al unirii de la Ferrara-Florența, dar rămăsese convins că aceasta oferea speranța supraviețuirii. El și poporul său puteau spera să obțină, din partea creștinătății apusene, ajutorul concret de care aveau nevoie disperată, numai dacă erau recunoscuți ca sprijinitori ai unirii. Antiunioniștii socoteau că acesta era un argument materialist josnic. Era limpede pentru ei că împăratul și dregătorii săi ar fi făcut mai bine să creadă în Dumnezeu decât să-și agațe speranțele de salvare din partea latinilor. Cei care-și trădaseră credința părinților de dragul răsplăților materiale aveau să piardă, în mod sigur, binecuvântarea și ajutorul lui Dumnezeu”¹.

„Fiind dezamăgit de lipsa de sprijin din partea noului împărat, patriarhul Grigorie al III-lea s-a retras la Roma, în august 1451, unde era mai prețuit și de unde își va revărsa lamentațiile împotriva regimului imperial, lipsit de hotărâre”².

Când Constantin al IX-lea i-a scris papei Nicolae al V-lea, cerându-i ajutor împotriva turcilor, episcopul Romei i-a răspuns că „împăratul putea și trebuia să-și dea toată silința pentru a-și convinge clerul și poporul că prețul ajutorului concret din partea creștinătății apusene era acceptarea fără echivoc a unirii de la Ferrara-Florența. Patriarhul Grigorie al III-lea trebuia repus în drepturi la Constantinopol, iar numele papei, pomenit cum se cuvine în bisericile bizantine. Grecii care nu puteau fi convinși să accepte acești termeni trebuiau trimiși la Roma pentru o cură de reeducare”³.

Bazileul a fost de acord cu condițiile impuse de episcopul Romei, iar cardinalul Isidor a fost trimis la Constantinopol, ca legat papal, fiind însoțit de „un corp de două sute de arcași,

¹ Ibidem, p. 56.

² Steven Runciman, *Căderea...*, pp. 85-86.

³ Donald M. Nicol, *Op. cit.*, p. 64.

recrutați pe cheltuiala papei”¹, pentru a veni în sprijinul bizantinilor. „În 12 decembrie 1452, în catedrala Sfânta Sofia, s-a oficiat o Liturghie solemnă. Constantin al IX-lea și curtea sa erau de față. Au fost pomenite numele papei Nicolae al V-lea și al patriarhului Grigorie al III-lea. S-a citit decretul de unire, așa cum fusese el prezentat la Florența, iar majoritatea celor prezenți se prefăceau că sărbătoresc un eveniment pe care, de fapt, îl dezaprobau”². „Printre greci nu domnea nicio însuflețire și, de aici înainte, puțini dintre ei aveau să mai intre în catedrală, unde li se îngăduise să slujească numai preoților care primiseră unirea. Grosul populației a întâmpinat faptul împlinit cu o sumbră pasivitate, numai că se duceau să se roage doar în acele biserici ai căror preoți rămăseseră neîntinați”³.

În decursul ultimelor luni ale anului 1452, noul sultan, Mehmed al II-lea, care urcase pe tron cu un an înainte, a făcut pregătiri intense pentru cucerirea Constantinopolului.

În 2 aprilie 1453, în cea de-a doua zi de Sfintele Paști, primul detașament de soldați turci s-a apropiat de Constantinopol, iar „în 5 aprilie, întreaga armată, cu sultanul care o comanda în frunte, a ajuns în fața zidurilor orașului”⁴.

În 6 aprilie, „sultanul a trimis un ultim mesaj locuitorilor Constantinopolului, anunțându-i că îi va cruța, nevătămându-le nici familiile, nici bunurile, dacă aceștia i se supun de bunăvoie, altminteri, nu li se va arăta nicio îndurare. Locuitorii însă se încredeau prea puțin în făgăduințele lui”⁵ și au refuzat să-i predea cetatea. În aceeași zi a început asediul Constantinopolului, care a durat 54 de zile.

¹ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 106.

² Donald M. Nicol, *Op. cit.*, p. 75.

³ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 109.

⁴ Ibidem, p. 130.

⁵ Ibidem, p. 139.

În 29 mai 1453, capitala Imperiului Bizantin a căzut în mâinile turcilor.

Împăratul Constantin al IX-lea a murit în luptă, iar trupul nu i-a fost identificat, întrucât „își aruncase însemnele imperiale”¹.

Cotropitorii au năvălit în oraș, „ucigând pe cine întâlneau în cale, bărbați, femei și copii, fără deosebire. Sângele curgea șiroaie pe străzi la vale. Curând însă pofta de a ucide s-a potolit. Soldații și-au dat seama că prizonierii, ca și lucrurile de preț, le pot aduce un folos mai mare”², de aceea au început să prade și să-i robească pe toți cei care le ieșeau în cale.

Niște soldați turci au intrat în Sfânta Sofia, unde se săvârșea Sfânta Liturghie. Credincioșii din catedrală au fost luați robi. „Preoții s-au retras, slujind, spre altar, până ce au fost și ei prinși. Dar, în ultima clipă - așa spuneau credincioșii - câțiva preoți, apucând odoarele cele maienerate, s-au îndreptat spre zidul dinspre miazăzi al altarului. Zidul s-a deschis și i-a înghițit, și acolo au să rămână până ce clădirea cea sfințită va fi iarăși biserică”³.

Jefuirea orașului a durat aproape întreaga zi. „Peste șaiszeci de mii de locuitori ai Constantinopolului au fost duși din oraș în tabăra turcilor sau pe vase, schimbați ori vânduți și risipiți în îndepărtata robie, prin provinciile Imperiului Otoman”⁴.

„La ora opt seara, sultanul însuși trecu triumfător prin poarta Sfântului Roman. El era înconjurat de viziri, pașale și ostașii din garda sa. Învingătorul privi cu satisfacție și uimire la straniul și splendidul aspect al domurilor și palatelor, atât de diferite de stilul arhitecturii orientale. La poarta principală a Sfintei Sofii, sultanul coborî de pe cal și intră în catedrală. Din ordinul său, metropola Bisericii de Răsărit a fost transformată în

¹ Ibidem, p. 198.

² Ibidem, p. 206.

³ Ibidem, p. 207.

⁴ **Edward Gibbon**, *Op. cit.*, vol. III, p. 255.

moschee. De la Sfânta Sofia, sultanul a purces spre augustul dar pustiul palat ce fusese reședința a o sută de succesori ai marelui Constantin, dar care, în câteva ceasuri, fusese despuiat de fastul regalității. O reflecție melancolică asupra vicisitudinilor măreției omenești îi veni în minte și el repetă versul persan: «Păianjenul și-a țesut pânza în palatul imperial și cucuveaua și-a cântat cântecul pe turnurile Afrasiabului»¹.

Mehmed al II-lea „a păstrat pentru sine toți prizonierii care aparțineau marilor familii ale Bizanțului și pe înalții dregători care rămăseseră în viață. De îndată le-a slobozit pe cele mai multe femei de neam ales, multora dându-le și bani, ca să-și poată răscumpăra familiile. Pe cei mai frumoși dintre tinerii lor, fii și fiice, i-a oprit însă pentru seraiul său. Multor altor tineri le-a oferit libertatea și posturi în armata sa, cu condiția să-și lepede credința. Puțini dintre ei au apostaziat; cei mai mulți au preferat mai degrabă să sufere pedepse, dar să rămână credincioși lui Hristos”², fiind convinși de faptul că această „cucerire a Constantinopolului de către necredincioși, care însemna desființarea Imperiului Bizantin, nu putea însemna decât că Dumnezeu îi părăsise”³.

Conform ironiei sorții, „cetatea Constantinopolului, întemeiată de Constantin, fiul Elenei, a fost pierdută, în chip tragic, de alt Constantin, fiul Elenei”⁴.

¹ Ibidem, pp. 258-259.

² **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 209.

³ *Epoca imperiilor*, Editor Robert Aldrich, traducere de Gabriel Tudor, Editura ALL, București, 2008, p. 26.

⁴ **Donald M. Nicol**, *Op. cit.*, pp. 90-91.

Imperiul Otoman

„Turcii otomani reprezintă sinteza evoluției popoarelor turcice din cele mai vechi timpuri și până la porțile veacului al XIV-lea”¹.

„Turcii otomani apar ca descendenții firești ai turcilor selgiucizi, după cum aceștia din urmă fuseseră continuatorii popoarelor turcice anterioare, dar mai cu seamă ai triburilor din ramura oguză”².

„Ca și celelalte principate musulmane, emiratul otoman era compus din triburi de războinici dedicați unui perpetuu război sfânt, sau gaza, împotriva necredincioșilor”³. „Pentru a-și justifica existența, o comunitate de gazi trebuia să facă incursiuni și să înainteze în teritoriul «necredincioșilor»”⁴, „războiul sfânt urmărind nu să distrugă, ci să supună lumea infidelă”⁵.

„Principatele războinice gazi din Anatolia fuseseră, prin natura lor, entități foarte instabile, în parte și din cauza faptului că ele mențineau practica central-asiatică a poligenitunii, conform căreia puterea politică era distribuită între rudele de sex masculin, în loc să se concentreze în mâinile celui mai mare dintre fii. Ca urmare, emiratele sfârșeau adesea prin a se destrăma, în cadrul luptei pentru succesiune. Otomanii au abandonat tradiția pastorală a poligenitunii, înlocuind-o cu un nou sistem, unde cel mai capabil dintre fii, nu neapărat primul născut, devenea conducătorul emiratului”⁶.

¹ **Mustafa Ali Mehmed**, *Istoria turcilor*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 109.

² Ibidem, p. 110.

³ *Epoca imperiilor*, Editor Robert Aldrich, traducere de Gabriel Tudor, Editura ALL, București, 2008, p. 29.

⁴ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 52.

⁵ **Halil Inalcik**, *Imperiul Otoman. Epoca clasică*, traducere de Dan Prodan, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 48.

⁶ *Epoca imperiilor...*, p. 31.

Prima căpetenie de gazi care a preluat frâiele puterii în mâinile sale a fost Ertoghrul. După moartea lui, din anul 1281, puterea a fost preluată de Osman I, fiul său.

Osman I Gazi (1281-1326)

„În 1281, emirul Osman I a pus bazele unei dinastii, care a durat peste șase sute de ani, iar de acum înainte turcii au fost cunoscuți sub denumirea de otomani sau osmanlâi, după numele emirului Osman”¹.

„Osman I a înfrânt o armată bizantină la Baphaion, în 1302, începând să-și colonizeze oamenii la nord de muntele Olimp”². În urma acestei biruințe, „i s-a răspândit faima, încât gazi din întreaga Anatolie s-au adunat sub steagul lui. După această victorie, principatul otoman s-a întemeiat cu adevărat”³.

În anul 1305, trupele lui Osman I au fost înfrânte, în apropiere de Leuke, de o armată de catalani, tocmită de împăratul bizantin Andronic al II-lea.

„Prima trecere a turcilor otomani peste Dardanele, în Tracia orientală, deci în Europa, a avut loc în anul 1321”⁴.

„Oștile lui Osman I erau alcătuite mai ales din cavalerie și nu aveau mașini de purtat un asediu. Ca să pună mâna pe orașele fortificate, oștirea străbătea teritoriile rurale din jurul acestora, izgonindu-i sau robindu-i pe țăranii din partea locului și așezând în locul lor turci. În acest chip, orașul era izolat de locurile de unde își primea hrana și, afară doar dacă o armată de depresurare nu-și croia drum până la el, locuitorii erau înfometați până când predau orașul”⁵. În acest fel, în 1326, după un asediu de zece ani, orașul Bursa a căzut în mâinile otomanilor, devenindu-le capitală.

¹ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 115.

² **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 53.

³ **Halil Inalcik**, *Op. cit.*, p. 47.

⁴ **Aurel Decei**, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 33.

⁵ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 54.

Osman I a fost primul conducător otoman care și-a luat titlul de sultan¹.

În vremea lui Osman I a fost bătută prima monedă otomană.

În teritoriul stăpânit de otomani, „numele sultanului era pomenit în rugăciunile publice”², clerul musulman rugându-se „pentru sănătatea, pentru dumnezeiasca lui stăpânire și pentru izbânda asupra dușmanilor, mai cu seamă a creștinilor”³.

„Folosindu-se cu mare îndemânare de împrejurări prielnice, Osman I a făcut dintr-un mic emirat de graniță puterea de căpetenie a lumii turcești și vârful de lance cu care gazii au pătruns în teritoriul creștin”⁴.

Orhan Gazi (1326-1360)

După moartea lui Osman I, din anul 1326, otomanii au fost conduși de fiul acestuia, Orhan Gazi, „care a organizat o armată regulată”⁵.

În urma unui asediu de câțiva ani, în 1329, Niceea a capitulat în fața oștilor conduse de Orhan, care au cucerit ulterior și emiratul de Karesi.

În anul 1337, Nicomedia s-a predat lui Orhan, care va purta de acum înainte titlul de sultan⁶.

În 1344, sultanul s-a căsătorit cu Teodora, fiica împăratului bizantin Ioan al VI-lea Cantacuzino⁷. Cei doi au avut un fiu, numit Halil⁸.

¹ Ibidem, p. 53.

² **Demetrius Cantemir, Principele Moldovei**, *Istoria creșterilor și a descoperirilor Curții Othomanice sau Aliothmanice de la primul început al neamului, adusă până în vremurile noastre*, traducere de Dan Slușanschi, Ediția a II-a - revizuită, Editura Paideia, București, 2012, p. 53.

³ Ibidem, p. 188.

⁴ **Steven Runciman, Căderea...**, pp. 54-55.

⁵ **Edward Gibbon, Op. cit.**, vol. III, p. 201.

⁶ **Steven Runciman, Căderea...**, p. 55.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, p. 58.

Unele trupe otomane s-au așezat, în anul 1352, lângă Gallipoli, aceasta fiind prima așezare permanentă a turcilor pe pământ european.

În 1354, trupele conduse de Orhan au cucerit Ankara, iar în perioada următoare au pus mâna pe cetățile Plaghiari, Maidos, Peristari, Rodosto, Kypsela, Demotika și altele din Europa. „Ca și atunci când fusese vorba de cuceririle sale din Asia, sultanul i-a îndemnat pe turcii din diferite seminții să-i urmeze pe conducătorii gazi și să se stabilească de îndată pe teritoriile luate în stăpânire”¹.

„Ca regulă generală, supușii proaspăt cucerți de otomani erau lăsați în posesia pământurilor lor, iar cei care nu erau musulmani puteau să-și exercite liber religia, cu condiția achitării unei taxe pe cap de om”².

„Principală realizare a lui Orhan a fost stabilirea unui cap de pod pe pământ european”³.

Sultanul a murit în anul 1360.

Murad I (1360-1389)

Noul sultan era fiul lui Orhan. „Mama lui era grecoaică și turcii îi spuneau «Nilufer», adică «Nufărul». Murad I mai avea un frate vitreg, numit Ibrahim, pe care a pus repede să-l ucidă”⁴.

La începutul domniei sale, sultanul a avut de furcă cu emirii potrivnici de la hotarele Asiei.

„În 1360, Murad I a cucerit, din mâinile bizantinilor, orașul Heraklea, port la Marea Neagră”⁵, iar anul următor a capturat Adrianopolul, unde și-a stabilit capitala europeană.

¹ Ibidem, p. 56.

² *Epoca imperiilor...*, p. 36.

³ Ibidem, p. 31.

⁴ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 58.

⁵ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 47.

În anul 1363, Murad I a creat corpul ienicerilor. Aceștia își trăgeau numele „de la cunoscutul derviș Yengi cheri”¹. „Ienicerii erau oameni disciplinați și educați, al căror singur țel era să-și servească sultanul și, dacă era necesar, să moară pentru el”².

„În anul 1364, sultanul a ocupat orașul Biga, din apropierea Mării Marmara”³, precum și Philippopolis, „ultimul mare oraș bizantin din aceste părți”⁴.

În același an, trupele otomane au înfrânt armatele unei coaliții creștine pe râul Marița.

„În 1368, apare menționat pentru prima dată un mare-vizir, în persoana lui Candarli Kara Halil Hayrettin Pașa”⁵.

În anul 1371, oștirea sârbească, ajutată de un corp de oaste bizantin, a fost biruită de Murad I la Kermianon.

Împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul a recunoscut, în anul 1372, suzeranitatea turcilor, trimițându-și fiul, pe Manuel, ca zălog la curtea sultanului.

Când o țară devenea vasală a Înaltei Porți, era obligată să-i plătească tribut; să trimită trupe auxiliare în campaniile militare otomane; un fiu al conducătorului țării respective era trimis ca zălog în capitala imperiului; iar cârmuitorul vasal se prezenta o dată pe an în fața sultanului pentru a-i jura credință și supunere.

În anul 1386, otomanii au cucerit Sofia, dar anul următor au fost înfrânți la Plocnik, de către o armată bosniacă.

Murad I a fost asasinat de un sârb, la Kosovo Polje, în 15 iunie 1389, zi în care armata otomană a nimicit-o pe cea sârbească.

„În cei aproape treizeci de ani de domnie, Murad I a făcut dintr-un emirat de gazi cea mai importantă putere militară din sud-estul Europei”⁶.

¹ **Edward Gibbon**, *Op. cit.*, vol. III, p. 202.

² **Andrina Stiles**, *Imperiul Otoman, 1450-1700*, traducere de Felicia Pavel, Editura ALL, București, 2001, p. 121.

³ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 47.

⁴ *Ibidem*, p. 50.

⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁶ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 61.

Baiazid I, Fulgerul (1389-1402)

În urma asasinării sultanului Murad, I, fiul acestuia, „Baiazid, s-a proclamat sultan și a poruncit ca frații lui să fie sugrumați fără întârziere”¹.

„Baiazid era, după cât se pare, fiul unei grecoaice, numită «Guleicek» sau «Floare de trandafir»”².

După urcarea sa pe tron, noul sultan a cucerit emiratele Saruhan, Aydin, Menteşe și Germiyan din Anatolia.

„În anul 1391, Baiazid I a ocupat Filadelfia, ultimul oraș bizantin, izolat în Anatolia occidentală”³, fiind ajutat de vasalul său, Manuel al II-lea, împăratul Bizanțului.

În 1392, otomanii au cucerit emiratele Hamid și Teke, iar în 1393, orașul Târnovo, Bulgaria centrală fiind transformată în pașalâc. „Patriarhul Bulgariei, Eftimie, a fost dus în sud și i s-a pierdut urma, iar Biserica Bulgară a fost subordonată Patriarhiei Ecumenice”⁴.

În anul 1394, Baiazid I, în fruntea trupelor sale, a ajuns în Țara Românească, aceasta fiind „prima dată când un sultan otoman a pășit pe pământul românesc de la nordul Dunării”⁵. În 10 octombrie 1394, la Rovine, oastea otomană s-a confruntat cu cea condusă de Mircea cel Bătrân. Baiazid I a ieșit biruitor, iar domnitorul român s-a refugiat în Transilvania. Otomanii l-au înscăunat în locul lui pe Vlad, care a domnit până în ianuarie 1397, când a fost înlăturat de pe tron de Mircea cel Bătrân.

În 1395, Baiazid I i-a cerut „lui Al-Mutawakkil al-Allahi I, califul - adică șefului spiritual, dar teoretic și temporal al lumii islamice, refugiat din Bagdad din fața mongolilor, la Cairo -, dar

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 62.

³ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 57.

⁴ Ibidem, p. 62.

⁵ Ibidem, p. 63.

și suveranului efectiv musulman, sultanului mameluc Barkuk, să i se recunoască titlul și calitatea de sultan. Această solicitare a fost îndeplinită. De la acea dată începând, suveranul otoman a purtat oficial titlul de sultan, deși îl folosise uneori și mai înainte”¹.

Baiazid I a asediat de trei ori Constantinopolul, în 1391, 1395 și 1396, dar fără succes.

În urma presiunilor lui Baiazid I, „în Constantinopol a fost înființat un cartier turcesc cu șapte sute de case. Pentru locuitorii de aici s-a construit o geamie și s-a instituit un tribunal, cadiul fiind numit de statul otoman”².

„În bătăliile purtate, otomanii preferau să obțină un avantaj printr-o retragere simulată, menită să-i atragă pe inamicii care-i urmăreau într-o cursă”³. Așa s-a întâmplat în 25 septembrie 1396, când Baiazid I a luptat la Nicopole contra unei mari coaliții creștine.

Avangarda sultanului, care se afla la poalele unui deal, a fost protejată de o zonă cu țepușe, în timp ce corpul principal al oștirii, la care se adăugau trupe auxiliare sârbești, se ascundea în spatele dealului. Cavaleriștii francezi, îmbrăcați în armuri grele, s-au îndreptat în goana cailor spre primele linii otomane, însă au fost nevoiți să descalece și să smulgă țepușele din pământ, în timp ce arcașii otomani îi săgetau neconținut. După ce au înlăturat țepușele, cavalerii descălecați au fost atacați de ieniceri, pe care i-au respins, provocându-le mari pierderi. Soldații otomani care au scăpat cu viață au fugit pe deal în sus, iar francezii au pornit, pe jos, în urmărirea lor. Când au ajuns în vârful dealului, francezii, obosiți din cauza armurilor, au dat nas în nas cu grosul armatei otomane, care îi aștepta odihnită.

Turcii au obținut o victorie zdrobitoare, iar după luptă, întreaga Bulgarie a fost transformată în pašalâc turcesc.

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 59.

³ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 127.

În anul 1397, oștile otomane au cucerit localitățile Farsala, Larissa, Tricala și Argos, iar „Baiazid I i-a amenințat pe creștinii occidentali că-și va hrăni calul cu o baniță de ovăz de pe sfânta masă din altarul bisericii Sfântul Petru din Roma”¹.

În 1398, Baiazid I a cucerit principatul Karaman, „prin desființarea căruia autoritatea otomanilor s-a impus pretutindeni în Asia Mică, afară de emiratul de la Sivas”², care a fost cucerit un an mai târziu.

Sultanul a anexat ulterior și emiratele Canic, Samsun, Ordu și Merzifon de la Marea Neagră și a cucerit mai multe orașe de pe Eufrat.

Baiazid I a fost „primul sultan otoman care a purtat lupte pe mare”³.

La porunca sultanului, a fost construită o cetățuie pe țărmul asiatic al strâmtoarei Bosfor, cunoscută sub numele de Anadolu Hisar, „la vreo 12 km de Constantinopol”⁴.

Baiazid I s-a căsătorit cu Maria, sora despotului sârb Ștefan⁵, „care a introdus în seraiul otoman un lucru nepermis și neobișnuit, petrecerile cu băuturi alcoolice. De aici i s-a tras apoi sultanului, așa cum se spune, nervozitatea și violența manifestate tot mai mult”⁶.

În 28 iulie 1402, oastea otomană s-a confruntat, la Ankara, cu cea condusă de hanul mongol Timur Lenk. „Soldații lui Baiazid erau indisciplinați și nemulțumiți de zgârcenia sa. Când armata numeroasă a lui Timur Lenk, întărită de un detașament de elefanți venit din India, a pornit un atac năprasnic, trupele otomane au rupt rândurile și au luat-o la fugă, lăsându-i pe Baiazid și pe al

¹ Edward Gibbon, *Op. cit.*, vol. III, p. 204.

² Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 58.

³ Demetrius Cantemir, *Op. cit.*, p. 73.

⁴ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 60.

⁵ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 62.

⁶ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 56.

doilea său fiu, Musa, prizonieri în mâinile hanului mongol. Singurul regiment care nu a părăsit câmpul de luptă a fost o unitate sârbească, trimisă de despotul Ștefan. Acesta i-a putut scăpa pe fiul cel mare al sultanului, Suleiman, și pe unul dintre frații săi. Un al patrulea frate, Mustafa, a dispărut în timpul luptei. După bătălie, Timur Lenk a jefuit orașele din Anatolia, punând mâna și pe haremul sultanului, care se găsea la Bursa”¹.

„Baiazid I a fost închis într-o cușcă de fier, iar după ce și-a văzut soția, pe sultana Maria, obligată să-l slujească pe Timur Lenk, pe jumătate goală, și, nemaiaivând nicio speranță de a-și recăpăta libertatea, și-a zdrobit capul de gratiile cuștii”².

Interregnul dinastic (1402-1413)

Suleiman, fiul cel mare al lui Baiazid, s-a proclamat sultan în locul tatălui său, fiind recunoscut de Timur Lenk, „care i-a trimis boneta, brâul și halatul, însemnele domniei, ca vasal al lui”³.

„Pentru a dobândi sprijinul împăratului bizantin Manuel al II-lea, Suleiman i-a înapoiat Tesalonicul și câteva orașele de pe coasta Traciei. Pe fratele său mai mic, Kasim, l-a trimis zălog la Constantinopol și a luat de soție o nepoată a împăratului. Suleiman l-a înfrânt și l-a ucis, în 1405, pe fratele său, Isa; el era însă un om cu nervii zdruncinați, care trecea prin crize lungi de beție și de istovire. Soldații și-au pierdut respectul față de el și au trecut de partea fratelui său, Musa, care se înfățișa ca un luptător al islamului, împotriva politicii favorabile Bizanțului, dusă de Suleiman. În 1409, Suleiman a fost părăsit de trupele sale și ucis, pe când încerca să fugă la Constantinopol. Musa i-a luat locul ca sultan și a pustiit nemilos Serbia, pentru că îi sprijinise fratele. El a recucerit și a jefuit Tesalonicul, apărut din partea creștinilor

¹ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 65.

² Isabelle Bricard, *Op. cit.*, p. 22.

³ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 71.

de fiul lui Suleiman, Orhan, care a fost prins și orbit. Un frate mai mic al lui Musa, numit Mehmed, a pornit împotriva lui și - cu ajutorul bizantinilor, al sârbilor și al regimentelor otomane, scârbite de brutalitatea lui Musa - și-a biruit și ucis fratele în 1413, devenind el însuși sultan”¹.

Mehmed I (1413-1421)

„Mehmed I era un soldat minunat, dar, prin firea sa, era un om pașnic. El i-a înapoiat Tesalonicul și alte orașele cucerite de Musa lui Manuel al II-lea, cu care a rămas până la moarte în legături de caldă prietenie”².

În 1414, oștile otomane au cucerit orașele: Akşehir, Beyşehir, Seydişehir și Kadinhan din Anatolia.

În anul 1416, trupele sultanului Mehmed I au luptat cu cele venețiene, la Gallipoli. „Turcii au fost învinși, pierzând și 27 de vase”³.

În 1417, a avut loc o expediție otomană în Țara Românească. Dobrogea a fost anexată Imperiului Otoman și au fost cucerite câteva cetăți. Mircea cel Bătrân a încheiat pace, în urma căreia le-a plătit otomanilor tribut și a fost nevoit să-și trimită un fiu drept zălog la curtea sultanului, „pentru a garanta credința țării. Primul ostatic român trimis la Poartă nu a fost Mihail, fiul lui Mircea, ci nepotul său, Dan”⁴.

Mehmed I a cucerit în 1418, orașul Samsun de la Marea Neagră, iar în 1420, a înăbușit două revolte interne.

În 1421, sultanul „a murit din cauza unei crize de inimă, pe când se afla la vânătoare, la vârsta de 32 de ani”⁵.

¹ **Steven Runciman**, *Căderea...*, pp. 66-67.

² Ibidem, p. 67.

³ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 77.

⁴ Ibidem, p. 81.

⁵ Ibidem, p. 83.

Murad al II-lea (1421-1451)

Noul suveran era fiul cel mai mare a lui Mehmed I și „avea doar 16 ani când a ocupat tronul”¹.

La începutul domniei sale, doi uzurpatori, Mustafa Celebi și Mustafa, fratele de 13 ani al sultanului, sprijiniți de împăratul bizantin Manuel al II-lea, au încercat să-l detroneze pe Murad al II-lea, dar au fost înfrânți și omorâți. Pentru a scăpa de alți eventuali pretendenți la tron, sultanul și-a orbit cei doi frați, pe Mahmud și Yusuf.

În 1422, Murad al II-lea a asediat, fără succes, Constantinopolul, capitala Imperiului Bizantin.

În anul 1425, emiratele Menteşe și Aydin au fost anexate Imperiului Otoman, iar anul următor a avut aceeași soartă și „principatul Teke, de la Marea Mediterană, care avea capitala în orașul-port Antalya”².

În 1428, principatul Germiyan a intrat în componența imperiului și în același an, otomanii au respins, la cetatea Golubăț, pe malul Dunării, o invazie condusă de regii Ungariei și Poloniei.

În 2 martie 1430, Tesalonicul s-a predat turcilor.

În 1439, fortăreața sârbească de la Semendria a fost cucerită de otomani, care au asediat, fără succes, Belgradul. În același an, despotatul sârb a fost transformat în pašalâc turcesc.

În 1444, „Murad al II-lea a abdicat în favoarea fiului său, în vârstă de doisprezece ani, Mehmed, și s-a retras la Manisa, dar întrucât de-a lungul graniței din Europa nu domnea liniștea, a revenit pe tron”³, zdrobind, în 10 noiembrie 1444, la Varna, o oaste cruciată.

În 1446, o oaste otomană a pustiit Peloponezul.

În octombrie 1448, o coaliție creștină condusă de Iancu de Hunedoara a fost biruită de trupele sultanului la Kosovo Polje.

¹ Ibidem.

² Ibidem, p. 85.

³ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 71.

Murad al II-lea a purtat lupte și cu Scanderbeg al Albaniei, în 1448 și 1450, dar fără succes.

Sultanul a făcut o reformă militară, reorganizând „regimentele de ieniceri, care până atunci erau alcătuite din tineri capturați în război și robiți. Murad al II-lea a stabilit că fiecare familie creștină, fie ea de greci, slavi, români sau armeni, era îndatorată, dacă i se cerea, să dea câte un băiat slujbașilor sultanului. Acești copii erau crescuți în școli anume, ca niște musulmani habotnici. Unii, cu daruri deosebite, erau folosiți ca funcționari în administrație, dar cei mai mulți dintre ei ajungeau ostași cu înaltă pregătire, care alcătuiau regimentul de elită din garda sultanului. Ei își aveau cazărmile proprii și nu li se îngăduia să se căsătorească, așa încât întreaga lor viață trebuia să fie închinată slujirii sultanului”¹.

Murad al II-lea a fost căsătorit cu Maria, fiica despotului sârb George Brancovici și „se spunea despre el că stătea, în mare măsură, sub înrâurirea frumoasei sale soții”².

„Murad al II-lea a scris versuri, fiind primul poet dintre sultanii otomani”³.

„Murad al II-lea a încetat din viață la Adrianopol, în 3 februarie 1451”⁴.

Mehmed al II-lea, Cuceritorul (1451-1481)

Acest sultan era fiul lui Murad al II-lea și „a ocupat tronul când avea aproape 19 ani”⁵. „Prima sa acțiune a fost uciderea singurului său frate, Ahmed, care era încă în leagăn”⁶.

„Mehmed al II-lea a consfințit în legislația sa uciderea fraților

¹ Ibidem, p. 72.

² Ibidem.

³ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 96.

⁴ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 73.

⁵ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 96.

⁶ Ibidem.

de către fiul sultanului care reușea, într-un fel sau altul, să ocupe tronul, declarând fapta în sine legală”¹.

„Pe lângă turcă, limba lui maternă, Mehmed al II-lea a învățat greaca, araba, latina, persana și ebraica, era bine instruit în științe și filosofie și făcuse bogate lecturi în literatura islamică și grecească”².

Otomanii aflați la conducerea imperiului, pe lângă limba turcă, „trebuiau să vorbească fluent limba osmană, care avea la bază limba turcă, dar suferise mari influențe arabe și persane. Aceasta era limba de guvernare, fiind total inaccesibilă turcilor obișnuiți. Un otoman din înalta societate trebuia, de asemenea, să poată vorbi, citi și scrie în persană (pentru poezie) și arabă (pentru religie)”³.

După ce Mehmed al II-lea a ajuns sultan, „Maria, văduva creștină a lui Murad al II-lea, a fost trimisă cu toată cinstea la tatăl ei”⁴, despotul George Brancovici.

Asemeni gărzii pretoriene de la Roma, ienicerii i-au cerut noului sultan darul înscăunării, această danie devenind obicei la succesorii săi⁵.

La începutul domniei lui Mehmed al II-lea, a avut loc o revoltă împotriva sultanului, condusă de Ibrahim Bey, care a fost înăbușită.

Mehmed al II-lea a avut ca obiectiv prioritar al domniei sale cucerirea Constantinopolului și desființarea Imperiului Bizantin. În acest scop, „pentru a lipsi de orice ajutor, militar și de aprovizionare, din bazinul Mării Negre spre Bizanț, în primul rând pe apă, și pentru a avea posibilitatea transportului de trupe și materiale proprii din Anatolia, tăind totodată una din sursele

¹ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 114.

² **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 88.

³ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 8.

⁴ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 90.

⁵ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 97.

capitale de venituri ale bizantinilor, vama, sultanul a hotărât să înalțe încă o fortăreață pe Bosfor, situată în fața cetății Anadolu Hisar, ridicată de sultanul Baiazid”¹.

În anul 1452, pe malul european al Bosforului, unde acesta era cel mai îngust, măsurând doar 700 de metri², a fost construită fortăreața Rumeli Hisar, în partea opusă a cetății Anadolu Hisar, iar cele două dominau strâmtoarea. Sultanul a poruncit ca „orice vas care va trece, în sus sau în jos, prin Bosfor, să oprească lângă fortăreață, pentru a fi verificat, cel care refuză să se supună, urmând să fie scufundat. Ca să dea greutate poruncii sale, Mehmed al II-lea se bizaia pe trei tunuri mari, cele mai mari care fuseseră văzute vreodată, așezate pe unul dintre turnurile cetății care se apropiiau cel mai mult de apă”³.

În aprilie 1453, sultanul a început asediul Constantinopolului, pe care l-a cucerit în 29 mai același an.

În luptele pentru apărarea capitalei bizantine, împăratul Constantin al IX-lea și-a pierdut viața. „Mehmed al II-lea era mulțumit de aceasta. De acum el nu era doar sultan, ci și moștenitor și stăpân al vechiului Imperiu Roman”⁴. „Împărăția creștină luase sfârșit; el însă se considera moștenitor al împăraților”⁵.

Sultanul a schimbat numele orașului din Constantinopol în Istanbul și „a declarat că de acum încolo capitala lui este la Istanbul”⁶, „poruncind construcția imediată a unui palat în centrul orașului, pe locul forumului taurilor”⁷.

În timpul Imperiului Bizantin, dacă un grec călătorea la Constantinopol și era întrebat unde se duce, acesta răspundea „εἰς

¹ Ibidem, p. 98.

² Ibidem.

³ **Steven Runciman**, *Căderea...*, p. 104.

⁴ Ibidem, p. 202.

⁵ Ibidem, p. 214.

⁶ **Halil Inalcik**, *Op. cit.*, p. 69.

⁷ Ibidem, p. 166.

την πόλιν” (is tin polin), adică „în oraș”, căci pentru greci, capitala imperiului era „orașul lui Constantin”, deci „orașul” prin excelență. Turcii au auzit și au preluat și ei această expresie, însă în loc de „is tin polin”, pronunțau „istanbul”, încât noua denumire a fostei capitale bizantine este de origine grecească, iar nu turcească.

„Mehmed al II-lea a hotărât ca supușii săi greci să alcătuiască o comunitate care să se conducă de sine stătător, înlăuntrul împărăției sale, sub autoritatea căpeteniei lor religioase, patriarhul, care trebuia să fie răspunzător de buna lor purtare față de sultan. La porunca lui Mehmed al II-lea, episcopii aflați în apropierea Istanbulului au fost adunați ca să alcătuiască Sfântul Sinod și, la dorința sultanului, aceștia l-au ales, după rânduială, în scaunul de patriarh, pe învățatul Ghenadie Scholarios, conducătorul respectat al împotrivirii față de unirea cu Biserica Romano-Catolică. Acestea s-au petrecut, probabil, înainte ca sultanul să fi părăsit Constantinopolul, la sfârșitul lui iunie 1453. Este posibil ca ceremonia de întronizare a patriarhului să fi avut loc în ziua de 6 ianuarie 1454. Desfășurarea ei s-a petrecut ca în vremea Bizanțului. Ca împărat, sultanul l-a primit în audiență pe noul patriarh și i-a înmănat însemnele demnității sale: odăjdiile, cârja și crucea pectorală. S-a alcătuit o formulă pe care sultanul trebuia să o rostească și care suna așa: «Fii patriarh, întru fericire, și fii încredințat de prietenia noastră, păstrându-ți toate privilegiile de care s-au bucurat patriarhii dinaintea ta». Noul patriarh suia, apoi, pe un cal de preț, dăruit de sultan, și mergea la biserica Sfinților Apostoli, devenită biserica Patriarhiei, din moment ce catedrala Sfânta Sofia fusese transformată în moschee. Acolo, potrivit unui vechi obicei, era întronizat de mitropolitul de Heracleea. Apoi pornea în procesiune prin oraș, după care se întorcea să își ia în primire reședința, în incinta bisericii Sfinților Apostoli”¹.

„Fără să facă vreo diferență între religie și apartenență etnică, turcii îi considerau pe creștini ca pe un popor condus de patriarhul

¹ Steven Runciman, *Căderea...*, pp. 215-216.

de la Constantinopol, în calitate de etnarh. Astfel, după desființarea Imperiului Bizantin de către turci, puterea bazileului a ajuns să treacă într-un fel în mâinile patriarhului, care era privat de libertate, dar nu și de autoritate”¹.

De asemenea, ceilalți „lideri spirituali ai diverselor comunități religioase din Imperiul Otoman au primit statut oficial și li s-a cerut să aibă reședința în Istanbul”².

„Când Mehmed al II-lea a cucerit Constantinopolul, el a pus mâna pe o capitală muribundă. Sultanul a repopulat orașul, transferând aici comunități din alte părți ale imperiului și în mai puțin de un secol, Constantinopolul a redevenit cel mai mare oraș al Europei”³.

„Otomanii au încurajat imigrația evreilor din Europa, ca un element care atrăgea după sine comerțul și bogăția. În timpul domniei lui Mehmed al II-lea atât de mulți evrei s-au stabilit în Istanbul, încât prin 1477 ei formau a treia dintre cele mai numeroase comunități ale populației orașului, după turci și greci”⁴.

„Până la cucerirea Constantinopolului, descendenții lui Osman ajunseseră de la stadiul de căpetenii de trib la cel de sultani, în vreme ce principatul slab organizat, compus din liderul războinic și ceata sa de păstori turci devenise un stat cu o capitală bine stabilită. Această transformare de la organizarea pastorală la statul sedentar a reprezentat un tip de metamorfoză ce se va repeta, din când în când, în istoria otomană”⁵, căci „în tentativa sa de a se dezvolta, consolida și supraviețui, Imperiul Otoman a părut că se reinventează constant, pe parcursul îndelungatei sale istorii”⁶.

¹ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 330.

² *Epoca imperiilor...*, p. 36.

³ *Ibidem*, p. 31.

⁴ **Halil Inalcik**, *Op. cit.*, p. 284.

⁵ *Epoca imperiilor...*, p. 31.

⁶ *Ibidem*, p. 29.

Conform hotărârii sultanului, „dintre creștini doar preoții aveau îngăduința de a purta barbă. De asemenea, fiecare creștin trebuia să aibă o îmbrăcămintă anume și niciunul nu putea să poarte arme”¹.

Palatul lui Mehmed al II-lea din centrul Istanbulului a fost terminat în 1455. Sultanului nu i-a plăcut locul în care acesta era situat, de aceea, în 1459, a poruncit să i se ridice alt palat, mai impunător, pe un promontoriu deasupra Bosforului și a Mării Marmara. Noul palat, numit „Topkapı, se număra printre numeroasele edificii care reflectau gloria imperiului și era atât de vast, încât construcția sa a durat aproape un secol”².

„Între 1463 și 1470, Mehmed al II-lea a construit Marea Moschee din Istanbul, o școală pentru copii, o bibliotecă, un spital, două hanuri pentru călători și o sală de mese”³. De asemenea, „a întemeiat, în noua capitală, celebra instituție de învățământ superior numită «opt avuții», în care existau mai multe facultăți, în care se formau spiritele cele mai alese pentru întregul Orient musulman”⁴.

Sultanul a avut și o vastă activitate legislativă, realizând „cele mai de seamă monumente juridice din faza constituirii Imperiului Otoman”⁵.

„De la căderea Imperiului Roman, niciun stat din Europa n-a acordat atâta grijă și atenție propriului său sistem de drumuri, ca și turcii. Otomanii au păstrat întotdeauna în bune condiții calea romană între Istanbul și Belgrad, îmbunătățind-o și reparând porțiunile stricate. Carele și furgoanele puteau să călătorească de-a lungul drumului de la Belgrad la Istanbul într-o lună”⁶.

¹ Steven Runciman, *Căderea...*, p. 217.

² *Epoca imperiilor...*, p. 31.

³ Halil Inalcik, *Op. cit.*, pp. 287-288.

⁴ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 131.

⁵ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, p. 170.

⁶ Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 292.

„Conducerea otomană a luat măsuri pentru a menține securitatea pe căile de comunicație, întemeind hanuri și așezând paznici la trecătorile munților, la vaduri și la poduri. Uneori, întreaga populație a unui sat era responsabilă pentru securitatea publică și pentru întreținerea unui anumit drum sau pod, pentru care beneficia de un număr de scutiri de impozite”¹.

Mehmed al II-lea nu s-a mulțumit cu ocuparea Constantinopolului, iar pentru a face noi cuceriri, „a alcătuit cea mai puternică artilerie din Europa, stârnind admirația și teama tuturor celor care au văzut-o”².

În 1459, Serbia a căzut în mâinile otomanilor, cu excepția Belgradului, care a rămas în stăpânirea ungarilor, până în 1521.

Trupele lui Mehmed al II-lea au desființat, în anul 1461, Imperiul Grecesc de Trapezunt; în 1463, au cucerit Bosnia, islamizându-i populația; în 1468, au ocupat o parte din Albania; iar în 11 august 1473, în urma bătăliei de la Otluk-Beli, a fost anexat Imperiul Otoman cel mai puternic emirat, cel de Karaman.

În 10 ianuarie 1475, otomanii au fost înfrânți la Vaslui, de oastea lui Ștefan cel Mare. Anul următor însă, în 26 iulie, turcii au biruit la Războieni, dar în retragere, trupele otomane au fost mereu hărțuite de moldoveni, „silindu-l pe sultan să se retragă la Adrianopol”³.

În anul 1479, întreaga Albanie a ajuns în mâinile otomanilor, care au cucerit, în 1480, fortăreața Otranto din sudul Italiei, pe care însă, au pierdut-o după doi ani.

Tot în anul 1480, otomanii au anexat și Herțegovina.

„Mehmed al II-lea a fost unul dintre sultanii care au comandat personal cele mai multe expediții. Secretul operațiunilor militare era unul dintre principiile cele mai strict păstrate de sultan,

¹ Ibidem, p. 295.

² **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 126.

³ **Demetrius Cantemir**, *Op. cit.*, p. 69.

care a afirmat: «Dacă un fir din barba mea mi-ar cunoaște gândul, l-aș smulge»¹.

Pe lângă numeroasele sale calități, „sultanul împărtășea gustul nelegiuit al familiei sale pentru băutură”².

Mehmed al II-lea s-a stins din viață în 3 mai 1481, la vârsta de 49 de ani.

Baiazid al II-lea (1481-1512)

După moartea lui Mehmed al II-lea, fiii săi, Baiazid și Cem Sultan, au purtat lupte pentru ocuparea tronului, impunându-se cel dintâi. Cem Sultan s-a refugiat în Egipt, apoi în Occidentul Europei, unde a fost otrăvit, în 1495, „la porunca papei Alexandru al VI-lea Borgia (1492-1503), care a primit pentru aceasta, de la Baiazid al II-lea, 300.000 de ducăți”³.

Un proverb românesc afirmă: „Cine sapă groapa altuia, cade el în ea”. Exact așa s-a întâmplat și cu papa Alexandru al VI-lea. Acesta și fiul său nelegitim, Cezar, aspirau la moștenirea lui Adriano da Corneto, care trecea drept cel mai bogat dintre cardinali. Cei doi s-au gândit să folosească prilejul unei petreceri la țară pentru a-l otrăvi. Otrava a fost strecurată într-o sticlă de vin destinată anume cardinalului, dar întâmplarea a făcut ca paharnicul care cunoștea secretul sticlelor, să lipsească în momentul în care papa, sosit mai devreme, a cerut să bea vin, iar alt servitor i-a oferit sticla cu vin otrăvit. Otrava și-a făcut efectul abia câteva zile mai târziu. S-au încercat tot felul de remedii, antidoturi, băi în apă închețată etc. Unii pretind că, ajuns la disperare, Alexandru al VI-lea a pus să fie spintecat un câțar și s-a tăvălit în măruntaiele acestuia. Nimic însă nu a ajutat. Papa a murit în 18 august 1503, în cele mai cumplite dureri. Trupul a început să-i putrezească, făcea

¹ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 130.

² Steven Runciman, *Căderea...*, p. 91.

³ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 136.

spume la gură cum face o oală pusă pe foc, iar aceasta a durat până l-au îngropat. Se și umflase îngrozitor, de nici nu mai semăna a om, relatează un martor ocular. Cadavrul său producea un asemenea dezgust, încât nimeni nu voia să-l atingă. Un hamal a fost cel care i-a tras sicriul, cu ajutorul unei funii, până la mormânt”¹.

La începutul domniei sale, Baiazid al II-lea a efectuat un pelerinaj la Mecca, lăsând conducerea imperiului în grija fiului său, Korkut².

În 1484, oștile otomane au cucerit Chilia și Cetatea Albă din Moldova, aceasta fiind „singura expediție personală de cucerire”³ a sultanului.

Între 1485 și 1491, turcii au purtat lupte cu mamelucii, cu victorii și înfrângeri de ambele părți.

În 1491, în lipsa contelui Timișoarei, Pavel Chinezul (cneazul), trupe otomane au pătruns „în Banat și au incendiat Timișoara - unde se refugiase voievodul Transilvaniei Ștefan Bathori -, până la Oradea, dar au fost alungate de Pavel Chinezul. În toamna aceluiași an, turcii au năvălit la Orșova și în cetatea Severinului, unde au fost înfrânți tot de contele Timișoarei”⁴.

În 1493, Pavel Chinezul și voievodul Transilvaniei, Bartolomeu Dragffy, au întreprins o expediție de pedepsire a otomanilor din sudul Dunării, „cucerind castelul rezidențial al lui Mihaloglu Ali, unde au pus mâna pe candelabrele de aur jefuite de la Oradea, în anul 1491”⁵.

În octombrie 1494, Pavel Chinezul „a pustiit suburbiile Semendriei, după care a murit de apoplexie, pe râul Sava”⁶. „Timp de 25 de ani, cât a fost conte de Timișoara și ban de

¹ Isabelle Bricard, *Op. cit.*, p. 10.

² Demetrius Cantemir, *Op. cit.*, pp. 101-102.

³ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 137.

⁴ Ibidem, p. 143.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

Severin, Pavel Chinezul a purtat numeroase războaie, în care a fost, fără excepție, biruitor”¹.

În 1498, au avut loc două incursiuni otomane de pradă în Polonia.

Baiazid al II-lea a creat o flotă, „care se putea măsura cu cea a Veneției”². Între anii 1499 și 1502, turcii chiar au purtat război cu venețienii, din care au avut mai mult de câștigat otomanii.

În 1502, otomanii au intrat în conflict cu Iranul. Printre cauze se număra și faptul că turcii erau suniți, iar iranienii šiiti, între cele două grupări religioase existând mari neînțelegeri.

„În 14 septembrie 1509, la Istanbul, s-a declanșat unul dintre cele mai înspăimântătoare cutremure de pământ. Cunoscut sub denumirea de «Judecata de apoi cea mică», acest seism a durat, cu întreruperi, 30 de zile”³.

În 1511, au izbucnit, între sultan și fiii săi, lupte pentru ocuparea tronului. Baiazid al II-lea a fost înlăturat de la putere de fiul său, Selim, care s-a urcat pe tron în 24 aprilie 1512.

Sultanul detronat a vrut să se retragă la Demotika, însă pe drum a murit, probabil otrăvit, în ziua de 26 mai 1512.

Selim I (1512-1520)

Acest sultan și-a început domnia prin eliminarea tuturor eventualelor pretendenți la tron, care erau strangulați, „acesta fiind modul de execuție a membrilor casei lui Osman, al căror sânge nu trebuia vărsat”⁴. „Potrivit datinei turcești, sângele membrilor dinastiei, fiind considerat sfânt, nu se vărsa, ci aceștia erau strangulați cu un laț din fir de mătase”⁵. „Sugrumarea era făcută

¹ **Victor Papacostea**, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 233.

² **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 142.

³ Ibidem, p. 146.

⁴ Ibidem, p. 149.

⁵ Ibidem, p. 320.

de un surdo-mut, pentru a nu fi afectat de strigătele victimelor care cereau milă. De asemenea, orice femeie din harem care rămânea însărcinată și amenința succesiunea la tron, prin nașterea unui fiu, era înecată”¹.

„După unele informații, Selim I și-a executat în 20 noiembrie 1514, trei fii, pe Murad, Mahmud și Abdullah, pentru că hotărâse să nu lase pe nimeni din familia sa în viață, în afară de fiul său Soliman, care i-a și urmat la tron”².

În 1514, sultanul l-a biruit, la Caldiran, pe șahul Ismail al Iranului. În perioada următoare, cea mai mare parte din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, până la Alger, a fost încorporată în Imperiul Otoman.

În 24 august 1516, trupele otomane le-au biruit, la Merj Dabik, pe cele ale sultanului mameluc Kanșu Gavri, „care fiind trecut de 80 de ani, a fost lovit de apoplexie și a murit”³.

După înfrângerea mamelucilor, „Selim I și-a extins dominația asupra orașelor Mecca și Medina, pretinzând, pe bună dreptate, titulatura de lider al lumii musulmane”⁴. În consecință, „în marea moschee din Alep, în prezența califului Al-Mutavakkil, Selim I a primit titlul de «slujitor al orașelor Mecca și Medina»”⁵.

„Aducerea califului Al-Mutavakkil, din Egipt la Istanbul, a marcat transferarea tacită a prerogativelor instituției califatului arab pe seama sultanilor turci, ceea ce a impus definitiv Imperiul Otoman ca cea mai importantă putere în lumea musulmană”⁶. De acum „sultanii se vor intitula «succesori ai profetului» (califi), «pontifi» (imami) ai musulmanilor și chiar «umbra lui Alah pe pământ»”⁷.

¹ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 45.

² **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 149.

³ *Ibidem*, p. 153.

⁴ *Epoca imperiilor...*, p. 32.

⁵ **Halil Inalcik**, *Op. cit.*, p. 79.

⁶ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 180.

⁷ *Ibidem*, p. 181.

„Imperiul Otoman nu mai era un stat de frontieră, ci un califat islamic, iar sultanii otomani se considerau ei înșiși protectori nu numai ai frontierelor, ci ai întregii lumi islamice”¹.

Selim I a înfrânt mai multe răscoale în teritoriile musulmane cucerite.

Sultanul „a creat o puternică flotă otomană, care să țină piept și să rivalizeze cu flotele dominante din Marea Mediterană, a Venetiei și a Spaniei”².

„Principala consecință a domniei sultanului Selim I a fost asigurarea supremației doctrinei ortodoxe a islamului (sunna) asupra ritului schismatic și’a, considerat erezie. La porunca sultanului au fost masacrați 40.000 de șiiți, pe baza sentinței religioase, conform căreia «este mai bine să ucizi un șiiit decât șaptezeci de creștini»”³.

„În 21 septembrie 1520, Selim I a murit de cancer, în localitatea Corlu, pe când se afla într-o campanie militară”⁴.

Pe lângă cuceririle sale, sultanul a găsit timp să scrie și poezii.

Soliman I Magnificul (1520-1566)

Întrucât Soliman I a fost singurul fiu lăsat în viață de predecesorul său, „urcarea sa pe tron, la 26 de ani, s-a făcut fără vărsare de sânge”⁵.

Numele de Soliman este echivalentul ebraicului Solomon.

La preluarea puterii de către noul sultan, „ienicerii au cerut câte 5.000 de aspri pentru fiecare. Au primit câte 3.000, dar li s-a mărit solda”⁶ și au fost mulțumiți.

¹ Halil Inalcik, *Op. cit.*, pp. 79-80.

² Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 157.

³ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, p. 183.

⁴ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 158.

⁵ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, p. 184.

⁶ Andre Clot, *Soliman Magnificul*, traducere de Ion Herdan, Editura Artemis, București, 1997, p. 41.

Carol Quintul a fost ales împărat al Germaniei în 1519, însă Soliman I „a refuzat să-i recunoască acest titlu, acceptându-l doar ca rege al Spaniei”¹.

În 1520, sultanul a înfrânt o rebeliune în Damasc.

În timpul lui Soliman I, „oștirea otomană era considerată ca fiind armata cea mai ordonată și disciplinată din lume”².

Soliman I a fost un sultan războinic. „Plecarea lui în luptă era întotdeauna un spectacol măreț, o demonstrație de forță destinată celorlalți împărați și regi, pe care aveau să-i informeze ambasadorii lor. Cei 6.000 de călăreți ai gărzii imperiale deschid alaiul. Pe caii lor de rasă, cu șei și harnașamente sclipitoare, înveșmântați în mătase sau catifea cusută cu fir de aur, ei strălucesc. Cu arcul pe umăr, în mâna dreaptă poartă o spadă scurtă; în stânga au săgețile și scutul. De șa este prins un buzdugan, iar ei sunt încinși cu un iatagan împodobit cu nestemate. Pene negre fâlfâie deasupra turbanelor făcute dintr-un bumbac subțire albastru; nu au coif, nici armura în care atâția cavaleri creștini au pierit sau au căzut prizonieri. În urma lor, pășesc ienicerii, cu uniformele lor sobre, toate de aceeași culoare. Ei poartă căciula înaltă al cărei fetru atârnă pe spate, și de care este prinsă o pană. Toată trupa defilează în tăcere. Vin apoi demnitarii palatului, garda imperială și infanteriștii cu arcul în mână, apoi grăjdarii, care duc de căpăstru cai superbi cu hamuri strălucitoare. Ei îl precedă pe sultan, ce călărește un armăsar splendid. Soliman poartă o haină lungă de mătase brodată și un turban înalt, încununat cu o egretă din diamante și pietre prețioase. Este urmat de trei paji, dintre care primul ține în mână un flacon cu apă, al doilea o manta, iar al treilea un sipet. În urmă apar eunucii din serviciul personal al suveranului și gărzile nobile: două sute de tineri aleși dintre pajii cei mai merituoși și dintre fiii marilor familii turcești sau vasale ale sultanului. În timpul unei bătălii, ei îl vor ocroti pe acesta chiar cu prețul vieții.

¹ Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 111.

² Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 161.

Marele alai de trupe turcești înaintează într-o ordine strictă. Pornește în zori de zi, poposește la prânz într-un loc ales dinainte, unde totul este pregătit în clipa când sosește sultanul și alaiul său. În centru, cortul lui Soliman este la fel de somptuos ca și o sală de la palat; alături de el se află corturile marelui vizir și ale înalților demnitari. Această parte a taberei este înconjurată de panouri de pânză pictată, reprezentând un zid. Trupele casei imperiale - ienicerii și spahiii Porții - se instalează împrejur. Mai departe, spahiii din provincii și celelalte trupe. A doua zi de dimineață, are loc plecarea. Trupa este supusă unei discipline de fier, care îi uimește pe creștini. Toate daunele aduse unor proprietăți sunt plătite, după cum este achitată orice cumpărătură. Eventualii hoți sunt executați pe loc”¹.

În 1521, trupele otomane au ocupat Belgradul. „Prin cucerirea acestuia, s-a încheiat ocuparea întregii Peninsule Balcanice de către turci și anexarea ei la imperiu”².

În 1522, insula Rodos a căzut în mâinile turcilor, iar anul următor, sultanul a înăbușit o rebeliune în Egipt.

În 29 august 1526, a avut loc marea bătălie de la Mohacs, „care a durat doar două ore. Puțini unguri au scăpat de la pieire în această luptă, în care s-a înecat chiar regele Ungariei, cu cal cu tot, în pâraul Csele”³. „Prin această bătălie s-a pus capăt războiului turcomaghiar de peste o sută de ani, iar regatul Ungariei a fost desființat, fiind ocupată și capitala de la Buda, în 11 septembrie 1526”⁴.

„Istoricii militari au presupus adeseori, pe considerente ero-nate, că succesele militare ale Imperiului Otoman s-au datorat superiorității numerice și ferocității excesive a soldaților. De-a lungul perioadei moderne timpurii, luptele nu au mai fost atât de numeroase, dar acolo unde ele au avut loc, tacticile superioare ale

¹ Andre Clot, *Op. cit.*, pp. 49-50.

² Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 169.

³ Ibidem, p. 173.

⁴ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, p. 184.

otomanilor și o infanterie profesionistă, extrem de disciplinată, legendarii ieniceri, reușeau să aducă victoria în tabăra sultanului. În bătălia de la Mohach, de pildă, din 1526, ienicerii purtători de arme de foc și artileria de câmp au decimat o armată maghiară formată din cavaleri feudali, această luptă marcând distrugerea unei armate medievale de către una aproape modernă. În termeni de tactică și tehnologie, otomanii s-au menținut în pas cu inovațiile, în primul rând, învățându-le de la inamic”¹.

În 1529, Soliman I a asediat, fără succes, Viena.

În anul 1532, trupele conduse de sultan au cucerit mai multe cetăți austriece. Soliman I „a trimis în 30 august 1532, o scrisoare împăratului romano-german Carol Quintul și regelui Ferdinand al Austriei, invitându-i la o bătălie în câmp deschis, care a rămas fără răspuns”².

În 1533, austriecii au încheiat pace cu Imperiul Otoman, recunoscându-i suzeranitatea. În același an, Algeria a devenit vasală a Înaltei Porți.

Între 1533 și 1535, turcii au cucerit mai multe cetăți iraniene și Bagdadul, în Irak.

În anul 1537, o flotă otomană a acostat în sudul Italiei, unde a ocupat câteva orașe, după care s-a retras.

În anii 1537 și 1538, otomanii au cucerit mai multe insule din Marea Mediterană, repurtând o mare biruință navală la Preveza, împotriva unei coaliții creștine mult mai numeroase și mai bine dotate. În urma acesteia, Mediterana a fost dominată o vreme de turci.

În 1538, a avut loc o expediție otomano-tătară în Moldova. Domnitorul Petru Rareș, care a fost trădat de boieri, s-a refugiat în Transilvania, fără să aibă loc vreo luptă, fiind instalat în locul lui, Cetină, cunoscut sub numele de „Lăcustă Vodă”.

¹ *Epoca imperiilor...*, p. 32.

² **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 179.

„După ce a supus Moldova, sultanul a pus mâna - probabil tot prin trădare - și pe tezaurul țării, strâns nu numai de Petru Rareș, ci și de toți predecesorii săi”¹.

În anul 1541, Petru Rareș a reocupat tronul Moldovei.

În 1539, Yemenul a fost anexat, prin negocieri, Imperiului Otoman.

O bună parte a Ungariei a fost transformată, în anul 1541, în pașalâc turcesc.

În 1543, o flotă otomană a debarcat la Marsilia, sprijinindu-i pe francezi să preia orașul Nisa de la spanioli.

Între 1548 și 1555, otomanii au purtat război cu Iranul, în urma căruia Bagdadul le-a rămas turcilor.

În 1551, trupele lui Soliman I au cucerit Tripoli, iar anul următor, Banatul a devenit pașalâc turcesc.

Sultanul a înăbușit o rebeliune în Dobrogea, în anul 1555.

În 1565, oștile otomane au atacat, fără succes, Malta.

„Sub acest sultan, statul otoman a luat înfățișarea unui imperiu tricontinental, întinzându-se în Asia, Europa și Africa”², „de la Sumatra la Gibraltar și din Polonia până în Deșertul Libiei”³. Cu toate acestea, Soliman I „nu a pus niciodată piciorul pe o corabie”⁴.

Referindu-se la întinderea imensă a imperiului pe care îl stăpânea, Soliman I i-a scris lui Francisc I, regele Franței: „Eu sunt sultanul sultanilor, suveranul suveranilor, cel care împarte coroane monarhilor globului, umbra lui Allah pe pământ, sultanul și padișahul Mării Albe, Mării Negre, al Rumeliei, Anatoliei, Karamaniei, al ținutului Rum, al Zulkadirului, Diarbekrului, Kurdistanului, Azerbaidjanului, al Persiei, stăpânul orașelor

¹ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 189.

² Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, p. 194.

³ Ibidem, p. 183.

⁴ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 57.

Damasc, Alep, Cairo, Mecca, Medina și Ierusalim, al întregii Arabii, al Yemenului și al mai multor alte ținuturi”¹.

„Soliman I și-a asumat titlul de calif”², de aceea „extinderea sferei influenței otomane asupra lumii musulmane se datora și reprezentării instituției califatului de către sultanul turc, ceea ce determina căpeteniile sau emirii musulmani să apeleze tot mai mult la el, pentru legiferarea autorității lor”³.

Dacă sultanul căuta să unească lumea musulmană, sub autoritatea lui de calif, pe creștini încerca să-i dezbine. Astfel, „Soliman I le-a adresat protestanților europeni o scrisoare, prin care le dădea de înțeles că îi considera apropiați lui, deoarece și ei respingeau idolii și se ridicau împotriva papei. Sprijinirea și protejarea luteranilor și a calvinilor împotriva catolicismului se dorea a fi cheia de boltă a politicii otomane în Europa. Sultanii otomani au intenționat astfel să mențină lipsa de unitate politică în Europa, să-i slăbească pe habsburgi și să prevină o cruciadă antiotomană. Ungaria, sub protecția otomană, a devenit o citadelă a calvinismului, prin extensiune, Europa începând să vorbească de «calvino-turcism»”⁴. Astfel, „amenințarea otomană a fost una dintre cauzele principale ale răspândirii și consolidării protestantismului în Europa”⁵.

Soliman I a făcut o reformă administrativă și a avut o bogată activitate legislativă, el „sintetizând tot ceea ce lăsaseră înaintașii săi în acest domeniu, motiv pentru care a fost supranumit «Kanuni» (Legiuitorul)”⁶. De asemenea, tot „în timpul lui Soliman I, ienicerii au dobândit dreptul de a se căsători”⁷.

¹ Andre Clot, *Op. cit.*, p. 149.

² *Epoca imperiilor...*, p. 32.

³ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, pp. 191-192.

⁴ Halil Inalcik, *Op. cit.*, pp. 84-85.

⁵ Andre Clot, *Op. cit.*, p. 145.

⁶ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, p. 196.

⁷ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 121.

În Imperiul Otoman, „sultanul era izvorul tuturor drepturilor, favorurilor sau defavorurilor și nu dădea nimănui socoteală pentru acțiunile sale”¹. „Sultanul era conducătorul secular al statului, comandantul armatei, șeful guvernului (toate numirile guvernamentale fiind în atribuția sa), judecătorul suprem și vistiernicul șef. În același timp, el era și imam sau cârmuitorul instituției religioase”². (Astfel de atribuții nu aveau doar sultanii din trecut, de vreme ce Paduka Seri Baginda Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, unul dintre cei mai bogați oameni ai Planetei, actualul sultan al Bruneiului, care conduce destinele țării din anul 1967, este șeful statului, prim-ministrul guvernului, ministru de finanțe, ministrul apărării, comandant suprem al forțelor armate, șeful poliției și al serviciilor secrete, șeful vămii, liderul religios al țării, cel ce controlează mass media națională, precum și compania petrolieră a țării. De asemenea, Constituția din Brunei prevede că „Majestatea Sa, sultanul, nu greșește nici în probleme personale, nici în cele ale statutului”).

„Poate cea mai izbitoare caracteristică a statului otoman clasic rămâne imensa concentrare de putere din mâinile sultanului. În contrast cu alte state din Europa și Asia, sistemul politic otoman clasic a funcționat fără o aristocrație funciară și fără o nobilime. Dimpotrivă, miniștrii, birocrații, administratorii provinciali sau militarii de elită erau recrutați dintr-o bine antrenată populație de sclavi. Cei mai înalți oficiali, inclusiv marele vizir, se aflau, în esență, în stăpânirea sultanului. Spahiii, cavaleria de elită a sultanului, aparținea, de asemenea, acestuia, căci ei primeau loturi de pământ, condiționate de serviciul depus în slujba suveranului. Aceste loturi rămâneau în proprietatea personală a sultanului și nu puteau fi moștenite”³.

¹ Pr. dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p. 328.

² Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 45.

³ *Epoca imperiilor...*, pp. 34-35.

Totuși, trebuie menționat faptul că „în societatea otomană, a fi rob al sultanului era o onoare și un privilegiu. Mamele și dascălii sultanilor otomani, în mod obișnuit, erau robi de origine, iar despre Murad al II-lea se spune că îi trata pe robii săi ca pe niște frați”¹.

Sultanii otomani nu erau niște ignoranți, iar pentru a deprinde ceremonialul de la curte și pentru a avea un comportament adecvat funcției, „ei studiau cu dascălii lor în anumite zile ale săptămânii. Sultanii urmăreau cu meticulozitate ceremonialul și comportamentul uzual, însușindu-și chiar cuvintele pe care le vor folosi în anumite ocazii”².

„Când sultanul era în Istanbul, se ducea la una dintre moschei. Cu el mergeau 40-50 de purtători de sulite, pe cai. Aceștia erau urmați de aproximativ 2.000 de ieniceri, pe jos, cu săbii, topoare, centuri și pistoale cu butoiașe, lungi de cinci palme. În urma lor mergeau același număr de spahii călare, cu sulite, săbii, arcuri și săgeți. Toți mărșăluiau în liniște, auzindu-se doar pașii lor și tropotul cailor. Veneau apoi 15-20 de cai conduși de dârlogi, toți cu harnașamente bogat împodobite cu diamante, safire, turcoaze și perle minunate. Nimeni nu călărea în apropierea sultanului, ci patru servitori îl însoțeau de fiecare parte, la o lungime de lance, pentru a ține mulțimea departe. În fața sa mergeau întotdeauna trei paji, unul cărându-i arcul și săgețile, altul sabia, iar al treilea o sticlă de apă parfumată, pentru a se spăla la ușa moscheii. În spatele său călăreau doi paji cu o pernă, pe care sultanul urma să se roage în moschee”³.

Seraiul era palatul sultanului, care cuprindea și haremul, în care locuiau soția și concubinele acestuia. „Nicăieri, în vreo altă parte a seraiului, nu locuia și nici nu era întâlnită niciodată vreo femeie”⁴.

¹ Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 182.

² Ibidem, p. 178.

³ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 59.

⁴ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 204.

„Haremul a jucat un rol deosebit de important, nu numai în viața particulară a sultanilor, ci și în desfășurarea istoriei Imperiului Otoman. Haremul se compunea din acea parte a seraiului unde sultanii își duceau viața lor, împreună cu soțiile și cu copiii lor. Femeia cea mai influentă din serai era, de obicei, sultana-mamă. După ea urmau în ordinea importanței lor «cadânele», în număr de șase, orânduite într-o anumită ierarhie. După ele veneau «favoritele», de asemenea șase la număr și ierarhizate în aceeași ordine. La urmă veneau sclavele cele mai importante. Numărul roabelor din harem era între 400 și 800. Sclavele care nu erau la dispoziția sultanului puteau fi căsătorite cu pașale sau cu șehzadele. De la Baiazid al II-lea, sultanii înșiși au început să ia în căsătorie slave din serai. Printre figurile de seamă ale haremului se numărau și cele două categorii de eunuci: famenii negri, care țineau legătura sultanei-mame și a cadânelor cu exteriorul, și eunucii albi, care răspundeau de relațiile sultanului cu haremul. Legăturile sultanilor cu cadânele sau favoritele din harem nu erau întâmplătoare, ci exista o regulă în această privință, pentru a se evita eventualele neînțelegeri sau invidii”¹.

Se spune că „atunci când femeile din harem auzeau papucii de casă ai sultanului, ținuiți în cuie de argint, ele dispăreau imediat de la vedere, deoarece ar fi fost o ofensă să-l întâlnească pe acesta față în față”². De asemenea, conform unei legende, după ce sultanul petrecea noaptea cu o concubină, „îi lăsa acesteia veșmintele pe care le purtase în ajun, cu banii și bijuteriile din ele”³.

Despre Roxelana, soția lui Soliman I, se știe că era fiica unui preot din Ucraina, care a ajuns ca roabă la Istanbul. Aceasta „a fost prima femeie din harem care a jucat un rol major în

¹ Mustafa Ali Mehmed, *Op. cit.*, pp. 201-202.

² Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 181.

³ Andre Clot, *Op. cit.*, p. 237.

afacerile statului”¹. Ea este cea care a mutat haremul de la vechiul palat, din centrul Istanbulului, la Topkapi.

Totuși, în palatul vechi „rămâneau să locuiască, de obicei, cadânele sultanilor răposați, despre care se socotea că nu este legiuit să fie lăsate în fața ochilor urmașului, fie fiul sau fratele decedatului, cât și sultanele care dăduseră naștere unor urmași legitimi, dar și concubinele înaintate în vârstă, cărora li se oferea o simbrerie zilnică”².

În ultimii ani ai vieții lui Soliman I, fiii acestuia, Baiazid și Selim, au purtat lupte pentru succesiunea la tron, cel din urmă ieșind biruitor.

În toamna anului 1566, sultanul se afla în fruntea trupelor sale, într-o expediție militară în Ungaria. În noaptea de 6 spre 7 septembrie, acesta a murit în cortul său. „Sultanatul său a durat 45 de ani, 11 luni și 7 zile, fiind cea mai lungă domnie a vreunui sultan otoman”³.

„În secolele al XV-lea și al XVI-lea, fiii sultanilor otomani care împlineau 12 ani, erau trimiși în cele mai îndepărtate zone ale imperiului, ca guvernatori provinciali. Acolo, ei se aflau în grija unor tutori experimentați, care-i învățau arta conducerii. Aceasta însemna că în momentul crucial al morții sultanului, fiul care se găsea cel mai aproape de capitală avea un avantaj considerabil. De aceea, marii dregători ai statului ascundeau vestea morții sultanului, până când un mesaj secret trimis candidatului lor pentru tron oferea siguranța că va ajunge primul în Istanbul și va fi proclamat sultan”⁴.

Cu toate că Selim, fiul lui Soliman I, era singurul moștenitor al tronului, pentru a nu se crea tulburări, marele vizir a tănuțit

¹ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 55.

² **Demetrius Cantemir**, *Op. cit.*, p. 231.

³ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 198.

⁴ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, pp. 43-44.

moartea sultanului, până când Selim a ajuns în tabăra militară și a fost proclamat sultan.

Selim al II-lea (1566-1574)

Asemenea înaintașilor săi, Selim al II-lea le-a oferit ienicerilor o sumă de bani, după ce a ocupat tronul.

Selim al II-lea „a fost primul dintre sultanii otomani lipsit de personalitate. Blond, cu ochii albaștri, acesta a fost un conducător șters, care prefera umbra haremului și gustul vinului”¹, însă l-a avut ca mare vizir pe vrednicul Sokollu Mehmed.

În timpul lui Selim al II-lea, insula Sumatra, din Indonezia, a ajuns sub suzeranitate otomană.

În anul 1571, Ciprul a fost anexat Imperiului Otoman.

În 7 octombrie 1571, la Lepanto, a avut loc „cea mai mare bătălie care s-a dat vreodată în Marea Mediterană”², în care flota otomană a fost înfrântă de o coaliție europeană, condusă de spanioli. „Înfrângerea maritimă de la Lepanto a constituit prima manifestare a slăbirii forței maritime a otomanilor. Eșecul de la Lepanto a reprezentat o lovitură serioasă dată puterii navale otomane”³. „La primirea veștii, sultanul Selim al II-lea nu a putut scoate un cuvânt, iar timp de trei zile și trei nopți nu a dormit”⁴.

În 1572, provincia otomană Tunis, a fost ocupată de Don Juan de Austria, dar a fost recucerită de turci.

Selim al II-lea „a fost primul sultan care a încetat din viață la Istanbul”⁵.

¹ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 230.

² **Halil Inalcik**, *Op. cit.*, p. 90.

³ **Mehmet Ali Ekrem**, *Civilizația turcă*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 101.

⁴ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 237.

⁵ *Ibidem*, p. 230.

Murad al III-lea (1574-1595)

Noul sultan era fiul lui Selim al II-lea. Conform obiceiului familiei domnitoare otomane, cei cinci frați ai săi mai mici au fost strangulați, iar la scurt timp după „urcarea sa pe tron, le-a distribuit ienicerilor bacșișul înscăunării”¹.

Murad al III-lea, care era epileptic, „a fost dominat de mama sa, Nurbanu, apoi de soția sa, Safiye Haseki, o venețiană, care și-a pus soțul în umbră. Influența ei se făcea simțită aproape în toate problemele statului, încât s-a spus că în această perioadă a tronat sultanatul femeilor sau al haremului”².

Murad al III-lea „nu a ieșit niciodată din Istanbul”³.

În 1576, Marocul a intrat în sfera de influență otomană.

Între 1578 și 1590, otomanii au purtat război cu Iranul, iar între 1593-1606, a avut loc războiul turco-austriac, cu rezultate alternative. În acest război au fost implicate și cele trei principate românești, care au fost unite pentru scurt timp sub conducerea domnitorului Mihai Viteazul, care în urma acestei realizări se intitula: „Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”⁴.

Murad al III-lea a fost „lipsit de patima vinului, pe care l-a interzis, spre disperarea ienicerilor, însă era dominat de patima femeilor”⁵. Acesta „a fost cel mai prolific dintre sultanii otomani, având 115 copii”⁶.

În timpul lui Murad al III-lea a avut loc o inflație monetară, el fiind „primul dintre sultani care a început să ia mită”⁷.

„Până la Murad al III-lea se săruta mâna suveranului, de

¹ Ibidem, p. 242.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 290.

⁵ Ibidem, p. 242.

⁶ Ibidem, p. 204.

⁷ Ibidem, p. 242.

acum înainte se săruta poala veșmântului acestuia, precum și pragul sau franjurii tronului, obicei care a durat până în 1922”¹.

„Murad al III-lea a fost ultimul sultan pregătit pentru a fi guvernator provincial, niciunul dintre succesorii săi nemaiefectuând serviciul activ în armată înainte de urcarea pe tron”².

Sultanul a murit în 1595.

Mehmed al III-lea (1595-1603)

Tronul lui Murad al III-lea a fost ocupat de fiul acestuia, Mehmed al III-lea. Acesta și-a inaugurat domnia „prin uciderea a nouăsprezece frați, dintre care mulți erau sugari, pentru a preîntâmpina luptele de ocupare a tronului”³. „Execuția celor nouăsprezece prinți pare să fi declanșat proteste de masă la Istanbul, motiv pentru care această măsură nepopulară și înfiorătoare a fost abandoantă după 1595”⁴. Astfel, „Mehmed al III-lea a fost ultimul sultan care a urmat legea fratricidului și și-a executat frații, hotărându-se ca de acum înainte frații și fiii suveranului otoman să fie ținuti prizonieri pe viață în niște «cuști», unde nu erau în stare să organizeze rebeliuni împotriva sultanului, fiind disponibili să-i urmeze la tron în ordinea vârstei”⁵.

„Cuștile” în care erau siliți să locuiască frații și fiii sultanilor erau niște „camere mici, cu gratii groase la ferestre, fiind complet izolate de restul palatului. Acolo prinții puteau fi prizonieri o perioadă îndelungată, iar în acest timp nu aveau niciun contact cu vreo persoană în afară de servitorii lor, nu primeau educație, nu le era permis să se căsătorească și trăiau cu frica permanentă că vor fi uciși”⁶.

¹ Ibidem, p. 241.

² **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 117.

³ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 270.

⁴ *Epoca imperiilor...*, p. 35.

⁵ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 117.

⁶ Ibidem, p. 44.

Mehmed al III-lea a poruncit să fie „executate și douăzeci de surori și șapte mame vitrege”¹.

„La trei zile după urcarea sultanului pe tron, 1.300.000 ducați de aur au fost scoși din vistierie pentru tradiționalul dar bănesc și au fost distribuiți armatei”².

Noul sultan se găsea „sub influența mamei sale, venețiana Safiye Valide, care era stăpână în serai, împreună cu șeful eunucilor, Gazanfer aga, ungur de origine”³.

În anul 1595, a avut loc o răsccoală a spahiilor, în care a fost pustiită o parte a Istanbulului.

În 1595, la Călugăreni, trupele lui Mihai Viteazul, domnitorul Țării Românești, le-au înfrânt pe cele otomane, aflate sub conducerea marelui vizir Sinan pașa, „care s-a prăvălit de pe cal într-o mlaștină foarte întinsă, de unde a fost scos cu mare greutate de un apropiat al său, pe nume Hasan, care și-a câștigat porecla de «Hasan din mlaștină»”⁴.

Această întâmplare a fost immortalizată de poetul George Coșbuc în memorabilele versuri ale poeziei Pașa Hasan: „Pe vodă-l zărește călare trecând/Prin șiruri, cu fulgeru-n mână./În lături s-azvârle mulțimea păgână./Căci vodă o-mparte, cărare făcând,/Și-n urmă-i se-ndeașă, cu vuiet curgând,/Oștirea română./Cu tropote roibii de spaimă pe mal/Rup frâiele-n zbucium și saltă;/Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă/Și cade-n mocirlă, un val după val,/Iar fulgerul Sinan, izbit de pe cal/Se-nchină prin baltă./Hasan de sub poala pădurii acum/Lui Mihnea-i trimite-o poruncă:/În spatele-oștirii muntene s-aruncă/Urlând ienicerii, prin flinte și fum,/Dar pașa rămâne alături de drum/Departa pe luncă./Mihai îi zărește și-alege vro doi,/Se-ntoarce și pleacă spre gloată,/Ca volbura toamnei

¹ Ibidem, p. 45.

² Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 116.

³ Aurel Decei, *Op. cit.*, p. 271.

⁴ Ibidem, p. 276.

se-nvârte el roată/Și intră-n urdie ca lupu-ntre oi,/Și-o frânge degrabă
și-o bate-napoi/Și-o vântură toată./Hasan, de mirare, e negru-
pământ;/Nu știe de-i vis, ori aieve-i./El vede cum zboară flăcăii
Sucevei,/El vede ghiaurul că-i suflet de vânt/Și-n față-i puterile
turcilor sunt/Tăriile plevei./Dar iată-I! E vodă, ghiaurul Mihai;/
Aleargă năvală nebună./Împrăștie singur pe câți îi adună./Cutreieră
câmpul, tăind de pe cai,/El vine spre pașă: e groază și vai,/Că vine
furtună./«Stai, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun/Că nu te-am găsit
nicăierea»./Dar pașa-și pierduse și capul și firea!/Cu frâul pe coamă
el fuge nebun,/Că-n gheară de fiară și-n gură de tun/Mai dulce-i
pierirea./Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier/Și zalele-i zuruie crunte,/
Gigantică poart-o cupolă pe frunte./Și vorba-i e tunet, răsuflut ger,/
Iar barba din stânga-i ajunge la cer,/Și vodă-i un munte./«Stăi, pașă!
Să piară azi unul din noi»./Dar pașa mai tare zorește;/Cu scările-n
coapse fugaru-și lovește/Și gâtul i-l bate cu pumnii-amândoi;/Cu ochii
de sânge, cu barba vâlvoi/El zboară șoimește./Turbanul îi cade și-l lasă
căzut;/Își rupe cu mâna veșmântul/Că-n largile-i haine se-mpiedică
vântul/Și lui i se pare că-n loc e ținut;/Aleargă de groaza pieririi bătut,/
Mănâncă pământul./Și-i dărdâie dinții și-i galben-pierit!/Dar Alah din
ceruri e mare!/Și-Alah îi scurtează grozava-i cărare,/Căci pașa-i de
taberi aproape sosit!/Spahiii din corturi se-ndeașă grăbit,/Să-i deie
scăpare./Și-n ceasul acela Hasan a jurat/Să zacă de spaimă o lună,/Văzut-au
și beii că fuga e bună/Și bietului pașă dreptate i-au dat,/Căci
vodă ghiaurul în toți a băgat/O groază nebună”.

Mihai Viteazul i-a anunțat pe turci că vrea să le plătească personal tributul datorat, iar „în ziua de 28 septembrie 1598, la Senadin, aproape de Nicopole, a năvălit asupra trupelor otomane, înregistrând o nouă victorie răsunătoare împotriva lor și eliberând populația robită dintre Dunăre și Munții Balcani, 16.000 de creștini, în majoritate bulgari, care au fost strămutați în Țara Românească”¹.

¹ Ibidem, p. 285.

„Între 1595-1610, Anatolia s-a umplut de bande de rebeli, care jefuiau și prădau, ducând la o migrare în masă a țăranilor din zonă”¹.

În perioada 1599-1609, Imperiul Otoman a fost zguduit de ample răscoale populare, printre acestea numărându-se și rebeliunea condusă de uzurpatorul Karayazici Abdulhalim.

„Tutunul a pătruns în Imperiul Otoman în anul 1601, fiind adus de niște «ghiauri englezi»”².

În anul 1603, a avut loc o răscoală a spahiilor din Istanbul, care au intrat în conflict cu ienicerii. În același an, a început un lung război cu Iranul, care a durat până în 1618.

Mehmed al III-lea „a murit în 21 decembrie 1603, la vârsta de 37 de ani”³.

Ahmed I (1603-1617)

Noul suveran era fiul lui Mehmed al III-lea, „care - un fapt nemaintâlnit în analele istoriei otomane - a fost circumcis după o lună de la ocuparea tronului, pe când avea 14 ani”⁴.

„Circumcizia otomanilor se făcea în mod obișnuit între șapte și doisprezece ani”⁵ și era motiv de mare sărbătoare. Astfel, când Soliman I a organizat „festivitatea tăierii împrejur a celor trei fii ai săi, Mustafa, Mehmet și Selim, la această solemnitate s-au adunat viziri, pașale, prefecții orașelor din tot imperiul, precum și ambasadorii principilor creștini și ai perșilor, aducând daruri multe și de preț”⁶.

La 11 noiembrie 1606, s-a semnat un tratat de pace între otomani și austrieci, care prevedea că Austria încetează să mai

¹ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 122.

² **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 335.

³ *Ibidem*, p. 294.

⁴ *Ibidem*.

⁵ **Andre Clot**, *Op. cit.*, p. 275.

⁶ **Demetrius Cantemir**, *Op. cit.*, p. 136.

plătească tribut Înaltei Porți. De asemenea, în urma păcii încheiate cu iranienii, în 1612, Georgia, Azerbaidjanul și alte teritorii din Caucaz au trecut în stăpânirea iranienilor.

Fiind un bun musulman, Ahmed I a interzis consumul băuturilor alcoolice în Imperiul Otoman.

În 22 noiembrie 1617, sultanul a murit de tifos, la vârsta de doar 28 de ani.

Mustafa I (1617-1618 și 1622-1623) și Osman al II-lea (1618-1622)

Succesorul lui Ahmed I a fost Mustafa I, fratele său vitreg, aceasta fiind prima dată când tronul otoman a fost ocupat de fratele, iar nu de fiul sultanului decedat.

Din cauza numeroșilor ani petrecuți în „cușcă”, Mustafa I avea probleme psihice. El le smulgea vizirilor turbanele din cap și îi trăgea de barbă, încât după câteva luni de domnie a fost trimis înapoi în camera lui cu gratii.

Mustafa I a fost înlocuit cu Osman al II-lea, fiul lui Ahmed I, care era în vârstă de 14 ani.

În iarna din 1620-1621, s-au înregistrat temperaturi atât de scăzute în capitala Imperiului Otoman, încât „vreme de câteva zile locuitorii din Istanbul au putut trece pe jos marea înghețată, până la Uskudar și înapoi, fără vreo primejdie”¹.

În anul 1621, oștile conduse de tânărul sultan au asediat, fără succes, Hotinul.

Osman al II-lea „a încercat să facă schimbări radicale în întregul sistem al statului otoman. El dorea să înlocuiască ienicerii cu o miliție națională, formată din țăranii musulmani din Anatolia și să mute capitala din Istanbul înapoi în Anatolia, fie la Ankara, fie la Bursa”².

¹ Ibidem, p. 164.

² **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 129.

În mai 1622, sultanul a fost detronat și ucis, „acesta fiind primul caz de asasinare a unui sultan în timpul domniei sale”¹.

Pe tronul otoman a fost repus Mustafa I, care a domnit până în 10 septembrie 1623, când a fost înlocuit cu Murad al IV-lea.

Mustafa I a fost trimis din nou în „cușcă”, unde a încetat din viață în anul 1639.

Murad al IV-lea (1623-1640)

Acest sultan „era fiul lui Ahmed I, fratele - din altă mamă - al sultanului Osman al II-lea și a ocupat tronul la vârsta de unsprezece ani și o lună”².

Murad al IV-lea a moștenit o vistierie goală, iar pentru a oferi soldaților îndătinatul dar al înscăunării, „din apartamentele private ale sultanului au fost duse obiecte de aur și argint la monetărie, care se afla în prima curte a seraiului, unde au fost transformate în monede, care au fost distribuite ostașilor”³.

În primii ani ai domniei, sultanul s-a aflat sub înrâurirea mamei sale, grecoica Anastasia.

„În 20 iulie 1624, venind pe mare, cazacii au jefuit și ucis populația din localitățile Sariyer și Yenikioy din imediata apropiere a Istanbulului”⁴.

În același an, a reînceput războiul cu iranienii, care au cucerit Bagdadul și mari părți din Irak.

Tot în 1624, a avut loc răscoala tătarilor din Crimeea, vasali ai otomanilor. În urma luptelor purtate, tătarii au ieșit biruitori și au făcut atât de mulți prizonieri turci, încât „un rob se vindea pentru un pahar de suc”⁵.

¹ Ibidem, p. 118.

² **Aurel Decei**, *Op. cit.*, pp. 336-337.

³ Ibidem, p. 337.

⁴ Ibidem, p. 340.

⁵ Ibidem, p. 339.

Anul următor, a izbucnit ciuma la Istanbul, „murind în fiecare zi câte o mie de pesoane”¹.

„Prin 1627, renumitul corsar turc, Murad Reis, a navigat până în Islanda, de unde s-a întors cu numeroși captivi”².

În 1632, a avut loc o răsccoală a spahiilor și a ienicerilor din Istanbul. Când ienicerii „refuzau să bea ciorba sultanului, acesta era semn de revoltă”³.

Murad al IV-lea a interzis, în anul 1633, folosirea alcoolului, a cafelei și a tutunului, de aceea se spune despre el că „era un bețiv nă râvit și în același timp cel mai neîndurător sprijinitor al interzicerii alcoolului”⁴. Într-un aforism atribuit lui Murad al IV-lea, acesta ar fi scris: „Vinul este un rău atât de mare, încât trebuie să-mi feresc supușii de el, bându-l pe tot”.

În timpul prohibiției „a fost înființată o rețea de spioni, care verifica dacă porunca sultanului este respectată, iar acesta colinda personal străzile Istanbulului, executându-i pe cei care o încălcau”⁵. Un locuitor din Istanbul, pe nume „Tiriaki, nu voia să se lase de fumat, de aceea și-a săpat sub cort o groapă adâncă, pe care a acoperit-o cu un fel de pod, încât să nu se cunoască. Într-o zi, pe când acesta fuma liniștit sub cort, a venit sultanul să-l caute, iar ai săi i-au arătat unde se află. Scoțând sabia din teacă, sultanul a vrut să-l omoare, dar Tiriaki i-a spus: «Stăpâne, domnia ta se întinde deasupra, iar nu dedesubtul pământului». Auzind aceste cuvinte înțelepte, sultanul i-a cruțat viața, îngăduindu-i să fumeze pe mai departe în groapa de sub cort”⁶.

Murad al IV-lea a interzis cuvântările libere în public, ceea ce l-a făcut să devină foarte nepopular.

¹ Ibidem, p. 342.

² **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 220.

³ **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 281.

⁴ **Halil Inalcik**, *Op. cit.*, p. 197.

⁵ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, pp. 130-131.

⁶ **Demetrius Cantemir**, *Op. cit.*, pp. 170-171.

În 1635, oștile otomane au cucerit Erevanul și Tabrizul.

În 1638, trupele sultanului au ocupat Bagdadul, iar vestul Armeniei și al Georgiei au încăput și ele pe mâinile turcilor.

Murad al IV-lea a fost ultimul sultan otoman care și-a condus soldații pe câmpul de luptă. Se spune despre el că avea o forță fizică fenomenală.

În timpul acestui sultan a avut loc un incendiu, în care au ars aproximativ 2.000 de clădiri din Istanbul.

Murad al IV-lea a luptat împotriva corupției, fiind foarte crud. „Niciun alt sultan otoman nu a comis atât de multe acte de cruzime ca și el”¹.

În 9 februarie 1640, la vârsta de 27 de ani, Murad al IV-lea a murit de gută sau de ciroză.

Ibrahim I (1640-1648)

Succesorul lui Murad al IV-lea la tron a fost fratele acestuia, Ibrahim I, care petrecuse ani buni în „cușcă”, de unde a ieșit cu nervii zdruncinați.

Întrucât sultanul a condus imperiul sub influența mamei sale, grecoica Anastasia, perioada lui de guvernare este cunoscută sub numele de „domnia femeilor”².

Acest sultan a avut dorința „să cunoască femeia cu cele mai largi forme și i-a fost găsită o armeană gigantică, de care s-a atașat nebunește”³.

Chiar dacă Ibrahim I avea probleme psihice, alături de el a stat marele vizir, capabilul Kara Mustafa, care a făcut o reformă monetară, oprind prin aceasta inflația din imperiu.

În 1642, otomanii au capturat cetatea Azov.

Între 1645 și 1669, turcii s-au aflat în război cu venețienii, de

¹ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 131.

² **Aurel Decei**, *Op. cit.*, p. 376.

³ *Ibidem*.

la care au cucerit mai multe orașe din insula Creta și din Dalmația. În luptele din Marea Egee au înregistrat pierderi ambele părți.

Întrucât curtea otomană era foarte coruptă, în 1648, a izbucnit o revoltă la Istanbul, în urma căreia sultanul a fost întemnițat și apoi ucis.

„Ibrahim «Nebunul» manifesta și ilustra atât de bine starea bolnăvicioasă a statului, încât niciun alt conducător otoman nu a mai purtat, el sau copiii lui, numele de Ibrahim”¹.

La jumătatea secolului al XVII-lea Imperiul Otoman a trecut printr-o criză financiară acută.

Mehmed al IV-lea (1648-1687)

Acest sultan era fiul lui Ibrahim I și avea vârsta de șase ani când a ocupat tronul.

„Până în 1651, când ucraineanca Sultana Turhan, mama lui Mehmed al IV-lea a fost strangulată, ea dirija toate pârgھیile guvernării”². „Turhan își încurajase fiul să-și dezvolte pasiunea pentru vânatoare, în timp ce ea se ocupa de afacerile statului”³.

Începând cu Mehmed al IV-lea, sultanii au transferat cea mai mare parte a atribuțiilor executive marilor viziri.

La 1 august 1664, trupele otomane au fost înfrânte la Saint Gotthard, însă în urma păcii de la Vașvar, Imperiul Otoman a păstrat o bună parte din Ungaria.

„În 1683, la Viena, otomanii au suferit prima înfrângere majoră pe uscat, după lupta pierdută la Ankara, în 1402”⁴. În urma acestei bătălii, anumite țări occidentale „au început să dezmembreze teritoriile otomane din Balcani”⁵, iar în 1686, austriecii au ocupat orașul Buda.

¹ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 131.

² Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 196.

³ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 119.

⁴ *Epoca imperiilor...*, p. 36.

⁵ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 108.

Pe lângă aceste pierderi teritoriale, Anatolia s-a confruntat cu o perioadă de secetă, care a dus la foamete.

În această situație, „nemulțumirile publice și dezordinea sporeau, în timp ce Mehmed al IV-lea își continua domnia fără nicio grijă, rezumându-se la ocupația sa zilnică, vânătoria. Locuitorii Istanbulului se plâneau că imperiul este pierdut, dar sultanului nu-i pasă. Marele muftiu l-a avertizat pe suveran să renunțe la pasiunea sa nestăvilită pentru vânătoare și să-și îndrepte atenția spre afacerile de stat, dacă nu vrea să se confrunte cu o revoltă. Sultanul a reușit să nu meargă la vânătoare o lună întreagă, dar apoi a anunțat că nu poate trăi fără pasiunea sa. În noiembrie 1687, armata s-a răsculat și l-a detronat pe sultan, aruncându-l în temniță”¹, unde a murit în 1693.

Suleiman al II-lea (1687-1691)

În locul lui Mehmed al IV-lea a fost așezat pe tron fratele acestuia, Suleiman al II-lea, care își petrecuse aproape întreaga viață într-o cameră cu gratii din palat.

Când acesta a fost scos din „cușcă”, pentru a prelua puterea, „a plâns cu suspine în fața funcționarilor palatului care au venit să-l însoțească, zicându-le: «Dacă execuția mea a fost poruncită, spuneți-mi deschis. Lăsați-mă să-mi fac rugăciunile, apoi îndepliniți-vă porunca. Din copilărie am suferit patruzeci de ani de întemnițare. E mai bine să mori o dată, decât să mori câte puțin în fiecare zi. Câtă spaimă îndurăm noi pentru o singură viață»”². Noul sultan „a fost scos cu de-a sila din odaia cu gratii și fiind ridicat de subsuori, a fost dus să ocupe tronul”³.

În 1687, trupele otomane au suferit o grea înfrângere la Mohacs, iar anul următor, austriecii au ocupat Belgradul.

Sultanul a murit la Istanbul, în anul 1691.

¹ Ibidem, p. 109.

² Halil Inalcik, *Op. cit.*, p. 114.

³ Demetrius Cantemir, *Op. cit.*, pp. 396-397.

Ahmed al II-lea (1691-1695)

În urma morții lui Suleiman al II-lea, tronul a fost ocupat de fratele acestuia, Ahmed al II-lea.

În timpul acestui sultan, în Istanbul au izbucnit mai multe incendii devastatoare.

În 1690, oștile otomane au capturat Belgradul de la austrieci, însă anul următor, la Slankamen, în cea mai sângeroasă bătălie a secolului, turcii au suferit o înfrângere zdrobitoare, în care și-a pierdut viața și marele vizir.

În 1692, austriecii au cucerit Oradea, iar în 1695, Gyula, împingând granița otomană spre sud-est.

În 1695, sultanul a încetat din viață la Istanbul, ros de boală și măcinat de supărare.

Mustafa al II-lea (1695-1703)

Succesorul lui Ahmed al II-lea la tron a fost Mustafa al II-lea, fiul lui Mehmed al IV-lea.

În 1695, flota otomană a învins-o pe cea venețiană, cucerind insula Chios. În același an, turcii au ocupat Lipova și au respins o armată austriacă la Lugoj.

În 1696, rușii au cucerit cetatea Azov, „aceasta constituind prima victorie militară a armatei rusești asupra otomanilor”¹. Tot în 1696, turcii au cucerit Timișoara.

În 1697, armata otomană a fost înfrântă, de cea austriacă, la Zenta, marele vizir pierzându-și viața pe câmpul de luptă.

Pentru a se pune capăt războaielor, în 27 ianuarie 1699, a fost semnată pacea de la Karlowitz. „Acesta a fost primul acord între otomani și o coaliție europeană și cea dintâi împrejurare în care turcii s-au folosit de ambasadori neutri ca mediatori, aceasta fiind și prima ocazie în care otomanii au recunoscut în mod oficial

¹ Andrina Stiles, *Imperiul...*, p. 110.

o înfrângere”¹. „În urma păcii de la Karlowitz, turcii au fost obligați să semneze un tratat dezavantajos și să cedeze teritorii Austriei”², Ungaria și cea mai mare parte a Transilvaniei rămânând habsburgilor. De asemenea, otomanii au pierdut și „influența asupra unor teritorii întinse din Polonia și Ucraina, pe lângă pierderile Moreei și ale altor regiuni dinspre Mediterană”³.

În anul 1700, otomanii „au acceptat numirea unui ambasador rus la Istanbul”⁴.

În 1703, a avut loc o răscoală puternică la Istanbul, în decursul căreia sultanul a fost detronat și înlocuit cu Ahmed al III-lea.

Ahmed al III-lea (1703-1730)

Noul sultan era fratele lui Mustafa al II-lea.

Acesta a cultivat relații bune cu Franța, luându-și de soții două franțuzoaice.

După ce trupele țarului Petru cel Mare le-au învins pe cele suedeze, în bătălia de la Poltava, din 1709, sultanul i-a oferit azil lui Carol al XII-lea, regele Suediei.

În 1711, trupele otomane le-au biruit, la Stănilești, pe cele ruso-moldovenești. În urma tratatului de pace, Azovul a revenit turcilor, oastea rusească a fost lăsată să se întoarcă acasă, iar domnitorului Moldovei, Dimitrie Cantemir, i s-a dat voie să plece în Rusia, unde a trăit până la sfârșitul vieții.

În urma acestui război, otomanii nu le-au mai îngăduit moldovenilor să-și aleagă domni pământenii, ci sultanul le numea conducători greci, din cartierul Fanar al Istanbulului. Din anul 1716, situația s-a repetat și în Țara Românească, după ce domnitorul Ștefan Cantacuzino s-a aliat cu prințul Eugeniu de

¹ Ibidem.

² *Epoca imperiilor...*, p. 36.

³ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 244.

⁴ **Andrina Stiles**, *Imperiul...*, p. 110.

Savoia, comandantul militar habsburgic, la începutul războiului Ligii Sfinte. Cele două principate au fost conduse de domnitori fanarioți până la revoluția lui Tudor Vladimirescu, din anul 1821.

Din porunca lui Ahmed al III-lea, în 15 august 1714, domnitorul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, cu cei patru fii ai săi: Constantin, Ștefan, Radu și Matei, precum și sfetnicul Ianache, au fost decapitați la Istanbul.

Între 1715 și 1718, turcii au purtat război cu venețienii, de la care au ocupat mai multe cetăți. În acest război au intrat și austrieii, de partea venețienilor.

În 5 august 1716, la Petrovaradin, trupele habsburgice conduse de Eugeniu de Savoia le-au înfrânt pe cele otomane.

În 1718, s-a încheiat pacea de la Passarowitz, în urma căreia turcii au primit Moreea, „Austria a păstrat Belgradul și Timișoara, confirmându-se ocuparea Banatului și a Olteniei, iar venețienii au rămas cu unele posesiuni din coastele Dalmației”¹.

În anul 1728, s-a introdus în Imperiul Otoman tiparul cu caractere arabe.

În 1729, Rusia a cucerit Crimeea și Georgia.

Datorită luxului și a pompei excesive, Ahmed al III-lea a devenit nepopular, iar în urma unei rebeliuni din anul 1730, a fost obligat să abdice în favoarea lui Mahmud I, fiul fratelui său, el retrăgându-se în „cușca” pe care o ocupase până atunci nepotul său, unde a murit în 1736.

Mahmud I (1730-1754)

Succesorul lui Ahmed al III-lea era fiul lui Mustafa al II-lea.

În timpul acestui sultan a avut loc războiul ruso-austro-turc, din 1735-1739, încheiat prin pacea de la Belgrad, din 18 septembrie 1739, în urma căreia Imperiul Otoman a renunțat la cetatea Azov, în favoarea Rusiei.

¹ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 258.

De asemenea, între anii 1743 și 1746, trupele otomane au luptat împotriva celor iraniene.

Mahmud I a lăsat conducerea țării în grija marilor viziri, el dedicându-și timpul compunerii de poezii.

Sultanul a murit la Istanbul, în anul 1754.

Osman al III-lea (1754-1757)

După moartea lui Mahmud I, tronul i-a revenit fratelui acestuia mai tânăr, Osman al III-lea.

Întrucât noul sultan și-a petrecut cea mai mare parte a vieții într-o cameră cu gratii din palat, a rămas cu anumite sechele. Astfel, el nu agrea compania femeilor, de aceea purta pantofi cu plachiuri, pentru a fi auzit când umblă prin palat, încât nici o femeie să nu-și iasă în cale. De asemenea, suveranul nu suporta muzica, motiv pentru care le-a interzis muzicanților prezența la curtea sa.

Osman al III-lea a poruncit ca toți creștinii și evreii din imperiu să poarte anumite haine distincte sau ecusoane, pentru a se cunoaște faptul că nu sunt musulmani, ceea ce a creat nemulțumiri în rândul minorităților etnice și religioase.

Sultanul a murit în palatul Topkapi din Istanbul, în anul 1757.

Mustafa al III-lea (1757-1774)

Acest sultan era fiul lui Ahmed al III-lea. El a încercat să modernizeze armata și aparatul de stat, pentru a fi în rând cu Marile Puteri europene, însă s-a lovit de opoziția cercurilor conservatoare.

La porunca lui Mustafa al III-lea au luat ființă Academii de Matematică, Navigație și Științe.

Cunoscând slăbiciunea armatei otomane, sultanul s-a ferit de conflicte militare, cu toate acestea, între 1768 și 1774, turcii s-au aflat în război cu rușii, pierzând mai multe bătălii terestre și navale.

Mustafa al III-lea a fost un poet talentat. Acesta s-a stins din viață la Istanbul, în 1774.

Abdul Hamid I (1774-1789)

În urma morții lui Mustafa al III-lea, tronul a fost ocupat de fratele acestuia, Abdul Hamid I, care până în 1767 stătuse în „cușcă”.

La preluarea puterii de către noul sultan, vistieria de stat era goală, încât ienicerii nu au avut de unde să primească „darul înscăunării”.

Lunga perioadă de timp petrecută de Abdul Hamid I în odaia cu gratii din palat l-a făcut să fie indiferent față de problemele statului și foarte influențabil la sfaturile altora.

În bătălia de la Kozluca, din 20 iunie 1774, trupele otomane au fost înfrânte de cele rusești, semnându-se un tratat de pace între cele două părți, la Kuciuk-Kainargi, în 21 iulie același an, prin care turcii au cedat teritorii rușilor „și a fost recunoscut patronajul rusesc asupra comunității ortodoxe din Imperiul Otoman”¹.

În 1787, a început un nou război între otomani și ruși, în care turcii au pierdut cetatea Oçakov, în decembrie 1788.

În 1782, a izbucnit un incendiu în Istanbul, iar sultanul a comandat personal stingerea acestuia.

În timpul acestui suveran s-a făcut o reformă militară.

Abdul Hamid I era admirat de popor pentru devotamentul său religios.

Sultanul a murit la Istanbul, în 7 aprilie 1789.

Selim al III-lea (1789-1807)

Succesorul lui Abdul Hamid I era fiul lui Mustafa al III-lea.

Selim al III-lea a fost pregătit din vreme să ocupe tronul, fiind foarte bine educat.

¹ *Epoca imperiilor...*, p. 36.

Noul sultan a continuat războiul cu rușii, aceștia înregistrând mai multe victorii împotriva trupelor otomane. În această situație, în ianuarie 1792, s-a încheiat pacea de la Iași, prin care turcii au cedat Imperiului Țarist coasta de nord-vest a Mării Negre.

În anul 1798, trupele lui Napoleon au invadat Egiptul, care era provincie otomană. Turcii, avându-i ca aliați pe ruși și pe britanici, au avut ciocniri pe uscat și pe mare cu armatele franceze, semnându-se un tratat de pace cu aceștia, în iunie 1802.

În 1804, a izbucnit marea rășcoală antiotomană a sârbilor, care a fost înfrântă de turci.

Otomanii au început un nou război cu Rusia, în 1806.

Pentru a ține pasul cu țările mai dezvoltate ale Europei, sultanul a trimis tineri turci la studii în Occident.

Suveranul și-a dat seama de importanța relațiilor diplomatice cu alte țări, de aceea a înființat ambasade permanente pe lângă Marile Puteri din Europa.

Selim al III-lea a încercat să implementeze mai multe reforme, pentru a moderniza statul otoman. „Pentru mulți musulmani, cel mai greu de acceptat era acordarea de statut juridic legal tuturor non-musulmanilor, ceea ce însemna pentru ei o încălcare a legii islamice fundamentale, Sharia”¹.

Sultanul a realizat o amplă reformă militară. Acesta dorea să-i înlocuiască pe ieniceri cu un corp de infanteriști turci, bine instruiți și echipați, după ultimele standarde europene. Noii soldați au fost recrutați din Anatolia și au fost instruiți de experți militari din Occidentul Europei.

Ienicerii s-au opus din rășputeri acestei reforme militare.

„Pașa de Vidin, renumitul Osman Pazvantoglu, a declarat că mai degrabă devine creștin decât să accepte reformele”² sultanului, declanșând o revoltă.

¹ Ibidem, p. 39.

² **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 300.

Acest pașă era vestit pentru raidurile de pradă pe care le efectua în Țara Românească. Într-o luptă purtată cu Iancu Jianu, pașa și-a pierdut un ochi, iar renumitul haiduc i-ar fi spus: „Cu mâna asta ți-am scos un ochi, tot cu mâna asta te omor, câine de păgân!”. Ținând cont de anarhia creată de rebelul pașă cu un singur ochi, în limba română a rămas expresia: „Pe vremea lui Pazvante Chiorul”.

În anul 1807, a avut loc o răscoală a ienicerilor și a opozanților reformelor, în timpul căreia Selim al III-lea a fost înlăturat de la putere, iar ulterior „a fost decapitat din porunca noului suveran, Mustafa al IV-lea”¹, fiind singurul sultan din istoria Imperiului Otoman care a fost omorât cu sabia.

Mustafa al IV-lea (1807-1808)

Sultanul înscăunat de trupele rebele era fiul lui Abdul Hamid I.

Acesta a avut o domnie foarte scurtă, fiind detronat de adepții reformelor predecesorului său și înlocuit cu Mahmud al II-lea, singurul supraviețuitor de parte bărbătească a casei lui Osman.

Mahmud al II-lea (1808-1839)

Moștenitorul tronului era fiul lui Abdul Hamid I.

Noul sultan a introdus o serie de reforme, printre care și cea a legislației, motiv pentru care a fost adeseori numit „Petru cel Mare” al turcilor.

„În septembrie 1808, Mahmud al II-lea a semnat o convenție cu marii feudali din imperiu, prin care se preciza poziția clasei feudale față de suprema autoritate statală otomană, reprezentată de sultan”².

Mahmud al II-lea „a început procesul de creare a unor instituții moderne”³. „Conservatorii îl calificau drept «ghiaur sultan»,

¹ Ibidem, p. 301.

² Ibidem, p. 302.

³ *Epoca imperiilor...*, p. 39.

adică «sultanul necredincios», pentru faptul de a fi aplicat cu multă consecvență o serie de reforme”¹.

„În 1826, Mahmud al II-lea a suprimat o revoltă a ienicerilor și a desființat acest corp de oaste”², „cu acest prilej fiind nimiciți peste 30.000 de ieniceri rămași credincioși sistemului lor de organizare militară. În felul acesta se pune capăt unei oștiri seculare, care fusese într-o vreme «spaima Europei», dar care, mai târziu, devenise sursa unor tulburări interne dintre cele mai îngrijorătoare”³. „În același timp, s-au luat măsuri pentru formarea unei armate regulate, bine instruite, introducându-se serviciul militar obligatoriu, cu durata de 15 ani”⁴.

Una dintre prioritățile sultanului a fost reconstituirea unei flote puternice. Cele dintâi vapoare otomane cu aburi au fost achiziționate în anul 1828. De asemenea, în 1829, a fost construită cea mai mare navă de luptă din lume, care avea trei punți și putea adăposti 1.280 de marinari.

Mahmud al II-lea a îngăduit consumul de alcool în imperiu, el însuși servind băuturi alcoolice, în mod ocazional, împreună cu miniștrii săi.

Tot în timpul acestui sultan, „s-a introdus, la otomani, haina de tip european, iar turbanul a fost înlocuit cu fesul”⁵.

În 1811-1812, trupele țariste au raportat anumite victorii asupra celor otomane, semnându-se pacea de la București, din mai 1812, prin care turcii cedau rușilor Basarabia.

Mehmet Ali pașa, guvernatorul Egiptului, a cucerit în anul 1812, Medina, iar în 1813, Mecca.

În 1816-1817, Serbia a devenit principat autonom.

¹ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 301.

² *Epoca imperiilor...*, p. 39.

³ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 306.

⁴ **Mehmet Ali Ekrem**, *Op. cit.*, p. 105.

⁵ Ibidem.

În 1821, a avut loc revoluția lui Tudor Vladimirescu, în urma căreia locuitorii Țării Românești și ai Moldovei au dobândit dreptul de a-și alege domnitori pămâneni.

În anul 1821, la Iași, a început mișcarea de eliberare a Greciei de sub jugul otoman. „Grecii din Turcia și din Constantinopol au plătit însă insurecția greacă din 1821, prin masacre cutremurătoare”¹.

În același an, trupele turcești au fost înfrânte de cele iraniene, la Erzurum.

„În anul 1827, Marile Puteri au sprijinit războiul grecilor pentru independență”², iar în bătălia de la Navarino, ultima în care au luat parte exclusiv vase cu pânze, flota otomană a fost distrusă de o coaliție a britanicilor, francezilor și rușilor, Imperiul Otoman fiind nevoit să recunoască independența Greciei.

Între 1828 și 1829, a avut loc războiul ruso-turc, în care mai multe cetăți otomane au fost cucerite de ruși.

În anul 1830, trupele franceze au ocupat provincia otomană Algeria.

„În 1831, o armată egipteană condusă de Muhammad Ali, un fost guvernator otoman, care se autoproclamase autoritatea supremă în această bogată provincie, i-a învins pe otomani în bătălia de la Konya”³.

Mahmud al II-lea a murit în 1839, de tuberculoză sau după unele surse, asasinat.

Abdul-Medjid I (1839-1861)

Succesorul lui Mahmud al II-lea la tron a fost fiul acestuia, Abdul-Medjid I.

Acesta a fost educat în spirit european și vorbea fluent limba franceză.

¹ **Pr. dr. Emanoil Băbuș**, *Op. cit.*, p. 328.

² *Epoca imperiilor...*, p. 40.

³ *Ibidem*, p. 37.

Între anii 1853-1856, s-a desfășurat războiul Crimeii, în timpul căruia, în 30 noiembrie 1853, flota otomană a fost distrusă de cea rusească, în golful Sinope.

În martie 1854, Anglia și Franța au declarat război Rusiei. În urma a numeroase lupte, Sevastopolul a capitulat în 1855, ajungându-se la pace. La congresul de la Paris, din 1856, Rusia a pierdut teritorii și influență, iar Imperiul Otoman a fost inclus oficial printre națiunile europene.

În 1859, s-au unit Țara Românească și Moldova, sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza. După abdicarea forțată a domnitorului, în anul 1866, a fost adus pe tronul de la București principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, care aparținea unei dinastii renumite din Europa, pentru ca imperiile vecine, ostile unirii celor două principate românești, să își schimbe atitudinea.

Abdul-Medjid I a continuat reformele începute de tatăl său. „Acestea au inclus promovarea egalității în fața legii pentru toți supușii sultanului, indiferent de credințele religioase și introducerea unei guvernări constituționale, inclusiv a unui sistem parlamentar”¹.

Dintre măsurile luate, amintim: introducerea primelor bancnote otomane, în 1840; adoptarea imnului și a steagului național, în 1844; stabilirea prototipului primului parlament otoman, în 1845; introducerea telegrafului, în 1847; inaugurarea primelor două tronsoane de cale ferată din imperiu, în 1856; cetățenii care nu erau musulmani au dobândit dreptul de a se înrola în armată, în 1856 etc.

Abdul-Medjid I a murit de tuberculoză, în anul 1861.

Abdul-Aziz (1861-1876)

În urma morții lui Abdul-Medjid I, tronul a fost ocupat de fratele acestuia, Abdul-Aziz, care a continuat reformele începute

¹ Ibidem, p. 39.

de predecesorii săi. Astfel, sistemul de educație publică a fost organizat după modelul francez; Universitatea din Istanbul a fost reorganizată, în 1861; au fost emise primele timbre poștale, în 1863 și a fost elaborat primul cod civil otoman.

Abdul-Aziz a fost primul sultan otoman care a vizitat Occidentul Europei.

În timpul domniei lui, în anul 1869, a fost inaugurat Canalul de Suez.

Între 1875 și 1877 a avut loc o revoltă în Herțegovina.

În anul 1876, sultanul a fost înlăturat de la putere de miniștrii săi, iar la câteva zile s-a sinucis ori a fost asasinat.

Murad al V-lea (30 mai-31 august 1876)

În locul lui Abdul-Aziz a fost înscăunat Murad al V-lea, fiul lui Abdul-Medjid I. Acesta a domnit doar 93 de zile, fiind detronat din cauză că era bolnav mintal, însă se crede că adevăratul motiv al înlăturării sale de la putere este acela că voia să impună noi reforme, inclusiv o Constituție.

Murad al V-lea a mai trăit până în 1904.

Abdul Hamid al II-lea (1876-1909)

Noul sultan era fratele lui Murad al V-lea.

Acesta a scris poezii, a tradus unele spectacole de operă ale clasicilor europeni și a compus chiar el astfel de spectacole, fiind și un dulgher priceput, care și-a decorat cu propria mână o parte din mobilier.

În anul 1876, sultanul a promulgat cea dintâi Constituție otomană și a inaugurat „primul parlament, cu scopul declarat de a oferi tuturor cetățenilor imperiului drepturi egale în fața legii. Totuși, în anul următor, Abdul Hamid al II-lea a făcut un pas înapoi, restaurând autocrația”¹, el fiind ultimul sultan otoman autocrat.

¹ Ibidem, p. 35.

Pentru a reduce puterea guvernului, suveranul a transformat majoritatea ministerelor în secretariate.

Între 1877 și 1878, a avut loc războiul ruso-româno-turc, încheiat prin pacea de la San Stefano, favorabilă rușilor. La Congresul de la Berlin din 1878, „puterile occidentale au reușit să modifice în favoarea lor o serie de hotărâri ale tratatului de la San Stefano”¹. Aici s-a recunoscut autonomia Bulgariei, independența politică a României, a Serbiei și a Muntenegrului, Bosnia și Herțegovina au trecut sub administrație austro-ungară, iar Marea Britanie a preluat controlul asupra Ciprului. Practic, acest „Congres a consfințit procesul dezintegrării politice a statului sultanilor”².

În anul 1881, francezii au anexat Tunisia, iar în 1882, Marea Britanie a ocupat Egiptul, reducând prin aceasta și mai mult granițele Imperiului Otoman.

„În 1881, finanțele otomane au fost plasate sub controlul unei Administrații a Datoriei Publice, supravegheate de Marea Britanie și Franța și condusă de intermediari greci și armeni, iar imperiul a fost împărțit în sfere de influență economică”³.

„În 1894-1896, a avut loc masacrul comunităților armenе din imperiu, ca represalii față de acțiunile naționaliștilor armeni”⁴.

„În 1908, mișcarea Junilor Turci, formată mai ales din ofițeri și funcționari educați în Occident, ce-și propuneau să salveze imperiul de la iminentul colaps, prin accelerarea procesului de reforme politice, l-a îndepărtat de la putere pe Abdul Hamid al II-lea și a restaurat guvernarea constituțională, inclusiv sistemul parlamentar”⁵.

Sultanul, care a avut treisprezece soții, a mai trăit până în 1918.

¹ **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 349.

² Ibidem, p. 350.

³ *Epoca imperiilor...*, p. 40.

⁴ Ibidem, p. 41.

⁵ Ibidem, p. 42.

Mehmed al V-lea (1909-1918)

Succesorul lui Abdul Hamid al II-lea era fratele acestuia și a petrecut o perioadă îndelungată de timp într-o „cușcă” din palat.

Datorită mișcării Junilor Turci din 1908 și, în mod special, a loviturii de stat din 1913, prin care a fost creat triumviratul „celor trei pașale”, sultanul nu a avut putere politică reală. Cel mai însemnat act politic al său a fost să declare război puterilor Antantei, în noiembrie 1914, după ce guvernul otoman hotărâse să intre în Primul Război Mondial, alături de Puterile Centrale. Aceasta a fost ultima chemare la jihad din istorie, făcută de un calif, însă nu a avut efectele scontate, pentru că arabii, musulmani și ei, au luptat împotriva otomanilor, în timpul revoltei arabilor din 1916-1918.

Întrucât Imperiul Otoman a intrat în război alături de Puterile Centrale, Marea Britanie a anexat, în 1914, Egiptul și Sudanul, care erau provincii otomane.

În anul 1915, „populația armeană din Imperiul Otoman a fost strămutată din vecinătatea Rusiei, pentru a stopa în acest fel pretențiile sale teritoriale asupra Anatoliei răsăritene. Peste un milion de civili au murit din cauza marșurilor forțate, a masacrelor și a foametei”¹.

Primul Război Mondial s-a încheiat prin înfrângerea Puterilor Centrale. „Tratatul de la Brest-Litovsk, din 3 martie 1918 și condițiile impuse de Anglia și Franța, pe crucișătorul englez «Agamemnon», în 30 octombrie 1918, la Mudros, au însemnat, practic, predarea statului otoman în mâinile învingătorilor”².

Mehmed al V-lea nu a apucat să vadă sfârșitul Primului Război Mondial, pentru că a murit în 3 iulie 1918.

¹ Ibidem, p. 43.

² **Mustafa Ali Mehmed**, *Op. cit.*, p. 364.

Mehmed al VI-lea (1918-1922)

Cel de-al treizeci și șaselea și ultimul sultan al Imperiului Otoman era fratele lui Mehmed al V-lea.

Pentru Imperiul Otoman, Primul Război Mondial a constituit un dezastru. Armatele Antantei au ocupat Bagdadul, Damascul și Ierusalimul, iar cea mai mare parte a teritoriului otoman a fost împărțit între Marile Puteri europene aliante. La conferința de pace de la Sanremo, din aprilie 1920, Siria a intrat sub stăpânirea Franței, Palestina și Mesopotamia sub cea britanică, iar statul Hejaz a devenit independent.

În 23 aprilie 1920, la Ankara, s-a format un nou guvern, numit Marea Adunare Națională Turcă, sub conducerea lui Mustafa Kemal Atatürk, fiind redactată o nouă Constituție.

La 1 noiembrie 1922, Marea Adunare Națională Turcă a desființat sultanatul, iar Mehmed al VI-lea a fost expulzat din țară, stingându-se din viață în ziua de 16 mai 1926, la Sanremo, în Italia.

„Turcii înșiși au desființat în mod oficial Imperiul Otoman. Kemal Mustafa, cunoscut astăzi drept «Atatürk» (părintele turcilor), a luat această decizie la 1 noiembrie 1922. În concepția lui Atatürk, modernizării trebuia să i se acorde mai multă importanță decât imperiului însuși și astfel, Imperiul Otoman, a dispărut. Revoluția condusă de Kemal Atatürk a abolit sultanatul în 1922. Atatürk a devenit primul președinte al țării și s-a dedicat unui program de modernizare. El a înlocuit grafia arabă cu cea latină, a interzis poligamia, a pledat pentru costumația occidentală și a acordat femeilor drepturi egale cu cele ale bărbaților”¹.

„Tratatul de la Lausanne, din 1923, garanta limitele teritoriale pe care Republica Turcia le avea la momentul respectiv și stipula, în plus, un schimb de populație cu statele balcanice,

¹ *Epoca imperiilor...*, p. 43.

în special cu Grecia, pentru a face Anatolia și Tracia răsăriteană zone cu populație preponderent turcă”¹.

În același an, capitala Turciei s-a mutat la Ankara.

În 18 noiembrie 1922, Abdul Medjid al II-lea, verișorul lui Mehmed al VI-lea, a fost ales calif, de către Marea Adunare Națională Turcă, avându-și reședința la Istanbul.

În 3 martie 1924, califatul a fost desființat, iar Abdul Medjid al II-lea, împreună cu ceilalți membri ai dinastiei otomane, a fost expulzat din Turcia.

Abdul Medjid al II-lea a încetat din viață, la Paris, în 23 august 1944.

¹ Ibidem.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Continentele lumii	14
Oceanele lumii	24
Imperiile lumii	31
Sumerienii	38
Akkadienii	46
Egiptul Antic	50
Cele șapte minuni ale lumii antice	84
Babilonienii	97
Asirienii	113
Imperiul Persan Ahemenid	130
Imperiul lui Alexandru Macedon	151
Imperiul Roman	174
Imperiul Bizantin	242
Imperiul Otoman	301